

Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen
Academiejaar 2004-2005

HET 'NIEUWE DENKEN' IN HET CHINESE BUITENLANDSE BELEID?

Constanten, determinanten en discontinuïteit
in het buitenlandse beleid van de Chinese Volksrepubliek, 1989-2004

Eindverhandeling aangeboden met het oog op het behalen van de
graad van licentiaat in de Politieke Wetenschappen
(optie: Internationale Betrekkingen)

door **Thijs Van de Graaf**

Promotor: Prof. Dr. Rik Coolsaet

Commissarissen: Prof. Dr. Ruddy Doom en Dr. Dries Lesage

Ten geleide

De metamorfose die de Chinese samenleving de laatste halve eeuw heeft ondergaan, is indrukwekkend. Van een communistische heilstaat waarin roerganger Mao iedereen een ‘ijzeren rijstkom’ garandeerde, is het land uitgegroeid tot het grootste neokapitalistische *Wirtschaftswunder* uit de moderne geschiedenis. Sensationele mediaberichten over de verhoogde prijzen aan de pomp, de goedkope Chinese consumptiegoederen die onze markten overspoelen en de delokalisatie van westerse bedrijven confronteren de publieke opinie met dit nieuwe China. Deze confrontatie heeft in het Westen een fascinatie opgewekt, die schommelt tussen adoratie voor het ‘economische mirakel’ en angst voor het zogenaamde ‘Chinese gevaar’. Dit met superlatieven doorspekt discours heeft niet alleen ook mijn interesse voor het land opgewekt, op zich vormt het al een voldoende rechtvaardiging voor deze studie, omdat het de maatschappelijke relevantie ervan weerspiegelt.

Dit proefschrift had nooit tot stand kunnen komen zonder een aantal personen, die ik bij deze dan ook ten volle wil bedanken.

In de eerste plaats gaat mijn dank uit naar mijn promotor, Prof. Dr. Rik Coolsaet, die altijd en onvermoeibaar klaarstond met fijnzinnig advies. Zijn theoretische opvattingen hebben een zware stempel op dit werk gedrukt, eenvoudigweg omdat ik ze grotendeels tot de mijne kan maken. De bezieling waarmee hij het promotorschap invulde, heeft mijn enthousiasme voor politiek-wetenschappelijk onderzoek fel aangewakkerd.

Ook de commissarissen hebben dit proefschrift op een beslissende manier beïnvloed. Uit de inspirerende lessen van Dr. Dries Lesage ‘stal’ ik het idee van een analogie tussen het hedendaagse Chinese buitenlandse beleid en de revolutie in het Sovjetrussische buitenlandse beleid na Gorbatsjovs formulering van het ‘Nieuwe Denken’. Het vak *Area study: politieke problemen van het Verre Oosten* van Prof. Dr. Ruddy Doom droeg dan weer in aanzienlijke mate bij tot de verbreding en verdieping van mijn kennis- en interesseveld en leerde me tevens op een nieuwe manier kritische vragen stellen over het onderwerp. Beiden weze hierbij dank gezegd.

Verder wil ik mijn dank betuigen aan Prof. Dr. Gustaaf Geeraerts (VUB) voor het ‘mini-interview’ en het delen van zijn inzichten. I also wish to express special thanks to Dr Men Jing (VUB) for helping me with my first steps in the extensive field of Chinese foreign policy studies and for providing me with a copy of her doctoral dissertation. Dank ook aan Mevr. Benedicte Vaerman van de Oost-Aziatische bibliotheek (KUL) om me de weg te wijzen in de uitgebreide collectie aldaar. Met nadruk dank ik verder Prof. Em. Dr. Herman Balthazar en Mevr. Inge Picard van de Stichting Gerrit Kreveld.

Ten slotte dank ik ook mijn ouders en familie, de familie De Munck, Dhr. A. Bucqué, mijn vrienden, iedereen die ik vergeten ben en - *last but not least* - Klaartje. Zij heeft me bijgestaan in alles waarin men een thesisstudent kan bijstaan: een kritische blik, maar bovenal een luisterend oor.

Voor de romanisering van Chinese eigennamen wordt in dit proefschrift het *pinyin*-systeem gebruikt. Dat is niet alleen het officiële romaniseringsstelsel van de Volksrepubliek, het wordt tevens courant gebruikt in westerse wetenschappelijke en journalistieke kringen en door internationale organisaties zoals de Verenigde Naties. Naast de eventuele foute omzettingen te wijten aan mijn onvertrouwdheid met de Chinese taal, zal nog slechts worden afgeweken van het *pinyin*-systeem voor enkele gebruikelijke uitzonderingen. Zo wordt de voorkeur gegeven aan Hong Kong, Tibet en Taipei (boven Xianggang, Xizang en Taipei) en aan Sun Yat-sen, Tsjiang Kai-sjek en Lee Teng-hui (boven Sun Zhongshan, Jiang Jieshi en Li Denghui).

De tekening op de voorpagina is van de hand van Jeff Moores en is afkomstig uit de laatste mei-editie van het Amerikaanse *Foreign Service Journal*.

Lebbeke, juli 2005

Inhoudsopgave

Ten geleide	i
Inhoudsopgave.....	iii
Lijst der afkortingen	viii
Lijst der illustraties	x

DEEL I: INLEIDING

1. Status Quaestionis.....	1
1.1 Aanzet tot het debat: de terugkeer van de Chinese draak	1
1.2 Inzet van het debat	7
1.2.1 <i>Grootmacht of papieren tijger ?</i>	7
1.2.2 <i>Het Gele Gevaar ?</i>	10
A. De Realistische School	11
B. De Liberale School.....	15
1.2.3 <i>Indammen of inschakelen ?</i>	16
2. Probleemstelling	18
2.1 Hypothese: een sterker positief engagement	18
2.2 Doel van het onderzoek.....	20
3. Methodologie	25
3.1 Een synthetisch theoretisch paradigma	25
3.2 Het bronnenmateriaal.....	30
3.3 Structuur	31

DEEL II: CORPUS

DE EVOLUTIE VAN HET CHINESE BUITENLANDSE BELEID

Hoofdstuk 1. De erfenis van het verleden	32
1.1 Van het imperiale naar het republikeinse tijdperk.....	34
1.1.1 <i>De traditionele Chinese wereldvisie</i>	34
1.1.2 <i>De eeuw van 'nationale vernedering' (1839-1949)</i>	37
1.2 De Volksrepubliek China tijdens de Koude Oorlog.....	40
1.3 Conclusie.....	42
Hoofdstuk 2. Diplomatieke isolatie (1989-1991).....	45
2.1 De Lente van Peking	46
2.1.1 <i>De weg naar het Tiananmen-incident</i>	46
2.1.2 <i>Westerse represailles</i>	49
2.1.3 <i>De Chinese conservatieve tegenreactie</i>	49
2.2 Het einde van de Koude Oorlog	53
2.2.1 <i>De détente tussen Oost en West</i>	53
2.2.2 <i>De omwentelingen in Centraal- en Oost-Europa</i>	55
2.2.3 <i>De Golfoorlog en de 'Nieuwe Wereldorde'</i>	59
2.3 De implosie van de Sovjet-Unie	63
2.4 De graduele metamorfose van Taiwan.....	66
2.5 Conclusie	69
Hoofdstuk 3. Terugkeer naar de diplomatie van 'vrede en ontwikkeling' (1992-1995).....	71
3.1 De relance van de economische hervormingen.....	71
3.1.1 <i>Dengs rondreis door het zuiden</i>	71
3.1.2 <i>Het veertiende nationale partijcongres</i>	72
3.1.3 <i>Economische boom</i>	74
A. Het verwerven van de onconditionele MFN-status in de VS	74
B. Hernieuwd zelfvertrouwen en rijzend nationalisme	77
3.2 Een diplomatieke heroriëntatie	80
3.2.1 <i>De Chinese elitaire Weltanschauung</i>	80
3.2.2 <i>De nieuwe periferie-diplomatie</i>	82
A. Oost- en Zuidoost-Azië.....	83

B. Rusland, Centraal- en Zuid-Azië	86
C. Houding tegenover het ontluikend regionaal multilateralisme	89
3.3 Conclusie	91
Hoofdstuk 4. Regionale crises en negatieve reputatie (1995-1996).....	93
4.1 Spanningen in de Zuid-Chinese Zee.....	93
4.1.1 <i>Groeiende Chinese assertiviteit</i>	93
4.1.2 <i>De bezetting van het Mischief Reef</i>	94
4.2 De ‘raketdiplomatie’ van 1995-1996	97
4.2.1 <i>Kruispunt van drie binnenlandspolitieke wegen</i>	97
4.2.2 <i>Het bezoek van Lee Teng-hui aan de VS</i>	99
4.2.3 <i>Militaire manoeuvres in de Zeestraat van Taiwan</i>	101
4.2.4 <i>Lessen en gevolgen</i>	103
4.3 Het dispuut rond de Diaoyu-eilanden	107
4.4 Conclusie	110
Hoofdstuk 5. Het ‘nieuwe veiligheidsconcept’ (1996-2001).....	113
5.1 Een nieuwe generatie, een nieuw discours.....	114
5.2 De ontdekking van het multilateralisme.....	118
5.2.1 <i>Een regionaal charme-offensief</i>	118
A. Het Shanghai-forum.....	118
B. De ‘ASEAN way’	120
C. China’s reactie op de Aziatische financiële crisis	123
5.2.2 <i>Verhoogde participatie in mondiale regimes</i>	126
A. Wapenbeheersing en ontwapening	127
B. Mensenrechten	130
C. De weg naar het WTO-lidmaatschap.....	132
5.3 De Grootmachtendiplomatie.....	136
6.3.1 <i>De strategische convergentie met Rusland</i>	138
6.3.2 <i>Het ‘modus vivendi’ met de Verenigde Staten</i>	139
5.4 Conclusie	141
Hoofdstuk 6. China’s ‘vreedzame ontwikkeling’ (2001-heden)	144
6.1 Inschakeling in de wereldorde van de Pax Americana.....	144
6.1.1 <i>De oorlog in Kosovo</i>	145
6.1.2 <i>De plannen voor de uitbouw van een antiraketsysteem</i>	147

6.1.3 <i>Het Hainan-incident</i>	148
6.1.4 <i>Elf september en het Chinees-Amerikaanse verstandshuwelijk</i>	150
6.2 Hu Jintao en de ‘vierde generatie’	153
6.3 De Chinese ‘Monroe doctrine’ ?	156
6.3.1 <i>De toegenomen economische en culturele aantrekkingskracht</i>	156
6.3.2 <i>Een dieper multilateraal engagement</i>	158
A. De Shanghai Cooperation Organization.....	158
B. Het strategisch partnerschap met ASEAN	161
C. De Chinese ‘Ostpolitik’ ten aanzien van Noord-Korea	162
6.3.3 <i>Verbetering van de bilaterale betrekkingen</i>	165
A. Casus: het strategisch partnerschap met Indië.....	165
B. De façade van vijandschap met Japan.....	166
C. Taiwan als dogmatische ontsporing	168
6.3.4 <i>Vertrouwenwekkende maatregelen in de militaire sfeer</i>	170
6.4 Recente tendenzen	172
6.4.1 <i>De opkomst van de energiediplomatie</i>	172
6.4.2 <i>De as Brussel-Peking ?</i>	174
6.5 Conclusie	175

DEEL III: ALGEMENE CONCLUSIE

1. Het Chinese ‘nationale belang’	177
1.1 <i>Economische modernisering</i>	178
1.2 <i>Het handhaven van de soevereiniteit</i>	180
2. Discontinuïteiten in het buitenlandse beleid	182
2.1 <i>Concentratie op de onmiddellijke geografische omgeving</i>	182
2.2 <i>Multilateralisme</i>	183
2.3 <i>Verhoogd diplomatiek profiel</i>	184
3. Determinanten van het buitenlands beleid	185
4. Het ‘Nieuwe Denken’ ?	187

Bijlagen	188
Bijlage 1. Geografische situering.....	188
1.1 <i>China, zijn provincies en zijn buurlanden</i>	188
1.2 <i>De positie van China in Azië</i>	189
Bijlage 2. chronologie van de dynastieke geschiedenis	190
Bibliografie	191
1. Monografieën.....	191
2. Verzamelwerken.....	192
3. Wetenschappelijke tijdschriften	197
4. Rapporten, encyclopedieën, cursussen en ongepubliceerde proefschriften	207
5. Dag- en weekbladen	208
6. Internet.....	208

Lijst der afkortingen

ABM	<i>Anti-Ballistic Missile</i>
ACFTA	<i>ASEAN-China Free Trade Area</i>
AFC	<i>Aziatische financiële crisis</i>
APEC	<i>Asia-Pacific Economic Cooperation</i>
ARF	<i>ASEAN Regional Forum</i>
ASEAN	<i>Association of Southeast Asian Nations</i>
ASEM	<i>Asia-Europe Meeting</i>
BBP	Bruto binnenlands product
BWC	<i>Biological Weapons Convention</i>
CBM	<i>Confidence-building measure</i>
CCP	Chinese Communistische Partij
CMC	Centrale Militaire Commissie
CNOOC	<i>China National Offshore Oil Corporation</i>
CNPC	<i>China's National Petroleum Corporation</i>
CWC	<i>Chemical Weapons Convention</i>
CTBT	<i>Comprehensive Test Ban Treaty</i>
DDR	<i>Deutsche Demokratische Republik</i>
DPP	Democratische Progressieve Partij (Taiwan)
DPRK	<i>Democratic People's Republic of Korea</i>
EEZ	Exclusief economische zone (UNCLOS-verdrag)
ETIM	<i>East Turkestan Islamic Movement</i>
EU	Europese Unie
FDI	<i>Foreign direct investments</i>
FPA	<i>Foreign policy analysis</i>
GATT	<i>General Agreement on Trade and Tariffs</i>
GOS	Gemenebest van Onafhankelijke Staten
IAEA	<i>International Atomic Energy Agency</i>
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
INF	<i>Intermediate-range nuclear force</i>
IMF	Internationaal Muntfonds

IMU	Islamitische Beweging van Oezbekistan
KPSU	Sovjetrussische Communistische Partij
MFN	<i>Most favoured nation</i>
MNO	Multinationale onderneming
MTCR	<i>Missile Technology Control Regime</i>
NAM	<i>Non-Aligned Movement</i>
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NIEO	Nieuwe Internationale Economische Orde
NMD	<i>National Missile Defense</i>
NPT	<i>Nuclear Non-proliferation Treaty</i>
NSC	<i>New Security Concept</i>
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
PECC	<i>Pacific Economic Cooperation Council</i>
PLA	<i>People's Liberation Army</i>
PPP	<i>Power Purchasing Parities</i>
SARS	<i>Severe Acute Respiratory Syndrome</i>
SCO	<i>Shanghai Cooperation Organization</i>
SEATO	<i>South East Asian Treaty Organization</i>
SEZ	Speciale economische zone
TMD	<i>Theater Missile Defense</i>
UNCLOS	<i>United Nations Convention on the Law of the Sea</i>
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i>
VN	Verenigde Naties
VRC	Volksrepubliek China
VS	Verenigde Staten
WTO	<i>World Trade Organization</i>

Lijst der illustraties

Figuur 1. China's jaarlijkse economische groei, 1980-2006	2
Figuur 2. China's BBP-groei in comparatief perspectief, 1990-2001.....	4
Tabel 1. Partnerschappen tussen China en de belangrijkste landen/regionale organisaties	136

DEEL I: INLEIDING

1. STATUS QUAESTIONIS

1.1 AANZET TOT HET DEBAT: DE TERUGKEER VAN DE CHINESE DRAAK

De renaissance van de Volksrepubliek China (VRC)¹ op het internationale toneel is al geruime tijd tot het publieke bewustzijn doorgedrongen. Dat in het populaire discours over de financieel-economische mondialisering steevast de vrees weerklinkt voor concurrentie met China is hier een indicatie van. Dat door sommigen de Chinese markt euforisch wordt voorgesteld als het nieuwe eldorado eveneens. Ofschoon in beide gevallen andere normatieve conclusies worden getrokken, vertrekken zij toch van hetzelfde uitgangspunt: de toekomst ligt in China. De spectaculaire economische groeicijfers die de VRC sinds meer dan twee decennia weet op te tekenen en de recentere militaire modernisering, hebben de perceptie gevoed dat een ‘nieuwe’ grootmacht is opgestaan. Dat heeft gaandeweg tot nogal wat ongerustheid geleid bij de ‘oude’ grootmacht, de Verenigde Staten (VS), maar ook bij China’s buurlanden. Wie de geschiedenis leest als de opkomst en het verval van grootmachten, weet immers dat kantelende machtsverhoudingen niet zelden met rivaliteit gepaard gaan.

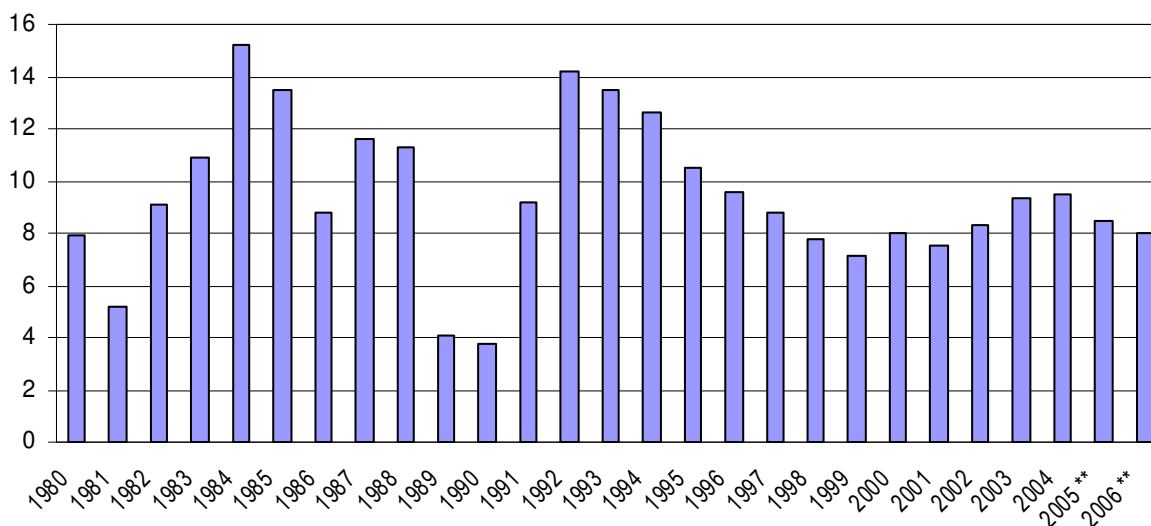
De ‘*rise of China*’ mag dan wel een terugkerend thema geworden zijn in de recente literatuur, historisch gezien is het accurater om te spreken van een ‘terugkeer’, eerder dan van de ‘opkomst’ van China op de wereldscène. In het pre-koloniale tijdperk was China immers een economische macht van wereldformaat. Pas in de laatste vijfhonderd jaar werd het voorbijgestoken door Europa en Amerika.² Niettemin bleef China steeds de basis-ingrediënten bezitten om opnieuw uit te groeien tot een centrale pion in het internationale systeem: een enorme populatie, een uitgestrekt territorium en een ruime voorraad aan natuurlijke hulpbronnen. In de loop van de voorbije eeuw werden daar een aantal attributen aan toegevoegd. Met de overwinning van de

¹ In dit proefschrift zal de ‘Volksrepubliek China’ kortweg aangeduid worden als ‘China’ en de ‘Republiek China’ als ‘Taiwan’. De term ‘China’ verwijst daarbij eveneens naar Hong Kong en Macau, tenzij in een context vóór het tijdstip waarop deze twee gebieden aan de Volksrepubliek werden teruggegeven. Verwijzingen naar ‘China’ of ‘China’s buitenlandse beleid’ impliceren geenszins dat de besluitvormers in Beijing steeds unisono eenzelfde doel voor ogen hebben, noch dat China zelf een coherente monoliet is. De term ‘China’ wordt enkel gehanteerd om analytische redenen. In het methodologische luik zal de theoretische motivering hiervoor worden uitgewerkt.

² NYE, Joseph S., China’s re-emergence and the future of the Asia-Pacific. In: *Survival*, 39, 1997-1998, 4, p. 66.

communisten in de burgeroorlog werd een einde gemaakt aan een eeuwenlang patroon van interne verdeeldheid en buitenlandse inbreuken op de Chinese soevereiniteit.³ Na het succesvol testen van een atoombom in 1964 en een waterstofbom in 1967, kwam daar nog het bezit van kernwapens bij. Bovendien is China sinds 1971 ook één van de vijf Permanente Leden van de VN- Veiligheidsraad.⁴

Figuur 1. China's jaarlijkse economische groei, 1980-2006 *

* wijziging BBP in % t.o.v. het voorgaande jaar, tegen constante prijzen

** percentages voor 2005 en 2006 zijn schattingen

Bron: Gebaseerd op IMF, *World Economic Outlook Database*, apr. 2005

Maar China's gewicht in de internationale politiek is pas echt opnieuw toegenomen sinds 1978, wanneer de grootste communistische mogendheid opteerde voor een meer liberale economische koers en voor een opendeurbeleid gericht op de wereldhandel.⁵ Reeds vijftwintig jaar lang kent China daardoor een duizelingwekkende economische groei van gemiddeld bijna 10 procent (zie fig. 1 en fig. 2). Zijn bruto binnenlands product (BBP) verviervoudigde tussen 1978 en 1995 en volgens de economen van de Wereldbank is de Chinese economie al sinds 1994 de tweede grootste in de wereld.⁶ China wordt almaar belangrijker voor de wereldhandel en handel

³ GOLDSTEIN, Avery, Great expectations: interpreting China's arrival. In: *International Security*, 22, 1997, 3, pp. 36-37 (hierna gecit. als: Great expectations).

⁴ GARVER, John W., Foreign relations of the People's Republic of China. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1993, p. 81 en p. 261 (hierna gecit. als: Foreign relations of the PRC).

⁵ Het is niet mogelijk om hier de economische opmars van de VRC in ál zijn dimensies te belichten. Ter illustratie worden toch enkele cijfers weergegeven.

⁶ WORLD BANK, World development report 1996: from plan to market. New York, Oxford University Press, 1996, p. 188.

wordt almaar belangrijker voor China. Het aandeel van China in de wereldhandel steeg van minder dan 1 procent in 1979 naar ongeveer 6 procent in 2003 en China is sinds 2004 de derde grootste handelsnatie ter wereld, na de VS en Duitsland, maar vóór Japan.⁷ Waar handel in 1970 slechts instond voor 5,2 procent van het BBP is dit in 2001 gestegen tot 44 procent, of meer dan het dubbele van de Amerikaanse en Japanse ratio's. China is dus sterker geïntegreerd in de wereldeconomie dan de VS en Japan.⁸ Lage arbeidskosten en het perspectief van een schijnbaar onmetelijke markt werkten als een magneet op grote multinationale ondernemingen (MNO's), die massaal hun productie hebben verhuisd. Vandaag is de Volksrepubliek dan ook 's werelds grootste ontvanger van buitenlandse directe investeringen (FDI's, *Foreign Direct Investments*) en de derde grootste exporteur (na de VS en Duitsland). Het is de nieuwe '*workshop of the world*' waar twee derde van alle DVD-spelers, meer dan de helft van alle digitale camera's en ongeveer twee vijfde van alle computers worden gefabriceerd.⁹ Naast een grote producent is China natuurlijk ook een grote markt met een enorme nood aan importen. De spectaculaire groei van de Chinese vraag heeft niet alleen de wereldmarktprijzen voor grondstoffen zoals olie tot ongekende hoogten gestuwd, het heeft van China ook een belangrijke motor gemaakt van de wereldeconomie. Het is dankzij de krachtige Chinese economische groei dat de hele wereld tijdens de groeivertraging van 2001-2003 aan een recessie is ontsnapt. China stond toen in voor 24 procent van de groei van de wereldeconomie, ondertussen is dit opgelopen tot ongeveer een derde. Mocht er iets foutlopen in China, dan zal de wereld dat gevoeld hebben.¹⁰ Op regionaal niveau lijkt China in razende vaart Azië's grootste economische macht te worden. Er is een regionaal specialisatiepatroon ontstaan met China in de rol van finaal verwerkings- en assemblageplatform voor een enorme hoeveelheid tussengoederen uit andere Aziatische landen, die via China worden geëxporteerd naar westerse landen. Dit heeft twee implicaties. Enerzijds vormen exporten naar China in vele Aziatische economieën, waaronder Zuid-Korea, Australië en sinds 2003 ook Japan, de drijvende kracht achter het herstel van de malaise uit de jaren negentig, wat het gevaar met zich meebrengt dat een mogelijke crisis in China de hele Aziatische regio met zich kan meeslepen.¹¹ Anderzijds wordt dit specialisatiepatroon weerspiegeld in China's bilaterale handelsbalansen. China heeft groeiende deficieten tegenover Aziatische landen en groeiende surplussen tegenover westerse, geïndustrialiseerde landen.¹² Vooral in de relatie met de VS heeft dit geleid tot grote

⁷ PRASAD, Eswar, RUMBAUGH, Thomas, Overview. In: PRASAD, Eswar, (ed.), *China's growth and integration into the world economy. Prospects and challenges*. Occasional Paper nr. 232. Washington, IMF, 2004, p. 1; N.N., China ranks third in global trade. In: *CNN News*, 19 april 2005.

(<http://www.cnn.com/2005/BUSINESS/04/19/chinatrade.wto/>, geraadpleegd op 30 jul. 2005)

⁸ KIM, Samuel S., China's path to great power status in the globalization era. In: GUOLI, Liu, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 358-359.

⁹ WOODALL, Pam, The dragon and the eagle. In: *The Economist*, 2 okt. 2004.

¹⁰ PRASAD, o.c., p. 1; WOODALL, o.c.; N.N., A hungry dragon. In: *The Economist*, 10 feb. 2004, pp. 12-14.

¹¹ HOGE, James F., A global power shift in the making. In: *Foreign Affairs*, 83, 2004, 4, pp. 2-8.

¹² PRASAD, o.c., p. 1.

handelsproblemen. De koppeling van de Chinese renminbi aan de Amerikaanse dollar, zou de Chinese munt ondergewaardeerd houden en China een oneerlijk handelsvoordeel verschaffen. In westerse industrielanden is daarom een campagne begonnen, vergelijkbaar met de *Japan-bashing* campagne van de jaren tachtig, waarbij wordt aangedrongen op een revaluatie van de Chinese munt.¹³ Toen in oktober 2004 een Chinese delegatie voor het eerst een G-7 vergadering bijwoonde, stond de wisselkoerskwestie bovenaan de agenda. Maar het was tevens een eerste stap in de richting van iets wat onafwendbaar lijkt: de toetreding van China tot de selecte club van grootste industrielanden.¹⁴

Figuur 2. China's BBP-groei in comparatief perspectief, 1990-2001

<i>Land</i>	<i>Gemiddeld jaarlijks groeipercentage, 1990-2001</i>
China	10,0%
Singapore	7,8%
Indië	5,9%
Zuid-Korea	5,7%
Hong Kong	3,9%
Verenigde Staten	3,5%
Frankrijk	1,8%
Duitsland	1,5%
Japan	1,3%
Rusland	-2,0%
Wereldgemiddelde	2,7%

Bron: WORLD BANK, *World Development Report 2003*. New York, Oxford University Press, 2003, tabel 3, pp. 238-239

Alvast in één opzicht verschilt het Chinese 'economische mirakel' niet van de voorgaande. Zodra het besef groeide dat er een nieuw *Wirtschaftswunder* in de maak was, rees ook de verwachting dat de krijtlijnen van de mondiale economische krachtsverhoudingen spoedig en drastisch zouden worden hertekend. Zo werd in 1994 berekend dat de Chinese economie kort na

¹³ SUTTER, Robert, Why does China matter? In: *The Washington Quarterly*, 27, 2003, 1, pp. 79-80; HUFBAUER, Gary C., WONG, Yee, China bashing 2004. Policy Brief Nr. PB04-5. Washington, Institute for International Economics, sept. 2004, 53 pp.

¹⁴ BLUSTEIN, Paul, China to discuss currency policy with G-7 nations. In: *Washington Post*, 23 sept. 2004; BLUSTEIN, Paul, China at G-7 meeting for first time. U.S. sticks with patient approach on currency issues. In: *Washington Post*, 2 okt. 2004.

de eeuwwisseling die van de VS zou bijbenen.¹⁵ Een jaar later stelde econoom Charles Wolf de perspectieven al enigszins bij wanneer hij poneerde dat de Chinese economie de Amerikaanse pas tussen 2010 en 2015 zou voorbijsnellen.¹⁶ Joseph Nye merkt terecht op dat zulke projecties van de toekomstige groei die enkel gebaseerd zijn op extrapolaties van de huidige groeicijfers zeer misleidend kunnen zijn, omdat geen rekening gehouden wordt met potentiële *politieke* valkuilen, zoals de gevolgen van werkloosheid.¹⁷ Tegenwoordig, in het licht van de recente daling in China's groeipercentage, zijn de meeste analisten iets gematigder. Maar zelfs aanzienlijk lagere groeicijfers – *als* ze meerdere jaren kunnen worden volgehouden en hoger zijn dan die van de VS – zullen de mogelijkheid dat het Chinese BBP dat van de VS zal evenaren en overtreffen niet uitschakelen, maar hoogstens uitstellen.¹⁸ Zoals reeds aangestipt zou dit vanuit macrohistorisch perspectief bezwaarlijk een aberratie kunnen worden genoemd. Tot de vijftiende eeuw van onze jaartelling kende China het hoogste inkomen per hoofd en ook op technologisch vlak had de Aziatische reus een grote voorsprong op de rest van de wereld. Dan keerde het plots de wereld de rug toe, legde het strikte beperkingen op aan internationale handel en verscherpte het de controle op nieuwe technologieën. Toch zou China nog eeuwen 's werelds grootste economie blijven. In 1820 vertegenwoordigde het nog 30 procent van het mondiale BBP. Tegen 1950 was dat gedaald tot minder dan 5 procent, als gevolg van een eeuw van anarchie, *warlordism*, semi-kolonisatie, een burgeroorlog en een inval van Japan.¹⁹

In de mate dat zijn economische macht toenam, kon China meer middelen spenderen aan zijn defensie. Als laatste van de 'Vier Modernisering', werd vanaf het begin van de jaren negentig gestart met de opwaardering van het Volksbevrijdingsleger (*People's Liberation Army*, PLA).²⁰ Ondanks de historisch unieke afwezigheid van enig direct militair gevaar, zou Peking na het einde van de Koude Oorlog zijn militaire uitgaven jaarlijks met meer dan 10 procent verhogen, terwijl de uitgaven van alle andere leden van de Veiligheidsraad systematisch afnamen.²¹ In een RAND-studie werd becijferd dat China's militaire budget tussen 1991 en 1998 met 54 procent is gestegen.²² De context waarin deze militaire modernisering geschiedde, versterkte het beeld dat

¹⁵ CABLE, Vincent, FERDINAND, Peter, China as an economic giant: threat or opportunity? In: *International Affairs*, 70, 1994, 2, p. 244.

¹⁶ WOLF, Charles Jr., et al., Long-term economic and military trends 1994-2015: the United States and Asia. Santa Monica, RAND, 1995, pp. 5-8.

¹⁷ NYE, China's re-emergence and the future of the Asia-Pacific, p. 67.

¹⁸ Toch blijven recente schattingen sterk divergeren. Volgens het IMF zal het Chinese BBP het niveau van het Amerikaanse BBP bereiken vóór 2020, terwijl een studie van Goldman Sachs dit niet ziet gebeuren vóór 2040.

¹⁹ N.N., The real Great Leap Forward. In: *The Economist*, 2 okt. 2004, pp. 6-9.

²⁰ De andere modernisering betreffen de landbouw, de industrie en de wetenschap en technologie.

²¹ KIM, Samuel S., Chinese foreign policy in theory and practice. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, p. 4.

²² KHALILZAD, Zalmay, CHULSKY, Abram, et. al., *The United States and a rising China*. Santa Monica, RAND, 1999, p. 38.

er uit opdoemde alleen maar. Waar China tijdens de Koude Oorlog door het Westen nog werd beschouwd als een belangrijke partner om het sovjet-expansionisme in te dammen, verloor het na de ineenstorting van de Sovjet-Unie in dit opzicht zijn strategische waarde. Zijn militaire macht werd niet langer gezien als een nuttige aanwinst, maar als een langetermijnbedreiging voor westerse en vooral Amerikaanse belangen.²³ Bovendien zouden de Chinese leiders hun reputatie ernstig beschadigen door het neerslaan van de studentendemonstraties op het Plein van de Hemelse Vrede op 4 juni 1989. Omdat de twee maanden van vreedzaam protest en de hardhandige onderdrukking ervan in de hele wereld op televisie te zien waren, veranderde eensklaps het beeld en beleid ten aanzien van China. Het ondermijnde de brede consensus die er in de VS bestond voor onvoorwaardelijke samenwerking met China en er werd een brede, merkwaardige anti-China coalitie gevormd, gaande van mensenrechtenactivisten tot ideologisch conservatieven.²⁴

De perceptie van de toegenomen economische en militaire macht van de VRC vormde de aanzet voor een – in hoofdzaak Amerikaans – academisch debat dat rond 1993 startte.²⁵ De belangrijkste thema's in het debat kunnen als volgt worden aangeduid.²⁶

- In welke zin is de macht van China toegenomen ?
- Wat zijn de implicaties van de opkomst van China voor de regionale en globale internationale orde ?
- Welke houding kan de internationale gemeenschap (en in het bijzonder de VS) het best innemen om de Chinese opmars en integratie in de wereld vreedzaam te laten verlopen ?

²³ ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, Introduction: China joins the world. In: ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, (eds.), *China joins the world: progress and prospects*. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, p. 7.

²⁴ ROSS, Robert S., The diplomacy of Tiananmen: two-Level bargaining and great power cooperation. In: *Security Studies*, 10, 2001, 2, pp. 141-142.

²⁵ GOLDSTEIN, Great expectations, p. 36.

²⁶ Deze drie discussies worden in de literatuur aangeduid als: het '*rise of China*'-debat, het '*China threat*'-debat en het '*containment or engagement*'-debat. De ordening van het debat aan de hand van deze 3 vragen is gebaseerd op: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, China and the responsibility of power. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), *Power and responsibility in Chinese foreign policy*. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, pp. 1-2 en GOLDSTEIN, Avery, The diplomatic face of China's grand strategy: a rising power's emerging choice. In: *The China Quarterly*, 12, 2001, 168, p. 835 (hierna gecit. als: The diplomatic face of China's grand strategy).

1.2 INZET VAN HET DEBAT

1.2.1 Grootmacht of papieren tijger ?

Waar het debat aanvankelijk eenzijdig dreef op geschriften die de stelling propageerden dat China een opkomende grootmacht was, hebben critici hier naderhand vraagtekens bij geplaatst. Centraal in hun bemerkingsen staan de noties ‘perceptie’ en ‘macht’, waarmee zij kernthema’s aansnijden uit de leer van de internationale betrekkingen.

Een aantal auteurs is van oordeel dat er een discrepantie bestaat tussen de vigerende perceptie van China als grootmacht-in-spe en de realiteit. Volgens Gerald Segal is China hoogstens een middelgrote tweederangsmacht die erin geslaagd is ons het tegenovergestelde te doen geloven door wat hij ‘de kunst van de theatrale diplomatie’ noemt. In feite zou China economisch, politiek en militair niet meer dan een figurantenrol spelen op de wereldscène, maar zich de allures aanmeten van een hoofdrolspeler.²⁷ Aan zulke overdreven verwachtingen ten aanzien van China is op zich weinig nieuws. Reeds vanaf de vorige wedren op de Chinese markt, in de *Belle Epoque*, neigt de westerse perceptie van China naar extremen. Vandaag balanceren de internationale commentaren opnieuw tussen “*irrationele exuberantie over de perspectieven van een onmetelijk markt en de angst voor een krach die de hele Aziatische regio met zich zou kunnen meeslepen.*”²⁸ Nog in een ander opzicht lijken de met hyperbolen doorspekte verwachtingen slechts een echo uit het verleden. Voor wie de Koude Oorlog heeft meegemaakt, komt de westerse perceptie van China over als déjà vu. Hoge groeicijfers hadden indertijd eveneens geleid tot dramatische voorspellingen over een onstuitbare Sovjet-opgang die het kapitalisme binnen een decennium ver achter zich zou laten.²⁹ Ook de inschattingen van de militaire balans tussen beide supermachten neigde – net als nu tussen China en de VS – naar extremen, schommelend tussen frequent alarmisme en occasioneel triomfalisme.³⁰

Eén van de oorzaken van deze misperceptie van China als grootmacht-in-wording is dat men bij de inschatting van zijn economische en militaire opmars vaak geen rekening houdt met het lage startniveau waarvan deze groei vertrok als gevolg van de verwoestende impact van de Culturele Revolutie. Indien je de economische groei meet vanaf de jaren vóór 1964 lijkt de opmars

²⁷ SEGAL, Gerald, Does China matter ? In: *Foreign Affairs*, 78, 1999, 5, p. 25; p. 35.

²⁸ COOLSAET, Rik, Actuele vraagstukken van de internationale politiek. Onuitgegeven cursus. Gent, Vakgroep Politieke Wetenschappen, 2004-2005, pp. 46-47. Zie ook: SUTTER, Why does China matter ?, pp. 75-76.

²⁹ KRUGMAN, Paul, The myth of Asia’s miracle. In: *Foreign Affairs*, 73, 1994, 6, p. 64; COOLSAET, Rik, De reus bedreigt zichzelf. In: *Knack*, 28 okt. 1998.

³⁰ BROWN, Harold, PRUEHER, Joseph W., SEGAL, Adam, Chinese military power. New York, Council on Foreign Relations Press, 2003, p. v.

al iets bescheidener.³¹ Daarnaast zijn er twee katalytische gebeurtenissen die de perceptie van China's status en toekomstige rol drastisch hebben getransformeerd. Toen het IMF in 1993 overschakelde op een andere wijze om nationale welvaart te berekenen, werd het Chinese BBP plots het derde grootste in de wereld (in plaats van het tiende grootste). Althans enkel op papier, want de reële economische prestaties waren natuurlijk niet veranderd. Voor velen was dit echter een *wake-up call*, die hen deed inzien dat China de nieuwste 'economische dynamo' van Oost-Azië was geworden. Door de andere gebeurtenis, de crisis rond de Straat van Taiwan in 1995-1996, ontstond het beeld van een agressief-nationalistisch China.³²

De meeste aandacht van de critici gaat naar de ware toedracht van de economische opmars, waarbij methodologische en econometrische argumenten het debat domineren. Weinig economen betrouwen bijvoorbeeld op de officiële Chinese groeicijfers, die op maat zouden worden gesneden van het verhaal dat het centrale gezag in Peking wenst te verspreiden. K.C. Yeh vergeleek deze officiële cijfers met zeven alternatieve schattingen, waaronder die van de Wereldbank, en constateerde dat de officiële statistieken systematisch hoger waren, gaande van 0,3 tot 3,8 percentagepunten. Echter, in de mate dat de economische groeicijfers van de voorbije jaren overschat zijn, lijkt de bestendinging van het economische groeiniveau haalbaarder.³³ Maatstaven voor economische ontwikkeling zijn bovendien allerminst ongecontesteerd. Als je de landen rangschikt volgens het vaak gebruikte BBP per hoofd, dan stond China in 1997 op plaats 81, net vóór Georgië en na Papua Nieuw-Guinea.³⁴ Niet bepaald indrukwekkend voor een 'grootmacht', zeker als je bedenkt dat het inkomen per hoofd nog niets vertelt over de verdeling van het nationale inkomen onder de 1,3 miljard Chinezen. In de rangschikking volgens de Human Development Index van het *United Nations Development Programme* (UNDP) viel China zelfs terug van plaats 82 in 1990 naar plaats 96 in 2000. Door de duizelingwekkende economische opmars zijn weliswaar 200 miljoen Chinezen uit de armoede geraakt tussen 1978 en 1995, maar toch leefde in 2001 nog 18,8 procent van de Chinese bevolking in armoede (dat zijn 239 miljoen mensen), tegenover 22 procent in 1995.³⁵

Aan het oog onttrokken door het verblindende succes van de economische opmars, zijn onderhuids een reeks tijdbommen aan het tikken. Van de mate waarin deze kunnen worden ontmijnd, hangt de duurzaamheid van de economische groei af, en zelfs het voortbestaan van de

³¹ KRUGMAN, *The myth of Asia's miracle*, pp. 75-76.

³² GOLDSTEIN, *Great expectations*, pp. 54-58.

³³ YEH, K. C., *China's economic growth: recent trends and prospects*. In: SHUXUN, Chen, WOLF, Charles Jr., (eds.), *China, the United States and the Global Economy*. Santa Monica, RAND, 2001, pp. 70-72.

³⁴ SEGAL, *Does China matter ?*, p. 25.

³⁵ KIM, *China's path to great power status in the globalization era*, p. 360.

Chinese staat zelf.³⁶ De potentiële gevaren (de Chinese leiders zelf prefereren de term ‘uitdagingen’) op het pad van de economische groei zijn onder andere werkloosheid, armoede en sociale onrust, corruptie, HIV/AIDS en andere epidemieën, milieuverontreiniging, water- en energietekorten, de fragiliteit van het financiële systeem en de staatsbedrijven, een mogelijke terugval in FDI’s en een mogelijk conflict rond Taiwan.³⁷ Een escalatie van het etnisch-religieus separatisme in Xinjiang of Tibet kan daar nog worden aan toegevoegd, evenals de hyperinflatie, op dit ogenblik misschien wel het meest prangende probleem.

Naast de economische, wordt ook de militaire modernisering door de critici genuanceerd. De meest overwegende component van dit debat is de vraag of China een ‘*peer competitor*’ dan wel een ‘*near peer competitor*’ van de VS zal worden.³⁸ Sceptici betogen dat het Chinese arsenaal best indrukwekkend lijkt, maar enkel op papier. In werkelijkheid kennen de strijdkrachten talrijke tekortkomingen, zoals een zwakke bevelstructuur, verouderd materieel, een beperkte interventiecapaciteit buiten de landsgrenzen, ontoereikende logistiek en een ontoereikende industriële en technologische basis.³⁹ Een recent rapport schat dat het Chinese leger minstens twee decennia achterop ligt ten opzichte van de VS.⁴⁰

Een andere politiekwetenschappelijke kritiek betreft de geldigheid van de gehanteerde machtsdefinitie. Veel auteurs herleiden macht tot ‘*hard power*’, en meer nog, tot enkel brute militaire sterkte. Zo’n een reductionistische definitie, zelfs uitgebreid tot andere klassiek-realistische machtsparameters zoals oppervlakte, bevolking, natuurlijke rijkdommen en BBP, gaat volgens Joseph Nye in dit informatietijdperk niet langer op. Minstens even belangrijk vandaag is ‘*soft power*’, “*the ability to achieve desired outcomes in international affairs through attraction rather than coercion*.”⁴¹ Sinds de jaren vijftig, wanneer de Rode Boekjes in het westers straatbeeld opdoken, heeft China nooit meer echt tot de populaire verbeelding gesproken. De laatste jaren komt hier verandering in. Het economisch succes, het cultiveren van een positief imago als tegengif voor de

³⁶ Zie bijvoorbeeld: WALDRON, Arthur, After Deng the deluge. In: *Foreign Affairs*, 74., 1995, 5, pp. 148-153 en GOLDSTONE, Jack A., OHMAN, Jack, The coming Chinese collapse. In: *Foreign Policy*, 1995, 99, pp. 35-53. Voor een tegengestelde visie zie: HUANG, Yasheng, Why China will not collapse. In: *Foreign Policy*, 1995, 99, pp. 54-69.

³⁷ WOLF, Charles, YEH, K.C., EBERSTADT, Nicolas, et. al, Fault lines in China’s economic terrain. Santa Monica, RAND, 2003, 207 pp.

³⁸ CHRISTENSEN, Thomas J., Posing problems without catching up: China's rise and challenges for U.S. security policy. In: *International Security*, 25, 2001, p. 5.

³⁹ GILL, Bates, O’HANLON, Michael, China’s hollow military. In: *The National Interest*, zomer 1999, pp. 55-62; O’HANLON, Michael, Why China cannot conquer Taiwan. In: *International Security*, 25, 2000, 2, pp. 51-86; BETTS, Richard K., CHRISTENSEN, Thomas J., China: getting the questions right. In: *The National Interest*, winter 2000-2001, pp. 17-29; COOLSAET, Rik, De terugkeer van de Chinese draak. In: *Vredescapier*, 2002, 1, pp. 43-64.

⁴⁰ BROWN, Chinese military power, p. vi.

⁴¹ NYE, Joseph Jr., OWENS, William A., America’s information edge. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 2, p. 21.

'China threat'-theorie, het verspreiden van cultuurproducten, de eerste Chinees in de ruimte en het inrichten van de Olympische Spelen in 2008 en de wereldtentoonstelling in 2010 in Shanghai vormen evenveel indicaties van het toegenomen culturele magnetisme van de VRC. De aantrekkelijke succesformule van het Chinese ontwikkelingsmodel heeft volgens voormalig *Time*-editor Joshua Ramo zelfs aanleiding gegeven tot het ontstaan van een '*Beijing consensus*', als een directe uitdager van de '*Washington Consensus*'.⁴² Vooral in Azië is China er aldus in geslaagd invloed en *goodwill* te winnen, hoofdzakelijk in domeinen waar de VS en Japan minder actief en aandachtig zijn geweest. Pekings groeiende *soft power* betekent een even grote uitdaging voor de Amerikaanse 'culturele hegemonie' als het verwerven van atoomwapens voor de Amerikaanse nucleaire hegemonie in de jaren zestig. Maar door enkel te focussen op China's *hard power*, is de opmerkelijke toename van China's *soft power* het Westen grotendeels ontgaan.⁴³

1.2.2 Het Gele Gevaar ?

Ondanks hun rechtmatige twijfels inzake de ware toedracht van de inmiddels ge vulgariseerde stelling van een Chinees reveil, erkennen veel van deze kritische stemmen toch dat "*even after stripping away the hyperbole and exaggeration, the rise of Chinese military – as well as economic – power must be taken seriously as a new factor in the region.*"⁴⁴ De volgende logische vraag wordt dan hoe Peking met deze pas verworven macht zal omspringen. Dit vraagstuk deelt de commentatoren op in twee theoretische kampen: het liberale kamp stelt dat een welvarender China zich vreedzamer zal gedragen, terwijl realisten een assertiever China zien opduiken.⁴⁵

⁴² RAMO, Joshua Cooper, *The Beijing Consensus: notes on the new physics of Chinese power*. London, The Foreign Policy Centre, 2004, 74 pp.

⁴³ SUTTER, Why does China matter?, pp. 86-87; POCHA, Jehangir, The rising "soft power" of India and China. In: *New Perspectives Quarterly*, 20, 2003, 1, pp. 4-13; PERLEZ, Jane, The charm from Beijing. In: *New York Times*, 9 okt. 2003; LEONARD, M., How China is wooing the world. In: *Guardian*, 11 sept. 2004; LIU, Melinda, BARRY, John, China: soft power, hard choices. In: *Newsweek International*, 7 mrt. 2005. Voor het succes van deze strategie, zie o.a.: PERLEZ, Jane, Asian leaders find China a more cordial neighbor. In: *New York Times*, 18 okt. 2003; PAN, Philip, China's improving image challenges U.S. in Asia. In: *Washington Post*, 15 nov. 2003; N.N., China's influence seen positive. In: *BBC News World Edition*, 5 mrt. 2005.

(<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4318551.stm>, geraadpleegd op 7 mrt. 2005).

⁴⁴ NYE, China's re-emergence and the future of the Asia-Pacific, p. 70.

⁴⁵ Liberale en realistische theoretische perspectieven worden hier eerder ideaaltypisch tegenover elkaar geplaatst. Het is misschien nog accuraat om de aanhangers van de 'China threat theory' integraal in het realistische kamp te situeren, maar waarschijnlijk te simplistisch om alle critici hiervan als liberalen te boekstaven. Het criterium hier gehanteerd is de overzichtelijkheid van de structuur van het debat in navolging van het volgende artikel: LI, Rex, The China challenge: theoretical perspectives and policy implications. In: *Journal of Contemporary China*, 8, 1999, 22, pp. 443-476.

A. De Realistische School

Volgens de ‘Realistische School’ moet de opkomst van China als een potentiële grootmacht worden begrepen tegen de achtergrond van een dubbele verandering in de structuur van het internationale systeem, met name het einde van de bipolariteit en het machtsvacuüm in Azië.⁴⁶

Na de desintegratie van de Sovjet-Unie bleef de VS over als enige supermacht. Reeds kort na het begin van de revoluties in Oost- en Centraal-Europa poneerde Charles Krauthammer dat het bipolaire systeem niet vervangen zou worden door multipolariteit, wat toen in ruime kring werd verwacht, maar door een unipolair systeem met de VS als spil van de wereldmacht.⁴⁷ Realisten nemen aan dat dit unipolair moment niet eeuwig zal duren en dat het maar een kwestie van tijd is vooraleer nieuwe grootmachten zullen opduiken, omdat dit een “*structurally driven phenomenon*” is.⁴⁸ Ongelijke economische groei leidt er immers toe dat de relatieve machtsverhoudingen voortdurend wijzigen.⁴⁹ Bovendien heeft China zichzelf tot doel gesteld de hegemonische machtspositie van de VS in Azië te ondergraven en er zelf de nieuwe leidende staat te worden: “*China’s primary foreign policy goal today is to weaken American influence relatively and absolutely, while steadfastly protecting it’s own corner.*”⁵⁰

Een andere structurele verklaring voor de ‘*re-emergence of China*’ is het veranderde machtsevenwicht in Oost-Azië sinds het einde van de Koude Oorlog. Met de implosie van de Sovjet-Unie en een verminderde Amerikaanse militaire geëngageerdheid in de regio, is er volgens realisten een machtsvacuüm ontstaan dat zal ingevuld worden door de sterkste regionale spelers.⁵¹ Hoewel Japan en Indië veelgeciteerde kandidaten zijn om dit vacuüm op te vullen, geloven de meeste analisten dat China de ‘hegemon aan de horizon’ is.⁵² Op de vraag *waarom* China een dominante positie zou willen veroveren in Oost-Azië, antwoorden realisten dat zij hiertoe geen keuze heeft. China is als het ware ‘voorbested’ om een grootmacht te worden. Immers, als potentiële grootmachten “*do not acquire great power capabilities, they may be exploited by the hegemon.*”⁵³ Deze redenering vormde de grondslag voor tal van Cassandra-voorspellingen, waarvan *The coming conflict with China* van Bernstein en Munro beslist de meest expliciete was.

⁴⁶ *Ibid.*, pp. 445-448.

⁴⁷ KRAUTHAMMER, Charles, The unipolar moment. In: *Foreign Affairs*, 70, 1990/1991, p. 23.

⁴⁸ LAYNE, Christopher, The unipolar illusion: why new great powers will rise. In: *International Security*, 17, 1993, 4, p. 9.

⁴⁹ KENNEDY, Paul M., The rise and fall of the great powers. New York, Random House, 1987, pp. 438-446.

⁵⁰ SHAMBAUGH, David, Containment or engagement of China? Calculating Beijing’s responses. In: *International Security*, 21, 1996, 2, p. 187.

⁵¹ Zie ROY, Denny, Assessing the Asia-Pacific “power vacuum”. In: *Survival*, 37, 1995, 3, pp. 50-55.

⁵² ROY, Denny, Hegemon on the horizon? China’s threat to East Asian security. In: *International Security*, 19, 1994, 1, p. 157.

⁵³ LAYNE, The unipolar illusion, p. 12.

Daarin wordt verkondigd dat we aan de vooravond staan van een globale rivaliteit tussen China en de VS,⁵⁴ als een soort ‘nieuwe Koude Oorlog’.⁵⁵ Deze bestseller valt binnen een traditioneel, polemisch genre in de VS, alarmistisch en apocalyptisch van toon en waarschuwend voor een existentiële bedreiging voor de Amerikaanse macht. Na de ‘*Soviet Threat*’ in de jaren vijftig en de ‘*Japan Threat*’ in de jaren tachtig,⁵⁶ bespeelt een kleine, maar invloedrijke groep auteurs nu het thema van de ‘*China Threat*’, hoofdzakelijk om binnenlandspolitieke doeleinden.⁵⁷

Dat China geen grootmacht zal zijn in de eenentwintigste eeuw is dus zeer onwaarschijnlijk. “[...] *Within a decade it will be in the great-power ranks,*” voorspelde Kenneth Waltz in 1993.⁵⁸ Maar realisten waarschuwen er wel voor dat een economisch en militair machtig China een langetermijnbedreiging vormt voor de stabiliteit en veiligheid van de Aziatische regio en de gebieden rond de Stille Zuidzee. Meer zelfs, China wordt ook geciteerd als een systemische bedreiging voor de globale orde, een strategische bedreiging voor de VS en een economische en cultureel-ideologische bedreiging voor het Westen.⁵⁹ Wat zijn nu de redenen waarom China bijna per definitie wordt beschouwd als een ‘*dissatisfied and non-status quo power*’?⁶⁰ Of, wat zijn de argumenten ter ondersteuning van de ‘*China threat*’-theorie?

Theoretisch gezien zou het in de neo-realistische logica nochtans mogelijk zijn dat een open en liberaal China als een welwillende hegemon de stabiliteit en liberaal-economische orde in Oost-Azië helpt handhaven. Dit staat bekend als de ‘hegemonische stabiliteitstheorie’. Maar geen enkele realistische auteur gelooft dat China zich in de nabije toekomst voldoende tot de markteconomie zal hebben ‘bekeerd’ om een dergelijke rol op zich te nemen.⁶¹

⁵⁴ BERNSTEIN, Richard, MUNRO, Ross, The coming conflict with China. In: *Foreign Affairs*, 76, 1997, 2, p. 18.

⁵⁵ Al in september 1991 duidde Deng Xiaoping de vijandige relatie tussen beide landen aan als een ‘nieuwe Koude Oorlog’ – een uitdrukking die vaak herhaald werd in de Chinese en Amerikaanse pers. Aangehaald in HUNTINGTON, Samuel P., *Botsende beschavingen*. Antwerpen, Manteau, 2003, p. 242. Zie ook: BRZEZINSKI, Zbigniew, *Avoiding a new Cold War with China*. In: *New Perspectives Quarterly*, zomer 2001, pp. 13-15.

⁵⁶ De titel van het werk van Bernstein en Munro is overigens een parafrase van de klassieker ‘*The coming war with Japan*’ (1991) van Friedman en Lebard.

⁵⁷ BARNES, Joe, *Slaying the China dragon: the new China threat school*. Paper prepared in conjunction with an energy study sponsored by the Center for International Political Economy and the James A. Baker III Institute for Public Policy. Rice University, april 1999, pp. 6-7.

(http://www.rice.edu/energy/publications/docs/AsianEnergySecurity_SlayingtheDragon.pdf, geraadpleegd op 14 mrt 2005)

⁵⁸ WALTZ, K., The emerging structure of international politics. In: *International Security*, 18, 1993, 2, p. 68.

⁵⁹ SHAMBAUGH, *Containment or engagement of China?*, p. 180; HUNTINGTON, *Botsende beschavingen*, pp. 412; BROOMFIELD, Emma V., *Perceptions of danger: the China threat theory*. In: *Journal Of Contemporary China*, 12, 2003, 35, pp. 265-284.

⁶⁰ SHAMBAUGH, *Containment or engagement of China?*, pp. 186-187.

⁶¹ LI, o.c., p. 452.

Het zijn China's economische dynamiek, omvang, zelfbeeld, geschiedenis en cultuur die er op wijzen dat het een hegemonische positie gaat innemen in Oost-Azië.⁶² Dit streven is een 'natuurlijk' verlengstuk van zijn snelle economische expansie, conform de realistische opvatting dat het gedrag van een grootmacht niet zozeer bepaald wordt door zijn intenties, maar door zijn capaciteiten (*capabilities*). Volgens de meest extreme vorm van realisme, John Mearsheimers 'offensieve realisme', bestaan er om die reden zelfs helemaal géén status-quo machten, behalve dan de hegemon zelf.⁶³ Het klassiek-realistische argument is minder radicaal: van zodra de economie van een staat grote groei kent, zal het land de pas verworven macht gebruiken om zijn invloedssfeer uit te breiden en zijn belangen te verdedigen.⁶⁴ Lange-cycli theoretici wijzen erop dat dit patroon zich in de geschiedenis met de regelmaat van de klok heeft herhaald. Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, Japan, de Sovjet-Unie en de VS hebben allemaal deze weg afgelegd.⁶⁵ Vooral de vergelijking met het post-Meiji Japan of het Duitsland van net voor de Eerste Wereldoorlog wordt vaak gemaakt.⁶⁶ Nicholas D. Kristof bijvoorbeeld, zag in Deng Xiaoping een nieuwe Bismarck, "*seeking strength and modernization, but without trying to overturn the entire balance of power.*" Maar hij vreesde dat Dengs opvolger eerder een nieuwe versie van Wilhelm II zou zijn, die voor China een 'plaats onder de zon' zou opeisen.⁶⁷ Volgens Lanxin Xiang is de analogie van een 'Wilhelmiaans China' ongegrond en is het juist de VS die de 'non-status quo' macht zijn.⁶⁸

Naast deze algemeen-theoretische argumenten, zijn er ook specifiek Chinese factoren ter ondersteuning van de 'China threat'-theorie. Zo putten realistische auteurs uit China's geschiedenis en traditionele cultuur. De combinatie van het tijdperk van 'schande en vernedering' en het sinocentrische wereldbeeld van het 'Middenrijk' zou zich heden ten dage vertalen in een agressieve vorm van nationalisme.⁶⁹ Volgens sommigen is de '*history of shame and humiliation*' een door de Chinese leiders geconstrueerde nationalistische mythe.⁷⁰ Andere waarnemers wijzen eerder in de richting van de volgehouden economische groei als oorzaak voor het opkomende nationalisme. "*As China has grown economically more powerful in recent years, nationalism has*

⁶² HUNTINGTON, Botsende beschavingen, p. 250.

⁶³ MEARSHEIMER, John J., *Tragedy of great power politics*. New York, Norton, 2001, p. 29.

⁶⁴ SWAINE, Michael D., TELLIS, Ashley J., *Interpreting China's grand strategy: past, present, and future*. Santa Monica, RAND, 2000, p. 2.

⁶⁵ FRIEDBERG, Aaron L., *Ripe for rivalry: prospects for peace in multipolar Asia*. In: *International Security*, 18, 1993/1994, 3, p. 16.

⁶⁶ BROOMFIELD, o.c., p. 269.

⁶⁷ KRISTOF, Nicholas D., *The rise of China*. In: *Foreign Affairs*, 72, 1993, 5, p. 72.

⁶⁸ XIANG, Lanxin, *Washington's misguided China policy*. In: *Survival*, 43, 2001, 3, p. 12. Voor een repliek, zie: SHAMBAUGH, David, *China or America: which is the revisionist power?* In: *Survival*, 43, 2001, 3, pp. 25-30.

⁶⁹ WHITING, Allen S., *Chinese nationalism and foreign policy after Deng*. In: *The China Quarterly*, 1995, 142, pp. 315-316; HARRIS, Stuart, *The PRC's quest for great power status: a long and winding road*. Working Paper 1998/4. Canberra, Department of International Relations of the Australian National University, 1998, p. 8.

⁷⁰ YAHUDA, Michael, *China's search for a global role*. In: *Current History*, 98, 1999, 629, p. 268.

increased exponentially,” aldus David Shambaugh. En hij vervolgt: *“increased strength ... is likely to result in increased ... assertiveness”*.⁷¹ Nog anderen menen dan weer dat dit nationalisme zelfs een expansionistische component zou bevatten.⁷² Nochtans geloofden experts lange tijd dat de basis van de Chinese traditionele cultuur, het confucianisme, een vredelievende filosofie inhield. Chinezen zouden eerder terugvallen op psychologische middelen als krijgslisten of misleiding, dan op het gebruik van fysiek geweld. Maar voor een nieuwe generatie wetenschappers is de traditionele Chinese benadering van geweld nauw verwant aan het Westerse realisme.⁷³ Wat China kan aanzetten tot het hanteren van geweld is volgens Alastair Iain Johnston *“not anarchical structures generating Realpolitik self-help impulses, but rather the Chinese strategic culture.”*⁷⁴

Het ‘bewijs’ voor de dreiging die zou uitgaan van China vinden realisten in zijn gevoerde buitenlandse politiek. De bezetting, begin 1995, van het Mischief Reef nabij de Filippijnen en de verbale en militaire dreigementen aan het adres van Taiwan in 1995 en 1996, waren voor velen het sein dat China een bedreiging vormt voor zijn nabije omgeving. Vooral de Spratly- en Paracel-eilandengroepen (Nansha en Xisha in het Chinees) in de Zuid-Chinese Zee en de Senkaku-eilanden (Diaoyu in het Chinees) staan op de lijst van potentiële *flashpoints*.⁷⁵ Naast deze ‘irredentistische’ soevereiniteitsclaims droegen ook de proliferatie van nucleaire wapens naar Pakistan en Iran en het slechts met tegenzin aanvaarden van VN-vredesmissies allerminst bij tot een gunstige internationale reputatie.⁷⁶

Ten slotte geloven realisten niet dat interdependentie volstaat voor vrede. Michael Yahuda oordeelt dat *“no reliance can be put on Chinese interdependence in itself as a guarantor of peaceable cooperative relations.”*⁷⁷

⁷¹ SHAMBAUGH, Containment or engagement of China ? p. 205.

⁷² DOWNS, Erica Strecker, SAUNDERS, Phillip C., Legitimacy and the limits of nationalism: China and the Diaoyu Islands. In: *International Security*, 23, 1998, 3, pp. 115-116.

⁷³ CHRISTENSEN, Thomas J., Chinese Realpolitik. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 5, pp. 37-52.

⁷⁴ Aangehaald in: YONGNIAN, Zheng, Discovering Chinese nationalism in China: modernization, identity and international relations. Cambridge, Cambridge University Press, 1999, p. 6.

⁷⁵ CHAMBERS, Michael R., Rising China: a threat to its neighbours? In: PUMPHREY, Carolyn W., (ed.), The rise of China in Asia: security implications. Carlisle, Strategic Studies Institute, 2002, pp. 69-79; ROSENBERG, David, The rise of China: implications for security flashpoints and resource politics in the South China Sea. In: *Ibid.*, pp. 229-244.

⁷⁶ ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, Introduction: China joins the world. In: ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, (eds.), China joins the world: progress and prospects. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, pp. 6-7.

⁷⁷ YAHUDA, Michael, How much has China learned about interdependence? In: SEGAL, Gerald, GOODMAN, David S.G., China rising: nationalism and interdependence. London, Routledge, 1997, p. 21.

B. De Liberale School

De ‘Liberale School’ ziet de graduele heropstanding van China als een invloedrijke speler in het internationaal systeem in de eerste plaats als een gevolg van het succesvolle economische hervormings- en opendeurbeleid. In de liberale optiek vormt China geen langetermijnbedreiging. Integendeel, een toenemende welvaart zal leiden tot een meer coöperatieve internationale ingesteldheid. De twee voornaamste verklaringen hiervoor zijn de ‘*Democratic Peace Theory*’ en de effecten van de economische interdependentie.

De hervorming en de opening naar de wereldhandel moet volgens liberalen worden verwelkomd door de internationale gemeenschap omdat de resulterende economische groei het land geleidelijk aan zal democratiseren. Als China welvarender wordt, zo luidt de redenering, zal er een middenklasse ontstaan die meer politieke vrijheid en een hogere mate van participatie in het besluitvormingsproces zal eisen. Vandaag bestaan er reeds tal van semi-officiële en niet-officiële sociale organisaties, wat aanleiding heeft gegeven tot een wetenschappelijk debat over de mogelijke opkomst van een *civil society* in China. In de periode vóór de gebeurtenissen van 1989 tolereerde de Chinese overheid gematigde stappen in de richting van liberalisering. De voorstanders van politiek pluralisme kenden evenwel een grote nederlaag in juni 1989, toen de Chinese autoriteiten besloten om ‘de ene voet op de economische gaspedaal te houden en de andere voet op de politieke rem’. Niettemin wijzen vooraanstaande sinologen erop dat de pre-Tiananmenveranderingen zo diepgaand waren dat ze een onomkeerbare dynamiek hebben in gang gezet.⁷⁸ Thomas Robinson verwijst naar: “*the rise of a new middle class, the devolution of power from the Beijing center to the regions and the large cities, the emergence of institutionally based interest-group politics, and the consequent transformation of the Communist Party into an increasingly loose holding corporation for increasingly diverse interests.*”⁷⁹ Op het lokale vlak zijn er reeds vrije, directe en competitieve verkiezingen geïntroduceerd.⁸⁰ Dan volgt de tweede stap in de redenering: naarmate de democratisering vordert, zal China minder geneigd zijn om geweld in te zetten als middel in zijn buitenlands beleid. De theoretische onderbouwing hiervoor staat bekend als het ‘*Democratic Peace Model*’, dat filosofische wortels heeft die teruggaan tot Kant. Deze these, die eigenlijk meer een vaststelling is, stelt dat democratieën nooit *met elkaar* in conflict treden.⁸¹

⁷⁸ LI, o.c., p. 454.

⁷⁹ ROBINSON, Thomas W., Interdependence in China’s foreign relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign relations in the post-Cold War era*. Boulder, Westview Press, 1994, p. 198.

⁸⁰ OVERHOLT, William H., China after Deng. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 3, p. 68; p. 71, pp. 75-76.

⁸¹ KEGLEY, Charles W. Jr., WITTKOPF, Eugene R., *World politics: trend and transformation*. New York, St. Martin’s Press, pp. 442-444.

Het tweede liberale argument om de ‘China threat’-theorie te ondergraven, economische interdependentie en handel leidt tot vrede, bouwt eveneens voort op een lange filosofische traditie met figuren als Richard Cobden en Norman Angell. Een ‘complex web van economische interdependentie’ verhoogt de kosten van het inzetten van militaire middelen zodanig, dat China zich eerder coöperatief zal gedragen. Een toenemende participatie in de wereldeconomie is dus “*the best guard against Beijing’s becoming a source of instability in East Asia.*”⁸² De grootste pleitbezorgers voor de toetreding van China tot de WTO kon men dan ook vinden in ‘liberale’ kringen.⁸³

Deze optimistische liberale kijk dient echter te worden genuanceerd. Toenemende welvaart en internationale handel zijn voor liberalen wel noodzakelijke, maar wellicht geen voldoende voorwaarden om een ‘zachte landing’ te krijgen van een opkomend China. Het probleem van de interne cohesie bijvoorbeeld, is slechts één klip temidden van vele die de Volksrepubliek moet trachten te omzeilen. Kenneth Lieberthal vat het als volgt samen: “*On balance, China is likely to act constructively in the future if it is secure, cohesive, reform-oriented, modernizing, stable, open to the outside world, and able to deal effectively with its problems.*”⁸⁴ De vage bewoording waarin de voorwaarden voor een succesvolle toekomst voor China zijn gewikkeld, laat vermoeden dat enige reserve werd ingebouwd betreffende het geloof in de haalbaarheid van dit welslagen. Bovendien zijn sommige liberalen ronduit pessimistisch. John M. Hobson en Leonard Seabrooke oordelen dat door het ontbreken van een ‘sociaal machtsevenwicht’ een sterker China eerder een bedreiging dan een steunpilaar zal zijn voor internationale vrede en stabiliteit.⁸⁵

1.2.3 Indammen of inschakelen ?

Tegenover de opmars van China zijn er twee basisattitudes mogelijk: ‘engage’ of ‘contain’.⁸⁶ De ‘engagement school’ streeft ernaar China op te nemen in een ruimer netwerk van economische samenwerking en globale allianties en verantwoordelijkheden, zodat dit land zijn belangen gaat definiëren op een manier die compatibel is met die van het Westen. De ‘containment school’ pleit daarentegen voor de ontwikkeling van een voldoende grote tegenmacht die China belet zich agressief te gedragen zoals Duitsland en Japan ooit hebben gedaan.⁸⁷ De ‘containment school’

⁸² MOORE, Thomas G., YANG, Dixia, Empowered and restrained: Chinese foreign policy in the age of economic interdependence. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform*. Stanford, Stanford University Press, 2001, p. 191.

⁸³ Zie bijvoorbeeld : ROSS, Robert S., Enter the dragon. In: *Foreign Policy*, 1996, 104, pp. 18-25.

⁸⁴ LIEBERTHAL, Kenneth, A new China strategy. In: *Foreign Affairs*, 74, 1995, 6, p. 36.

⁸⁵ Aangehaald in: ZHANG, China and the responsibility of power, p. 2.

⁸⁶ Roy hanteert de term ‘appeasement’ in plaats van ‘engagement’. ROY, Denny, The ‘China threat’ issue. In: *Asian Survey*, 36, 1996, 8, p. 770.

⁸⁷ YAHUDA, How much has China learned about interdependence?, p. 6.

verwijt de ‘*engagement school*’ naïviteit en *wishful thinking*,⁸⁸ terwijl de ‘*engagement school*’ de ‘*containment school*’ verwijt een *self-fulfilling prophecy* in de hand te werken.⁸⁹

Binnen de ‘*engagement school*’ bestaan er verschillende varianten,⁹⁰ gaande van ‘*deep engagement*’⁹¹, ‘*comprehensive engagement*’⁹² en ‘*constructive engagement*’⁹³ tot de iets hardere benaderingen van ‘*conditional engagement*’⁹⁴ en ‘*coercive engagement*’⁹⁵. Die laatste twee leggen een grotere klemtoon op bestraffende maatregelen in het geval China de regels van internationale instituties en regimes niet zou respecteren. Ook binnen de ‘*containment school*’ bestaan er verschillende strategieën, gaande van ‘*deterring*’⁹⁶, ‘*containing*’⁹⁷, ‘*constraining*’⁹⁸ tot ‘*enmeshing*’⁹⁹.

⁸⁸ SHAMBAUGH, Containment or engagement of China? p. 185.

⁸⁹ NYE, Joseph S. Jr., As China rises, must others bow? In: *The Economist*, 27 jun. 1998.

⁹⁰ SHAMBAUGH, Containment or engagement of China?, pp. 184-185 en LI, The China challenge, p. 453 en p. 460.

⁹¹ NYE, Joseph S. Jr., The case for deep engagement. In: *Foreign Affairs*, 74, 1995, 4, 90-102.

⁹² LIEBERTHAL, A new China strategy, pp. 35-49.

⁹³ CRONIN, Audrey, CRONIN, Patrick, The realistic engagement of China. In: *The Washington Quarterly*, 19, 1996, 1, pp. 141-170.

⁹⁴ Zie: SHINN, James, (ed.), Weaving the net: conditional engagement with China. New York, Council on Foreign Relations, 1996.

⁹⁵ Zie: MAZARR, Michael J., The problems of a rising power: Sino-American relations in the 21st century. In: *Korean Journal of Defense Analysis*, 7, 1995, 2, pp. 7-40.

⁹⁶ WALDRON, Arthur, Deterring China. In: *Commentary*, 100, 1995, 4, pp. 17-21.

⁹⁷ KRAUTHAMMER, Charles, Why we must contain China. In: *Time*, 31 jul. 1995, p. 72.

⁹⁸ SEGAL, Gerald, East Asia and the “constrainment” of China. In: *International Security*, 20, 1996, 4, pp. 107-135.

⁹⁹ ROY, Hegemon on the horizon?, pp. 165-168; ROY, The ‘China threat’ issue, pp. 770-771.

2. PROBLEEMSTELLING

2.1 HYPOTHESE: EEN STERKER POSITIEF ENGAGEMENT

Begin jaren negentig verwoordde Thomas Robinson de kern waarrond het debat over de Chinese buitenlandse politiek sedertdien heeft gedraaid: “*the issue of whether China will choose to pursue a set of policies that will be seen as making itself, in the eyes of other nations, as a ‘problem’, or set a different course that will lead to its general acceptance as a responsible participant in global affairs.*”¹⁰⁰ Is China een ‘tevreden’ status-quo macht of een wankelmoedige, revisionistische, *nouveau riche* ‘schurkenstaat’, die streeft naar regionale hegemonie? Leeft China de regels van internationale organisaties en regimes na of blijft het een *free rider* die zijn internationale verplichtingen en verantwoordelijkheid tracht te ontvluchten?

In de loop van de laatste drie jaar, maar vooral sinds de bevordering van Hu Jintao tot de belangrijkste politieke functies, hebben verscheidene specialisten opgemerkt dat het Chinese buitenlandse beleid een belangrijke transformatie heeft ondergaan.¹⁰¹ Eind 2003 schreven Evan Medeiros en Taylor Fravel in een zeer uitvoerig artikel in *Foreign Affairs* dat “*in recent years, China has begun to take a less confrontational, more sophisticated, more confident, and, at times, more constructive approach toward regional and global affairs.*”¹⁰² Kenneth Lieberthal en Robert Sutter omschreven dat ‘nieuwe’ buitenlandse beleid respectievelijk als “*more confident ... increasingly pragmatic, nuanced and consistent,*”¹⁰³ en “*increasingly moderate and flexible.*”¹⁰⁴ Ook de relatie met de VS is aanmerkelijk verbeterd.¹⁰⁵ In september 2003 noemde Colin Powell de relaties met China “*the best they have been since President Nixon’s first visit [in 1972].*”¹⁰⁶

¹⁰⁰ ROBINSON, Thomas W., Chinese foreign policy from the 1940s to the 1990s. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, p. 601.

¹⁰¹ Zie o.a.: ZHANG, Yunling, TANG, Shiping, More self-confident China will be a responsible power. In: *Straits Times*, 2 okt. 2002; POMFRET, John, China embraces more moderate foreign policy. In: *Washington Post*, 24 okt. 2002, p. 23; POMFRET, John, A new direction for Chinese diplomacy. In: *Washington Post*, 16 aug. 2003, p. 17; N.N., China’s more nuanced diplomacy. In: *New York Times*, 14 okt. 2003; LAM, Willy Wo-lap, Beijing’s new balanced foreign policy: an assessment. In: *China Brief*, 4, 2004, 4; CHEN, Dingli, Emergence d’une diplomatie active. In: *Le Monde Diplomatique*, nov. 2004, pp. 14-15.

¹⁰² MEDEIROS, Evan S., FRAVEL, M. Taylor, China’s new diplomacy. In: *Foreign Affairs*, 82, 2003, 6, p. 22.

¹⁰³ LIEBERTHAL, Kenneth, Has China become an ally? In: *New York Times*, 25 okt. 2002.

¹⁰⁴ SUTTER, Robert, Asia in the balance: America and China’s “peaceful rise”. In: *Current History*, sept. 2004, p. 284.

¹⁰⁵ Zie o.a.: CHRISTENSEN, Thomas J., PRC security relations with the United States: why things are going so well. In: *China Leadership Monitor*, herfst 2003, 8, p. 1; SHAMBAUGH, David, Sino-American relations since September 11: can the new stability last? In: *Current History*, sept. 2002, pp. 243-249 en SWAINE, Michael, Reverse course? The fragile turnaround in U.S.-China relations. Carnegie Endowment Policy Brief No. 22, feb. 2003, p. 1 (<http://www.ceip.org/files/pdf/Policybrief22.pdf>, geraadpleegd op 22 feb. 2005).

¹⁰⁶ Aangehaald in: SUETTINGER, Robert L., China’s foreign policy leadership: testing time. In: *China Leadership Monitor*, 2003, 9, p. 1.

De graduele metamorfose van het Chinese buitenlandse beleid doet zich voor op diverse vlakken, zowel regionaal als mondiaal, zowel bi- als multilateraal en zowel op economisch als op veiligheidsvlak. De toenemende participatie in (regionale) internationale organisaties, de pro-actieve rol in de Noord-Koreaanse nucleaire kwestie, het uitzenden van vertrouwenwekkende maatregelen en de vreedzame regeling van een reeks territoriale disputen met de buurlanden zijn maar enkele indicatoren van de ‘nieuwe’ actieve en coöperatieve diplomatie. Het eindresultaat is een complete ommekeer, weg van de vroegere isolatie, passiviteit en antagonistische opstelling.¹⁰⁷

Maar niet iedereen is het eens met deze inschatting. “*Beijing continues to ignore the global implications of its actions while aggressively pursuing its own course,*” aldus Joshua Kurlantzick.¹⁰⁸ Volgens *The Economist* is de diplomatieke stijl wel veranderd ten opzichte van het begin van de jaren negentig, maar niet de inhoud. Tijdens de Irak-crisis van 2003 viel China vooral op door zijn afwezigheid. Hoewel het de oproep van Frankrijk, Duitsland en Rusland voor een diplomatieke oplossing onderschreef, bracht het geen originele ideeën aan en nam het ook geen publieke initiatieven. Van het vetoën van de resolutie die het gebruik van geweld legitimeerde is nooit sprake geweest. Ook in de Noord-Koreaanse nucleaire kwestie weigert China zijn volle gewicht in de schaal te werpen. Hoewel Noord-Korea niet kan overleven zonder Chinese financiële bijstand, denkt Peking er niet aan om deze hulp terug te schroeven. De overwegend passieve Chinese houding tegenover internationale aangelegenheden is dus niet veranderd. De prioriteiten van het regime betreffen uitsluitend het binnenland.¹⁰⁹ Verder worden ook de verhoogde spanningen met Taiwan, Japan en Singapore opgevoerd als bewijs dat het zo bejubelde ‘nieuwe’ buitenlandse beleid, als het al bestaan heeft, dan toch heel wat vaart heeft verloren.¹¹⁰

Deze critici gaan echter voorbij aan een onbetwistbare realiteit: “*that in the last ten years, Chinese foreign policy has become far more nimble and engaging than at any other time in the history of the People’s Republic.*”¹¹¹ Met andere woorden, China engageert zich duidelijk sterker en op een positieve manier in de wereld. Dat roept een aantal vragen op. Wat is er precies aan het veranderen in het Chinese buitenlandse beleid? Hoe nieuw zijn deze tendenzen? Wat zijn de oorzaken van de verschuivingen in de Chinese houding? Hoe diepgaand is de kentering: gaat het inderdaad louter om een stijlbreuk of om een substantiële koerswijziging? Welke implicaties houdt dit alles in voor de regionale en mondiale orde? Hoe duurzaam is deze evolutie?

¹⁰⁷ MEDEIROS, o.c., pp. 22-28.

¹⁰⁸ KURLANTZICK, Joshua, Economic power, political enigma. In: *The Washington Quarterly*, 25, 2002, 3, p. 63.

¹⁰⁹ N.N., The not-so-great power. In: *The Economist*, 15 feb. 2003, pp. 37-39; FU, Bo, Les silences diplomatiques de la Chine. In: *Le Monde Diplomatique*, april 2003, p. 26.

¹¹⁰ MINXIN, Pei, Beijing's closed politics hinders "new diplomacy". In: *The Financial Times*, 12 sept. 2004; CHRISTENSEN, Thomas, Old problems trump New Thinking: China's security relations with Taiwan, North Korea and Japan. In: *China Leadership Monitor*, lente 2005, 14, pp. 1-10.

¹¹¹ MEDEIROS, o.c., p. 23.

2.2 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het onderwerp van dit proefschrift is het buitenlands beleid van de Volksrepubliek China van 1989 tot 2004. Er bestaan wellicht evenveel definities van het begrip ‘buitenlands beleid’ als er auteurs zijn. In dit proefschrift wordt gekozen voor een extensieve omschrijving, namelijk het geheel van relaties tussen China en het buitenland.¹¹² Omdat het uiteraard onmogelijk is al die relaties in al hun dimensies aan bod te laten komen, moet er afbreuk worden gedaan aan de extensieve invulling van het begrip ‘buitenlands beleid’. De grenzen van dit onderzoek zullen zowel inhoudelijk als methodologisch worden getrokken.¹¹³ De thematische afbakening behelst dat, *in principe*, niet alle aspecten van, maar enkel het ‘positieve engagement’ in het Chinese buitenlandse beleid het essentiële voorwerp zal uitmaken van dit proefschrift. Voorts zal de klemtoon in dit proefschrift liggen op het Chinese buitenlandse beleid ten aanzien van de Aziatische regio. De reden hiervoor is eenvoudigweg dat de Chinese buitenlandse politiek sinds Tiananmen, en vooral sinds de ondergang van de Sovjet-Unie in 1991, in hoofdzaak Aziëcentrisch is geworden.¹¹⁴ De ultieme filter is dat enkel die aspecten aan bod zullen komen die uit de literatuurstudie als de belangrijkste naar voren traden.

Met zo’n invalshoek kan deze studie eerder atypisch worden genoemd in het landschap van de literatuur over de Chinese buitenlandse betrekkingen. Zoals voor elk land, wordt ook het buitenlandse beleid van de Volksrepubliek gekenmerkt door een complexe mix van coöperatie en conflict. Maar, en dat geldt voor de internationale politiek in het algemeen, het is de conflictueuze dimensie die het vaakst aan academisch onderzoek wordt onderworpen.¹¹⁵ Nochtans kan coöperatie evengoed een raamwerk bieden voor de studie van China’s internationale handelwijze.¹¹⁶ Door te focussen op China’s ‘positieve engagement’ wil dit proefschrift aan deze lacune verhelpen. Toch zal de conflictueuze dimensie onvermijdelijk doorschemeren in de analyse. Niet alleen omdat de grens tussen beide dimensies poreus en kunstmatig is,¹¹⁷ maar ook

¹¹² COOLSAET, Rik, *België en zijn buitenlandse politiek: 1830-1990*. Leuven, Van Halewijck, 1998, p. 524.

¹¹³ De methodologische afbakening wordt behandeld in het volgende luik.

¹¹⁴ KIM, Samuel S., *China’s path to great power status in the globalization era*. In: LIU, Guoli, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, p. 369; ZHAO, Quansheng, *Chinese foreign policy in the post-Cold War era*. In: LIU, Guoli, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 296-297.

¹¹⁵ Er zijn natuurlijk belangrijke uitzonderingen, zoals de theorieën over regionale integratie of over het voeren van onderhandelingen, maar zelfs hierin speelt conflictgedrag een dominante rol. WARD, Michael D., *Cooperation and conflict in foreign policy behaviour: reaction and memory*. In: *International Studies Quarterly*, 26, 1982, 1, p. 89.

¹¹⁶ HARDING, Harry, *China’s co-operative behaviour*. In: Robinson, Thomas W., Shambaugh, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 375-376.

¹¹⁷ “*Conflict and cooperation are intertwined and intermixed in the foreign behaviours of nation-states; each is important. Both cooperation and conflict, and their interrelationship, need to be more fully integrated into the paradigms with which we seek understanding and prediction of the international environment.*” WARD, o.c., p. 88.

en vooral omdat een expliciete betrachting van dit proefschrift er precies in bestaat het relatieve belang van het ‘positieve engagement’ in het Chinese buitenlandse beleid te achterhalen. Door een evaluerende vergelijking te maken van de aard, dynamieken en het gewicht van coöperatie en conflict in de Chinese internationale betrekkingen sinds het Tiananmen-incident van 1989, beoogt deze studie te onderzoeken in hoeverre het ‘positieve engagement’ representatief is voor het *hele* Chinese buitenlandse beleid.¹¹⁸ Aangezien het leeuwendeel van de werken over het Chinese buitenlandse beleid wordt gekenmerkt door een ver doorgedreven fragmentarisme, is de brede, veelomvattende benadering waarvoor hier wordt geopteerd een ander opzicht waarin deze studie atypisch kan worden genoemd: “*The subfield of Chinese foreign policy studies has become highly specialized in the last ten years. [...] the proliferation of new data on Chinese foreign affairs has led scholars to focus on specific aspects of Chinese diplomacy such as decisionmaking, subregional affairs, China’s bilateral relations, China and multilateral organizations, and arms control and nonproliferation. These fine-grained analyses have come at the expense of broad examinations of changes in China’s overall diplomatic strategies.*”¹¹⁹

De temporele afbakening behoeft een omstandige verantwoording. Een eerste argument is van praktische aard. De evolutie van het Chinese buitenlandse beleid schetsen sinds het ontstaan van de Volksrepubliek bleek binnen het bestek van dit proefschrift jammer genoeg onmogelijk. De historische dimensie kan daarom enkel in vogelvlucht worden aangeraakt. Ten tweede is 1989 in vele opzichten een scharnierjaar. Vele experts duiden het Tiananmen-incident aan als een belangrijk breukmoment, omdat de voordien almaar groeiende relaties met de buitenwereld plots werden doorgeknipt en China internationaal geïsoleerd kwam te staan. In zekere zin zou je de daaropvolgende herintegratie in de wereldpolitiek kunnen vergelijken met de graduele intrede in de ‘internationale samenleving’ sinds de jaren zeventig,¹²⁰ wat perspectieven biedt om een gelijkaardige dynamiek te onderzoeken binnen een beperkter tijds kader. Verder kwam in de periode 1989-1991 ook een einde aan de bipolaire wereldorde gekenmerkt door een Koude Oorlog en startte iets later het hogervermelde ‘*rise of China*’-debat, als gevolg van de bewustwording dat door de jarenlange economische *boom* de macht van China alleen maar kon zijn toegenomen. Voeg daarbij de context van Paul Kennedy’s ‘*relative decline*’-discours, de voorspellingen over de

¹¹⁸ In essentie komt deze doelstelling neer op het zoeken naar wat iets verder “de reikwijdte van het recente ‘positieve engagement’ zal worden genoemd.

¹¹⁹ GOMPERT, David C., GODEMENT, François, MEDEIROS, Evan S., MULVENON, James C., *China on the move : a Franco-American analysis of emerging Chinese strategic policies and their consequences for transatlantic relations*. Conference Proceedings. Santa Monica, RAND, 2005, p. 26.

¹²⁰ Zie bijvoorbeeld: OKSEBERG, Michel, ECONOMY, Elizabeth, *Introduction: China joins the world*. In: ECONOMY, Elizabeth, OKSEBERG, Michael, (eds.), *China joins the world: progress and prospects*. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, pp. 1-5; MEN, Jing, *Converging to the international society? An analysis of Chinese foreign policy from 1949 to 2002*. Vrije Universiteit Brussel, doctoraal proefschrift, 2004, 2dln., 387 pp.

‘Aziatische eenentwintigste eeuw’ en de door sommigen verwachte evolutie naar een heruitgave van het negentiende-eeuwse multipolaire machtsevenwicht (waarvan China misschien een dragende pijler zou kunnen zijn) en je hebt een handvol redenen waarom 1989 een geschikt vertrekpunt is om het Chinese buitenlandse beleid te analyseren.

De hypothese waarvan dit onderzoek vertrekt, is dat het Chinese buitenlandse beleid in de loop van de jaren negentig een aantal opmerkelijke verschuivingen heeft ondergaan, die hier worden samengevat als de evolutie naar een sterker ‘positief engagement’. Waar de VRC in de jaren vijftig nog een exporteur was van wapens en revolutie, is het vandaag een exporteur geworden van consumptiegoederen en *goodwill*.¹²¹ Het is een boutade, maar de essentie van de idee zit er wel in vervat. Vertrekkende van deze hypothese is het doel van deze scriptie drieledig:

1. onderzoeken hoe, wanneer en waarom dit ‘positieve engagement’ in het Chinese buitenlandse beleid is ontstaan;
2. het ontleden van de inhoud, het verklaren van de reikwijdte en het zoeken naar de onderliggende motivaties van het ‘positieve engagement’;
3. evalueren of het ‘positieve engagement’ enkel het gevolg is van een geslaagde pr-campagne of staat voor een substantiële kentering die voortvloeit uit een gewijzigde belangendefinitie.

In de overtuiging dat deze deelvragen zodanig onderling gerelateerd zijn dat het zinloos is ze gescheiden te behandelen, wordt geopteerd voor een hoofdzakelijk chronologische aanpak, met als raamwerk ‘constanten, determinanten en discontinuïteit’. Aan dit kader kunnen alle bovenstaande vragen worden opgehangen. De eerste en een deel van de tweede vraag kunnen worden geherformuleerd als het onderzoek naar de genese en de diepte van de veronderstelde discontinuïteit in het Chinese buitenlandse beleid. Het begrip ‘discontinuïteit’ wordt hierbij gedefinieerd als een breuk of een koerswijziging in een essentieel beleidsdomein, dat hierdoor gaat afwijken van de gebruikelijke vorming van het beleid.¹²² Op basis van de methodologische assumpties van dit proefschrift zullen de determinanten van het Chinese buitenlandse beleid worden opgespoord, als antwoord op het andere deel van de tweede vraag. Met ‘determinanten’ wordt verwezen naar die variabelen die determinerend zijn voor de besluitvorming aangaande buitenlandse politiek. In de praktijk komt dit neer op het zoeken naar de belangen die worden nagestreefd door middel van het buitenlandse beleid. Verder zal worden getracht om aan de hand

¹²¹ SHAMBAUGH, David, China engages Asia: reshaping the regional order. In: *International Security*, 29, 2004-2005, 3, p. 65.

¹²² COOLSAET, België en zijn buitenlandse politiek 1830-1990, p. 571.

van een diachrone analyse het enigma van de historische uniciteit te ontrafelen. Als gesproken wordt van het ‘nieuwe’ Chinese buitenlandse beleid,¹²³ dan moeten we teruggaan naar het verleden. In de regel leert zo’n vergelijking in de tijd ons dat niet alles nieuw is, dat er een zekere regelmaat zit in het menselijke en, bij uitbreiding, staatsgedrag. De vrucht van het toepassen van een interdisciplinaire kruisbestuiving tussen politieke wetenschappen en geschiedenis is een inzicht in wat Jan Dhondt (1915-1972), de peetvader van de Gentse vakgroep Nieuwste Geschiedenis, ‘*l’histoire récurrente*’ noemde.¹²⁴ Door middel van deze ‘constanten’ of de terugkerende gedragspatronen die de Chinese staat doorheen zijn geschiedenis heeft vertoond, zal ten slotte ook worden gepoogd om de ‘nationale belangen’ van China te (re)construeren.

Aan de hand van de aard van de discontinuïteit, de determinanten en de constanten kan het recente ‘positieve engagement’ worden geëvalueerd (de derde vraag en eigenlijk de centrale onderzoeksvraag van dit proefschrift): betreft het louter *image-building* of staat het voor een ware *U-turn* zoals het ‘Nieuwe Denken’ in het sovjetrussische buitenlandse beleid onder Gorbatsjov? Het tweede geval onderscheidt zich van het eerste doordat er een wijziging is opgetreden in het normatieve wereldbeeld van de Chinese leiders of in de Chinese nationale identiteit.¹²⁵ Natuurlijk zullen er in beide gevallen ‘harde’ belangen mee zijn gemoeid. Dat was bij Gorbatsjov niet anders.¹²⁶ Maar in het geval er sprake zou zijn van een ‘Nieuw Denken’ zal er niet alleen een wijziging zijn opgetreden in de keuze van de middelen die het best worden geacht de Chinese belangen te dienen, zoals in het geval het louter *image-building* betreft. Tevens zullen de belangen zelf anders worden gedefinieerd. Ten slotte zal het toegenomen ‘positief engagement’ zich moeten manifesteren op terreinen die vitale Chinese belangen raken, niet enkel in zogenaamde ‘niche-diplomatie’, om echt te kunnen spreken van een ‘Nieuw Denken’. Kortom, we kunnen spreken van het ‘Nieuwe Denken’ in het Chinese buitenlandse beleid als er een sterker ‘positief engagement’ merkbaar is op essentiële beleidsdomeinen, die is ingegeven door een gewijzigde belangendefinitie.

¹²³ MEDEIROS, o.c., pp. 22-35.

¹²⁴ DHONDT, Jan, L’histoire récurrente. In: VAN EENOO, Romain, BLOCKMANS, Wim, GAUS, Helmut, et. al., Machten en mensen: de belangrijkste studies van Jan Dhondt over de geschiedenis van de 19e en 20e eeuw. Gent, Jan Dhondt Stichting, 1976, pp. 172-206; VANDAELE, Kurt, De Terugkeer van de Vakbeweging? Het Belgisch Vakbondslidmaatschap in Historisch Perspectief. In: *Brood & Rozen, Tijdschrift voor de Geschiedenis van Sociale Bewegingen*, 9, 2004, 2, p. 50.

¹²⁵ KIM, Chinese foreign policy in theory and practice, p. 10.

¹²⁶ Door het afzwakken van de externe bedreiging kregen de hervormers in de Sovjet-Unie destijds de politieke ademruimte om een economische herstructurering door te voeren. Zolang het internationale klimaat gespannen was, bestond immers de noodzaak tot interne cohesie binnen de economische en politieke elite. LESAGE, Dries, KERREMANS, Bart, ORBIE, Jan, China and WTO: Chinese, American and European perspectives. In: *Studia Diplomatica*, LVI, 2003, 6, p. 124.

Het chronologische en veelomvattende onderzoeksopzet ten spijt, is het zeker niet de bedoeling om een encyclopedisch overzicht te geven van de Chinese buitenlandse politiek van de voorbije vijftien jaar. Er is gepoogd om een zodanig evenwicht te vinden tussen de indeling naar de opeenvolging in de tijd en de thematische aanpak dat het dynamische en evolutieve karakter van het buitenlands beleid kon worden weergegeven zonder verlies aan inzicht in de coherentie binnen een aantal thema's. Door het nadrukkelijk hanteren van de relevante concepten uit de leer van de internationale betrekkingen en door het zoeken naar veralgemeningen, onderscheidt deze studie zich van een historisch werk. Anderzijds is het ook geen zuiver theoretisch werk, begaan met het testen van allerhande theoretische modellen. Zo is het niet de bedoeling om de realistische en liberale hypothesen tegenover elkaar te plaatsen en te valideren. In het algemeen is deze studie eerder gericht op het genereren van hypothesen, dan op het testen van hypothesen. Die gegenereerde hypothesen zullen naderhand nog moeten worden getest, bij voorkeur tegen een veel extensievere dataset waardoor geen rekening moet worden gehouden met de limieten van deze literatuurstudie van hoofdzakelijk Engelstalige bronnen.

Dat het verleden hier niet op een historiografische, maar op een theoretische manier wordt behandeld, impliceert per definitie een zekere graad van abstractie en het verwaarlozen van empirische details. De generalisaties die hier naar voor worden geschoven, zijn gebaseerd een interpretatie van wat de algemeen aanvaarde historische data en fysieke bewijzen behelzen. Die data en bewijzen kunnen uiteraard op zo'n manier worden herschikt dat ze een totaal andere stelling ondersteunen. Het betoog dat hier wordt opgevoerd, rust bijgevolg op assumpties, vooroordelen, theorieën en vertekeningen. Een globale interpretatie van de geschiedenis (als tegengesteld aan een loutere documentering van de 'feiten'), is daarom noch juist noch onjuist, maar suggestief, overtuigend, bruikbaar, of het tegendeel.¹²⁷

Eén van de vertekeningen die bewust in het werk is geslopen, is dat de evolutie van het Chinese buitenlandse beleid werd geschetst doorheen de lens van het toegenomen 'positief engagement'. Dit is de hogervermelde inhoudelijke filter van het onderzoek. In het volgende deel wordt stilgestaan bij de methodologische filter.

¹²⁷ Voor een soortgelijk argument zie: NG-QUINN, Michael, National identity in premodern China: formation and role enactment. In: DITTMER, Lowell, KIM, Samuel S., (eds.), *China's quest for national identity*. London, Cornell University Press, pp. 33-34.

3. METHODOLOGIE

3.1 EEN SYNTHETISCH THEORETISCH PARADIGMA

Het is onmogelijk het *hele* verhaal van het buitenlandse beleid van een land te vertellen, gelet op het vrijwel oeverloze reservoir aan feiten waaruit de onderzoeker kan putten. Zij of hij dient onvermijdelijk het primaire te ‘zeven’ van het secundaire. Deze selectie geschiedt altijd op basis van theoretische noties, of men zich hiervan bewust is of niet. Deze theoretische basisinzichten kunnen dus maar beter worden geëxpliciteerd, temeer daar ze ook van belang zijn voor het interpreteren van de feiten. Zelfs die analisten die resoluut een theoretische benadering van de hand wijzen en in het spoor van Ranke beweren de geschiedenis van de buitenlandse betrekkingen van een land te schetsen “*wie es eigentlich gewesen is*”, begeven zich impliciet op het terrein van essentieel theoretische afwegingen zoals het opsporen van verbanden en het inschatten van hoe diverse factoren bijdragen tot bepaalde gebeurtenissen en trends. Kortom, als men de bronnen, processen en dynamieken wil identificeren die relevant zijn voor het gedrag van een staat op het wereldtoneel, is men gedwongen terug te vallen op een of andere vorm van theorie, hoe vaag en impliciet ook.¹²⁸

Anderzijds moet worden vermeden de weg in te slaan van een groot deel van de Amerikaanse leer van de internationale betrekkingen waarvan de resultaten dermate fragmentair en esoterisch zijn dat er vraagtekens kunnen worden geplaatst bij de bruikbaarheid ervan.¹²⁹ Hedley Bull zette zich reeds in de jaren zestig af tegen de methodologische revolutie van de Amerikaanse behaviouralisten. Voor hem is het inschatten van een situatie belangrijker dan het kwantitatief meten ervan: “*if we confine ourselves to strict standards of verification and proof there is very little of significance that can be said about international relations.*”¹³⁰ John Lewis Gaddis sloot zich hierbij aan wanneer hij analyseerde hoe de belangrijkste theorieën in de leer van de internationale betrekkingen hebben gefaald in het voorspellen van één van de belangrijkste gebeurtenissen van de twintigste eeuw: de implosie van de Sovjet-Unie en het vreedzame einde van het bipolaire internationale systeem. Zijn conclusie was dat de pogingen tot het vestigen van een ‘wetenschappelijke’ theorie van de internationale betrekkingen, naar het voorbeeld van de natuurwetenschappen, maar beter konden worden gestaakt, al was het maar omdat de exacte

¹²⁸ ROSENAU, James N., China in a bifurcated world: competing theoretical perspectives. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), Chinese foreign policy: theory and practice. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 524-525; WALT, Stephen M., International relations: one world, many theories. In: *Foreign Policy*, lente 1998, 110, pp. 29-30.

¹²⁹ COOLSAET, België en zijn buitenlandse politiek 1830-1990, p. 16.

¹³⁰ Aangehaald in: COOLSAET, Rik, KLEIJSEN, Jeroen, Theorie van de Internationale Betrekkingen. Onuitgegeven cursus. Gent, Vakgroep Politieke Wetenschappen, 2003-2004, p. 133.

wetenschappen zelf reeds lange tijd het newtoniaans determinisme achter zich hebben gelaten. Theorie blijft belangrijk, maar moet worden aangevuld met andere hulpmiddelen, zoals: “*narrative, analogy, paradox, irony, intuition, imagination and – not least in importance – style.*”¹³¹

‘Theorie’ is natuurlijk een concept dat verschillende epistemologische ladingen dekt. Voor sommigen is een theoretische analyse een nauwgezette onderneming die betrekking heeft op het kaderen van onderling gerelateerde hypotheses die gebeurtenissen moeten verklaren. Tegenover deze eerder strikte conceptie van theorie – soms ‘modellen’ genoemd – kan er een lossere notie van theorie worden geplaatst. Het voornaamste verschil is dat in de minder stringente opvatting theorieën niet bestaan uit onderling verbonden hypotheses die gebeurtenissen trachten te voorspellen door de voorwaarden te specificeren waaronder ze plaatsvinden. De minder rigoureuze conceptie – ook wel omschreven als paradigma’s, benaderingen of perspectieven – draait derhalve niet zozeer rond het testen of verfijnen van hypotheses. Eerder worden zulke paradigma’s gebruikt *alsof* hun kernveronderstellingen in wezen accuraat zijn, wat toelaat de empirische inzichten te genereren die voortvloeien uit hun toepassing op specifieke situaties.¹³² Dat is ook de weg die deze studie wil inslaan.

De theoriekeuze stelt ons verder voor twee problemen. Ten eerste geschiedt ze net zomin als de probleemstelling waardenvrij. Dat het onderzoek over China gaat, maakt het nog problematischer, want de studie van mensen en samenlevingen waartoe men zelf niet behoort is altijd een heikele onderneming. Zonder al te diep de mogelijke epistemologische voetangels uit te spitten, volstaat het te vermelden dat in deze studie elk primordialistisch of essentialistisch perspectief *a priori* wordt verworpen, zowel in zijn biologisch-racistische als culturalistische gedaante, zonder daarbij te willen vervallen in een extreem-relativistisch of universalistisch discours. Michel Foucault en Edward Said indachtig ‘weten’ we dat onderzoek niet in een machtsvrije ruimte geschiedt en dat er een symbiotische verband bestaat tussen *pouvoir* en *savoir*. Elke benoeming of voorstelling van de ‘andere’ is een transformatie van de werkelijkheid die de dominantie van de benoemer vestigt of bestendigt, ook al was dit niet zo bedoeld. Door een wetenschappelijke uitwerking van het onderzoek en door de fundamentele onzekerheid en feilbaarheid van de gegenereerde kennis voorop te stellen, kunnen deze valkuilen worden omzeild.

Ten tweede is er een uitgebreid gamma van invalshoeken voorhanden is om het buitenlands beleid van een land te bestuderen. Elk van die benaderingen houdt een keuze in, zowel inzake

¹³¹ GADDIS, John Lewis, International relations theory and the end of the Cold War. In: *International Security*, 17, 1992-1993, p. 58.

¹³² ROSENAU, China in a Bifurcated World, pp. 526-527.

onderzoeksmethodes als inzake onderzochte variabelen en bepaalt tevens de definitie van het begrip ‘buitenlands beleid’.¹³³ Deze studie vertrekt van een eclecticische werkwijze, die berust op de overtuiging dat het combineren van inzichten uit meerdere scholen tot een omvattend paradigma een adequaat alternatief kan bieden voor de niet onjuiste, maar wel te eenzijdige of partiële verklaringen van één model. De verschillende basisassumpties waaruit dat paradigma is samengesteld, worden nu opgesomd.

Vooreerst wordt de staat in deze studie niet geconceptualiseerd als een ‘biljartbal’, maar als de politieke weerspiegeling van een bepaalde machtsconstellatie, waarin verschillende actoren met botsende belangen interageren. Buitenlandse politiek wordt gezien als een activiteit van politieke besluitvorming waardoor het op dezelfde manier kan worden geanalyseerd als de binnenlandse politiek.¹³⁴ Meer zelfs, er wordt aangenomen dat binnen- en buitenlandse politiek meer gemeen hebben dan het feit dat ze beiden via een besluitvormingsanalyse kunnen worden bestudeerd. In de praktijk blijken ze immers innig met elkaar verweven of, zoals voormalig minister van buitenlandse zaken Qian Qichen het ooit uitdrukte, “[...] *foreign policy is the extension of China’s domestic policies.*”¹³⁵ Dit houdt in dat “*Chinese politicians, like politicians anywhere, do not leave their domestic concerns and constituencies behind when they go into a meeting to consider foreign policy or national security issues.*”¹³⁶

Toch is dit in de Chinese context misschien nog belangrijker dan elders. In een communistische staat zoals China, zonder democratische verkiezingen, met een machtsmonopolie voor de CCP en zonder welomlijnde ambtstermijnen, eindigt de strijd om de immers macht nooit. Het besluitvormingsproces is niets anders dan een weerspiegeling van deze strijd. Hoewel de Chinese leiders formeel aan niemand rekenschap moeten afleggen, kunnen ze toch niet zonder binnenlandse steun.¹³⁷ De Chinese leiders (daarmee wordt verwezen naar de partijsecretaris-generaal en de leden van het Politburo en het Permanent Comité van het Politburo) hebben hun hoge functie te danken aan het zogenaamde ‘selectoraat’, “*a group of individuals formally responsible for determining the fate of the state’s leadership.*”¹³⁸ Om hun politieke positie te kunnen behouden,

¹³³ COOLSAET, België en zijn buitenlandse politiek 1830-1990, p. 513.

¹³⁴ BACHMAN, David, Domestic sources of Chinese foreign policy. In: KIM, Samuel S., China and the world: Chinese foreign relations in the post-Cold War era. Oxford, Westview Press, 1994, p. 44.

¹³⁵ Aangehaald in KIM, Samuel S., Peking’s Foreign Policy in the Shadows of Tiananmen: The Challenge of Legitimation. In: LIN, Bih-jaw, (ed.), The Aftermath of the 1989 Tiananmen Crisis in Mainland China. Oxford, Westview Press, 1992, p. 389.

¹³⁶ SHAMBAUGH, Containment or engagement of China?, p. 188.

¹³⁷ SHIRK, Susan, The domestic roots of China’s post-Tiananmen foreign policy. In: *Harvard International Review*, 13, 1991, 2, p. 32.

¹³⁸ KINNE, Brandon J., Decision-making in autocratic regimes: a poliheuristic perspective. In: *International Studies Perspectives*, 2005, 6, p. 119.

hetgeen inderdaad hun allerhoogste prioriteit is,¹³⁹ moeten ze via hun beleid voordelen verschaffen aan de winnende coalitie die hen in het zadel heeft geholpen.¹⁴⁰ Buitenlands beleid vormt in deze context een instrument dat wordt aangewend door de verschillende facties om hun sterkte aan te tonen en zo aanhangers te winnen.¹⁴¹

Wie zit er in dat selectoraat? Hoewel het charter van de CCP de formele bevoegdheid voor het kiezen van de topleiders bij het tweehonderdkoppige Centrale Comité legt, is het duidelijk dat deze selectiebevoegdheid zich ook op heel wat informele manieren manifesteert. Meer specifiek ligt de informele macht bij de gepensioneerde partij-ouderen, het leger (dat meer gezag uitoefent dan je op basis van zijn aantal zetels in het Centrale Comité zou vermoeden) en de allerhoogste leider. Toch merken waarnemers de laatste jaren een vermindering van het belang van deze informele machtsuitoefening. De rol van het Centrale Comité, waarin drie grote groepen zetelen met elk hun onderscheiden belangen (de hoofden van de dertig provincies, de hoofden van de nationale ministeries en partij-afdelingen in Peking en het leger) wordt belangrijker.¹⁴²

Gezien het feit dat “ [...] *the foreign policy and external behavior of the Chinese state is the product of a complex mix of contextual, historical, political, institutional, and temporal variables,*” moet echter niet alleen aandacht worden geschonken aan de actoren, maar ook aan “*the multiple influences that these individuals embody, and that are brought to bear upon them as they make decisions [...]. Many of these are cognitive, subjective, affective and unconscious. Many involve the perceptual prisms through which participating elites screen information and calculate decisions. Others are broad systemic and social forces that shape an overall policy agenda and the political environment in which politicians must operate. Still others are temporal and situation-specific in nature.*”¹⁴³ Het is met andere woorden niet alleen noodzakelijk om de besluitvormer te situeren binnen zijn eigen objectieve context, namelijk de positie die hij bekleedt in de maatschappelijke elite en de belangen die hij en/of de groep waartoe hij behoort, nastreven.¹⁴⁴ Tevens dient een begrip te worden ontwikkeld van het subjectieve raamwerk waarbinnen hij beslissingen neemt. Bovendien wil de focus op elite-politiek niet zeggen dat de socio-economische verschuivingen in de Chinese samenleving zullen worden verwaarloosd.

¹³⁹ LEMCO, Jonathan, MACDONALD, Scott B., Sino-Japanese relations: competition and cooperation. In: *Current History*, sept. 2002, p. 292. Zie ook: DE MESQUITA, Bruce Bueno, SMITH, Alastair, SIVERSON, Randolph M., MORROW, James D., *The logic of political survival*. Cambridge, Massachusetts Institute of Technology, 2003, 480 pp.

¹⁴⁰ KINNE, o.c., pp. 124-26.

¹⁴¹ SHIRK, The domestic roots of China's post-Tiananmen foreign policy, pp. 32-34.

¹⁴² SHIRK, Susan, Competition for power and the challenge of reform in post-Deng China. Occasional Paper Nr. 10. Victoria (Canada), Centre for Asia-Pacific Initiatives, april 1996, pp. 1-3. (http://www.capi.uvic.ca/pubs/oc_papers/SHIRK.pdf, geraadpleegd op 4 mrt. 2005).

¹⁴³ SHAMBAUGH, Containment or engagement of China?, p. 188.

¹⁴⁴ COOLSAET, België en zijn buitenlandse politiek 1830-1990, p. 525.

Eerder zal worden onderzocht of en hoe deze structurele transformaties worden weerspiegeld in de politieke strijd binnen de elite.

Vooraleer wordt overgegaan tot enkele definities van veel voorkomende concepten, nog een woordje over de indeling in tijdsperiodes. Het is belangrijk te benadrukken dat er in hoofde van de Chinese besluitvormers op geen enkel moment een blauwdruk aanwezig is geweest over hoe de buitenlandse politiek er in de jaren negentig zou uitzien. Het buitenlands beleid moet eerder worden gezien als een incrementele aaneenschakeling van *ad hoc* reacties op onverwachte gebeurtenissen, dan als een rationeel doordacht stappenplan. Pas na het verstrijken van een zekere termijn, kan men bepaalde rode draden in het buitenlands beleid ontwaren.¹⁴⁵ Deze rode draden, en de periodisering waaraan ze worden opgehangen, zijn bijgevolg niets anders dan interpretaties *a posteriori*. Het zijn dus per definitie conventies die niet in alle interpretaties worden aanvaard.

Wanneer zal worden gesproken over legitimiteit, dan wordt verwezen naar “*the normative potency of a rule or rule-making institution that exerts influence toward compliance [...] largely because its functions accord with the generally accepted principles of ‘right processes’.*”¹⁴⁶ Inzake multilateralisme wordt de definitie van John Gerard Ruggie gehanteerd: “*multilateralism is an institutional form which coordinates relations among three or more states on the basis of ‘generalized’ principles of conduct – that is principles which specify appropriate conduct for a class of actions, without regard to the particularistic interests of the parties or the strategic exigencies that may exist in any specific occurrence.*”¹⁴⁷ Met het begrip ‘internationale samenleving’ wordt verwezen naar “*een groep van [...] onafhankelijke politieke gemeenschappen die niet enkel een systeem vormen [...], maar door dialoog en toestemming gemeenschappelijke regels en instituties hebben uitgewerkt met betrekking tot hun gedrag in internationale betrekkingen en het gemeenschappelijk belang in het instandhouden van deze akkoorden erkennen.*”¹⁴⁸

Normaal gesproken wordt met elk van de verschillende Aziatische subregio’s het volgende bedoeld: Centraal-Azië verwijst naar de vijf ex-sovjetrepublieken (Kazachstan, Oezbekistan, Kirgizië, Tadzjikistan en Turkmenistan); Zuid-Azië of het Indisch subcontinent naar Indië, Pakistan, Nepal, Bhutan, Bangladesh, Sri Lanka en de Malediven; Zuidoost-Azië naar de lidstaten van ASEAN en Oost-Azië naar Japan, Taiwan en Korea.

¹⁴⁵ COOLSAET, Rik, België en zijn buitenlandse politiek: 1830-2000. Leuven, Van Halewijck, 2003, p. 562.

¹⁴⁶ KIM, Chinese foreign policy in theory and practice, p. 20.

¹⁴⁷ RUGGIE, John Gerard, Multilateralism: the anatomy of an institution. In: *International Organization*, 46, 1992, 3, p. 571.

¹⁴⁸ Barry Buzan aangehaald in: DE ZUTTER, Elisabeth, De Engelse school in de internationale betrekkingen: een inleiding. Onuitgegeven paper. Gent, Vakgroep Politieke Wetenschappen, 2003, p. 3.

3.2 HET BRONNENMATERIAAL

Gezien het enorme aanbod aan engelstalige literatuur over de Chinese buitenlandse politiek is het merkwaardig dat er geen engelstalige overzichtswerken voorhanden zijn die ook de periode na de Koude Oorlog behandelen.¹⁴⁹ Dat weerspiegelt de Amerikaanse dominantie in de studie van de hedendaagse internationale betrekkingen van de Volksrepubliek, en het fragmentarisme dat zo kenmerkend is voor de Amerikaanse politiek-wetenschappelijke studies.¹⁵⁰ In Europese talen bestaan er wel twee dergelijke overzichtswerken, maar slechts één ervan dekt de volledige tijdsspanne waarop dit proefschrift zich toespitst.¹⁵¹ Op dit laatste werk na werd wat de VS en Europa betreft nooit eerder een synthese gemaakt van de Chinese buitenlandse politiek sinds 1989. Dit proefschrift wil dit hiaat helpen opvullen.

Twee belangrijke beperkingen werden evenwel ingebouwd met betrekking tot het bronnenmateriaal. Ten eerste werd omwille van de taalbarrière geen gebruik gemaakt van Chineestalgige bronnen. Het kan echter worden beargumenteerd dat de studie van het hedendaagse China te belangrijk is om ze enkel aan sinologen over te laten.¹⁵² Ten tweede bouwt dit proefschrift enkel voort op secundaire bronnen, en niet op ongepubliceerde bronnen- of archiefmateriaal. Hier speelt eveneens de taalbarrière, maar ook de geslotenheid van het Chinese politieke systeem in het algemeen en de diplomatieke archieven (ook in de ambassades) in het bijzonder. Dit onderzoek moet dan ook eerder als een literatuurstudie dan als een empirische studie worden opgevat.

¹⁴⁹ De enige uitzondering is: GARVER, John W., *Foreign relations of the People's Republic of China*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1993, 346 pp. Maar hij behandelt slechts een zeer klein deel van de post-Koude Oorlogperiode.

¹⁵⁰ Voor een vergelijking tussen de Europese en Amerikaanse studie van China, zie: SHAMBAUGH, David, *The new strategic triangle: U.S. and European reactions to China's rise*. In: *The Washington Quarterly*, 28, 2005, 3, pp. 16-21.

¹⁵¹ JOYAUX, François, *La politique extérieure de la Chine Populaire*. Paris, Presses Universitaires de France, 1993, 127 pp. en MÖLLER, Kay, *Die Außenpolitik der Volksrepublik China, 1949-2004: Eine Einführung*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2005, 280 pp.

¹⁵² DOOM, Ruddy, *Treurlied op de Gele Rivier: conflict en ontwikkeling in China*. Onuitgegeven cursus. Gent, Vakgroep Studie van de Derde Wereld, 2004-2005, p. 25.

3.3 STRUCTUUR

De scriptie bestaat uit drie grote delen. In dit eerste deel, de inleiding, werd reeds de probleemstelling (status quaestionis en onderzoeksvraag) en de methodologie uitgewerkt. Het tweede deel, het corpus, zal zes hoofdstukken beslaan. Het eerste hoofdstuk zal trachten de relevantie van het verleden voor het hedendaagse buitenlandse beleid in abstracte categorieën te vatten. In het bijzonder zal worden getracht om aan de hand van het zogenaamde ‘constantenparadigma’ de inhoud van het Chinese ‘nationale belang’ te achterhalen. De volgende vijf hoofdstukken zullen vervolgens de evolutie van het Chinese buitenlandse beleid sinds 1989 pogen te synthetiseren. Opeenvolgende periodes zullen worden beschreven, telkens gevolgd door een conclusie waarin voor die periode al een meer theoretische benadering wordt weergegeven. In het derde deel, ten slotte, zal dit historisch overzicht worden geïnterpreteerd in het licht van de oorspronkelijke doelstelling. De determinanten van het Chinese buitenlandse beleid zullen uit dit vertoog worden geabstraheerd, evenals de patronen en evoluties in dat beleid waartoe die determinanten aanleiding hebben gegeven. Op basis van die constanten, determinanten en discontinuïteiten zal vervolgens worden geëvalueerd of het recente ‘positieve engagement’ van de Volksrepubliek een façade is waarachter nog steeds dezelfde doelstellingen schuilgaan, of het daarentegen een weerspiegeling is van een ‘Nieuw Denken’ over de internationale betrekkingen.

DEEL II: CORPUS

DE EVOLUTIE VAN HET CHINESE BUITENLANDSE BELEID

HOOFDSTUK 1

DE ERFENIS VAN HET VERLEDEN

Het verleden oefent een invloed uit op de buitenlandse betrekkingen van alle landen, maar in het geval van China lijkt de relevantie van het premoderne wereldbeeld voor de hedendaagse buitenlandse politiek uitzonderlijk groot te zijn. Tenminste, dat is de stelling van de ‘*exotica sinica*’ school, die de Chinese essentialia, uniciteit en dus continuïteit benadrukt.¹ Het China dat uit recentere studies oprijst, ziet er echter heel anders uit dan *l’empire immobile* dat de zeventiende eeuwse jezuïeten in hun *Lettres curieuses et édifiantes* aan de Franse koning Louis XIV plachten te karakteriseren.² De ‘constanten’ in de Chinese buitenlandse betrekkingen, waarvan in dit proefschrift het bestaan wordt verondersteld, mogen bijgevolg niet worden gezien als een bevestiging van de mythe van de statische, monolithische samenleving. *l’Histoire immobile* mag immers niet worden verward met *l’histoire récurrente*, waar niets ‘typisch Chinees’ aan is. Zoals voor elk land worden die persistente patronen in hoofdzaak gevormd door een keten van cumulatieve strategische beslissingen om de veiligheid van de staat te garanderen.³

Naast het opsporen van terugkerende gedragspatronen is de historische context die in dit hoofdstuk wordt geschetst ook van belang omdat het verleden fungeert als bron van zingeving voor het heden, en dit op twee manieren.⁴ Ten eerste bieden historische ervaringen instructieve parallellen voor huidige beslissingen. Bekende voorbeelden hiervan in het Amerikaanse buitenlandse beleid zijn de ‘lessen van Munchen’ en het ‘Vietnam syndroom’. Ten tweede heeft

¹ KIM, Samuel S., China and the world in theory and practice. In: KIM, Samuel S., (ed.), China and the world. Chinese foreign relations in the post-Cold War era. Oxford, Westview Press, 1994, p. 12.

² BLUSSÉ, Leonard, China komt eraan! In: *Leidschrift. Historisch Tijdschrift*, 18, 2004, 3, p. 12. Zie ook : PEYREFITTE, Alain, , L’Empire immobile ou le choc des mondes. Récit historique. Paris, Fayard, 1989, 795 pp.

³ HUNT, Michael H., China’s foreign relations in historical perspective. In: HARDING, Harry, (ed.), China’s foreign relations in the 1980s. London, Yale University Press, 1984, p. 2.

⁴ *Ibid.*, pp. 2-3.

het verleden een afdruk nagelaten op de Chinese nationale identiteit.⁵ Dat gebeurt via een complex proces, waarbij collectieve herinneringen en een gedeeld geloof in de betekenis van vroegere gebeurtenissen mythische proporties aannemen, niet in de zin dat ze compleet verzonnen zijn, maar wel in de zin dat het gedeelde geloof op zich belangrijker is dan wat echt is gebeurd in het verleden.⁶ Als aandrijfriemen van een nationalistisch ressentiment lenen zulke geconstrueerde, historische mythen zich makkelijk tot exploitatie en manipulatie door bepaalde elites in functie van hun belangen.⁷

Ten slotte dient nog een methodologisch probleem van de baan te worden geruimd. De lengte en diversiteit van de Chinese geschiedenis van interactie met buitenlandse culturen heeft ons een overvloed aan tradities, vaak onderling tegenstrijdig, achtergelaten.⁸ Het is niet mogelijk, maar ook niet nodig om hier de hele Chinese geschiedenis, van Confucius tot Tiananmen, *in extenso* de revue te laten passeren. Omdat het doel is te zoeken naar veralgemeningen, worden de feiten eerder exemplarisch dan exhaustief weergegeven. Dat geldt trouwens voor dit hele proefschrift, zoals toegelicht in de inleiding. Specifiek voor dit hoofdstuk kan de selectie nog door twee supplementaire argumenten worden gemotiveerd. Voor het constantenparadigma zal de veronderstelling worden gemaakt dat de meest recente historische ervaring relatief het zwaarst zijn stempel drukt op regelmatig weerkerende gedragspatronen. Voor de historische mythen zal de focus worden beperkt tot de twee die in de literatuur het vaakst worden aangehaald: het traditionele Sinocentrische wereldbeeld en de eeuw van ‘nationale vernedering’.

Ondanks de vele valkuilen die er in de notie van de ‘erfenis van het verleden’ verscholen zitten, zoals onder meer de mogelijkheid van manipulatie en van tegenstrijdige tradities, is het toch noodzakelijk om er een beter begrip van te krijgen. Immers, “*for us to discount [...] the importance of the past in Chinese thinking on their foreign policy [...] will be to set ourselves outside the framework of discussion in China and deaden our sensitivities to the significance of what is being said.*”⁹

⁵ MEN, Jing, GEERAERTS, Gustaaf, China’s rise and Northeast Asian security. In: *Studia Diplomatica*, LVI, 2003, 6, p. 44.

⁶ GARVER, Foreign relations of the PRC, pp. 2-3.

⁷ DOWNS, Erica Strecker, SAUNDERS, Phillip C., Legitimacy and the limits of nationalism: China and the Diaoyu islands. In: *International Security*, 23, 1998-1999, 3, pp. 114-116; NG-QUINN, Michael, National identity in premodern China: formation and role enactment. In: DITTMER, Lowell, KIM, Samuel S., (eds.), *China’s quest for national identity*. London, Cornell University Press, pp. 42-43.

⁸ HUNT, o.c., p. 6.

⁹ *Ibid.*, p. 2.

1.1 VAN HET IMPERIALE NAAR HET REPUBLIKEINSE TIJDPERK

1.1.1 De traditionele Chinese wereldvisie

Naast het stroomgebied van de Nijl, de Indus, de Tigris en de Eufraat vormt het dal van de Gele Rivier één van de bakermatten van de menselijke beschaving. In tegenstelling tot de andere grote rijken uit de geschiedenis, die allen op een bepaald moment weer verdwenen, kende het Chinese rijk een opmerkelijke continuïteit. Tezamen met het confucianisme en de roemrijke successen van de Chinese beschaving, zoals de ‘vier grote uitvindingen’ (buskruit, papier, drukkunst en het magnetisch kompas), vormde die continuïteit de basis voor het Chinese geloof in de eigen superioriteit. Die superioriteitswaan, waarin China trouwens niet uniek is, zou vooral vanaf de Tang-dynastie (618-907 n.C.)¹⁰ prominent op de voorgrond treden en zit vervat in de notie ‘*Zhongguo*’, het woord dat vandaag wordt vertaald als ‘China’, maar letterlijk het ‘Rijk van het Midden’ betekent.¹¹

De term ‘*Zhongguo*’ dook voor het eerst op tijdens de Lente en Herfstperiode (770-476 v.C.) en sloeg eerder op een cultureel gebied, dan op een staat in de weberiaanse betekenis van het woord. Het Middenrijk zou zichzelf eeuwenlang beschouwen als het centrum van de natuurlijke ordening, het alles-onder-de-hemel (*tianxia*) en het morele ijkpunt van de wereld.¹² De legitimiteit van de keizer vloeide niet voort uit een soort sociaal contract met het volk, maar uit het ‘Hemelse Mandaat’, de natuurlijke kracht die bepaalde of een dynastie voldoende rechtschapen was om morele leiding te geven aan het volk. Merkwaardig was dat de Zoon des Hemels dit mandaat ook kon kwijtspelen door immorele daden zoals corruptie. De morele superioriteit van de Chinese keizer gold niet alleen intern in China, maar ook extern, ten opzichte van de rest van de wereld.¹³

In het spoor van Harvard-professor John K. Fairbank (1907-1991) worden de betrekkingen tussen het Middenrijk en de omliggende ‘barbaren’ in het imperiale tijdperk traditioneel omschreven als het ‘*tribute system*’.¹⁴ Dat was een diplomatiek instrument waarmee het Chinese, keizerlijke hof haar culturele superioriteit over de buurlanden vestigde en de soevereiniteit van de Chinese keizer over de hele mensheid mythologiseerde. Buitenlandse heersers waren verplicht om periodiek gezanten te sturen naar China, aan wie de juiste etiquette werd geleerd. Op een keizerlijke audiëntie voerden de gezanten vervolgens alle aangeleerde rituelen uit, inclusief een

¹⁰ Zie bijlage 2 voor een chronologie van de Chinese geschiedenis.

¹¹ GARVER, Foreign relations of the PRC, pp. 9-12.

¹² NG-QUINN, National identity in premodern China, pp. 42-43.

¹³ FAUST, John R., KORNBERG, Judith F., China in world politics. Londen, Lynne Rienner Publishers, 1995, pp. 11-12.

¹⁴ Het standaardwerk over de traditionele Chinese buitenlandse betrekkingen is: FAIRBANK, John King, (ed.), The Chinese world order: traditional Chinese foreign relations. Cambridge, Harvard University Press, 1968.

kow-tow, een symbolische erkenning van hun inferioriteit en van hun status als gezanten van een vazalstaat. Na dit ritueel volgde een kort gesprek met de keizer, werden geschenken uitgewisseld en kregen de gezanten nog drie tot vijf dagen de tijd om handel te drijven met Chinese koopmannen. De rol van handel mag niet worden onderschat. Onder het ritualistisch laagje speelden harde commerciële belangen mee en dat is ook de reden waarom het tribuutsysteem zo lang heeft kunnen bestaan. Het was een ingenieus middel om elke vorm van private handel buiten het basiskader van suzerein-vazal te verbieden.¹⁵

Het Chinese wereldbeeld was hiërarchisch opgebouwd. Bovenaan stond uiteraard het ‘Middenrijk’; eronder volgde de ‘periferie’, de buurlanden die het meest beïnvloed waren door het confucianisme; en helemaal onderaan bevonden zich de ‘barbaren’, waaronder het Westen.¹⁶ Zoals reeds aangestipt in de inleiding werd deze traditionele interpretatie van de Chinese wereldvisie zeer recent in twijfel getrokken. Volgens Alastair Iain Johnston was het traditionele Chinese buitenlandse beleid niet gebaseerd op confuciaanse deugden, zoals de onpartijdigheid en welwillendheid van de keizer ten aanzien van de tributstaten, maar een wezenlijk realpolitieke houding.¹⁷

De komst van het boeddhisme en de invasies van de barbaren leidden tot de val van de Tang- (618-907 n.C.) en de Song-dynastie (960-1279 n.C.) en tot een eeuw van Mongoolse overheersing (1271-1368 n.C.). Wanneer de Ming in de veertiende eeuw de Chinese politieke controle restaureerden, plooiden de intellectuelen op zichzelf terug en bepleitten ze een neo-confuciaanse orthodoxie en conservatisme.¹⁸ China zou zelf geen contact meer zoeken tot de rest van de wereld, behalve tussen 1405 en 1433, wanneer onder keizer Yongle zeven maritieme verkenningsreizen werden opgezet. Op het hoogtepunt van dit alles telde de armada zo’n driehonderd schepen en twintigduizend bemanningsleden. Onder het bevel van grootadmiraal Zheng He voer de vloot tot aan het Midden-Oosten en mogelijk rond de kaap van Afrika. Volgens Menzies zouden de Chinezen zelfs Amerika hebben ontdekt, ruim zeventig jaar vóór Columbus. Dat de Portugezen nadien zo makkelijk Amerika konden ontdekken, kwam volgens hem omdat ze over oude Chinese kaarten beschikten.¹⁹ De expedities hadden niet tot doel buitenlandse veroveringen te maken, maar ze pasten in het tribuutsysteem. Aan de barbaarse vorsten zou een

¹⁵ ZURNDORFER, Harriet T., Tribute, trade and the demise of the ‘Chinese world order’ in Ming (1368-1644) and Qing (1644-1911) China. In: *Leidschrift. Historisch Tijdschrift*, 18, 2004, 3, pp. 17-20.

¹⁶ YU, Bin, The study of Chinese foreign policy: problems and prospect. In: *World Politics*, 46, 1994, 2, pp. 236-237.

¹⁷ ACHARYA, Amitav, Will Asia’s past be its future? In: *International Security*, 28, 2003-2004, 3, p. 154 (voetnoot 12). Deze visie wordt vertolkt in het werk: JOHNSTON, Alastair Iain, *Cultural realism: strategic culture and grand strategy in Chinese history*. Princeton, Princeton University Press, 1998.

¹⁸ HUNT, o.c., p. 20.

¹⁹ MENZIES, Gavin, 1421: het jaar waarin China de nieuwe wereld ontdekte. Amsterdam, Ambo, 2003, 416 pp.

bewijs worden geleverd van de culturele suprematie van de Chinese keizer. Na de dood van Yongle oordeelden de mandarijnen dat het geld dat in de avonturen werd gestoken beter kon worden besteed aan de verdediging van de noordergrens. China dat over alle troeven beschikte om uit te groeien tot een maritieme wereldmacht, plooidde door een politieke beslissing op zichzelf terug.²⁰

In het koloniale tijdperk zou China zijn technologische en economische voorsprong op het Westen gestaag verliezen en van de kern naar de periferie van het wereldsysteem verschuiven. Veilig verscholen achter de Grote Muur, wikkelde China zich in een ‘*splendid isolation*’. De Britten, Russen, Europeanen en Amerikanen zouden al gauw China ontdekken en tegen het begin van de achttiende eeuw verzoeken tot vrijhandel richten aan het Chinese hof. Zij waren geïnteresseerd in producten als thee, kruiden, zijde en porselein, maar China van zijn kant was niet geïnteresseerd in buitenlandse producten. Voor de Chinese keizers leek het vooruitzicht dat buitenlandse gezanten behandeld zouden moeten worden als gelijken absurd. Herhaaldelijk zouden Europese verzoeken voor het vestigen van diplomatieke betrekkingen en het uitwisselen van ambassadeurs afgewezen worden.²¹

De legendarische audiëntie van lord Macartney aan de Chinese keizer Qianlong in 1793 is in dit verband een tekenend voorbeeld. De expeditie van Macartney was uitgezonden om diplomatieke en vooral handelsbetrekkingen tussen het Britse imperium en het Chinese Rijk tot stand brengen. Volgens de Chinese verslagen deed Macartney – die had geweigerd alle gepaste buigingen te maken – uitspraken als: “*Met de grootst mogelijke nederigheid zond onze koning ons om de Grote Keizer zijn hulde te brengen.*” Macartney’s verzoeken zouden echter op een radicaal ‘*njet*’ stuiten. Ruimhartig als de Chinese keizer was, zou hij hem toch zijn onbeschaamde verzoeken vergeven: “*Daar u niet op de hoogte was van de gebruiken van het Keizerrijk deed u onoorbare verzoeken. [...] Gelieve uw vorst mee te delen dat de Grote Keizer erin toestemt dat hij niet verantwoordelijk wordt gehouden voor de dwalingen die hij ten aanzien van de hemelse instellingen heeft begaan, en waarvan hij onwetend was.*” Misschien konden de Chinezen geen andere uitleg aan het bezoek geven, omdat zij uitgingen van de morele superioriteit van hun keizer over de hele wereld en niet, zoals de Britse ambassadeur, van het principe van gelijke, soevereine naties.²² Maar de Chinese afwijzing had niet alleen te maken met een botsende conceptie van de internationale orde. Ze weerspiegelde de

²⁰ DOOM, o.c., pp. 39-40.

²¹ FAUST, o.c., p. 12.

²² MEN, Jing, *Converging to the International Society? An Analysis of Chinese Foreign Policy from 1949 to 2002*. Vrije Universiteit Brussel, doctoraal proefschrift, 2004, p. 161.

overtuiging dat de interne stabiliteit van China in het gedrang zou komen als handel met de buitenwereld werd toegestaan.²³

1.1.2 De eeuw van 'nationale vernedering' (1839-1949)

Tot het begin van de negentiende eeuw was de Mantsjoe-dynastie (1644-1911) erin geslaagd om de Europese 'barbaren' enigszins op afstand te houden. De commerciële verrichtingen verliepen uitsluitend via Kanton. Rond 1840 evolueerde de koloniale trafiek echter in steeds meer kritische zin. Vooral Britse handelaars verrijkten er zich op basis van een enorme opiumhandel, die China zowel financieel als moreel ondermijnde. Toen de Chinese regering in 1839 besloot een einde te stellen aan deze toestand, had de Britse regering haar excuus om een rechtstreekse militaire confrontatie met China aan te gaan (de eerste Opiumoorlog, 1840-1842). In maart 1842 werden onderhandelingen aangevat, terwijl eenheden van de Britse vloot de zuidelijke Chinese hoofdstad Nanjing binnen het bereik van hun kanonnen hield. Deze 'gunboat diplomacy' leverde de Britten het Verdrag van Nanjing op, het eerste in de reeks 'ongelijke verdragen' die de Europese mogendheden met geweld van China hebben afgedwongen.²⁴

Uiteindelijk zouden er meer dan tachtig havens worden 'opengebroken' door buitenlandse mogendheden. Grote stukken van het Chinese grondgebied zouden worden verkaveld in buitenlandse concessies of voor lange tijd worden geleased. In deze buitenlandse enclaves gold het principe van extraterritorialiteit: buitenlanders vielen niet onder de jurisdictie van Chinese rechtbanken en er werden buitenlandse troepen gestationeerd.²⁵ Vanaf 1895, toen de zwakke positie van China na de Japans-Chinese oorlog aan alle mogendheden duidelijk was geworden, bereikte de *break-up of China* zijn hoogtepunt. Nagenoeg het hele grondgebied werd verdeeld in informele invloedszones. Groot-Brittannië controleerde de uitgestrekte Yangtze-vallei; Japan veroverde zuidelijk Mantsjoerije, Fujian en Taiwan; de Franse invloedszone strekte zich uit over het zuiden van de provincies Guangdong en Guanxi; Duitsland bezat Shandong en Rusland noordelijk Mantsjoerije, Buiten-Mongolië en Xinjiang. Door het promoten van een 'opendeurpolitiek' hoopten de VS dezelfde privileges en voorrechten te kunnen genieten als de imperialistische mogendheden, zonder effectief ter plaatse gebied te moeten controleren.²⁶

²³ COOPER, Robert, Oorlog en vrede in de eenentwintigste eeuw. Europa en de nieuwe wereldorde. Amsterdam, Meulenhoff, 2004, pp. 115-116 en p. 136.

²⁴ VAN DE MEERSSCHE, Paul, Internationale politiek 1815-1945: overzicht en interpretaties. Leuven, Acco, 2000, pp. 51-52.

²⁵ FAUST, o.c., p. 13.

²⁶ GARVER, Foreign relations of the PRC, p. 5.

De meerderheid van de Chinese intellectuelen reageerde aanvankelijk heel conservatief op de buitenlandse intrusie. Zij oordeelden dat het ware pad naar een krachtig China niet lag in het bestuderen van de ‘barbaren’, maar in het versterken van de traditionele waarden. Rond 1860 zou evenwel een groep hervormers aan de macht komen onder auspiciën van de Mantsjoe-prins. Initieel wilden deze ‘*self-strengtheners*’, zoals ze zichzelf noemden, louter militaire westerse technologie en expertise overnemen, maar gaandeweg bepleitten ze een gehele economische en industriële ontwikkeling. Aan het einde van de negentiende eeuw was dit in intellectuele kringen de *mainstream*-visie geworden. Als China wou overleven, dan moesten de traditionele politieke en sociale instituties worden verworpen ten voordele van westerse geplogenheden. Inzake internationale betrekkingen zagen de hervormers in dat het beeld van China als de navel van een universele morele orde niet strookte met de realiteit van een amoreel systeem, gebaseerd op macht en geïnstitutionaliseerd wantrouwen. Om in deze competitieve omgeving te kunnen overleven moest China een machtsbasis verwerven en manoeuvreren zoals de andere mogendheden.²⁷ China kende geen Meiji-restauratie, maar er bewoog wel degelijk iets. Alleen kwam het te laat, was het te weinig en vooral niet coherent.²⁸ Het grote dilemma waarvoor de Chinese samenleving stond, was hoe de westerse ideeën en technieken konden worden verzoend met de traditionele Chinese waarden, het zogenaamde ‘*ti-yong*’-dilemma. De visie die doorgaans de bovenhand haalde, hield in dat buitenlandse technologie in China moest worden binnengebracht, nadat de ongewenste subversieve waarden en ideeën ervan waren afgestript: “*Chinese learning for the essence [de Chinese cultuur], Western learning for practical use*” (*Zhong xue wei ti, xi xue wei yong*). Het verlaten van de legitimerende, confucianistische principes van de traditionele wereldorde was misschien wel een noodzaak om te kunnen overleven in de neo-darwiniaanse jungle van de wereldpolitiek, maar zou uiteindelijk in eigen land worden geïnterpreteerd als het ultieme verraad van de *raison d’être*. “*In the end, of course, neither Chinese values nor Chinese interests were served well.*”²⁹

Als gevolg van de hongersnood, de economische depressie en het perspectief op een ellendige toekomst ontstond rond de eeuwwisseling de zogenaamde ‘Boksersopstand’. Aangezien de vreemde mogendheden steeds meer de ware macht in China vertegenwoordigden, vormden zij het primaire doelwit van de wijdverspreide onvrede. Het Chinese hof trad nauwelijks op tegen de de gewelddadige xenofobe acties en in de late zomer van 1900 werd een internationaal expeditiekorps van 20.000 man uitgezonden om de opstand neer te slaan. Er volgde een

²⁷ *Ibid.*, pp. 15-17.

²⁸ DOOM, o.c., p. 57.

²⁹ KIM, Samuel S., Peking’s foreign policy in the shadows of Tiananmen: the challenge of legitimation. In: LIN, Bih-jaw, (ed.), *The aftermath of the 1989 Tiananmen crisis in mainland China*. Oxford, Westview Press, 1992, p. 390.

bijzonder verwarrende en onzekere periode. In 1908 stierf keizerin Cixi en werd de ‘kindkeizer’ Puyi op de troon gehesen. In 1911 slaagde de militair Yuan Shikai erin de macht naar zich toe te trekken. Hij werd de eerste president van de Republiek China. Toen hij in 1916 overleed, brak de periode van de krijgsheren (1916-1928) aan, waarbij de verschillende provincies onder het gezag kwamen van militairen of roversbenden (in het China van vóór 1949 is het verschil tussen beide nooit erg duidelijk geweest). Ondertussen drongen de VS en vooral Japan er tijdens de Eerste Wereldoorlog bij wat restte aan regering in Peking op aan om de oorlog te verklaren aan Duitsland, wat ook gebeurde in 1917. Op de conferentie van Versailles werd China hier evenwel niet voor beloofd: via geheime verdragen verkreeg Japan alle Duitse concessies in China. Dit leidde in de Chinese steden tot een uitbarsting van protest, vooral onder jongeren. Deze vierde-mei-beweging (4 mei 1919 was de start) betekende een nieuwe *boost* voor het nationalisme en de patriottische ‘Revolutionaire Alliantie’ van Sun Yat-sen, de voorloper van de Kwomintang (KMT). In 1922 werd op initiatief van het Kremlin besloten om een samenwerking tussen de KMT en de pas opgerichte Chinese Communistische Partij (CCP) op te zetten. Nadat Tsjiang Kai-sjek, de opvolger van de in 1925 overleden Sun Yat-sen, er met hulp van de CCP in was geslaagd om Shanghai te veroveren, keerde hij zich echter op bloedige wijze tegen zijn communistische ‘bondgenoten’. In 1928 liet Tsjiang zich tot president uitroepen in Nanjing. Na de uitschakeling van de CCP had hij een unieke kans om de eenheid van China te herstellen.³⁰

In 1931 veroverde Japan de provincie Mantsjoerije. Pu Yi werd aan het hoofd gezet van de nieuw gestichte schijnstaat ‘Mantsjoekwo’, niet alleen een feitelijk Japans protectoraat, maar ook een bruggenhoofd op het Aziatische continent voor verdere Japanse expansie.³¹ Tegen 1940 controleerde Japan de grote steden en transportlijnen in het noorden, oosten en zuidoosten van China. In het westen was er evenwel nog een machtig bastion van nationalistisch verzet en achter de Japanse linies organiseerden vooral de communisten een guerillastrijd. De Japanners gedroegen zich onmenselijk wreed als onderdeel van een doelbewuste strategie om het moreel van de Chinese weerstand te ondermijnen. De moord op misschien wel 200.000 Chinese burgers in Nanjing in december 1937 is hiervan het meest notoire voorbeeld. De Japanse aanval op Pearl Harbor in 1941 zou echter de kiemen zaaien voor een Sino-Amerikaanse alliantie en uiteindelijk ook voor de Japanse nederlaag.³² Tijdens de Japanse bezetting hadden de CCP en de KMT besloten hun geschillen opzij te zetten en samen ten strijde te trekken tegen de buitenlandse agressor. Na de Tweede Wereldoorlog laaide de burgeroorlog weer op. Uiteindelijk behaalden de communisten de overwinning in 1949 en vluchtte Tsjiang naar Taiwan.

³⁰ DOOM, o.c., pp. 55-66; VAN DE MEERSSCHE, o.c., pp. 103-104 en pp. 192-195.

³¹ VAN DE MEERSSCHE, o.c., p. 208 en p. 222.

³² GARVER, Foreign relations of the PRC, pp. 22-23.

1.2 DE VOLKSREPUBLIC CHINA TIJDENS DE KOUDE OORLOG

Het buitenlandse beleid van de VRC is door een aantal fazen gegaan tijdens de Koude Oorlog.³³ In een eerste fase (1949-1959), werd omwille van de internationale context voorrang gegeven aan veiligheid, ook al moest daarvoor een stuk van de onafhankelijkheid worden opgegeven. Op het moment dat de VRC werd gesticht, op één oktober 1949, was de wereld namelijk in de greep van de Koude Oorlog. De meest dringende buitenlandse taak voor het nieuwe Chinese regime was dan ook het verzekeren van zijn veiligheid. Het is die prioriteit die aan de basis lag van het Sino-Sovjetrussische Alliantieverdrag van 14 februari 1950. Het opvallendste kenmerk van de eerste fase in de Chinese buitenlandse politiek vanaf 1949, was ongetwijfeld het behoren tot het socialistische kamp dat werd gedomineerd door de Sovjet-Unie.

Al gauw bleek dat die alliantie niet bij machte was om de ontwikkeling van diepe tegenstellingen tussen de twee staten tegen te gaan. Vanaf 1956, het begin van de destalinisering in de Sovjet-Unie, namen de politieke, economische, militaire en ideologische conflicten hand over hand toe. Botsende interpretaties van het begrip ‘vreedzame coëxistentie’ met het Westen en de wil van Peking om net als Moskou de algemene politieke lijn van het socialistische kamp uit te zetten en over atoomwapens te beschikken, worden traditioneel aangeduid als de voornaamste redenen voor de breuk van 1959-1960.

Als reactie op de aantasting van zijn onafhankelijkheid, die voortspoot uit zijn alliantie met de Sovjet-Unie, zou de VRC vanaf die datum een totaal verschillende diplomatieke en militaire lijn volgen. Terwijl de snelle bewapeningswedloop het mondiale overwicht van de VS en de Sovjet-Unie versterkte, keerde de VRC zich steeds agressiever af van de Sovjet-Unie, zonder zijn radicale oppositie tegen het westerse en vooral Amerikaanse beleid te verminderen. Terwijl de hele wereld een decennium van détente intrad, nam de Chinese diplomatie een steeds virulentere toon aan, tot de dramatisch climax van de Culturele Revolutie. Dat offensief op twee fronten, dat zich spoedig zou vertalen in de ‘strijd tegen de dubbele hegemonie’ van de Sovjet-Unie en de VS, dreef China meer en meer in het isolement, tot het zich uiteindelijk terugtrok van zijn buitenlandse politiek. De mislukking van het ‘tweede Bandung’ in 1965, het verbreken van de diplomatieke betrekkingen met tal van staten die tien of vijftien jaar eerder het ontstaan van de Volksrepubliek nog hadden bejubeld en de daling van de Chinese invloed in Indochina vormden evenveel indicaties van de enorme moeilijkheden waarmee de Chinese buitenlandse politiek in de tweede periode (1959-1969) af te rekenen had.

³³ Dit stuk is gebaseerd op: JOYAUX, François, *La politique extérieure de la Chine Populaire*. Paris, Presses Universitaires de France, 1993, pp. 3-6.

Het grootste gevaar aan de onafhankelijke buitenlandse politiek van de jaren zestig was echter dat de al bestaande kloof tussen China en de ontwikkelde wereld nog dreigde te vergroten waardoor uiteindelijk de gezochte onafhankelijkheid op de helling kwam te staan. China trok zijn lessen uit het decennium van internationaal isolement en richtte zich na de Culturele Revolutie eerst op het versterken van zijn veiligheid en vervolgens op de modernisering, die noodzakelijk een opening naar de buitenwereld impliceerde. Vanaf 1969-1971 besloot de VRC in te gaan op de Amerikaanse avances. In deze derde fase (1969-1979) voltrok zich een snel proces van détente en normalisering in de relaties met de VS, West-Europa, Japan en verschillende tot het westerse kamp behorende derdewereldlanden.

In een vierde fase (1979-1989) bleef de klemtoon liggen op de veiligheid en de modernisering. China zou trachten zijn veiligheid te verbeteren door een détente met de Sovjet-Unie na te streven. Door groeiende economische relaties met het Westen, hoopte China zijn tweede doelstelling, modernisering, te bereiken. Terzelfder tijd trachtte de VRC zijn autonomie te vrijwaren door op politiek vlak een zekere afstand in acht te nemen ten opzichte van de VS.

Kortom, in vier decennia is de Chinese buitenlandse politiek door vier verschillende fazen gegaan. Aan de verschillende diplomatieke oriëntaties die de VRC over deze tijdsspanne heeft gevolgd, lijkt een unieke rode draad ten grondslag te liggen, met name de wil om een aanvaardbare oplossing te vinden voor de inherente tegenstrijdigheden van drie doelstellingen: onafhankelijkheid, veiligheid en ontwikkeling.

1.3 CONCLUSIE

De grote ambiguïteit in de Chinese geschiedenis, de stap van de culturele grootsheid van het Middenrijk naar de bittere ervaring volgend op de eerste Opiumoorlog, wordt weerspiegeld in de duale Chinese nationale identiteit: een merkwaardige combinatie van superioriteits- en inferioriteitswaan.³⁴ In de internationale betrekkingen fluctueert de Chinese zelfperceptie navenant: de ene keer positioneert China zich als ‘ontwikkelingsland’, de volgende keer weer als ‘wereldmacht’, al naargelang de belangen van het moment.³⁵ Vooral de eeuw van ‘schande en vernedering’ leeft als een dieptepunt in het historisch geheugen voort en heeft voedsel gegeven aan een vurige vastberadenheid om alle aspecten van China’s zwakheid en achteruitgang uit te wissen. Een constante in de moderne Chinese politiek vanaf Sun Yat-sen is dan ook de nadruk op het herstellen van China in zijn ‘rechtmatige’ positie als een grote en gerespecteerde macht. Deze vastbeslotenheid om de vroegere *grandeur* te restaureren vormt de kern van het Chinese nationalisme.³⁶ Of het nu wordt gedragen door de KMT of door de CCP, het Chinese nationalisme heeft in wezen slechts één agenda: het herstel van de economische, territoriale en politieke soevereiniteit.³⁷ Sommigen wijzen erop dat deze doelstellingen typisch zijn voor alle derdewereldlanden,³⁸ of dat ze werden bepaald door de internationale strategische context van de Koude Oorlog.³⁹ “*But in China’s case there is something more,*” aldus John W. Garver, en hij vervolgt: “*a deep and abiding conviction that China ought, by historical right, to be one of the great powers of the world. Only a very few contemporary countries have developed and still widely believe in such a myth justifying their putative world role.*”⁴⁰

Robert Coopers classificatie van staatssystemen biedt een handige leidraad om de Chinese conceptie van soevereiniteit te duiden. Volgens Cooper wordt de wereldorde na de Koude Oorlog bevolkt door drie categorieën staten: premoderne staten, gekenmerkt door chaos (zoals Somalië, Afghanistan, Liberia), moderne staten (zoals Brazilië) en postmoderne (zoals de EU). China behoort volgens hem tot de moderne staten die voldoen aan de klassieke weberiaanse definitie

³⁴ MEN, Jing, China’s peaceful rise? In: *Studia Diplomatica*, LVI, 2003, 6, p. 17.

³⁵ MOLENKAMP, Iben, KOOPMAN, Annemarie, ‘Het Chinese begrip van soevereiniteit verklaart veel.’ Interview met Ingrid d’Hooghe, Chinaspecialist van Clingendael. In: *Leidschrift. Historisch Tijdschrift*, 18, 2004, 3, pp. 135-136.

³⁶ GARVER, Foreign relations of the PRC, p. 20.

³⁷ *Ibid.*, p. 27; MILLER, H. Lyman, LIU, Xiaohong, The foreign policy outlook of China’s “Third Generation” elite. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, p. 140; MEN, *Converging to the international society?*, p. 35.

³⁸ JOYAUX, o.c., p. 6.

³⁹ FAUST, o.c., pp. 15-19.

⁴⁰ GARVER, Foreign relations of the PRC, p. 28.

van de staat. Dat wil zeggen dat de staat beschikt over het legitiem monopolie op het gebruik van geweld en dat de staat binnen een welomlijnd territorium het hoogste gezag uitmaakt, waaraan niet mag worden getornd (interne soevereiniteit). Een belangrijk kenmerk van deze ‘moderne’ orde is de erkenning van de onafhankelijkheid en autonomie van de staat en het daaruit voortvloeiende verbod op buitenlandse inmenging in binnenlandse aangelegenheden (externe soevereiniteit). In deze wereld, waar staten louter door macht en *raison d'état* worden aangedreven, is het machtsevenwicht het ordenende principe bij uitstek.⁴¹ Maar terwijl China er een eeuw heeft over gedaan om de negentiende-eeuwse Europese soevereiniteitsconceptie over te nemen, is de Europese Unie (EU) intussen het post-Westfaalse tijdperk binnengetreten.⁴²

De constante in de Chinese buitenlandse politiek, of het Chinese ‘nationale belang’, is dus het handhaven van de soevereiniteit. Dit streefdoel kan worden opgesplitst in drie componenten:

- (a) modernisering en het vrijwaren van de Chinese eigenheid;
- (b) nationale veiligheid, territoriale eenheid en reünificatie; en
- (c) autonomie en status.

Het ontwikkelen van de economie als basis voor nationale welvaart en macht, zonder afbreuk te doen aan de Chinese ‘culturele soevereiniteit’ is het eerste punt op de Chinese nationalistische agenda. Het jaar 1978 vormde in dit opzicht een historisch keerpunt. De autarkische economische strategie die Peking sinds de breuk met de Sovjet-Unie had nagestreefd, werd ingeruild voor een opendeurpolitiek. Deze koerswijziging weerspiegelde de erkenning dat het noodzakelijk was om zich op het buitenland te richten voor economische hulp, geavanceerde technologie en moderne instituties om de eigen economische ontwikkeling te stimuleren.⁴³ Het betekende ook dat een oud gevaar weer opdook, zij het in een andere gedaante. Wanneer Deng Xiaoping in de jaren zeventig en tachtig het ‘socialisme met Chinese kenmerken’ wou opbouwen, worstelde hij immers met precies hetzelfde ‘*ti-yong*’-dilemma als de ‘zelfversterkers’ een eeuw eerder: hoe buitenlandse technieken overnemen zonder de Vier Kardinaalsprincipes uit te hollen die China op het socialistische pad moeten houden.⁴⁴ Hieruit blijkt dat de notie van de Chinese cultuur, afhankelijk van de specifieke (elitaire) belangen, verschillend kan worden ingevuld.

⁴¹ COOPER, Robert, Oorlog en vrede in de eenentwintigste eeuw : Europa en de nieuwe wereldorde. Amsterdam, Meulenhoff, 2004, pp. 31-55; HEYWOOD, Andrew, Politics. Basingstoke, Palgrave, 2002, p. 129.

⁴² COOPER, o.c., pp. 42-55; HE, Baogang, Power, responsibility and sovereignty : China's policy towards Taiwan's bid for a UN seat. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), Power and responsibility in Chinese foreign policy. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, p. 215.

⁴³ JIA, Qingguo, From self-imposed isolation to global cooperation: the evolution of Chinese foreign policy since the 1980s. In: *Politik und Gesellschaft*, 1999, 2, pp. 168-178.

⁴⁴ GARVER, Foreign relations of the PRC, p. 18.

Het is opvallend hoezeer eenheid of, in zijn moderne vertaling, territoriale soevereiniteit een belangrijke waarde is gebleven in de Chinese politiek.⁴⁵ Ondanks langdurige periodes van interne verdeeldheid, dook er altijd wel een nieuwe dynastie op om het uitgestrekte culturele gebied van China te herenigen. De redenen voor deze uitzonderlijke politieke cohesie zijn uitermate complex.⁴⁶ Alleszins kan worden gesteld dat tegen de periode van de Tang-dynastie (618-907 n.C.) het idee overheerste bij de elite dat het Chinese culturele territorium diende te worden verenigd onder één heerser. Dit idee is overgeleverd van generatie op generatie en oefent vandaag nog een wezenlijke invloed uit op de Chinese leiders.⁴⁷ De elites op het vasteland de KMT op het eiland Taiwan, stellen hereniging voorop als het ultieme streefdoel.⁴⁸ De emotie en festiviteiten waarmee de overdracht van Hong Kong aan de Chinese staat gepaard ging, tonen aan dat soevereiniteit ook bij het ‘gewone’ volk een gevoelige snaar raakt.⁴⁹

De derde pijler van het Chinese nationale belang is het streven naar onafhankelijkheid en internationaal prestige. De wisselende positionering in de strategische balans tussen Oost en West, het claimen van het leiderschap van de derde wereld en het streven naar een multipolaire wereld zijn allemaal afgeleiden van deze component van het nationaal belang. Het ‘onafhankelijk’ buitenlands beleid dat China officieel sinds de jaren tachtig voert, is zelfs een expliciete weerspiegeling van deze wens naar autonomie.

Het Chinese buitenlandse beleid kende in de eerste vier decennia na het ontstaan van de Volksrepubliek heel wat belangrijke wendingen. Dé grote discontinuïteit in het Chinese buitenlandse beleid in deze periode was evenwel de evolutie van een revolutionaire koers, gericht op het omverwerpen van het internationale systeem, naar een inschakeling in de wereldorde of ‘internationale samenleving’. Twee gebeurtenissen waren cruciaal in dit proces. Ten eerste het lidmaatschap van de VN en de toenadering tot de VS in het begin van de jaren zeventig, evenals de daaropvolgende normalisatie van de betrekkingen met de westerse wereld. Ten tweede het lanceren van de hervormings- en opendeurpolitiek door Deng in 1978.⁵⁰

⁴⁵ NG-QUINN, o.c., pp. 60-61.

⁴⁶ Drie factoren keren steeds terug in de verklaringen: het gemeenschappelijk (niet-fonetisch) schrift, de macht en veerkracht van de staat en bureaucratie en het gecentraliseerde monetaire systeem en de nationale markt voor basisgoederen. WATSON, James L., Rites or beliefs? The construction of a unified culture in late imperial China. In: DITTMER, Lowell, KIM, Samuel S., (eds.), *China's quest for national identity*. London, Cornell University Press, 1993, p. 81.

⁴⁷ GARVER, *Foreign relations of the PRC*, pp. 9-10.

⁴⁸ De Volksrepubliek blijft Taiwan beschouwen als een opstandige provincie die ooit met de rest van het land moet worden herenigd. De Nationalisten in Taiwan vinden dat ook, maar willen niet weten van een communistisch bewind.

⁴⁹ MOLENKAMP, o.c., p. 135.

⁵⁰ MEN, *Converging to the international society?*, p. 346.

HOOFDSTUK 2

DIPLOMATIEKE ISOLATIE (1989-1991)

In de loop van de periode 1989-1991 zouden vier politieke aardverschuivingen de VRC in het isolement duwen. Door de hardhandige onderdrukking van de studentenmanifestaties op het Plein van de Hemelse Vrede in juni 1989, verloor het Chinese regime niet alleen in eigen land heel wat legitimiteit, maar ook in het Westen. Tijdens de Koude Oorlog zou zo'n gebeurtenis misschien nog mild worden beoordeeld uit strategische overwegingen, maar de ontluikende détente bracht hierin verandering. Die détente zou zich door een onverwachte gebeurtenis, de val van de Berlijnse Muur op 9 november 1989, plots materialiseren. Niet alleen ging de DDR kort daarna op in de Bondsrepubliek Duitsland, maar in de daaropvolgende maanden stuitte het gehele communistische sovjetblok in Oost-Europa ineen. Zelfs Moskou ontsprong de dans niet. Op kerstdag 1991 werd de rode vlag met hamer en sikkel van de Sovjet-Unie gestreken en de wit-blauw-rode vlag van Rusland gehesen. Tezamen met landen als Noord-Korea en Cuba bleef China over als uitdrager van een communistisch alternatief dat door de internationale gemeenschap failliet was verklaard. Fukuyama verwoordde en voedde de westerse, euforische sfeer toen hij oordeelde dat de ideologische strijd tussen het communistische maatschappijmodel en de westerse liberaal-democratieën nu voorgoed was beslecht in het voordeel van deze laatsten. Een golf van democratisering overspoelde inderdaad de wereld en bereikte ook Taiwan. Daar zou de nieuwe president bovendien pogen om via een 'flexibele diplomatie' de externe betrekkingen van het eiland te restaureren, niet zonder succes.¹

Voor Europa wordt 1989 vaak omschreven als het '*annus mirabilis*', het jaar der wonderen.² Voor het communistische regime in Beijing was 1989 eerder een '*annus horribilis*', omdat in nooit geziene mate zijn bestaansrecht in vraag werd gesteld, zowel in eigen land, als internationaal. De stabilisering van de binnenlandspolitieke situatie was de eerste prioriteit van de Chinese leiders. Daarna ontstond zich een debat over de toekomst van de economische hervormingen en, als een afgeleide daarvan, over de toekomstige lijn van de buitenlandse politiek.

¹ JOYAUX, François, *La politique extérieure de la Chine Populaire*. Paris, Presses Universitaires de France, 1993, pp. 106-107.

² MCWILLIAMS, Wayne C., PIOTROWSKI, Harry, *The World Since 1945. A History of International Relations*. Londen, Lynne Rienner Publishers, 2000, p. 534.

2.1 DE LENTE VAN PEKING

2.1.1 De weg naar het Tiananmen-incident

“*This storm was bound to happen sooner or later. As determined by the international and domestic climate, it was bound to happen and was independent to man’s will.*”³ In deze speech van Deng Xiaoping van 9 juni voor de officieren van de troepen die bij de staat van beleg waren ingezet, slaat de onafwendbare ‘storm’ enkel op de manifestaties en niet op de repressie. De demonstraties op het Plein van de Hemelse Vrede in 1989 waren niet gewelddadig en, initieel, niet wezenlijk subversief. De eerste eisen van de studenten zouden niet verder reiken dan de voortzetting van de economische hervormingen en liberalisering. Het regime van zijn kant koesterde de stille hoop dat de ‘storm’ wel vanzelf zou gaan luwen. Van een fixatie op het gebruik van geweld in hoofde van de besluitvormers was op dat moment geen sprake, van onenigheid over de te volgen strategie wel. Het is enkel door verkeerde inschattingen en communicatiestoornissen dat beide zijden in zodanige posities werden geduwd dat een compromis almaar minder mogelijk werd.⁴ De ironie van de zaak is dat het juist de regering was die, door eerst niet op te treden, de reformistische eisen deed omslaan in anti-systeemeisen, waardoor ze wel gedwongen was om hard militair toe te slaan.⁵

In essentie zijn de oorzaken van de Tiananmen-demonstraties terug te brengen tot de langetermijneffecten van het economisch hervormingsbeleid dat door Deng Xiaoping in 1978 op de sporen was gezet. De wijdverspreide corruptie, de toenemende ongelijkheid en de galopperende inflatie waren de drie, politiek gevaarlijkste bronnen van wrevel bij de bevolking. In feite waren deze problemen het onvermijdelijke gevolg van het dubbele transitieproces dat de Chinese samenleving doormaakte, enerzijds van een centraal-geleide planeconomie naar een markteconomie en anderzijds van een totalitair politiek bestel naar een autoritair systeem. In een democratische staat bestaan er geïnstitutionaliseerde procedures om de populaire grieven te kanaliseren, maar in het China van het einde van de jaren tachtig bestonden dergelijke uitlaatkleppen niet, wegens de trage pas van de politieke hervormingen. De CCP kende aldus een heuse legitimiteitscrisis: enerzijds was de legitimering op basis van de oude, doctrinaire principes uitgehold door de Culturele Revolutie en anderzijds was de Partij er niet in geslaagd een nieuwe ideologische basis voor haar heerschappij te ontwerpen. De verzwakking van de ideologische en organisatorische controle van de partij over haar leden en de groei van het private

³ Deng Xiaoping, aangehaald in: KIM, Samuel S., *Peking’s foreign policy in the shadows of Tiananmen: the challenge of legitimation*. In: LIN, Bih-jaw, (ed.), *The aftermath of the 1989 Tiananmen crisis in mainland China*. Oxford, Westview Press, 1992, p. 401.

⁴ NATHAN, Andrew J., *The Tiananmen papers*. In: *Foreign Affairs*, 80, 2001, 1, p. 3.

⁵ KIM, *Peking’s foreign policy in the shadows of Tiananmen*, p. 397.

ondernemerschap hadden de weg bereid voor de opkomst van een *civil society*, wiens grieven en stijgende verwachtingen de staat zich onmachtig zag te beantwoorden.⁶ Maar naast de legitimiteitskwestie, speelde ook de groeiende economische interdependentie een rol in het aanwakkeren van het studentenprotest. Buitenlandse leningen waren een onmisbare bron van inkomsten geworden om de oplopende overheidsdeficieten te financieren en het aandeel van internationale handel in het BBP steeg van 10,2 procent in 1978 naar ongeveer 33 procent in 1988-1989. China werd afhankelijker, en dus kwetsbaarder, voor ‘oncontroleerbare krachten’ van buitenaf.⁷

De partijtop werd doorkliefd door diepe meningsverschillen over hoe moest worden gereageerd op de toenemende socio-economische problemen. Een eerste groep, aangevoerd door secretaris-generaal Zhao Ziyang en gesteund door Deng Xiaoping, pleitte voor een radicalisering van de economische hervormingen. De centrale planning moest worden ingeperkt, de staatsbedrijven moesten worden geprivatiseerd en de economie moest worden omgevormd tot een complete markteconomie. Ze waren geen voorstander van een volledig politiek pluralisme, maar wel van een beperking van de centrale rol van de CCP, van een grotere persvrijheid en van een verdere decentralisatie van de macht. Daartegenover stond een tweede groep, aangevoerd door premier Li Peng en de oude economische planner Chen Yun. Zij ijverden voor het behoud van een planeconomie en van de staatsbedrijven en stelden voor om periodieke campagnes op te zetten ter promotie van de ‘socialistische spirituele beschaving’.⁸

De stijgende ontevredenheid onder de bevolking werd in de loop van de jaren tachtig vertaald in sporadische acties, zoals stakingen, demonstraties tegen de invoer van Japanse producten, protesten in Tibet en vooral de studentenmanifestaties in december 1986, januari 1987 en medio 1988. Toen begin 1989, als gevolg van de groeiende economische problemen, de machtsbalans in de partijtop begon te verschuiven in het voordeel van de conservatieven, en dus een stagnatie in de hervormingen kon worden verwacht, maakten de studenten zich op voor een nieuwe golf van protest. De manifestaties werden zo gepland dat ze zouden samenvallen met de zeventigste verjaardag van de Vierde Mei Beweging van 1919 en het bezoek van Mikhail Gorbatsjov aan Peking enkele dagen later. De plotse dood van de populaire, hervormingsgezinde Hu Yaobang bracht echter alles in een stroomversnelling. Enkele uren na de bekendmaking van zijn overlijden werden reeds rouwkransen gelegd op het Tiananmenplein. De bloemenhulde sloeg al gauw om in een demonstratie, die uitgroeide tot een sit-in en eindigde in een bezetting van het

⁶ HARDING, Harry, *A fragile relationship: the United States and China since 1972*. Washington, The Brookings Institution, 1992, pp. 217-220.

⁷ KIM, *Peking's foreign policy in the shadows of Tiananmen*, pp. 392-394.

⁸ HARDING, *A fragile relationship*, pp. 219-220.

plein. Op het hoogtepunt kwamen dagelijks ongeveer één miljoen mensen naar het centrum van Peking, en niet alleen studenten. Mensen met de meest uiteenlopende achtergrond (arbeiders, journalisten, zelfs politieagenten en partijkaders), en met de meest diverse motieven (gaande van overtuiging tot verveling) trokken naar de provinciehoofdsteden om mee te demonstreren. Een eenduidig programma was er niet. Sommigen protesteerden enkel tegen de corruptie en de ongelijkheid, anderen eisten verregaande democratie en politieke vrijheden. Sommigen geloofden in reformatie binnen de CCP, anderen waren overtuigd dat het communistisch bewind omver moest worden geworpen.⁹

In de top van de CCP waren dezelfde groepen die lijnrecht tegenover elkaar stonden inzake de toekomst van de hervormingen, nu verdeeld over de manier waarop het studentenprotest moest worden aangepakt. Zhao Ziyang stelde alles in het werk om binnen de Chinese leiding een consensus te smeden rond een verzoenende lijn ten aanzien van de studenten, Li Peng zag het protest als een contrarevolutie die diende te worden onderdrukt. Door de onenigheid in eigen rangen, werd noch dialoog, noch onderdrukking consistent angewend. De studenten voelden zich gesterkt door de verdeeldheid in de top en gingen op 13 mei in hongerstaking. Dit zou de doodsteek betekenen voor Zhao's gematigde strategie.¹⁰

Deng Xiaoping was in de eerste plaats bezorgd om het lot van zijn economische hervormingen. Om die reden leidde hij het permanent comité van het Politburo voorzichtig naar een consensus ten gunste van Jiang Zemin als nieuwe secretaris-generaal, ter vervanging van de in conservatieve ongenade gevallen Zhao Ziyang. Intussen zorgde de aanhoudende instabiliteit voor een vertraging in de economische hervormingen. Dit zou een secundaire rechtvaardiging worden voor het inzetten van geweld, maar de belangrijkste rechtvaardiging werd aangereikt door Li Peng. Toen op 29 mei een nieuw symbool werd opgetrokken op het Tiananmenplein, iets wat moest doorgaan voor een replica van het Amerikaanse vrijheidsbeeld, was het voor Li duidelijk. De demonstraties waren een 'contrarevolutionaire rel', uitgelokt door vijandige, reactionaire krachten uit de VS en Taiwan met maar één doel voor ogen: de vernietiging van het socialisme. Toen de Staatsveiligheid op instructie van Li dit idee in een rapport bevestigde, was de teerling geworpen.¹¹

In de nacht van 3 op 4 juni kwam het leger in actie. Weken van vreedzaam protest eindigden in één nacht vol bloedvergieten. Een uit China gesmokkeld officieel rapport van 19 juni

⁹ *Ibid.*, pp. 219-222

¹⁰ NATHAN, The Tiananmen papers, pp. 3-7.

¹¹ NATHAN, Andrew J., LINK, Perry, (eds.), Het Tiananmen-dossier: Het complete en authentieke verhaal van de beslissingen van de Chinese regering om de opstand van studenten en arbeiders met geweld neer te slaan. Antwerpen, Contact, 2001, p. 351, pp. 393-403 en p. 422.

1989 stelt dat er 241 mensen gestorven zijn, onder wie 23 officieren en soldaten en 218 burgers. Er raakten ongeveer zuivenduizend mensen gewond.¹² In de volgende maanden raasde een golf van repressie over het land. Tientallen studentenleiders werden geëxecuteerd en duizenden demonstranten opgepakt. Een waarschijnlijk nog groter aantal werd onderworpen aan verschillende administratieve sancties. Een ideologische campagne werd opgezet, militairen namen de mediastations over, universiteitsstudenten moesten eerst een jaar militaire dienst doen en de buurtcomités werden opnieuw ingesteld als een instrument van sociale controle.¹³

2.1.2 Westerse represailles

De ‘gebeurtenissen’ rond het Tiananmenplein hadden een directe impact op de Chinese buitenlandse betrekkingen. De VS en hun bondgenoten kondigden meteen een reeks diplomatieke en economische sancties af tegen China. De details van die sancties verschilden van land tot land, maar in het algemeen hadden ze betrekking op de opschorting van officiële bezoeken op hoog niveau, van ontwikkelingshulp en exportkredieten en van de verkoop van politie- en legeruitrusting. De controle op de transfer van geavanceerde technologie naar China werd opnieuw verscherpt en onder druk van de VS en de Europese Gemeenschap bevroren de Wereldbank en de Aziatische Ontwikkelingsbank alle leningen aan China. Naast deze officiële reacties waren er vele onofficiële en spontane reacties. Tal van private personen en instellingen in Europa, Japan en de VS weigerden nog zaken te doen met China.¹⁴

De gevolgen van deze draconische sancties waren aanzienlijk. Het peil van officiële contacten tussen China en het Westen ging drastisch omlaag. Ook de militaire betrekkingen werden voor het grootste deel stopgezet. De VRC kende een dramatische terugval inzake inkomsten uit toerisme (gedaald met 20 procent in 1989), FDI's (gedaald met 22 procent in de eerste helft van 1990) en buitenlandse leningen (gedaald met 40 procent in 1989). Peking slaagde er wel nog in om zijn monetaire balans met het buitenland in evenwicht te houden door strikte controles in te stellen op de importen.¹⁵

2.1.3 De Chinese conservatieve tegenreactie

Kort na het neerslaan van de demonstraties barstte er een intens debat los in de Chinese elite omtrent de toekomstige oriëntatie van het buitenlands beleid. De verschillende posities in

¹² Hoewel het gemeengoed is geworden om te verwijzen naar de ‘gebeurtenissen op het Tiananmenplein’, zijn er op dit plein zelf geen doden gevallen. Alle slachtoffers vielen in de straten rond het Tiananmenplein. *Ibid.*, pp. 488-489.

¹³ HARDING, A fragile relationship, pp. 223-224.

¹⁴ HARDING, Harry, The impact of Tiananmen on China's foreign policy. In: *NBR Analysis*, 1, dec. 1990, 3, p. 5.

¹⁵ *Ibid.*, p. 5.

het debat kunnen in drie scholen worden ingedeeld: de conservatieven, de hervormers en een tussengroep die door Harry Harding de ‘harde internationalisten’ werd genoemd, “[those] *who wished to maintain extensive economic ties with the outside world but to do so on China’s own terms.*”¹⁶ De verschillende opties voor het buitenlands beleid die de scholen voorstonden, vloeiden rechtstreeks voort uit hun preferenties voor de binnenlandse politiek en hun perceptie van de internationale context.

Onmiddellijk na het Tiananmen-incident zetten de conservatieven de toon. Zhao Ziyang en de andere protagonisten van een verzoenende lijn ten aanzien van de studenten waren immers tijdens de crisis uit het Permanent Comité van het Politburo gezet. Bovendien had Deng, persoonlijk getekend door de straatacties van de Rode Gardisten tijdens de Culturele Revolutie, instinctief de kaart van de conservatieven getrokken toen hij de Chinese jongeren weer de straten zag intrekken. Zodoende wist de conservatieve factie haar greep op de partij te versterken. De belangrijkste exponenten van deze factie waren premier Li Peng, president en hoofd van het leger Yang Shangkun, vice-president Wang Zhen, voormalig president Li Xiannian en de doorwinterde economische planners Chen Yun en Yao Yilin.¹⁷

In de conservatieve visie was juni 1989 het bewijs dat de opendeurpolitiek een essentiële bedreiging vormde voor de politieke stabiliteit en sociale orde van het land. Sommigen onder hen geloofden klaarblijkelijk dat buitenlandse regeringen, nieuwskanalen en intellectuelen de demonstraties rechtstreeks hadden gesteund, of minstens hadden aangestookt, met als doel een ‘vreedzame evolutie’ uit te lokken (lees: het communisme omver te werpen). De conservatieven formuleerden drie voorschriften voor een diplomatieke heroriëntatie. Ten eerste moest Washingtons ‘vreedzame evolutie’-beleid scherp onder vuur worden genomen. Ten tweede moesten de economische en culturele banden met het Westen strenger worden gefilterd op ‘subversieve’ buitenlandse invloeden. Ten derde stelden de conservatieven een oriëntatie voor op de overblijvende orthodox-communistische regimes en op bevriende staten in de derde wereld.¹⁸

Parallel aan de verharding in de binnenlandse politiek, waar de aanhoudingen en terechtstellingen in versneld tempo werden uitgevoerd, verhardde aldus ook de buitenlandse politiek. Het was de periode waarin China zijn eigen sancties afkondigde tegen de VS, in harde propagandistische termen uithaalde naar het Amerikaanse beleid en zich schaarde aan de zijde van de overblijvende conservatieve, communistische staten.¹⁹ Na meer dan een decennium van

¹⁶ *Ibid.*, p. 6.

¹⁷ SHIRK, Susan, The domestic roots of China’s post-Tiananmen foreign policy. In: *Harvard International Review*, 13, 1991, 2, p. 32.

¹⁸ HARDING, The impact of Tiananmen on China’s foreign policy, pp. 6-7.

¹⁹ JOYAUX, o.c., p. 109.

economisch en strategisch pragmatisme, keerde plots het scherpe, ideologische nationalisme van het Mao-tijdperk terug op de voorgrond. In plaats van goede relaties met het Westen na te streven om de militaire dreiging te reduceren en buitenlandse technologie en kapitaal te verwerven, zodat de economische modernisering kon worden voortgezet, fulmineerde Peking heftig tegen de VS. De Chinese leiders beschuldigden de VS van inmenging in interne Chinese aangelegenheden en weigerden politieke gevangenen vrij te laten of de politieke repressie af te zwakken. Voor deze harde anti-Amerikaanse koers moest wel een economische prijs worden betaald. De Amerikaanse investeringen in China kenden een dramatische terugval en het Congres dreigde China's MFN-status te herzien.²⁰

Wat was nu de reden waarom de partijtop een sterk ideologisch en nationalistisch beleid prefereerde boven de economische voordelen van westerse handel en investeringen? De meeste analisten wijzen erop dat dit beleid geheel in het teken stond van de politieke stabiliteit, op dat moment de eerste prioriteit van de Chinese leiders. Volgens Susan Shirk waren hun prioriteiten echter *“much more narrow and short-term: they cared less about the overall stability of the socialist system and communist party rule than about retaining their own political power and defeating the reformists.”*²¹ In een communistisch land waar de leiders noch democratisch worden verkozen, noch welomlijnde ambtstermijnen hebben, is een voortdurende strijd om de macht de enige uitweg om een 'circulatie van elites' te krijgen. Het besluitvormingsproces is dan de arena waar de Chinese leiders, verdeeld in facties, tegenover elkaar staan in de hoop het buitenlandse beleid te kneden naar hun belangen, of liever die van hun informele achterban, en zo hun positie te versterken. De conservatieven steunden vooral op de industriële sectoren en de in het binnenland gelegen provincies, groepen die het meest bevoorrecht en beschermd werden door de planeconomie en het meest te verliezen hadden bij de hervormings- en opendeurpolitiek. Wanneer de *hard-liners* in 1989 de bovenhand haalden in het Politburo, was het bijgevolg niet meer dan 'logisch' dat ze de deur naar het Westen sloten en de hervormingen lieten rusten. Bovendien stamden vele conservatieven uit de generatie die de Lange Mars had meegemaakt en die gevochten had voor de ideologische zaak. Zij bekeken de post-Tiananmen situatie ongetwijfeld in zwart-witperspectief: China verdedigt het socialisme en zijn nationale onafhankelijkheid in een wereld waarin het kapitalisme aan de winnende hand is en de economische verleiding groot is om afhankelijk te worden van het Westen.²²

Ter compensatie van de verminderde strategische en economische relaties met het Westen, trachtte Peking de banden aan te halen met de conservatieve communistische landen. Chinese

²⁰ SHIRK, o.c., pp. 32-34.

²¹ *Ibid.*, p. 32 e.v.

²² *Ibid.*, p. 32 e.v.

leiders brachten bezoeken aan Roemenië, Bulgarije en Noord-Korea. Ook met Cuba, dat tot voor kort nog werd beschouwd als de *junior partner* van het ‘Sovjet-hegemonisme’ in Afrika en Latijns-Amerika, verbeterden de relaties aanzienlijk. Zelfs de relaties met Vietnam, die ernstig waren verzuurd sinds de Vietnamese interventie in Cambodja in 1978 en de Sino-Vietnamese grensoorlog in het daaropvolgende jaar, werden voorzichtig genormaliseerd. Voorts oriënteerde Peking zich ook op de derde wereld. Zo reisde premier Li Peng rond in Zuid- en Zuidoost-Azië en president Yang Shangkun in het Midden-Oosten en Latijns-Amerika. Omgekeerd brachten ook een aantal leiders van derdewereldlanden, zoals Benazir Bhutto van Pakistan en Hosni Mobarak van Egypte, een bezoek aan China. Deze inspanningen leken echter aanvankelijk weinig succesvol en werden overschaduwd door de beslissing van Grenada, Belize en Liberia in 1989 om diplomatieke betrekkingen aan te knopen met Taiwan.²³

²³ HARDING, The impact of Tiananmen on China’s foreign policy, pp. 10-11.

2.2 HET EINDE VAN DE KOUDE OORLOG

2.2.1 De détente tussen Oost en West

Toen Michail Gorbatsjov in maart 1985 – met een geringe meerderheid – aan de macht kwam, was hij zich terdege bewust van de economische stagnatie en financiële problemen in de Sovjet-Unie. Hij achtte een radicale herstructurering of ‘*perestrojka*’ levensnoodzakelijk en initieerde een reeks hervormingsmaatregelen om te komen tot een economische intensifiëring. Het waren echter op zijn best halve maatregelen, die niet alleen faalden, maar bovendien bijdroegen tot het economisch verval dat ze dienden te bestrijden. Gorbatsjov trachtte het tij te keren door een complementaire hervorming op het politieke front op gang te brengen. ‘*Glasnost*’ (openheid) werd het nieuwe codewoord. Het onderliggende idee was dat door een grotere openheid en transparantie de macht van de staat en van de Communistische Partij, twee belangrijke obstakels voor de economische hervorming, kon worden gebroken. Gorbatsjov oogstte ook hiermee het omgekeerde van wat hij beoogde. Niet de communicatie, maar wel de chaos nam toe. De meest tragische illustratie hiervan was de ramp die zich in april 1986 voordeed in één van de kernreactoren van de atoomcentrale van Tsjernobyl. Vooraleer de autoriteiten in Moskou goed wisten wat er gebeurd was, verliepen er kostbare uren en dagen. Uiteindelijk zou er pas na negentien dagen een bevestiging van de ramp komen uit het Kremlin.²⁴

De derde component van Gorbatsjovs poging om de Sovjet-Unie te redden door haar te transformeren, was het Nieuwe Denken over de wereldpolitiek. Met het Nieuwe Denken als richtsnoer onderging de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie een ware transformatie. In december 1987 werd met de VS het *Intermediate-Range Nuclear Force* (INF) Verdrag ondertekend, waarbij beide supermachten een deel van hun kernwapenarsenalen zouden ontmantelen en vernietigen. In het begin van 1988 verminderde Gorbatsjov unilateraal de sovjet-troepen in Oost-Europa met een half miljoen soldaten. Vervolgens gaf hij de nederlaag toe in Afghanistan en begon hij in 1989 ook daar met het terugtrekken van de troepen. Toen in Polen en Hongarije reformistische regeringen aan de macht kwamen, kwam er geen harde tegenreactie vanuit het Kremlin. Zelfs wanneer de Berlijnse Muur ten val kwam, keek Gorbatsjov passief toe en weigerde

²⁴ WALLANDER, Celeste A., Lost and found: Gorbachev’s ‘New Thinking’. In: *The Washington Quarterly*, 25, 2002, 1, p. 117; VAN DE MEERSSCHE, Paul, Internationale politiek 1945-2001: feiten en interpretaties. Leuven, Acco, 2002, pp. 187-188; MCWILLIAMS, Wayne C., PIOTROWSKI, Harry, The world since 1945. a history of international relations. Londen, Lynne Rienner Publishers, 2000, pp. 495-497.

hij steun te geven aan Erich Honecker, de leider van de Oost-Duitse Communistische Partij, om hard op te treden tegen het Oost-Duitse volk.²⁵

Aangezien de Sovjet-Unie al drie decennia lang een grote bedreiging vormde aan de Chinese noordergrens, ging de aandacht van Peking in de eerste plaats niet zozeer naar Gorbatsjovs hervormingen *an sich*, maar naar hun implicaties voor de Sovjetrussische buitenlandse politiek. Toen duidelijk werd dat Gorbatsjovs discours van mondiale interdependentie en van ‘verlengde vreedzame coëxistentie’ meer was dan louter propaganda of politieke spelletjes, kwam er een versnelling in het proces van Sino-Sovjetrussische détente, waar de Chinese leiders al sinds het einde van de jaren zeventig op aanstuurden. Er werd een topontmoeting gepland in mei 1989 in Peking om formeel een einde te maken aan het drie decennia oude dispuut tussen beide communistische reuzen.²⁶

Daarnaast was er echter ook een subtieler proces aan de gang waarbij de binnenlandse, Sovjetrussische herstructurering een rol ging spelen in de Chinese discussies over de eigen binnenlandse politiek. In de jaren 1986-1988 werd Gorbatsjovs *perestrojka* door de Chinese hervormers aangegrepen om de binnenlandse opposenten te overtuigen van de universaliteit van de hervormingen. Dat in heel Oost-Europa en in de Sovjet-Unie correcties aan het communisme werden doorgevoerd, ‘bewees’ de onafwendbaarheid en onomkeerbaarheid van de Chinese hervormingen. Hoewel de Chinese leiders expliciet naar Gorbatsjovs programma verwezen om hun eigen hervormingen te legitimeren, werd tegelijkertijd gepoogd om wat afstand te houden ten opzichte van Moskou. Een terugkeer naar het nauwe, ideologische bondgenootschap van 1950 was immers niet alleen incompatibel met China’s ‘onafhankelijke buitenlandse politiek’, maar ook een grote bron van Amerikaanse ongerustheid. In zijn publieke verklaringen maakte Deng daarom zowel aan Washington als aan Moskou duidelijk dat het ‘internationalisme’ definitief tot het verleden behoorde. De legitimering van de Chinese hervormingen op basis van de Sovjetrussische hervormingen, betekende dus niet dat deze laatsten de enig mogelijke weg naar het socialisme belichaamden. Bovendien werd aan het Westen duidelijk gemaakt dat de toenadering tussen China en de Sovjet-Unie niet mocht worden beschouwd als de genese van een ideologisch gemotiveerd, anti-westers front. Het vrijwaren van China’s status als onafhankelijke ‘grootmacht’ en van de strategische en economische relaties met de niet-socialistische staten, vormde dus de bedding waarbinnen het Chinese Sovjet-beleid kon gedijen.²⁷

²⁵ WALLANDER, o.c., pp. 119-120.

²⁶ GOLDSTEIN, Steven M., Nationalism and internationalism: Sino-Soviet relations. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), Chinese foreign policy. Theory and practice. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 252-253.

²⁷ *Ibid.*, pp. 252-257.

Dankzij de voor Washington geruststellende Chinese verklaringen over de beperkingen aan de herstelde relatie met de Sovjet-Unie en dankzij de gelijktijdige dooi in de relaties tussen de VS en de Sovjet-Unie, leidden de veranderingen in het Sovjetrussische buitenlandse beleid onder Gorbatsjov niet tot een verzwakking van de Sino-Amerikaanse relatie. De ‘strategische driehoeksverhouding’ tussen Washington, Moskou en Peking evolueerde vanaf het officieuze einde van de Koude Oorlog, het ondertekenen van het INF-verdrag in december 1987, langzaam naar een *ménage à trois* waarin elke hoofdstad stabiele en coöperatieve relaties zocht met de andere twee. Deze toestand stond in schril contrast met de situatie in de jaren zeventig wanneer de détente tussen Washington en Moskou met groot wantrouwen werd gevolgd in Peking en met het begin van de jaren tachtig, wanneer het vooruitzicht op een toenadering tussen China en de Sovjet-Unie voor grote ongerustheid in de VS had gezorgd.²⁸

Op het moment van de topontmoeting tussen Deng en Gorbatsjov in mei 1989, was het Tiananmenplein gevuld met demonstranten die in de *glasnost*-politiek van de sovjetleider een belangrijke inspiratiebron zagen voor een gerevitaliseerde hervormingsbeweging in China. Ook op elite-niveau, met name door Zhao Ziyang, werd Gorbatsjovs bezoek aangegrepen om de eigen binnenlandspolitieke agenda en positie te versterken. Na 4 juni 1989, zagen echter zowel de Chinese als de Sovjetrussische leiders hun belangen het best gediend door het in acht nemen van een zekere afstand ten opzichte van elkaar. Vóór Tiananmen had Gorbatsjov de dynamische Chinese, Poolse en Hongaarse hervormingen geprezen, als een extra binnenlandspolitiek argument om de *perestrojka* verder te zetten. Na de tragedie in Peking verloor het Chinese voorbeeld in deze zin aan attractiviteit. Voor de op dat moment dominante conservatieve factie binnen de CCP was Tiananmen het bewijs dat de hervormingspolitiek even bedreigend konden zijn voor het ‘socialisme met Chinese kenmerken’ als het westerse bourgeoisdenken. De gebeurtenissen in Oost-Europa gedurende de daaropvolgende herfst en winter zouden deze angst nog versterken.²⁹

2.2.2 De omwentelingen in Centraal- en Oost-Europa

De cascade van communistische regimes in Polen, Hongarije, Tsjechoslowakije, de DDR, Roemenië, Bulgarije en de drie Baltische staten sloeg de Chinese politieke elite met verstomming. In een eerste reactie werd de binnenlandse repressie opgevoerd en haastten de Chinese leiders zich om de verschillen tussen China en Oost-Europa te onderstrepen om te suggereren dat zulke omwentelingen niet konden plaatsvinden in China. Terwijl de impact van de gebeurtenissen in

²⁸ HARDING, A fragile relationship, pp. 174-180.

²⁹ GOLDSTEIN, Sino-Soviet relations, pp. 257-259.

Oost-Europa op de Chinese binnenlandse politiek duidelijk was, leek het buitenlands beleid ogenschijnlijk niet beïnvloed. Interne partijdocumenten van januari en februari 1990 schoven de schuld voor de val van het Oost-Europese communisme weliswaar in de schoenen van Gorbatsjov, maar publiek stelden de Chinese autoriteiten alles in het werk om goede relaties met de Sovjet-Unie te onderhouden, wat uitmondde in het bezoek van Li Peng aan Moskou in april 1990. Zelfs de opvolger van Ceaucescu ontving onmiddellijk gelukwensen uit Peking, zoals de diplomatieke praktijk het betaamde.³⁰ Dit was natuurlijk een pragmatische zet om te verhinderen dat de voormalige communistische landen Taiwan zouden erkennen in plaats van de VRC, maar het contrast met het harde binnenlandse beleid kon moeilijk groter zijn.³¹

Aan de oppervlakte weerspiegelde het Chinese buitenlandse beleid dus het vaak geuite principe van een absolute scheiding tussen binnen- en buitenlandse politiek. “[...] *Peking’s foreign policy has become anything but the externalization of its domestic policy of repression and reign of terror,*” aldus Samuel Kim.³² Zo’n conclusie, hoewel correct, verhult hoe intens binnen- en buitenlandse politiek in de praktijk waren verweven. Beiden stonden in het teken van hetzelfde doel: het behoud van de interne stabiliteit. Vooral de executie van het echtpaar Ceaucescu op kerstdag 1991 in Roemenië zou een diepe indruk nalaten op de Chinese leiders.³³ Boven alles moest worden verhinderd dat de CCP hetzelfde lot te beurt zou vallen, daarover was het Politburo eensgezind. Over de manier waarop dit kon worden bewerkstelligd, divergeerden eens te meer de opinies, en wel langs dezelfde breuklijnen als deze met betrekking tot de toekomst van het hervormingsbeleid.

Tegen de herfst van 1989 verzwakte de positie van de conservatieven. Veel had te maken met de rol die Deng Xiaoping speelde. Deng was zich bewust van de negatieve impact die de gebeurtenissen in Oost-Europa zouden kunnen hebben op zijn eigen hervormingen. Zeker omdat zijn positie al verzwakt was na Tiananmen en het ontslag van Zhao Ziyang. Met de slogan ‘*stability overrides everything*’ trachtte Deng de ideologische spanning af te zwakken en de factie van de hervormers te steunen.³⁴ Inzake buitenlandse politiek formuleerde hij de ‘strategie in 24 karakters’: “*Observe developments soberly, maintain our position, meet challenges calmly, hide our*

³⁰ YAHUDA, Michael B., China and Europe: the significance of a secondary relationship. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 280-281.

³¹ ONG, Russell, *China’s security interests in the post-Cold War era*. London, Curzon, 2002, p. 43.

³² KIM, Samuel S., *Peking’s Foreign Policy in the Shadows of Tienanmen: The Challenge of Legitimation*. In: LIN, Bih-jaw, (ed.), *The Aftermath of the 1989 Tiananmen Crisis in Mainland China*. Oxford, Westview Press, 1992, p. 403.

³³ YAHUDA, China and Europe, p. 281.

³⁴ FEWSMITH, Joseph, *China since Tiananmen: the politics of transition*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001, pp. 33-37 en p. 43.

capacities, bide our time, remain free of ambitions, and never claim leadership.” Officieel zouden deze richtlijnen het antwoord van de CCP moeten zijn op de crisis waarin het wereldsocialisme zich bevond.³⁵ De echte reden achter deze strategie was dat het een duw in de rug kon betekenen voor Dengs binnenlandspolitieke hervormingsprogramma.³⁶ Verder was Deng ook de drijvende kracht achter de voortzetting van de normalisering van de relaties met de Sovjet-Unie, tegen de wil van de conservatieven die aanstuurden op een confrontatie. Nadat Gorbatsjov passief had toegekeken op de val van de communistische regimes in Oost-Europa en in eigen land de radicale politieke hervormingen steeds verder doordreef, hadden de *hard-liners* immers geconcludeerd dat de Sovjet-Unie een even grote bedreiging vormde voor de interne stabiliteit van China als de VS. De Chinese conservatieven betichtten Gorbatsjov van ‘revisionisme’, ‘capitulatie’ en ‘retrogressie’, in wat verre echo’s leken van het discours van de jaren zestig. De voorstanders van de harde lijn pleitten daarom, zij het tevergeefs, voor harde oppositie, zowel tegen Washingtons beleid van ‘vreedzame evolutie’, als tegen het ‘revisionisme’ van het Kremlin.³⁷

De positie van de conservatieven werd evenwel ook nog door andere factoren ondermijnd, dan alleen door de acties van Deng. Vooreerst verminderde de ineenstorting van het socialisme in Oost-Europa het aantal landen dat bereid was Peking te vervoegen in een anti-westerse coalitie.³⁸ Daarnaast verdiepten de Oost-Europese omwentelingen de legitimiteitscrisis, waarmee de CCP in feite al sinds de Culturele Revolutie had af te rekenen. De erosie van de ideologische disciplineringskracht werd erdoor versneld.³⁹ De grote binnenlandse steun voor de opendeurpolitiek, ten slotte, die zich bijvoorbeeld uitte in het niet implementeren van de conservatieve orders door lagere partijkaders, zorgde ervoor dat de dominante rol van de conservatieven was uitgespeeld.⁴⁰ Tussen de herfst van 1989 en de lente van 1990 zou de agenda van de buitenlandse politiek worden bepaald door de tweede school in het debat, de harde internationalisten. Voorstanders van deze positie kon men vinden onder diplomaten, militaire analisten, journalisten en enkele wetenschappers. In de politieke top genoot deze positie minstens tot de lente van 1990 de steun van Deng Xiaoping.⁴¹

³⁵ GARVER, John W., The Chinese Communist Party and the collapse of Soviet communism. In: *The China Quarterly*, 1993, 133, pp. 4-5 (hierna gecit. als: The CCP and the collapse of Soviet communism).

³⁶ WHITING, Allen S., Chinese nationalism and foreign policy after Deng. In: *The China Quarterly*, jun. 1995, 102, p. 301.

³⁷ HARDING, The impact of Tiananmen on China’s foreign policy, p. 7 en p. 13; GARVER, The CCP and the collapse of Soviet communism, p. 4.

³⁸ HARDING, The impact of Tiananmen on China’s foreign policy, p. 11 en p. 13.

³⁹ GARVER, John W., Foreign relations of the People’s Republic of China. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1993, p. 106 en p. 175 (hierna gecit. als: Foreign relations of the PRC).

⁴⁰ SHIRK, o.c., pp. 32 -34.

⁴¹ HARDING, The impact of Tiananmen on China’s foreign policy, pp. 9-10.

Hun perceptie van de internationale context steunde op twee pijlers. Ten eerste gaf de ontluikende internationale ontspanning op geopolitiek vlak in hun ogen ademruimte aan een toenemende competitie op geo-economisch vlak. Peking mocht in deze context niet achterblijven en moest op zoek gaan naar kapitaal, technologie en markten in het buitenland om het hoofd boven water te kunnen houden in deze economische jungle. Met dit doel voor ogen, waren de harde internationalisten het niet eens met de antagonistische richting waarin de conservatieven de relatie met Moskou en Washington wilden laten evolueren. De commerciële, culturele en wetenschappelijke banden met de VS en de Sovjet-Unie werden immers noodzakelijk geacht voor het welslagen van de modernisering en hervorming. Ten tweede waren zij het niet eens met de stelling, die vooral door de hervormers (de derde school in het debat) werd geopperd, dat China door het einde van de Koude Oorlog aan strategisch gewicht had ingeboet. De hervormers stelden dat China in de jaren zeventig en tachtig op veel krediet kon rekenen vanwege de VS, omdat het in het 'juiste' kamp zat. De rivaliteit tussen de twee supermachten verleende China een mate van invloed die zijn objectieve economische en militaire capaciteiten ver oversteeg. Het einde van de Koude Oorlog reduceerde de Chinese pressiemiddelen vis-à-vis de VS om de ingestelde sancties op te heffen. Het paradoxale resultaat was volgens de hervormers dat naarmate de internationale veiligheidsomgeving gunstiger werd, de positie van China daarin verslechterde. Daartegenover stonden de harde internationalisten, die het geloof koesterden dat China wel nog substantieel gewicht in de schaal kon werpen in zijn relaties met het Westen. Niet alleen omdat het, gezien zijn omvang en economisch potentieel, een onweerstaanbare handels- en investeringspartner was, maar ook omdat de rivaliteit tussen de supermachten – ondanks de recente détente – niet volledig was beëindigd. De opkomst van een sterker Japan en een herenigd Duitsland als regionale actoren, zorgde ervoor dat China voor de grootmachten zijn strategische waarde behield. Deze school stelde voor dat de VRC een beroep zou doen op zijn economische en diplomatieke gewicht om het Westen onder druk te zetten om de sancties op te heffen en de relaties met China te normaliseren. Door de relaties met Moskou te verdiepen, zou Peking pressie kunnen uitoefenen op Washington. Door diplomatieke initiatieven in de derde wereld zou China kunnen demonstreren aan het binnen- en buitenlands publiek dat het niet geïsoleerd stond. Door toenadering te zoeken tot Japan, zou de westerse consensus rond anti-Chinese sancties kunnen worden doorbroken. En door de openings- en hervormingspolitiek weer op de rails te zetten, zou de aantrekkingskracht van het investeringsklimaat van het land worden verhoogd.⁴²

Dit beleid was succesvol. Grote derdewereldlanden toonden zich bereid om hun relaties met China te verbeteren. Met Laos (okt. 1989), Saoedi-Arabië (jul. 1990), Indonesië (aug. 1990), Singapore (okt. 1990), Brunei (sept. 1991) en Vietnam (sept. 1991) werden diplomatieke

⁴² HARDING, The impact of Tiananmen on China's foreign policy, pp. 9-10.

betrekkingen aangeknoopt of 'gehernormaliseerd'.⁴³ In Israël werd een Chinees 'reisbureau' geopend en in Peking een Israelisch 'academisch uitwisselingsbureau'. Ondanks binnenlandse oppositie, weigerde Gorbatsjov mee te doen met de sanctiepolitiek van het Westen en stemde hij in met een bezoek van Li Peng. Eén voor één, stuurden de westerse landen weer hoge gezanten naar Peking en verleenden ze opnieuw exportkredieten.⁴⁴ In juli 1990 verstrekte Japan opnieuw leningen aan China en in oktober beslisten de landen van de Europese Gemeenschap om hun post-Tiananmensancties op te heffen, met uitzondering van het wapenembargo.⁴⁵

2.2.3 De Golfoorlog en de 'Nieuwe Wereldorde'

Alleen de Sino-Amerikaanse relatie bleef verzuurd, zeer tot ongenoegen van Deng Xiaoping, wiens hervormingspolitiek steeds was geënt op goede relaties met de VS. Deng poogde daarom herhaaldelijk het Permanent Comité van het Politburo te overtuigen om een aantal toegevingen te maken, maar zijn pogingen werden telkens afgeblokt door de conservatieven. Naarmate echter het debat in het Amerikaanse Congres over China's MFN-status dichterbij kwam, capituleerden de *hard-liners*.⁴⁶ In de late lente van 1990 werd overgeschakeld op een meer verzoenend beleid ten aanzien van de VS, precies zoals de hervormers het hadden voorgesteld. Politieke dissidenten werden vrijgelaten, de staat van beleg in Tibet werd beëindigd en in juni 1989 werd eindelijk een overeenkomst bereikt over het lot van Fang Lizhi.⁴⁷

Daarenboven stelde China zich in een aantal grote regionale en mondiale kwesties actiever en flexibeler op. In de Cambodjaanse kwestie stemde China einde 1989 in met een grote rol voor de VN en beloofde het de wapenleveringen aan de Rode Khmer te stoppen. In december 1989 beloofde China om geen middellangeafstandsruketten meer te verkopen aan het Midden-Oosten. Ook inzake Taiwan en de inter-Koreaanse kwestie volgde China een opvallend gematigd beleid.⁴⁸ Verder stelden de Chinese leiders in 1990 een internationale conferentie voor om de spanningen in de Zuid-Chinese Zee te verminderen. De voorstellen hielden onder meer het opgeven van de soevereiniteitsclaims in, evenals de gezamenlijke exploitatie van de natuurlijke rijkdommen van de Zuid-Chinese Zee.⁴⁹

⁴³ JOYAUX, o.c., pp. 114-119.

⁴⁴ HARDING, The impact of Tiananmen on China's foreign policy, p. 11 en p. 15.

⁴⁵ HWEI-LING, Huo, Patterns of Behavior in China's Foreign Policy: The Gulf Crisis and Beyond. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 3, p. 271.

⁴⁶ SHIRK, o.c., pp. 32-34.

⁴⁷ HARDING, The impact of Tiananmen on China's foreign policy, pp. 15-16.

⁴⁸ *Ibid.*, pp. 14-16.

⁴⁹ GARVER, John W., China's push through the South China Sea: the interaction of bureaucratic and national interests. In: *The China Quarterly*, 1992, 132, pp. 1015-1016.

De Irakese invasie van Koeweit bood een nieuwe kans “*to demonstrate to skeptical Americans that China is a significant and responsible actor in international affairs: too important to be ignored, and yet willing to acknowledge common approaches with the United States.*”⁵⁰ De eerste elf resoluties die door de VN-Veiligheidsraad werden gestemd en die de Irakese invasie veroordeelden en economische sancties oplegden, genoten de steun van China. Maar bij de stemming over de twaalfde resolutie, Resolutie 678 van november 1990 die de VN-lidstaten machtigde om geweld te gebruiken, zou China zich onthouden.⁵¹ De reden was dat China enerzijds de VS niet voor het hoofd wou stoten en zich anderzijds niet volledig wou afsnijden van de derde wereld.⁵² China demonstreerde aldus zijn tegenkanting, zowel tegen de Irakese invasie van zijn zwakkere buurland, als tegen de Amerikaanse militaire interventie in een derdewereldland; zowel tegen de ‘*little hegemonist*’ in Bagdad als tegen de grotere in Washington.⁵³ Voorts laveerde Peking door zijn onthouding vaardig tussen het behoud van goede relaties, enerzijds met Koeweit en Saoedi-Arabië en anderzijds met Bagdad. Door te dreigen met het gebruik van zijn vetorecht, hoopte China daarenboven zijn strategisch belang voor het Westen te onderstrepen en additionele Amerikaanse concessies te verkrijgen.⁵⁴ De Bush-administratie was inderdaad bereid China te belonen door de Chinese minister van buitenlandse zaken Qian Qichen te ontvangen in het Witte Huis en door zich niet te verzetten tegen de eerste ‘*non-basic human needs*’-lening van de Wereldbank sinds Tiananmen.⁵⁵

Ernstig geschokt door Tiananmen en de omwentelingen in Oost-Europa, konden de conservatieven tot het einde van het jaar 1989 geen onderscheid maken tussen de binnenlandse onrust en het veranderende internationale klimaat. Tiananmen, zo werd gesteld, was veroorzaakt door ‘vijandige, buitenlandse krachten’ die een ‘vreedzame evolutie’ wilden uitlokken en de Oost-Europeanen werden afgeschilderd als ‘slachtoffers’ van dezelfde ‘samenzwering’. Toen in januari 1990 de krijgswet werd opgeheven in Peking en de eerste verjaardag van het Tiananmendrama opmerkelijk rustig verliep, was het duidelijk dat de politieke stabiliteit in China was verzekerd en trad de iets nuchtere visie van de hervormers op de voorgrond.⁵⁶ Zij zagen in dat het einde van de

⁵⁰ HARDING, The impact of Tiananmen on China’s foreign policy, p. 14.

⁵¹ HWEI-LING, Huo, Patterns of Behavior in China’s Foreign Policy: The Gulf Crisis and Beyond. In: *Asian Survey*, Vol. 32, 1992, Nr. 3, p. 263.

⁵² *Ibid.*, pp. 264-266; JOYAUX, o.c., p. 119; CALABRESE, John, Peaceful or dangerous collaborators? China’s relations with the Gulf states. In: *Pacific Affairs*, 65, 1992-1993, 4, pp. 478-479; OKSENBERG, Michel, The China problem. In: *Foreign Affairs*, 70, 1991, 3, pp. 8-9.

⁵³ ONG, o.c., p. 143.

⁵⁴ HARDING, A fragile relationship, pp. 271-272.

⁵⁵ YAHUDA, Michael, Deng Xiaoping: the statesman. (Special issue: Deng Xiaoping: an assessment.) In: *The China Quarterly*, 1993, 135, p. 566; KIM, Samuel S., China’s international organization behaviour. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, p. 423.

⁵⁶ HWEI-LING, o.c., p. 267. Voor verklaringen voor deze opmerkelijke stabiliteit, zie: BAUM, Richard, Political Stability in Post-Deng China: Problems and Prospects. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 6, pp. 491-505.

Koude Oorlog niet alleen gevaren, maar ook opportuniteiten met zich meebracht, zoals een versnelde multipolarisering van het mondiale machtsevenwicht. De Golfoorlog maakte echter duidelijk dat de multipolariteit niet op korte termijn zou worden gerealiseerd. Peking werd nu geconfronteerd met een hegemonisch systeem, gedomineerd door de ‘*sole remaining superpower*’. In plaats van een voortschrijdende ‘*relative decline*’ zag China een verbazingwekkende reaffirmatie van de Amerikaanse militaire macht in de Golfoorlog van 1991, een krachtig herstel van de Amerikaanse economie en een voortgezette Amerikaanse bereidheid om zich te engageren in overzeese gebieden.⁵⁷ Sinds 1949 had China zich steeds aan de kant geschaard van de zwakste pool in de internationale orde. In de post-Koude Oorlog periode stond Peking voor het dilemma hoe het een tegengewicht kon vormen voor de Amerikaanse hegemonische macht, en terzelfder tijd productieve bilaterale banden met die oppermachtige staat kon onderhouden in het belang van zijn ontwikkeling.⁵⁸ Door zich te onthouden bij de stemming over Resolutie 678 vond China een pragmatisch evenwicht tussen beide, contradictorische objectieven, gehuld in een retoriek die conform was aan zijn Westfaalse conceptie van staatssoevereiniteit.

Toen president George Bush tijdens operatie *Desert Storm* het aanbreken van een ‘Nieuwe Wereldorde’ verkondigde, werd dit in China geïnterpreteerd als een verholde poging om de wereldwijde Amerikaanse hegemonie te vestigen.⁵⁹ In een reactie schoof China zijn eigen definitie naar voren van wat de nieuwe orde was of moest zijn. Centraal daarin stonden het gelijkheids- en non-interferentieprincipe, de afkeer voor een unipolair machtsmonopolie en een pleidooi voor een ‘nieuwe economische wereldorde’, een soort heruitgave van de NIEO-beweging van de jaren zeventig. Met dit discours, dat naadloos aansloot op de traditionele verbale uitlatingen, hoopte Peking zijn populariteit in de derde wereld op te schroeven.⁶⁰

Op militair vlak gaf de Golfoorlog, na Tiananmen en de ontluikende relaties met de Sovjet-Unie, een nieuwe stimulans aan de modernisering van de PLA.⁶¹ Vóór operatie *Desert Storm* hadden Chinese strategen nog voorspeld dat de VS in Irak vast zouden komen te zitten, zoals de Sovjets destijds in Afghanistan. Het Chinese politieke en militaire establishment stond dan ook

⁵⁷ ROY, Denny, China’s pitch for a multipolar world: the New Security Concept. In: *Asia-Pacific Security Studies*, 2, 2003, 1, p. 2 (www.apcss.org).

⁵⁸ MILLER, H. Lyman, LIU, Xiaohong, The foreign policy outlook of China’s “Third Generation” elite. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, p. 140.

⁵⁹ ZHAO, Suisheng, Beijing’s perception of the international system and foreign policy adjustment after the Tiananmen incident. In: ZHAO, Suisheng, (ed.), *Chinese foreign policy: pragmatism and strategic behavior*. London, M.E. Sharpe, 2004, pp. 142-143; HARDING, A fragile relationship, pp. 274-275.

⁶⁰ HSIUNG, James C., China’s omni-directional diplomacy. Realignment to cope with monopolar U.S. power. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 6, pp. 573-575.

⁶¹ YU, Bin, Sino-Russian military relations: implications for Asian-Pacific security. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, p. 308.

versteld van de accuraatheid en de vernietigingskracht van het *high-tech* wapentuig, waarmee de coalitietroepen een ongezien snelle overwinning boekten op de met Russische en Chinese wapens uitgeruste Irakese troepen.⁶² De technologische achterstand van de PLA werd op een dramatische manier duidelijk gemaakt.⁶³ De belangrijkste conclusie die Chinese militaire planners uit de Golfoorlog trokken was dat het uitzicht van toekomstige oorlogen zou worden bepaald door wat men in het defensiejargon de ‘*revolution in military affairs*’ (RMA) noemt, de op informatica gebaseerde dramatische vooruitgang inzake vuurkracht, precisie en doelwitdetectie.⁶⁴ Als reactie werd in 1992 besloten Dengs militaire doctrine van een ‘beperkte, lokale oorlog’ te herformuleren tot een ‘beperkte, lokale oorlog onder *high-tech* condities’.⁶⁵ Het Chinese leger beschikte echter niet over de technologische capaciteiten die de gewijzigde doctrine vereiste om het nieuwe type van oorlogvoering, gebaseerd op de RMA, aan te kunnen.⁶⁶

⁶² SWAINE, Michael D., China: domestic change and foreign policy. Santa Monica, RAND, 1995, pp. 88-89.

⁶³ SHAMBAUGH, David, China’s military: real or paper tiger? In: *Washington Quarterly*, 19, 1996, 1, p. 25.

⁶⁴ DIBB, Paul, The revolution in military affairs and Asian security. In: *Survival*, 39, 1997-1998, 4, p. 93 en p. 96; YOU, Ji, The revolution in military affairs and the evolution of Chinese strategic thinking. In: *Contemporary Southeast Asia*, 21, 1999, 3, pp. 344-365.

⁶⁵ CHU, Shoulong, The PRC girds for limited, high-tech war. In: *Orbis*, 38, 1994, 2, p. 164.

⁶⁶ GODWIN, Paul H. B., Force and diplomacy: China prepares for the twenty-first century. In: KIM, Samuel S., China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium. Oxford, Westview Press, 1998, p. 184.

2.3 DE IMPLOESIE VAN DE SOVJET-UNIE

Wanneer de tegenstelling tussen de liberale hervormers en de neo-stalinistische conservatieven in de Sovjet-Unie in 1990 en 1991 op de spits werd gedreven, kwam er opnieuw op een merkwaardige manier een koppeling tot stand met het gelijkaardige debat dat in de VRC werd gevoerd. De *hard-liners* binnen de Sovjetrussische Communistische Partij (KPSU) probeerden contacten te leggen met hun Chinese pendanten als een middel om hun eigen binnenlandspolitieke positie te versterken. De Chinese leiders zouden de 'linkervleugel' in de KPSU maar al te graag hun steun en sympathie betuigen in een poging om het Sovjet-beleid te beïnvloeden, na Gorbatsjovs 'klasseverraad' ten aanzien van Oost-Europa in 1989. Toen Boris Jeltsin echter na het achtentwintigste partijcongres in juli 1990 de KPSU verliet, beseften de leiders in Peking dat het enige echte alternatief voor Gorbatsjov de anti-communistische radicaal Jeltsin was, daar de invloed van de conservatieven fel achteruit was gegaan. De CCP maakte een koerswijziging en trok voortaan de kaart van Gorbatsjov. Het bezoek van Jiang Zemin in mei 1991 moet worden gezien als een impliciete steunbetuiging aan Gorbatsjov.⁶⁷

Op 18 augustus 1991, terwijl Gorbatsjov in zijn vakantieverblijf vertoefde, sloegen de conservatieve communisten onder leiding van vice-president Janajev toe. De *hard-liners* binnen de CCP waren opgezet met deze conservatieve machtsgreep en pleitten voor openlijke steun aan de *coup d'état*. Anderen beseften dat zo'n houding het moeilijker zou maken om de post-Tiananmensancties te doorbreken en de noodzakelijke westerse economische inputs te verzekeren. Het non-interferentieprincipe bleek andermaal een geschikte *deus ex machina* om de interne onenigheid over de te volgen strategie te camoufleren.⁶⁸ Langzamerhand echter, wisten de *hard-liners* hun positie te verstevigen. Er werd weliswaar geen officiële verklaring afgelegd die de staatsgreep goedkeurde, maar er was wel één in de maak die nog net kon worden tegengehouden toen bleek dat de putchisten al na drie dagen aan het kortste eind trokken.⁶⁹

Eén van de lessen die de CCP uit de mislukte coup trok, was dat Mao's aforisme 'de partij commandeert het geweer' moest blijven gelden en dat het leger de CCP moest bijstaan in het behoud van haar politieke macht.⁷⁰ De budgetten van de PLA waren reeds na 1989 verhoogd,

⁶⁷ GARVER, *The CCP and the collapse of Soviet communism*, pp. 5-12.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 2; ONG, o.c., pp. 47-48.

⁶⁹ GARVER, *The CCP and the collapse of Soviet communism*, pp. 15-16.

⁷⁰ ONG, o.c., pp. 48-49; ZHAO, Quansheng, *Patterns and choices of Chinese foreign policy*. In: *Asian Affairs*, 20, 1993, 1, pp. 132-133.

deels als een beloning voor de steun die het militaire establishment aan de politieke elite had verschaft in het Tiananmendrama.⁷¹

Wanneer de Sovjet-Unie definitief ophield te bestaan, in december 1991, reageerde China op identieke wijze als twee jaar eerder op de Oost-Europese omwentelingen. Opnieuw nam Peking onder impuls van Deng Xiaoping een pragmatische houding aan en hield het zich openlijk strikt aan het principe van niet-inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van andere landen. De reden was ook nu dat indien Peking zijn steun zou betuigen aan de Communistische krachten in de Sovjet-Unie, het riskeerde terecht te komen in een kwetsbare situatie, waarvan Taiwan zou kunnen profiteren om politieke relaties met de Sovjet-opvolgersstaten aan te knopen.⁷²

De mislukte augustuscoup en de implosie van de Sovjet-Unie brachten het fundamentele discussiepunt binnen de Chinese partijtop aan het licht: wat moet de CCP doen om te vermijden dat haar hetzelfde lot te wachten staat als de KPSU? *“Should the CCP try to preserve its own rule by emphasizing ideology and socialist values, or should it try to win popular support and strengthen the nation through continued economic reform?”*⁷³ De ‘linkervleugel’ van de CCP, aangevoerd door Chen Yun en Deng Liqun, koos resoluut voor de eerste optie. De ondergang van het Sovjet-communisme bewees voor hen het failliet van de hervormingspolitiek. Enkel een opgedreven ‘klassenstrijd’ tegen de ‘bourgeois ideologie’ zou het Chinese communisme nog kunnen redden. Deng Xiaoping stelde daarentegen dat de hervormingen in de Sovjet-Unie hadden gefaald omdat ze slecht waren geïmplementeerd. Tezamen met de kosten van de wapenwedloop had dit geleid tot een ernstige economische crisis, waardoor het volk eisen begon te stellen voor politieke verandering. Hij besloot dat enkel een verhoging van de levensstandaard via een voortzetting van de hervormings- en opendeurpolitiek de CCP kon behoeden voor het verlies van haar machtsmonopolie.⁷⁴ Deng zette een enorme campagne op die zou duren tot het veertiende partijcongres in oktober 1992. Ze was gericht op het herstel van zijn gezag binnen de partij en op het hervatten van zijn economische hervormingsprogramma.⁷⁵

De ondergang van het communisme in het land waar het ontstaan was, verdiepte na Tiananmen opnieuw de legitimiteitscrisis van de CCP. Enerzijds werd aldus de legitimerende functie van de communistische ideologie sterk uitgehold, anderzijds kon de Partij echter

⁷¹ SEGAL, Gerald, China and the disintegration of the Soviet Union. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 9, p. 851.

⁷² GARVER, The CCP and the collapse of Soviet communism, pp. 2-3.

⁷³ FEWSMITH, o.c., pp. 52-53.

⁷⁴ GARVER, The CCP and the collapse of Soviet communism, p. 25; ONG, o.c., p. 50; ZHAO, Suisheng, Deng Xiaoping’s Southern Tour: elite politics in post-Tiananmen China. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 8, p. 743.

⁷⁵ FEWSMITH, o.c., p. 53.

onmogelijk het communisme volledig achter zich laten, omdat het aan deze ideologie haar bestaan te danken had. Zonder de socialistische ideologie, waar de CCP in naam nog steeds voor stond, zou de wezensaard van het regime zodanig veranderen dat het politieke lijfsbehoud van de elite geen vanzelfsprekendheid meer zou zijn. Om het ideologische vacuüm op te vullen, stelden sommigen voor om een hernieuwde nadruk te leggen op het confucianisme. Het succesverhaal van de Oost-Aziatische Tijgers, die erin slaagden een enorme economische groei te combineren met een opmerkelijke politieke stabiliteit, was immers gebaseerd op de moreel-filosofische principes van het confucianisme. Door de Chinese samenleving in het ideologische keurslijf van het confucianisme te dwingen, zou ook de CCP een economische modernisering kunnen doorvoeren zonder politieke liberalisering. Dit vormde in feite de essentie van het sociaal contract dat de partij reeds in de loop van de jaren tachtig – na de maoïstische experimenten – stilzwijgend met de Chinese bevolking had gesloten: politieke inschikkelijkheid in ruil voor economische vooruitgang.⁷⁶ De legitimiteit van het regime zou dus voortaan zijn verzekerd als het zelf de materiële voorwaarden daartoe schiep. Verder zouden de Chinese leiders ook explicieter appelleren aan het nationalisme als bindmiddel voor de Chinese samenleving.⁷⁷ Dat voortaan het voortbestaan van het regime in grote mate zou afhangen van de economische performantie van het land, had een grote impact op het buitenlands beleid. Door het verbeteren van de relaties met de buurlanden en het verminderen van de regionale spanningen, moest de Chinese diplomatie een stabiele en vreedzame internationale omgeving vormgeven, die bevorderlijk zou zijn voor de Chinese economische ontwikkeling. Daarnaast moesten goede relaties worden onderhouden met het Westen, en de VS in het bijzonder, eveneens in het belang van de modernisering.⁷⁸

De implosie van de Sovjet-Unie consolideerde het einde van de aloude Chinese strategie om zich te scharen aan de zijde van één van de twee supermachten en aldus zijn internationale invloed te verhogen tot ver boven zijn tastbare macht.⁷⁹ Aan de zogenaamde ‘*strategic triangle*’ was eigenlijk *de facto* al een einde gekomen toen het INF-verdrag werd ondertekend en de internationale détente intrad.⁸⁰ In de periode 1989-1991 raakte China gemarginaliseerd in de wereldpolitiek. Enkel in Oost-Azië en het Midden-Oosten behield het een deel van zijn invloed.⁸¹

⁷⁶ DEPAUW, Karel, China na Tian’anmen: hervormingen en nationalisme. Elitepolitiek in het post-Koude-Oorlogtijdperk. In: *Vredescahier*, 2002, 1, pp. 30-31.

⁷⁷ ONG, o.c., pp. 43-51.

⁷⁸ GLASER, Bonnie S., China’s security perceptions : interests and ambitions. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, pp. 270-271; FU, Bo, Les silences diplomatiques de la Chine. In : *Le Monde Diplomatique*, apr. 2003, p. 26.

⁷⁹ LEVINE, Steven I., Sino-American relations: practicing damage-control. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, p. 98.

⁸⁰ ONG, o.c., p. 140.

⁸¹ SHAMBAUGH, David, China in 1990: the year of damage-control. (A Survey of Asia in 1990: Part I). In: *Asian Survey*, 33, 1991, 1, p. 48.

2.4 DE GRADUELE METAMORFOSE VAN TAIWAN

Nadat de nationalistische leider Tsjang Kai-sjek in 1949 met twee miljoen medestanders de wijk had genomen naar Taiwan, creëerde hij de politieke mythe dat de nationalistische regering op Taiwan de enige legitieme vertegenwoordiger was van het hele Chinese volk. Het ‘Vrije China’ dat door de VS werd geprezen als het ‘democratische’ alternatief voor het ‘tirannieke’ communistische regime op het vasteland, was echter alles behalve vrij of democratisch. Tsjang vestigde er de facto een ‘éénpartijdictatorschap’, waarbij alle oppositiepartijen buiten de wet werden gesteld. Alle zitjes in het Nationale Parlement – dat in feite niet meer dan een acclamatiemachine was – werden voorbehouden voor leden van de KMT, die waren verkozen op het vasteland in 1948. Tot de jaren tachtig zouden de dertien miljoen Taiwanese geen politieke stem hebben. Achtervolgd door een bijna ‘paranoïde’ angst voor een communistische subversie, zou Tsjang meedogenloos elke oppositie onderdrukken, inclusief de opkomende Taiwanese onafhankelijkheidsbeweging. Na zijn dood in 1975 werd hij opgevolgd door zijn zoon, Tsjang Tsjing-kuo, die het ondemocratische en anti-communistische beleid van zijn vader voortzette.⁸²

Taiwan kende echter een ernstige diplomatieke tegenslag in 1972, toen de normalisering van de Sino-Amerikaanse betrekkingen de deur opende voor andere westerse regeringen om hetzelfde te doen. In 1979 verbrak het Witte Huis zelfs alle officiële relaties met de nationalistische regering in Taipei. Maar waar het eiland op diplomatiek vlak geïsoleerd kwam te staan, werden op economisch vlak de banden met de westerse, industriële staten verder aangehaald. Samen met de andere ‘Aziatische Tijgers’ – Zuid-Korea, Singapore en Hong Kong, slaagde Taiwan erin om in de voetsporen van Japan met verbazingwekkende groeicijfers een snelle industrialisering door te voeren. In de tweede helft van de jaren tachtig zou deze economische modernisering omslaan in een politieke modernisering. In 1986 kreeg een pas opgerichte oppositiepartij, de Democratische Progressieve Partij (DPP), die ijverde voor een volledige democratisering en zelfbeschikking, groen licht om deel te nemen aan de verkiezingen voor het Nationale Parlement. De DPP behaalde een verrassend hoge score van 25 procent. In juli 1987 werd de krijgswet opgeheven die achtendertig jaar lang van kracht was geweest. De persvrijheid werd gegarandeerd, oppositiepartijen werden toegelaten en het verbod om te reizen naar het communistische vasteland werd opgeheven.⁸³

Het beleid van de Volksrepubliek was steeds gericht geweest op de restauratie van Taiwan als een provincie van China. Onder de slogan ‘de bevrijding van Taiwan’ zou Mao’s Taiwan-beleid

⁸² MCWILLIAMS, o.c., pp. 370-371.

⁸³ *Ibid.*, pp. 371-372.

geen enkele ruimte voor concessies laten, omdat de soevereiniteitskwestie nauw verbonden was met de veiligheid van het land en de legitimiteit van het regime.⁸⁴ De internationale erkenning van de VRC, de initiatie van Dengs moderniseringsbeleid en de groeiende economische interdependentie leidden in de jaren tachtig tot een dooi in de relaties tussen het vasteland en het eiland.⁸⁵ Echter, op het einde van hetzelfde decennium zou de nieuwe Taiwanese president Lee Teng-hui, die niet afkomstig was van het continentale China maar geboren was op het eiland, de Chinese leiders in Peking op twee manieren verontrusten. Ten eerste zette hij de politieke liberaliseringsbeweging verder en organiseerde hij in december 1989 de allereerste parlementsverkiezingen met een meerpartijensysteem. De VRC vreesde, niet geheel ongegrond, dat de politieke liberalisering de opkomst van een Taiwanese onafhankelijkheidsbeweging zou bevorderen. De DPP, die de belangrijkste oppositiepartij was geworden, radicaliseerde inderdaad haar programma als gevolg van de intrinsieke dynamieken van het nieuwe democratische bestel. In oktober 1990 nam de DPP een resolutie aan inzake de Taiwanese soevereiniteit, en een jaar later pleitte de partij openlijk voor de onafhankelijkheid.⁸⁶

Ten tweede voerde Lee vanaf juli 1988 een nieuw, ‘flexibel’ buitenlands beleid. Dit beleid hield in dat de diplomatieke betrekkingen niet meer zouden worden verbroken met landen die de VRC hadden erkend, waardoor de beslissing werd overgelaten aan die landen zelf. Daarnaast zouden in alle hoofdsteden semi-officiële vertegenwoordigers worden geplaatst en zou men alles in het werk stellen om terug toegelaten te worden tot internationale organisaties, zelfs met een minderwaardig statuut. Deze strategie wierp vruchten af vanaf juli 1989, wanneer eerst Grenada, en vervolgens Belize en Liberia besloten om diplomatieke betrekkingen aan te knopen met Taiwan. Dit voorbeeld werd gevolgd door Lesotho, Guinee-Bissau en Nicaragua in 1990, door de Centraal-Afrikaanse Republiek in 1991 en Niger in 1992. In elk van de gevallen waar het betrokken land voordien officiële relaties onderhield met de VRC, werden deze verbroken. Terzelfder tijd slaagde Taiwan erin lid te blijven van de Aziatische Ontwikkelingsbank (weliswaar onder de naam ‘Taipei, China’) en als waarnemer te worden toegelaten tot de informele bijeenkomsten van de APEC in 1991 en van de ARF in 1992. Taiwan streefde verder nog naar een herintegratie in de GATT en naar VN-lidmaatschap.⁸⁷

Taiwan was dus geëvolueerd van een internationaal erkende, economische marginale dictatuur naar een diplomatiek geïsoleerde, democratiserende ‘Aziatische Tijger’. Het ontluikende

⁸⁴ ZHAO, Quansheng, Chinese foreign policy in the post-cold war era. In: LIU, Guoli, (ed.), Chinese foreign policy in transition. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 305-306.

⁸⁵ JIA, Qingguo, Changing relations across the Taiwan Strait: Beijing’s perceptions. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 3, pp. 278-280.

⁸⁶ *Ibid.*, pp. 282-284.

⁸⁷ JOYAUX, o.c., pp. 121-122.

meerpartijstelsel maakte de opkomst van een onafhankelijkheidsbeweging mogelijk, die gebruik wou maken van het isolement van de VRC na Tiananmen om het eigen diplomatiek isolement te doorbreken, ook al riskeerde het daardoor de lichte verbetering in de relatie met het vasteland op de helling te zetten.

In China ontspoon zich een debat over hoe het best kon worden gereageerd op deze nieuwe situatie. Drie basishoudingen kristalliseerden zich in de loop van 1992-1993. Een eerste groep wou een versnelling in het reïnicatieproces forceren door een grotere druk op Taiwan uit te oefenen, ook militair. Deze benadering vond het meeste weerklank in de PLA. Een tweede groep stelde voor om via een combinatie van verhoogde druk en positieve politieke stimulansen Taiwan door twee stadia te loodsen. Zij zagen de hereniging dus eerder als een gradueel proces, waarbij er eerst een vredesakkoord zou worden ondertekend, en pas daarna herenigingsgesprekken konden worden gestart. Deze visie werd vertolkt door de civiele onderzoeksinstituten en bureaucratieën. Een minderheid in zowel civiele als militaire kringen nam een eerder fatalistische houding aan. Zij geloofden dat China noch over de militaire dwangmiddelen beschikte om de eerste benadering te volgen, noch over de economische en politieke invloed om de tweede, graduele lijn te volgen. De enige optie die China volgens hen restte, was om een reactieve houding aan te nemen, enkel gericht op het verhinderen van de Taiwanese onafhankelijkheid. Als gevolg van deze onenigheid, maar ook als gevolg van de veel dringendere binnenlandspolitieke prioriteiten in 1989-1992 zou de initiële Chinese reactie eerder onsamenvattend en reactief zijn.⁸⁸

⁸⁸ SWAINE, Michael D., Chinese decision-making regarding Taiwan, 1979-2000. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 316-317.

2.5 CONCLUSIE

Tot 1992 zouden de Chinese leiders zich vooral concentreren op de interne politieke en economische uitdagingen die hadden geleid tot de massale demonstraties van de lente van 1989. Thuis belegerd en internationaal bestormd met kritiek en sancties, zag de Chinese elite politiek geïnspireerde instabiliteit als de voornaamste bedreiging. “*Stability overrides everything,*” oordeelde Deng. Maar zelfs in deze kritieke periode waren sommige Chinese leiders meer begaan met de versteviging van hun persoonlijke positie in de intra-elitaire machtsstrijd, dan met de prioriteiten van de elite als groep, namelijk het behoud van de maatschappelijke stabiliteit. Toch waren in het algemeen zowel de conservatieven als de hervormers begaan met het behoud van die stabiliteit. Zij verschilden echter van mening over hoe de binnenlandse economische en politieke problemen moesten worden aangepakt: via een voortzetting van de hervormings- en opendeurpolitiek of niet? Het debat spitste zich met andere woorden in de eerste plaats toe op de binnenlandse economie en politiek, niet op het buitenlands beleid. De belangrijkste functie van het Chinese buitenlandse beleid was bij te dragen tot de maatschappelijke stabiliteit. Maar de conservatieven en de hervormers verschilden niet alleen van mening over de wenselijke koers van de buitenlandse politiek omdat ze andere opties voorstonden voor de binnenlandse politiek. Een tweede, secundaire reden was dat ze niet dezelfde perceptie deelden van de internationale omgeving.

De intern-politieke machtsverhoudingen vormden dus de belangrijkste determinant van de buitenlandse politiek in deze periode. De verschuiving in de machtsbalans tussen de verschillende facties verklaart dan ook de duidelijke evolutie van een antagonistische naar een meer gematigde Chinese houding. De rol van Deng Xiaoping was in het hele proces doorslaggevend, eerst in het verwerpen van de conservatieve pleidooien voor een rigider buitenlands beleid, vervolgens in het verdedigen van de voorstellen van de hervormers om toegevingen te doen aan de VS. Na een kortstondige minorisering in de besluitvorming, begonnen Deng en de hervormers langzaam opnieuw de politieke agenda te overheersen. Pragmatiek en economische belangen verdrongen de ideologische motivaties van de conservatieven.

De drie scholen wisten bijgevolg hun stempel te drukken op het buitenlands beleid, hoewel niet alledrie op hetzelfde moment in dezelfde mate. Het eindresultaat was dat Pekings houding ten opzichte van de rest van de wereld slechts marginaal werd gewijzigd. Parallel aan de verharding in de binnenlandse politiek, maakte ook het buitenlands beleid een lichte zwenking naar rechts. Intern vormden een stevige repressie van de dissidentie en het herstel van de economische groei de hoofdcomponenten van Pekings strategie om de ‘storm’ te doorstaan. Tegen de tweede verjaardag van het Tiananmen-incident was de binnenlandse orde en stabiliteit

verzekerd. Extern was de strategie beperkt tot *damage-control* en het doorbreken van de isolatie. Zoals in de jaren zestig wendde China zich hiervoor tot de derde wereld. Ook in de internationale betrekkingen boekten de Chinese autoriteiten een aantal successen, voornamelijk de uitbreiding van de bilaterale relaties en het voorzichtige herstel van de gefnuikte Chinese reputatie.

Toch betekende dit alles geen terugkeer naar de *'business as usual'* van vóór Tiananmen. Immers, "*despite this record, China's leaders have lost much of their self-assurance. The overthrow of the east European communist regimes profoundly frightened the Chinese leaders. Moreover, the crisis in the Soviet Union and the end of bipolarity have left China's leaders without a definition of their place in the world.*"⁸⁹ Zoals alle landen, had ook China na de grote veranderingen in de wereldpolitiek in 1989-1991 veel moeite om een geschikte niche te vinden in een nieuwe internationale orde, waarin de VS in Chinese ogen het belangrijkste obstakel vormde voor een 'multipolarisering'. Het nieuwe richtsnoer voor de buitenlandse politiek was de 'vierentwintigkarakterstrategie' van Deng, die er in feite op neerkwam dat China een *low-key* houding moest aannemen op de internationale scene.

⁸⁹ OKSENBURG, o.c., p. 9.

HOOFDSTUK 3

TERUGKEER NAAR DE DIPLOMATIE VAN 'VREDE EN ONTWIKKELING' (1992-1995)

3.1 DE RELANCE VAN DE ECONOMISCHE HERVORMINGEN

3.1.1 Dengs rondreis door het zuiden

De Tiananmenprotesten en de dramatische afloop ervan waren het culminatiepunt van de intra-elitaire strijd tussen de hervormers en de conservatieven, die de Chinese politiek sinds begin jaren tachtig had gedomineerd. Hoewel de conservatieven reeds vanaf 1988 hun stempel op het beleid wisten te drukken, zou het Tiananmenbloedbad pas echt de wind uit de zeilen van de hervormers halen. De conservatieven konden hierdoor hun rigide 'economisch stabiliseringsbeleid' implementeren, gericht op het 'afkoelen' van de economie. Al gauw echter, zouden de geweken inflatieangst en de stagnatie van de industriële productie aanleiding geven tot hernieuwde oproepen voor hervormingen.¹

Vanaf de herfst van 1990 zette Deng Xiaoping een tegenoffensief in om zijn eigen politieke positie en hervormingsagenda te herstellen.² Het hoogtepunt van deze campagne was Dengs '*nanxun*', zijn onverwacht bezoek aan het zuiden van China van 17 januari tot 20 februari 1992. Het was pas zijn derde verschijning in het openbaar sinds Tiananmen. Deng bezocht achtereenvolgens de speciale economische zones (SEZ) van Shenzhen, Zhuhai, Zhongshan, Shunde en Shanghai, de paradepaardjes van de hervormers. Tijdens die rondreis roemde hij voortdurend de successen van het economische hervormingsprogramma. Hij merkte de enorme vooruitgang in welvaart op sinds zijn vorige bezoek in 1984. Deng verklaarde aan de wereldpers dat hij 'de toekomst' had gezien en dat het werkte.³ Hij benadrukte dat China niets te vrezen had van het overnemen van geavanceerde technieken van het kapitalisme en riep de tegenstanders van een voortgezette hervorming op om het veld te ruimen.⁴ De bedoeling van Deng was om via een 'preventieve aanval' de steun van de publieke opinie te winnen voor zijn hervormingspolitiek om zo versterkt aan te treden op het aanstaande partijcongres. In China's autoritaire systeem

¹ DEPAUW, Karel, China na Tian'anmen: hervormingen en nationalisme. Elitopolitiek in het post-Koude-Oorlog tijdperk. In: *Vredescahier*, 2002, 1, pp. 30-31.

² FEWSMITH, o.c., p. 53.

³ FAUST, John R., KORNBERG, Judith F., China in world politics. Londen, Lynne Rienner Publishers, 1995, p. 56.

⁴ BAUM, Richard, Political stability in post-Deng China: problems and prospects. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 6, p. 497.

betekende het winnen van de steun van de publieke opinie niets anders dan het controleren van de centrale media in Peking, en dat bleek zelfs voor de bejaarde patriarch Deng geen sinecure. De officiële media in Peking repten namelijk twee maanden lang met geen woord over Dengs reis en zijn afgelegde verklaringen. Dit toont aan hoe sterk de oppositie was tegen Dengs hervormingspolitiek. Uiteindelijk zouden de conservatieven eind maart toch de duimen moeten leggen in de strijd om de controle over de media.⁵

Dengs redenering kwam hierop neer. De naburige landen en regio's kenden de laatste jaren een veel hogere groei dan China. Als China achter zou blijven, dan zou de bevolking ontgoocheld raken wanneer het zijn situatie zou vergelijken met die in de buurlanden. De prioriteit voor de CCP moest daarom liggen in een voortzetting van de hervormings- en openingspolitiek zodat de bestending van de economische ontwikkeling en de verbetering van de levensstandaard in China zou zijn verzekerd. Dengs opmerkingen vormden de basis voor de beslissingen die werden genomen op het veertiende nationale partijcongres.⁶

3.1.2 Het veertiende nationale partijcongres

“*It's the economy, stupid!*” Met deze slogan won Bill Clinton in 1992 de Amerikaanse presidentsverkiezingen. In China werden er uiteraard geen verkiezingen gehouden, maar mocht dit toch het geval zijn geweest, dan zou dit motto de geknipte slagzin zijn geweest voor Deng en de hervormers. Net als Clinton beseften zij immers dat de legitimiteit van de politieke elite innig was verbonden met de economische welvaart van het land. Deng, en met hem zijn hervormingen, kwamen uiteindelijk op het veertiende partijcongres in oktober 1992 als overwinnaar uit de strijd. Het hervormings- en opendeurbeleid werd er op ondubbelzinnige wijze herbevestigd.⁷ Er werden een aantal maatregelen genomen die een nieuwe hervormingsronde moesten inluiden en die op lange termijn moesten leiden tot een ‘socialistische markteconomie’, gedefinieerd als economische ontwikkeling plus heerschappij door de CCP.⁸

Terzelfder tijd maakte Deng van zijn brede aanhang gebruik om de conservatieven in een aantal sleutelposities te vervangen door hervormers. Zo werd de Yang-clan op het veertiende partijcongres door Deng Xiaoping uit hun posten gewrikt. President Yang Shangkun, nochtans

⁵ ZHAO, Suisheng, Deng Xiaoping's Southern Tour: elite politics in post-Tiananmen China. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 8, pp. 739-748.

⁶ QIMAO, Chen, New approaches in China's foreign policy: the post-Cold War era. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, p. 241.

⁷ DEPAUW, o.c., pp. 22-23.

⁸ FEWSMITH, Joseph, Neoconservatism and the end of the Dengist era. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 7, pp. 645-646.

Dengs nauwste bondgenoot sinds de jaren vijftig, en zijn halfbroer Yang Baibing waren beide generaals in het leger en poogden via een informeel netwerk van contacten de legerhiërarchie te domineren. Yang Baibing zou ook van plan geweest zijn om na de dood van Deng Xiaoping de macht te grijpen.⁹ De invloed van verscheidene opposanten van Deng, zoals Chen Yun, werd eveneens fel teruggedrongen. Maar premier Li Peng, één van de voormannen die hadden aangestuurd op de harde repressie tijdens de Tiananmen-crisis, mocht zijn zitje in het Politburo behouden. Deng wou hiermee een waarschuwing uiten aan het adres van intellectuelen en studenten, dat elke poging om het machtsmonopolie van de partij ter discussie te stellen, niet zou worden getolereerd.¹⁰

De grondvesten van het Chinese buitenlandse beleid na het veertiende partijcongres kunnen samengevat worden onder het in 1984 door Deng geformuleerde postulaat van ‘vrede en ontwikkeling’ (*heping yu fazhan*).¹¹ Volgens Deng weerspiegelde deze these de ‘trend van de tijd’ in de internationale betrekkingen. Maar hij was ook tot de conclusie gekomen dat het overleven van het Chinese communistische regime afhing van een volgehouden economische groei, wat op zijn beurt een versnelling in de hervormings- en opendeurpolitiek vereiste. Het buitenlands beleid had bijgevolg tot doel om een internationaal klimaat te creëren dat bevorderlijk was voor een succesvolle implementatie van de hervormingen. Enerzijds moesten de politieke spanningen in China’s onmiddellijke geografische omgeving worden gereduceerd, zodat de binnenlandse hervormers zich volledig zouden kunnen toewijden aan de binnenlandse economie. Anderzijds moesten de relaties met het Westen in het algemeen, en met de VS in het bijzonder, worden verbeterd om de toegang tot buitenlandse technologie, kapitaal en markten veilig te stellen.¹² Deng verwierp met andere woorden de fatalistische maoïstische opvatting van de onvermijdelijkheid van oorlog.¹³

⁹ SHAMBAUGH, David, Containment or engagement of China? Calculating Beijing’s responses. In: *International Security*, 21, 1996, 2, p. 189 (voetnoot 19).

¹⁰ FAUST, o.c., pp. 58-69.

¹¹ GOLDSTEIN, Avery, The diplomatic face of China’s grand strategy: a rising power’s emerging choice. In: *The China Quarterly*, 12, 2001, 168, p. 838; KIM, Samuel S., Thinking globally in post-Mao China. In: *Journal of Peace Research*, 27, 1990, 2, pp. 194-195; MEN, Jing, Converging to the International Society? An analysis of Chinese foreign policy from 1949 to 2002. Vrije Universiteit Brussel, doctoraal proefschrift, 2004, 2dln., p. 117.

¹² DENG, Xiaoping, We must safeguard world peace and ensure domestic development, May 29, 1984. In: Selected works of Deng Xiaoping (<http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol3/text/cl200.html>, geraadpleegd op 20 mei 2005); GLASER, Bonnie S., China’s security perceptions: interests and ambitions. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, pp. 268-271.

¹³ SHAMBAUGH, David, China engages Asia: reshaping the regional order. In: *International Security*, 29, 2004-2005, 3, p. 71.

3.1.3 Economische boom

Na de kortstondige economische terugval van 1988-1991 werd China de snelst groeiende economie ter wereld. De aantrekkingskracht van de Chinese economie, die in de eerste helft van 1991 met 13,7 procent groeide, was één van de hoofdredenen waarom de diplomatieke isolatie van Peking na 1989 zo snel werd doorbroken.¹⁴ Voortgestuwd door een nieuwe reeks hervormingen maakte China tussen 1992 en 1994 de grootste economische bloeiperiode mee die het land ooit heeft gekend. In 1992 groeide zijn BNP met 12,9 procent, in 1993 met 13 procent en in 1994 met 11 procent.¹⁵ De *hausse* in de Chinese bouwsector leidde tot een enorme vraag naar staal.¹⁶ In november 1993 werd China een netto-importeur van olie.¹⁷ In datzelfde jaar ontving China 90 miljard dollar aan buitenlandse investeringen, evenveel als de veertien voorgaande jaren samen (1978-1992). Geruggesteund door zo'n formidabele economische kracht, stelden de Chinese leiders zich almaar zelfzekerder op in de relaties met de VS.¹⁸

A. Het verwerven van de onconditionele MFN-status in de VS

Door de détente tussen Oost en West werd China strategisch steeds minder relevant voor de Amerikaanse belangen. Na 4 juni 1989 zou de Sino-Amerikaanse relatie worden gedomineerd door de Amerikaanse mistevredenheid op een aantal kwesties van 'low politics'-gehalte: mensenrechten, wapenverkoop en handel. De massale arrestaties en opsluiting van dissidenten (vaak zonder proces), de mishandeling van Tibettaanse monniken, de rigide geboortepolitiek (gedwongen abortussen, sterilisaties en vrouwelijke infanticide), de inhumane omstandigheden van dwangarbeid in de Chinese gevangenissen, de opgedreven religieuze vervolgingen, de molestatie van buitenlandse journalisten en natuurlijk het Tiananmenbloedbad zelf waren de grootste bekommernissen van mensenrechtenactivisten in de VS. Een andere bron van Amerikaanse wrevel was de wapenverkoop aan het Midden-Oosten en Birma en de vermeende transfer van nucleair materieel naar Pakistan, Iran, Algerije en Noord-Korea. Daarnaast was ook het snel stijgende Chinese handelssurplus met de VS (van 6 miljard dollar in 1989 naar 10,4 miljard dollar in 1990, naar 12,7 miljard dollar in 1991, tot zelfs 18,3 miljard dollar in 1992) een doorn in het oog van de Bush- en later de Clintonadministratie. Het economisch besparingsbeleid dat in 1990-1991 in China werd geïmplementeerd, omvatte onder meer het optrekken van

¹⁴ MCWILLIAMS, Wayne C., PIOTROWSKI, Harry, *The World Since 1945. A History of International Relations*. Londen, Lynne Rienner Publishers, 2000, p. 367.

¹⁵ FEWSMITH, *Neoconservatism and the end of the Dengist era*, p. 643.

¹⁶ KRISTOF, Nicholas D., *The rise of China*. In: *Foreign Affairs*, 72, 1993, 5, pp. 59-67.

¹⁷ CALDER, Kent E., *Asia's empty tank*. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 2, p. 56.

¹⁸ HSIUNG, James C., *China's omni-directional diplomacy. Realignment to cope with monopolar U.S. power*. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 6, pp. 581-582.

allerhande niet-tarifaire belemmeringen, waardoor de Amerikaanse importen werden afgeremd. Bovendien werd geschat dat Amerikaanse bedrijven jaarlijks zo'n 400 miljoen dollar verloren wegens het op grote schaal kopiëren van buitenlandse producten in China.¹⁹

De Amerikaanse klachten op deze drie domeinen convergeerden stevast in één punt: het jaarlijks debat in het Amerikaanse Congres over de vernieuwing van het Chinese statuut van meestbegunstigde handelsnatie.²⁰ Tot 1989 was de jaarlijkse vernieuwing van de Chinese MFN-status niet meer dan routine. Na Tiananmen werd het een telkens weer opduikende politieke strijd.²¹ President George Bush Sr. stond pal tegenover de publieke opinie en het Congres, die een hardere koers wilden varen tegenover China. In 1990 en 1991 kon hij slechts zeer nipt vermijden dat het Congres het MFN-statuuut niet zou vernieuwen. Toen Bill Clinton werd verkozen, maakte hij de hernieuwing van de MFN-status afhankelijk van de mate waarin China een aantal mensenrechtencriteria zou naleven.²²

Zoals zo vaak verweet China de VS onwettige inmenging in zijn binnenlandse aangelegenheden. In het verleden zou China in zo'n situatie de wereld de rug toekeren, maar in de jaren negentig lagen de kaarten anders. Peking worstelde met het dilemma hoe het nauwe banden kon onderhouden met de VS in het belang van de economische modernisering, zonder het Chinese politieke systeem, de nationale onafhankelijkheid of de nagestreefde status op het spel te zetten. Enerzijds kon de economische ontwikkeling, waarvan het overleven van het Chinese regime in ruime mate afhing, niet worden bestendigd zonder een intense economische relatie met de VS. Gemiddeld 25 tot 30 procent van de Chinese exporten was immers bestemd voor de Amerikaanse markt en ongeveer 30 procent van het BBP werd gerealiseerd door handel.²³ Bovendien waren de VS China's tweede grootste bron van FDI's. Vanuit de erkenning van het economische belang van de VS, zouden de Chinese leiders telkens op het juiste moment toegevingen doen op het vlak van handel, non-proliferatie en mensenrechten. Anderzijds

¹⁹ SHAMBAUGH, David, Patterns of interaction in Sino-American relations. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 206-209.

²⁰ Wettelijk gezien had de Amerikaanse president de bevoegdheid om jaarlijks te beslissen of de MFN-status al dan niet zou worden toegekend aan China en andere communistische landen. Volgens het Jackson-Vanik amendement van 1974 moest hij daarvoor aantonen dat die communistische landen vrije emigratie van hun bevolking toelieten, of dat het hernieuwen van het MFN-statuuut de vrijheid van emigratie zou verhogen. Het Congres kon dan op zijn beurt bij stemming deze beslissing afkeuren, maar enkel met een meerderheid die een presidentieel veto kon omverwerpen. HARDING, Harry, *A fragile relationship: the United States and China since 1972*. Washington, The Brookings Institution, 1992, p. 260.

²¹ OKSENBERG, Michel, The China problem. In: *Foreign Affairs*, 70, 1991, 3, p. 3.

²² LAMPTON, David M., America's China policy in the age of the finance minister: Clinton ends linkage. In: *The China Quarterly*, 1994, 139, p. 602 (hierna gecit. als: Clinton ends linkage).

²³ KIM, Samuel S., China's path to great power status in the globalization era. In: LIU, Guoli, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 358-359.

stuurd culturele en historische factoren de VRC in de richting van een harde oppositie tegen wat het zag als een schending van zijn soevereiniteit. Volgens Peking was het ideologisch gemotiveerde Amerikaanse Chinabeleid gericht op het omverwerpen van het Chinese regime. Economische interactie met de enig overblijvende supermacht, wiens waarden een fundamentele bedreiging vormden voor de legitimiteit van de Chinese autoriteiten, belichtte dus het aloude ‘*ti-yong*’-dilemma, het balanceren tussen noodzakelijke economische interactie met de wereld en het afweren van subversieve buitenlandse invloeden.²⁴

De Sino-Amerikaanse relatie bereikte rond 1993 een nieuw dieptepunt. De VS vonden China’s prestaties op vlak van handel, mensenrechten en wapenverkoop onvoldoende, en ook het testen van een Chinees nucleair wapen in oktober 1993 zorgde voor wrevel in Washington. De jaarlijkse pogingen om China te laten veroordelen voor de mensenrechtencommissie van de VN, de harde eisen die werden gesteld aan China’s toetreding tot de GATT, de dwarsboming van China’s ambitie om de Olympische Spelen te organiseren in het jaar 2000, het doorzoeken van het vrachtschip de *Yinhe* omdat het – zo luidde de onterechte Amerikaanse beschuldiging – materiaal zou vervoeren naar Iran voor de aanmaak van chemische wapens, de Amerikaanse verkoop van 150 F-16 gevechtsvliegtuigen aan Taiwan en de Amerikaanse ‘inmenging’ inzake Tibet, het maakte in Chinese ogen allemaal deel uit van een Amerikaanse ‘*neo-containment*’-politiek.²⁵ Volgens Peking wilde Washington wel dat het kapitalisme zou opbloeien in China, maar niet dat China zou uitgroeien tot een belangrijke regionale grootmacht.²⁶

Tot 1993 waren de Chinese leiders bereid om tegemoet te komen aan de eisen van de VS omdat ze substantiële economische voordelen konden verkrijgen in ruil voor beperkte toegevingen. De Chinese pragmatische houding weerspiegelde de overtuiging dat China de VS economisch meer nodig had dan vice versa. Toen het Amerikaanse beleid en discours steeds harder werd, stonden de Chinese leiders echter met hun rug tegen de muur. Ze werden gedwongen te kiezen tussen hun nationalistische en hun economische bron van legitimiteit. De handelskwestie was in Chinese ogen immers uitgegroeid boven een louter economische aangelegenheid. Het was een zaak van nationale trots geworden: een grootmacht moet met het nodige respect worden behandeld. Indien de Chinese leiders een *kow-tow* zouden maken voor Washington, dan zou de vernederende ervaring van de Qing-dynastie en het nationalistische regime worden herbeleefd. Misschien nog belangrijker was dat elke Chinese leider die zou instemmen met de vernederende en intrusieve buitenlandse eisen, zijn persoonlijke

²⁴ YI, Xiaoxiong, China’s U.S. policy conundrum in the 1990s: balancing autonomy and interdependence. In: *Asian Survey*, 34, 1994, 8, pp. 677-678.

²⁵ DEPAUW, o.c., p. 27; HSIUNG, o.c., pp. 575-576.

²⁶ YI, o.c., p. 688.

binnenlandspolitieke ambities om Deng op te volgen zou kunnen opbergen. Zodoende stelden de Chinese leiders zich, volgend op hun perceptie van een verharding in het Amerikaanse buitenlandse beleid, eveneens rabiater op ten opzichte van de VS. Eind 1993 formuleerde Jiang Zemin een nieuwe beleidslijn ten aanzien van de VS, de zogenaamde ‘Four Nos’: “*China does not want confrontation with the United States; China will not provoke confrontation with the United States; China will not avoid confrontation with the United States if the latter wants it; and China does not fear confrontation with the United States.*”²⁷ In 1994 verklaarden Chinese leiders dat ze bereid waren *alle* handel met de VS stop te zetten indien de VS de Chinese MFN-status niet zouden vernieuwen, ook al had China deze keer geen concessies gemaakt. Dit was een enorm boude opstelling, waarmee China niet alleen riskeerde om miljoenen jobs en zijn belangrijkste afzetmarkt te verliezen, maar ook een nog veel breder gamma aan internationale doelstellingen, zoals het lidmaatschap van de GATT. Het alternatief, tonen dat China tot toegevingen kon worden gedwongen, leek de Chinese leiders echter een nog hogere prijs om te betalen. Dankzij de geweldige Chinese economische aantrekkingskracht voelden Peking zich gesterkt in de onderhandelingen met de VS.²⁸

Op 26 mei 1994 kondigde Clinton aan dat hij het Chinese MFN-statuuut voortaan niet langer zou koppelen aan de mensenrechtensituatie (de zogenaamde ‘*delinking*’). De redenen voor deze U-turn waren veelvoudig, maar de belangrijkste factor was “*China’s robust economy and diplomatic adroitness.*”²⁹ Andere redenen, naast het verzekeren van de Amerikaanse commerciële belangen, waren dat de VS China hard nodig hadden om de Noord-Koreaanse nucleaire ambities te temperen en het feit dat de wereld Clinton niet volgde in zijn sterk op mensenrechten afgestemde China-politiek.³⁰

B. Hernieuwd zelfvertrouwen en rijzend nationalisme

Toen *Foreign Affairs* in 1993 Huntingtons artikel *The Clash of Civilizations?* publiceerde, vond het in Azië een zeer receptief publiek. In volle economische bloei, was er een toenemend geloof in het bestaan van de zogenaamde ‘*Asian values*’, als zelfuitgeroepen tegenpool van de ‘westerse’ waarden. Het boek *The Japan That Can Say No* uit 1989, waarvan er enkele jaren later overigens een Chinese variant zou verschijnen, het einde van de Koude Oorlog en het verschijnen van Fukuyama’s *The End of History* brachten het debat over de *Asian values* in een stroomversnelling. Fukuyama stelde dat met de desintegratie van de Sovjet-Unie en het

²⁷ *Ibid.*, p. 688.

²⁸ *Ibid.*, pp. 675-691.

²⁹ HSIUNG, o.c., pp. 580-582.

³⁰ LAMPTON, Clinton ends linkage, pp. 598-599.

ineenstorten van het Marxisme-Leninisme, het laatste grote ideologische debat van de moderne geschiedenis met een hegeliaanse synthese was *‘aufgeheben’*. Het westerse neoklassieke liberalisme was de grote triomfator en vooral vanaf de installatie van de Clinton-administratie zou het promoten van democratie en mensenrechten een belangrijke pijler worden in het Amerikaanse buitenlandse beleid.

In Azië zag men een heel andere wereld dan Fukuyama. Het Amerikaans triomfalisme was in Aziatische ogen niets anders dan botte arrogantie. Aziatische auteurs namen gewillig Kennedy’s *‘imperial overreach’*-concept over. De VS mocht dan wel de Koude Oorlog hebben gewonnen – of beter, niet hebben verloren – het leek helemaal uitgeput uit de strijd te komen. Misdaad, druggebruik, echtscheidingen en andere uitspattingen van sociale malaise weelden er tierig. De Amerikaanse economie hing in de touwen, met dalende groeicijfers en een stagnerende productiviteit. Van de grootste schuldeiser in het begin van de jaren tachtig werd de VS in 1988 de grootste schuldenaar. In schril contrast met de VS was Azië een regio van dynamiek, economische welvaart en sociale orde. Er verschenen boeken over een soort ‘Confuciaans kapitalisme’, waarbij de hoge economische groeicijfers in verband werden gebracht met de Aziatische cultuur. Azië bulkte van het vertrouwen en de eenentwintigste eeuw zou ongetwijfeld de Aziatische worden. Ook China dreef, met zijn *double-digit* groeicijfers, mee op de golf van zelfvertrouwen. Toen het IMF in 1993 verklaarde dat China, gemeten in koopkrachtpariteiten (*Power Purchasing Parities*, PPP), de derde grootste economie ter wereld was en de grootste zou worden tegen 2025, groeide de trots nog.³¹

De groei-explosie die zich tussen 1992 en 1994 in China voordeed was natuurlijk per definitie niet vol te houden en al gauw stelden een aantal dringende socio-politieke problemen de leiders in Peking voor het blok. De keerzijde van Dengs hervormingen, die evenzeer tot zijn nalatenschap behoort, was een toenemende ongelijkheid zowel tussen klassen als tussen regio’s, een flagrante corruptie, een terugval in de inkomsten van de staat en de daarmee verbonden verzwakking van de centrale macht over de provincies.³² Bovendien leidde de nieuwe ronde hervormingen na Dengs *nanxun* wel tot een ongeziene economische vitaliteit, maar het ideologische vacuüm dat was achtergelaten door de uitholling van het maoïsme kon niet worden opgevuld.³³

³¹ FEWSMITH, Joseph, *China Since Tiananmen: The Politics of Transition*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001, pp. 143-145.

³² BAUM, Richard, *Political Stability in Post-Deng China: Problems and Prospects*. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 6, pp. 497-498.

³³ FEWSMITH, *Neoconservatism and the end of the Dengist era*, p. 645.

Als gevolg van de nieuwe onzekerheden die de hervormingspolitiek met zich meebracht, vormde zich een groep critici die noch bij de 'hervormers', noch bij de 'conservatieven' thuishoorde. Deze 'neo-autoritairen' of 'neoconservatieven' pleitten voor een nieuwe eenmakende kracht in China om de chaos te overstijgen die veroorzaakt werd door een te snelle industrialisering. Meer bepaald waren zij voorstander van een versterking van de centrale staat en de staatsgeleide economie, van een nieuwe nationalistische ideologische legitimeringsbasis, van een meer autoritair politiek systeem en van een sterk leger. Sociale stabiliteit was de inzet waar rond alles draaide.³⁴

³⁴ *Ibid.*, p. 649; COOLSAET, Rik, De terugkeer van de Chinese draak. In: *Vredescadier*, 2002, 1, p. 52.

3.2 EEN DIPLOMATIEKE HERORIËNTATIE

3.2.1 De Chinese elitaire Weltanschauung

De radicale veranderingen in de Chinese veiligheidsomgeving sinds de ineenstorting van de Sovjet-Unie werden door Chinese analisten op verschillende wijzen geïnterpreteerd. Na de Golfoorlog stelden sommigen dat de VS nu al hun aandacht en energie op China zouden richten om er een ‘vreedzame evolutie’ teweeg te brengen.³⁵ De meeste specialisten waren het echter niet eens met deze volgens hen te simplistische visie. Zij stelden dat een meer omvattende inschatting moest worden gemaakt van de nieuwe internationale omgeving, die zowel de met gunstige als de ongunstige factoren rekening hield.³⁶

Een eerste ongunstige trend was de ineenstorting van het communisme in Oost-Europa, Mongolië en de Sovjet-Unie. Dat die landen werden opgeslokt door de kapitalistische wereld betekende een grote politieke en psychologische schok voor de Chinese leiders. Het verdiepte de vertrouwens- en legitimiteitscrisis, waarmee de partijtop al sinds Tiananmen te kampen had. Ten tweede verdween met de desintegratie van de Sovjet-Unie ook één van de drie pijlers van de ‘strategische driehoeksverhouding’, waardoor China niet langer gebruik kon maken van de rivaliteit tussen de supermachten om ze tegen elkaar uit te spelen. Ten derde leken allerhande ‘atavistische’ trends, die in feite jarenlang waren gecamoufleerd en onderdrukt door het disciplinerende carcan van de Koude Oorlog, de kop op te steken: territoriale kwesties, etnische tegenstellingen en religieuze conflicten. Vooral de uitgestrekte gordel van de Balkan, over de Kaukasus tot aan Centraal-Azië, werd beschouwd als een potentiële broeihaard van instabiliteit die een weerslag kon hebben op de Chinese westelijke autonome regio Xinjiang. De opkomst van onafhankelijkheidsbewegingen in Taiwan en in Tibet was een andere bron van zorg in Peking, die voortvloeide uit het rijzend nationalisme en separatisme. Ten vierde stond China voor de enorme uitdaging van de mondiale technologische revolutie en de mondiale competitie voor ‘*comprehensive national strength*’. Als China er niet zou in slagen om deze trends bij te benen, dan zou zijn ontwikkeling finaal op de helling komen te staan.³⁷

In een speech in juni 1992 vergeleek de Chinese minister van buitenlandse zaken, Qian Qichen, de relatieve politieke stabiliteit en aanhoudende economische groei in Azië en de Pacific,

³⁵ WHITING, Allen S., Chinese nationalism and foreign policy after Deng. In: *The China Quarterly*, 1995, 142, p. 301.

³⁶ QIMAO, Chen, New approaches in China’s foreign policy: the post-Cold War era. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, p. 238.

³⁷ *Ibid.*, pp. 238-239.

met de onrust in het Midden-Oosten en de territoriale, etnische en religieuze twisten in Europa en de voormalige Sovjet-republieken. De veiligheid van de Chinese noordergrens was voor het eerst sedert vele decennia verzekerd en spanningen in de Chinese periferie (zoals de Cambodjaanse kwestie, de oorlog in Afghanistan, de confrontatie op het Koreaanse schiereiland, de Sino-Indiase grensdisputen en de confrontatie tussen beide zijden van de Zeestraat van Taiwan) verminderden. Dat de Volksrepubliek zich in de meest gunstige regionale veiligheidsomgeving bevond sinds haar ontstaan, zoals Jiang Zemin in 1992 zou verklaren, vormde een eerste gunstige trend na de desintegratie van de Sovjet-Unie.³⁸ Een tweede was dat door de détente tussen Oost en West de tegenstellingen tussen de VS, Japan en de Europese Gemeenschap prominenter op de voorgrond zouden treden. De rivaliteit tussen deze drie economische blokken zou de vroegere confrontatie tussen de militaire blokken – de NAVO en het Warschau Pact – vervangen. Aangezien geen enkele grote economische macht het zich in die competitieve internationale setting kon permitteren om de reusachtige Chinese markt te negeren, zou China kunnen profiteren van deze concurrentie. Ten derde bewezen een aantal feiten dat Washington zijn strategische aandacht nog steeds richtte op Europa en zijn flank het Midden-Oosten. In tegenstelling tot de bewering dat de VS voortaan in China een nieuw doelwit zouden vinden, had de overblijvende supermacht zijn handen vol met de problemen veroorzaakt door de desintegratie van de Sovjet-Unie en Joegoslavië en door de Golfoorlog. Het ontbrak de VS aan middelen om hier bovenop nog eens een dominante rol te gaan spelen in Azië en de Pacific. Ten vierde bleek dat Rusland, de voormalige Sovjet-republieken en de Oost-Europese landen ernstige moeilijkheden ondervonden in hun transformatie naar een kapitalistische markteconomie. De inflatie was er torenhoog en er heerste een schaarste aan basale consumptiegoederen. De Chinese publieke opinie, in de eerste plaats de studenten, werd hierdoor iets bezadigder. Geschrokken door de nefaste consequenties van Jeltsins ‘*shock therapy*’, werd besloten om Dengs ‘socialisme met Chinese kenmerken’ nog een kans te geven.³⁹

Als gevolg van deze gewijzigde internationale situatie voerde China een aantal aanpassingen door aan zijn buitenlands beleid. Er is grote overeenstemming in de literatuur dat “*in the post-Tiananmen period, especially since the collapse of the Soviet Union in december 1991, [...] Chinese foreign policy has become more Asia-centric.*”⁴⁰ Door het aanhalen van goede banden met alle buurlanden

³⁸ GODWIN, Paul H.B., Force and diplomacy: Chinese security policy in the post-Cold War era. In: KIM, Samuel S., (ed.), China and the world: Chinese foreign relations in the post-Cold War era. Oxford, Westview Press, 1994, p. 174; GLASER, China’s security perceptions, p. 252.

³⁹ QIMAO, o.c., pp. 239-240.

⁴⁰ KIM, Samuel S., The making of China’s Korea policy in the era of reform. In: LAMPTON, David M., (ed.), The making of Chinese foreign and security policy, 1978-2000. Stanford, Stanford University Press, 2001, p. 381. Zie ook: OKSENBERG, o.c., p. 9; SCALAPINO, Robert, The United States and Asia: future prospects. In: *Foreign Affairs*, 70, 1991-1992, 5, p. 34; ZHAO, Suisheng, Beijing’s perception of the international system and foreign policy adjustment after the Tiananmen incident. In: ZHAO, Suisheng, (ed.), Chinese foreign policy: pragmatism

hoopte het ‘belegerde’ Peking uiteraard zijn post-Tiananmen isolatie te doorbreken en in deze zin kaderde de regionale politiek binnen de hernieuwde oriëntatie op de hele derde wereld na 1989.⁴¹ Hoewel China ook diplomatieke initiatieven ondernam in Latijns-Amerika en Afrika, werd het beleid ten aanzien van de onmiddellijke geografische omgeving (‘*zhoubian*’), en dan vooral Oost-Azië, in de besluitvorming als prioritair beschouwd.⁴² “[Above all, because] *China is an Asian country and its national strength is limited, [...] Beijing plays special attention to establishing friendly and good relations with surrounding countries and regards it as the first priority in its diplomacy.*”⁴³ De focus zal hier dan ook beperkt blijven tot deze ‘*zhoubian*’-diplomatie. De nieuwe regionale dimensie gaf aan het Chinese buitenlandse beleid een tweedimensionaal karakter. In de Chinese perceptie bestond er een scherp contrast tussen “*a turbulent, single superpower-dominated world and a relatively tranquil, stable and economic prosperous Asian Pacific region in which the United States is only the first among several important players.*”⁴⁴

3.2.2 De nieuwe periferie-diplomatie

Het beleid dat door de Chinese minister van buitenlandse zaken de *Politiek van Goednabuurchap* werd genoemd, was in feite de eerste poging van de VRC om een coherent regionaal beleid te ontwerpen dat niet ondergeschikt was aan de relatie met de twee supermachten. Het was de weerspiegeling van het feit dat China voor het eerst in veertig jaar geen aanval van één van beide te vrezen had. Maar de nieuwe regionale politiek kwam ook voort uit een erkenning van het belang van de Aziatische landen voor China’s hervormings- en opendeurbeleid.⁴⁵ De drijvende factor achter China’s *zhoubian*-diplomatie was dus van economische aard.⁴⁶ De nieuwe Aziëpolitiek was vooral ingegeven door de nood aan een politiek stabiele regionale omgeving, één van de condities die zou bijdragen tot het welslagen van de binnenlandse hervormingen. Daarnaast gaf ook het economische succes van de omliggende

and strategic behavior. London, M.E. Sharpe, 2004, p. 145; KIM, China’s path to great power status in the globalization era, p. 369; ZHAO, Quansheng, Chinese foreign policy in the post-Cold War era. In: LIU, Guoli, (ed.), Chinese foreign policy in transition. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 296-297.

⁴¹ HSIUNG, o.c., pp. 573-575; VAN NESS, Peter, China and the third world: patterns of engagement and indifference. In: KIM, Samuel S., China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 156-161.

⁴² ZHAO, Chinese foreign policy in the post-Cold War era, p. 297.

⁴³ QIMAO, o.c., p. 241-242. Zie ook: HSIUNG, o.c., pp. 576-577.

⁴⁴ YI, o.c., p. 679. De mondiale dimensie van het buitenlands beleid is reeds hoger aan bod gekomen in dit hoofdstuk. Het betreft hoofdzakelijk de relatie met de VS, waarin het brandpunt is verschoven van geopolitieke naar economische belangen.

⁴⁵ YAHUDA, Michael, Deng Xiaoping: the statesman. (Special issue: Deng Xiaoping: an assessment.) In: *The China Quarterly*, 1993, 135, p. 565.

⁴⁶ ZHAO, Suisheng, The making of China’s periphery policy. In: ZHAO, Suisheng, (ed.), Chinese foreign policy: pragmatism and strategic behavior. London, M.E. Sharpe, 2004, pp. 257-258.

landen en de toenemende intra-regionale handel een belangrijke impuls aan de regionale oriëntatie.⁴⁷

A. Oost- en Zuidoost-Azië

In schril contrast met het Westen dat harde vergeldingsmaatregelen instelde, reageerden de meeste Aziatische landen op het Tiananmendrama niet met sancties of andere veroordelingen. Enkel Japan zou – grotendeels onder Amerikaanse druk – expliciet het gebruik van geweld veroordelen en zijn leningen aan China opschorten. De Zuid-Koreaanse overheid stelde alleen maar dat het incident ‘betreurbaar’ was, terwijl de andere Zuidoost-Aziatische landen zich hielden in stilzwijgen of, zoals in het geval van Thailand en Maleisië, zonder meer stelden dat het een ‘interne kwestie’ betrof. De ASEAN-lidstaten zouden bovendien een diplomatieke campagne opzetten om China’s isolement te doorbreken. De poging van ASEAN om China op dit kritieke moment te betrekken in de internationale gemeenschap, heeft een grote indruk nagelaten op de leiders in Peking.⁴⁸

Japan. Zelfs Tokio bleef de hele tijd terughoudend tegenover de westerse strategie om China internationaal in de ban te slaan en kondigde op de G-7 top in Houston in 1990 aan dat het niet langer zou meedoen met de sanctiepolitiek. Tegen medio 1990 werden de Japanse (onconditionele) leningen alweer hervat. In augustus 1991 was de Japanse premier Kaifu Toshiki het eerste staatshoofd van een industrieland dat een bezoek bracht aan China sinds Tiananmen. Het daaropvolgende jaar zou zelfs de Japanse keizer – en dat voor het eerst in de geschiedenis – een bezoek brengen aan China. De diplomatieke normalisering tussen beide Aziatische reuzen baande de weg voor een groeiende economische interdependentie. In 1993 werd Japan China’s tweede grootste handelspartner en in 1994 stond Japan in voor 62 procent van alle ontwikkelingshulp aan China.⁴⁹ Toch waren er nog enkele geschillen, met name rond de soevereiniteit van de Diaoyu (Senkaku) eilandengroep en rond de manier waarop Japan omging met zijn oorlogsverleden.⁵⁰

*ASEAN.*⁵¹ Door de normalisering van de betrekkingen met Indonesië in augustus 1990, met Singapore twee maanden later en met Brunei in september 1991 waren voor de allereerste

⁴⁷ ONG, Russell, China’s security interests in the post-Cold War era. London, Curzon, 2002, pp. 3-4.

⁴⁸ SHAMBAUGH, China engages Asia: reshaping the regional order, pp. 67-68.

⁴⁹ ONG, o.c., pp. 91-92; KLEIN, Donald W., Japan and Europe in Chinese foreign relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), China and the world: Chinese foreign policy. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 139-140.

⁵⁰ QIMAO, o.c., p. 243.

⁵¹ ASEAN is een internationale regionale organisatie die in 1967 werd opgericht door Indonesië, Maleisië, de Filipijnen, Singapore en Thailand. Brunei trad toe in 1984, Vietnam in juli 1995, Laos en Birma in juli 1997 en Cambodja in april 1999. ASEAN Secretariat, About ASEAN (<http://www.aseansec.org/64.htm>, geraadpleegd op 8 mei 2005).

keer de relaties tussen China en alle ASEAN-lidstaten genormaliseerd.⁵² Verder vond China in de Maleisische premier Mohamad Mahathir een fervent medestander in de strijd tegen de Amerikaanse mensenrechtenpolitiek, waardoor Peking en Kuala Lumpur nader tot elkaar groeiden. Met Vietnam werd in oktober 1991 een vredesakkoord gesloten in Parijs, nadat Hanoi zijn houding tegenover Cambodja aanzienlijk had gewijzigd, en een maand later werden de relaties genormaliseerd.⁵³ In 1993 werd een mondeling akkoord gesloten tussen Jiang Zemin en de Vietnamese president, waarbij elk land zijn soevereiniteitsclaim ten aanzien van de Spratly-eilanden zou opbergen. Sinds 1990 was Peking erin geslaagd gelijkaardige akkoorden te sluiten met de andere vijf partijen die soevereiniteitsclaims hebben in de Zuid-Chinese Zee: Maleisië, Indonesië, Brunei, de Filippijnen en Taiwan.⁵⁴

Taiwan. Vanaf het begin van de jaren tachtig verbeterden ook de relaties met Taipei. Na 1949 hadden de twee Chinese republieken drie decennia lang geweigerd elkaars bestaan of legitimiteit te erkennen. Ze hadden geen verbinding met elkaar en leefden op voet van oorlog, wat zich af en toe uitte in militaire confrontaties op de eilanden voor de kust. Nadat Deng Xiaoping de economische hervormingen inzette, nam hij ook het initiatief tot verzoening. In 1981 beantwoordde de Taiwanese regering deze toenaderingspoging door een einde te stellen aan het beleid van ‘driewerf neen’ – geen contact, geen onderhandelingen en geen compromissen met het vasteland. In 1987 schafte Taiwan het reisverbod naar de Volksrepubliek af. De handels- en andere relaties met Taiwan vermenigvuldigden zich in snel tempo. Tegen het einde van 1993 waren er al ruim 4,2 miljoen Taiwanese bezoeken aan het vasteland gebracht en 40.000 bezoeken in omgekeerde richting. Dagelijks werden 40.000 brieven en 13.000 telefoontjes uitgewisseld. De handel tussen de beide China’s beliep in 1993 14,4 miljard dollar en 20.000 Taiwanese zakenlieden hadden een bedrag van minimum 15 miljard dollar op het vasteland geïnvesteerd. Ook in omgekeerde richting werd de onevenwichtige verhouding van kapitaal en arbeid tussen de beide China’s meer in balans gebracht. Goedkope arbeidskrachten van de Volksrepubliek werden massaal tewerkgesteld op het eiland.⁵⁵ Het economisch succes van de Taiwanese economie was in niet geringe mate afhankelijk geworden van het vasteland.⁵⁶ Ook politiek begonnen de twee China’s in het begin van de jaren 1990 naar elkaar toe te groeien. In een ongewone uiting van pragmatisme zetelden Chinese vertegenwoordigers zelfs zij aan zij met hun pendanten uit Hong

⁵² BA, Alice D., China and ASEAN: renavigating relations for a 21st-century Asia. In: *Asian Survey*, 43, 2003, 4, p. 626.

⁵³ CHENG, Joseph Y. S., Sino-ASEAN relations in the early twenty-first century. In: *Contemporary Southeast Asia*, 23, 2001, 3, pp. 421-422; MEN, Convergging to the international society?, p. 138.

⁵⁴ HSIUNG, o.c., p. 578.

⁵⁵ HUNTINGTON, Samuel P., Botsende beschavingen. Antwerpen, Manteau, 2003, pp. 185-186.

⁵⁶ SEGAL, Gerald, China’s changing shape: the muddle kingdom? In: *Foreign Affairs*, 73, 1994, 3, p. 49.

Kong en Taiwan op het APEC-forum van november 1991 in Seoul.⁵⁷ Vanaf 1993 begonnen de zogenaamde ‘cross-strait talks’ of onderhandelingen. Hoewel beide regeringen hereniging als einddoel voorop stelden, verschilden ze van mening over de voorwaarden waaronder dit moest gebeuren. Peking garandeerde dat Taiwan een autonome regio zou worden en zijn kapitalistische economie zou mogen behouden. De Taiwanese autoriteiten weigerden die garanties te aanvaarden en eisten dat de VRC als eerste stap het gebruik van geweld zou afzweren, wat dan weer voor Peking een te hoge eis was. Bijgevolg stagneerden de semi-officiële gesprekken al snel.⁵⁸ Tegen eind 1993 trok Jiang Zemin het Taiwan-beleid naar zich toe, omdat hij er een hefboom in zag om zijn eigen politieke doelstellingen te realiseren. Een vreedzame doorbraak in de Taiwan-kwestie zou de continuïteit met het Deng-beleid onderstrepen, zijn imago in de publieke opinie verbeteren, zijn positie versterken ten opzichte van politieke rivalen en de ongerustheid van de PLA over de onafhankelijkheidsbeweging op Taiwan doen wegebben. Onder zijn auspiciën werd in de tweede helft van 1993 een achtpuntenvoorstel ontworpen, dat doorgaans wordt beschouwd als het *summum* van de verzoenende lijn.⁵⁹ Dat het voorstel pas in april 1995 officieel werd gelanceerd, weerspiegelde de uitgebreide bureaucratische consultatie- en consensuspolitiek, die het politieke besluitvormingsproces sinds het einde van de jaren tachtig was gaan kenmerken.⁶⁰

Het Koreaanse schiereiland. De Chinese post-Tiananmen Koreapolitiek vormt een schoolvoorbeeld van hoe zijn buitenlands beleid werd vormgegeven door binnenlandse doelstellingen. De beslissing om op 24 augustus 1992 met Zuid-Korea diplomatieke betrekkingen aan te knopen, was ingegeven door de overtuiging dat de aldus gestimuleerde economische betrekkingen ook een spoorslag zouden betekenen voor China’s modernisering.⁶¹ De Chinese houding ten aanzien van de inter-Koreaanse betrekkingen en de Noord-Koreaanse nucleaire crisis van 1993-1994 was dan weer ingegeven door de andere pijler van zijn diplomatie: het bewerkstelligen van een stabiele regionale omgeving, die gunstig was voor de economische ontwikkeling.⁶² Na het vestigen van diplomatieke betrekkingen met Zuid-Korea steunde China een inter-Koreaanse dialoog en werkte het mee om de spanningen op het schiereiland te verminderen. Peking was een cruciale actor in het overhalen van Pyongyang om te participeren in

⁵⁷ YI, o.c., p. 681.

⁵⁸ MCWILLIAMS, o.c., p. 373.

⁵⁹ De volledige tekst van het achtpuntenvoorstel van Jiang Zemin is te vinden op de website van het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken: <http://www.fmprc.gov.cn/english/dhtml/readsubject.asp?pkey=20000121101900>, geraadpleegd op 15 mei 2005.

⁶⁰ SWAINE, Michael D., Chinese decision-making regarding Taiwan, 1979-2000. In: LAMPTON, David M., (ed.), The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 317-319.

⁶¹ ONG, o.c., p. 62.

⁶² GARRETT, Banning, GLASER, Bonnie S., Looking across the Yalu: Chinese assessments of North Korea. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 6, pp. 544-543.

het vierlandenoverleg om de staat van oorlog tussen beide Korea's te beëindigen.⁶³ In maart 1993 kondigde Pyongyang plots aan dat het zich terugtrok uit het *Nuclear Non-proliferation Treaty* (NPT), waardoor er *de jure* geen rem meer zou staan op het ontwikkelen van een eigen kernwapenprogramma. De VS namen meteen een harde houding aan en pleitten voor sancties in de VN-Veilighedsraad, maar China slaagde er in om sancties tegen Noord-Korea af te wenden. Dankzij Chinese bemiddeling werden er rechtstreekse onderhandelingen gevoerd tussen Washington en Pyongyang. De grootste vrees van Peking was dat zijn socialistische bondgenoot zich zo in het nauw gedreven zou voelen dat het zou besluiten om terug te vechten, of dat de economische sancties zo effectief zouden zijn dat het regime zou instorten met alle politieke, economische en sociale consequenties voor China's binnenlandse politiek van dien. In oktober 1994 wierp Jimmy Carters '*shuttle diplomacy*' vruchten af en werd er een akkoord ondertekend tussen de VS en Noord-Korea.⁶⁴ Met deze crisis had China een nieuwe bijdrage geleverd tot het vestigen van zijn imago als een 'verantwoordelijke en onafhankelijke' speler in de internationale politiek, wat gerust een rode draad in China's post-Tiananmendiplomatie kan worden genoemd. Eerder had China zijn blazen al opgepoetst door een cruciale rol te spelen in het uitwerken van een oplossing in de Cambodjaanse kwestie via VN-verkiezingen, door geen wapens meer te leveren aan het Midden-Oosten, door geen obstructiepolitiek te voeren in de aanloop naar de Golfoorlog en door de belofte te maken het *Missile Technology Control Regime* (MTCR) na te leven.⁶⁵

B. Rusland, Centraal- en Zuid-Azië

Rusland. De ontmoeting tussen Deng en Gorbatsjov in mei 1989 was het vertrekpunt voor een vrijwel complete normalisering van de Sino-Sovjetrussische betrekkingen. De snel groeiende economische interactie baande de weg voor een oplossing van de grenskwestie. Maandenlang werd er werk gemaakt van een wederzijdse demobilisatie van de grenstroepen en het opwekken van vertrouwen in de militaire sfeer. Tot Jiang Zemin, tijdens een bezoek aan Moskou in mei 1991, een akkoord ondertekende over het vastleggen van de grenzen ten westen van Mongolië. Netto betekende dit een transfer van 1.500 ha Russisch grondgebied naar China. Een regeling voor de grenzen ten oosten van Mongolië kon niet worden bereikt.⁶⁶ Gradueel had Gorbatsjov dus aan alle eisen van Deng Xiaoping voor een normalisering van de relaties voldaan: terugtrekking uit Afghanistan, stoppen met de steun aan de Vietnamese bezetting van Cambodja en het

⁶³ WHITING, Allen S., Chinese foreign policy: retrospect and prospect. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, p. 301.

⁶⁴ KIM, The making of China's Korea policy in the era of reform, pp. 392-394.

⁶⁵ YI, o.c., p. 682.

⁶⁶ GARVER, John W., Sino-Russian relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 122-123.

verminderen van de troepen aan de Chinese grens.⁶⁷ Het vertrouwen groeide parallel en twaalf maanden na het Tiananmen-incident startte de Sovjetrussische wapenverkoop aan China. Het militair materieel dat China zo kon verwerven, betekende een ware *boost* voor de modernisering van de PLA. Voor het eerst verkreeg China toegang tot de relatief geavanceerde (maar niet *state-of-the-art*) militaire technologie en geïntegreerde wapensystemen van één van de leidende militaire mogendheden.⁶⁸ Gaandeweg kreeg de samenwerking ook een politieke dimensie. Bij het allereerste bezoek van president Boris Jeltsin aan Peking in december 1992 werd afgesproken om de vriendschappelijke betrekkingen niet te laten doorkruisen door ideologische verschillen. Jeltsin erkende dat Taiwan een ‘onvervreemdbaar deel’ was van het Chinese grondgebied en er werd een anti-hegemonieclausule ondertekend. In 1994 kreeg de verbetering van de betrekkingen zelfs het label van een ‘constructief partnerschap’.⁶⁹

Centraal-Azië. De mislukking van de coup en de daaropvolgende snelle desintegratie van de Sovjet-Unie maakte de Chinese politieke elite erg verontrust, omdat China nu overbleef als het enige grote land dat zich nog communistisch noemde. Toch zou China reeds in september 1991 overgaan tot de erkenning van de drie Baltische staten. Vervolgens erkende China al op 27 december de elf republieken van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS), samen met Georgië. Onder die twaalf landen waren er drie buurlanden van China: Kazachstan (*de facto* een kernmogendheid), Kirgizië en Tadzjikistan. De grens die China deelde met deze nieuwe onafhankelijke staten, was precies het oostelijk gedeelte waarover met de Sovjet-Unie in mei 1991 geen akkoord kon worden bereikt. Bovendien was de bevolking van deze drie staten ruim vertegenwoordigd in de etnische minderheden van de Chinese provincie Xinjiang waar de separatistische agitatie een heropleving kende in de periode 1990-1992. In de uitgestrekte autonome provincie Xinjiang – die bijna één vijfde van het grondgebied van China beslaat maar slechts anderhalf procent van zijn bevolking telt – woonden ongeveer één miljoen Kazachen, 150.000 Kirgiziërs en 30.000 Tadzjiken.⁷⁰ Om deze redenen besloot China op 6 januari 1992 om diplomatieke betrekkingen aan te knopen met Kazachstan en Tadzjikistan (evenals met Oezbekistan en Oekraïne), waarbij die landen tevens beloofden om geen officiële relaties te onderhouden met Taiwan. In februari bracht de nieuwe premier van Kazachstan, Tere Scenko, een officieel bezoek aan China dat werd afgerond met het afsluiten van verschillende economische akkoorden.⁷¹ Maar commerciële banden impliceren naast het uitwisselen van goederen en

⁶⁷ HARDING, A fragile relationship, p. 164.

⁶⁸ GARVER, Sino-Russian relations, pp. 120-121; GOLDSTEIN, Avery, Political implications of a slowdown. In: *Orbis*, 43, 1999, 2, pp. 204-208.

⁶⁹ WILSON, Jeanne L., Strategic partners: Russian-Chinese relations and the July 2001 Friendship Treaty. In: *Problems of Post-Communism*, 49, 2002, 3, p. 3.

⁷⁰ DE CORDIER, Bruno, Blinde regen: Centraal-Azië in de frontlijn. Gent, Academia Press, 2005, p. 74.

⁷¹ JOYAUX, o.c., p. 112.

diensten, ook de import van ideeën, waardoor China nog meer zou worden blootgesteld aan de effecten van het etnisch-nationalisme. Het doembeeld van de Chinese leiders was dat het etnisch-separatisme, alleen of in combinatie met een herlevende Islam, de noordwestelijke provincies (Gansu en Qinghai) en autonome regio's (Ningxia, Xinjiang en Tibet) zou destabiliseren.⁷² Dit vormde een belangrijk motief voor China om zich met de regio te blijven bezighouden.⁷³

Mongolië. De Chinese regionale normaliseringspolitiek strekte zich ook uit over Mongolië. Op het einde van de jaren tachtig weigerde Mongolië dat Moskou nog langer nucleaire wapens of troepen zou stationeren op zijn grondgebied. Van zodra de Sovjettroepen in 1989 Mongolië hadden verlaten, vervulde het land de functie van bufferstaat tussen Rusland en China.⁷⁴ Dit bereidde de weg voor een verbetering in de relatie tussen Ulaan Baatar en Peking. Het bezoek van de Mongoolse minister van Buitenlandse Zaken aan China in maart 1989 symboliseerde de normalisering van de betrekkingen. Op 29 april 1994 werd een Sino-Mongools Vriendschapsverdrag afgesloten, dat onder andere voorzag in economische samenwerking.⁷⁵

Indië. De Sino-Indiase relaties verbeterden reeds in het begin van de jaren tachtig. Net als China wou Indië zijn binnenlandse economie hervormen. De gedeelde nood aan een rimpelloze veiligheidsomgeving om de binnenlandse economische groei te stimuleren, dreef Peking en New Delhi in elkaars armen.⁷⁶ Vanaf het bezoek van de Indiase premier Rajiv Gandhi aan China in 1988 werden de betrekkingen tussen beide landen "more cordial than at any time since the mid-1950s."⁷⁷ Er werd besloten om de territoriale geschillen langs vreedzame weg op te lossen. Intensieve onderhandelingen en verscheidene politieke en militaire 'vertrouwenwekkende maatregelen' (*confidence-building measures*, CBM's) maakten al snel een heruitgave van de grensoorlog van 1962 zeer onwaarschijnlijk.⁷⁸ In de eerste helft van de jaren negentig brachten Chinese en Indiase leiders frequente bezoeken aan elkaar en groeide de samenwerking in militaire aangelegenheden, handel, en wetenschap en technologie.⁷⁹ De verbetering in de betrekkingen tussen China en Indië ging bovendien niet gepaard met een verzwakking van de Sino-Pakistaanse entente.⁸⁰

⁷² WALSH, Richard J., China and the New Geopolitics of Central Asia. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, p. 274.

⁷³ D'HOOGHE, Ingrid, Gevolgen van '11 september' voor China's Centraal-Aziëbeleid. In: *Internationale Spectator*, LVI, 2002, 10, p. 487.

⁷⁴ HSIUNG, o.c., p. 578.

⁷⁵ MEN, *Converging to the international society?*, pp. 136-137.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 140.

⁷⁷ GARVER, John W., Sino-Indian reapprochement and the Sino-Pakistan entente. In: *Political Science Quarterly*, 111, 1996, 2, p. 323.

⁷⁸ MANSINGH, Surjit, India-China relations in the post-Cold War era. In: *Asian Survey*, 34, 1994, 3, pp. 285-300.

⁷⁹ WANG, Hongyu, Sino-Indian relations: present and future. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 6, pp. 547-548.

⁸⁰ GARVER, Sino-Indian reapprochement and the Sino-Pakistan entente, p. 324.

C. Houding tegenover het ontluikend regionaal multilateralisme

Vergeleken met Europa was Azië tegen het begin van de jaren negentig opvallend ‘ondergeïstitutionaliseerd’. De zogenaamde Aziatische pendant van de NAVO, de *Southeast Asian Treaty Organization* (SEATO), was in feite een zeer zwakke organisatie die uiteindelijk zou mislukken. Als *ersatz*-strategie bouwden de VS een uitgebreid netwerk van bilaterale veiligheidsakkoorden uit, veelal met landen die elkaar niet vertrouwden. Er zijn wel enkele regionale sub-groeperingen opgericht, maar zelfs de belangrijkste onder hen, de *Association of Southeast-Asian Nations* (ASEAN), is nooit meer geweest dan een losse verzameling van kleine tot middelgrote staten uit de regio. Ook op het vlak van economische samenwerking was er in Azië amper sprake van multilaterale coöperatie. Net zoals op het politico-militaire vlak weerspiegelde dit de culturele, economische en politieke diversiteit van de regio.⁸¹ Vanaf de jaren tachtig zou er zich echter langzaam een Aziatisch regionalisme ontwikkelen.⁸²

Beladen met de overgeërfde traditionele notie van ‘het opzetten van de barbaren tegen de barbaren’, was de Chinese communistische veiligheidspolitiek steeds geënt op principes van ‘realpolitiek’ en machtsevenwicht, niet op gezamenlijke actie. In het post-Koude Oorlog tijdperk was China wel een lid van de VN-Veiligheidsraad en van vele multilaterale akkoorden op het mondiale niveau, maar stond het niet enthousiast tegenover regionale samenwerking op het politico-militaire vlak. China prefereerde bilateralisme boven multilateralisme in zijn regionale beleid, omdat daarin het voordeel van zijn machtsoverwicht meespeelde.⁸³ Toch trad er langzaam een zeer voorzichtige kentering op in de Chinese houding tegenover regionale samenwerking op het vlak van veiligheid. Zo werd de toon van Chinese speeches over regionale samenwerking almaar positiever en was China in juli 1994 een stichtend lid van het ARF (*ASEAN Regional Forum*), het allereerste Oost-Aziatische multilaterale veiligheidskader.⁸⁴ De voornaamste reden voor deze zeer voorzichtige attitudewijziging was dat Peking de angst bij de buurlanden voor het zogenaamde ‘Chinese gevaar’ wou ontcrachten.⁸⁵ China gebruikte multilaterale diplomatie dus

⁸¹ FRIEDBERG, Aaron L., Ripe for rivalry: prospects for peace in a multipolar Asia. In: *International Security*, 18, 1993-1994, 3, pp. 22-23.

⁸² CRONE, Donald, The politics of emerging Pacific cooperation. In: *Pacific Affairs*, 65, 1992, 1, pp. 68-83.

⁸³ GOLDSTEIN, The diplomatic face of China's grand strategy, p. 842.

⁸⁴ Het ARF is een losse vorm van dialoog tussen 21 landen en de EU. De 21 landen zijn de ASEAN-lidstaten (Brunei, Birma, Cambodja, Indonesië, Laos, Maleisië, de Filipijnen, Singapore, Thailand, Vietnam), samen met Australië, Canada, China, Indië, Japan, Nieuw-Zeeland, Papua Nieuw-Guinea, Rusland, Zuid-Korea en de VS. WANG, Hongyu, Multilateralism in Chinese foreign policy: the limits of socialization. In: *Asian Survey*, 40, 2000, 3, p. 482 (voetnoot 20).

⁸⁵ SHIRK, Susan L., Chinese views on Asia-Pacific regional security cooperation. In: *NBR Analysis*, 5, 1994, 5, pp. 5-13.

om zijn imago te verbeteren.⁸⁶ Maar Peking zorgde er wel voor dat zijn bewegingsvrijheid er niet door werd ingeperkt.⁸⁷

Op het vlak van regionale economische samenwerking was China veel enthousiaster. Reeds in 1986 trad China toe tot de *Pacific Economic Cooperation Council* (PECC), een in 1980 opgericht economisch forum dat zakenlui, academici en officiële vertegenwoordigers uit de hele regio samenbracht.⁸⁸ In november 1989 werd de eerste intergouvernementele organisatie opgericht die de hele regio bestreek: *Asia-Pacific Economic Cooperation* (APEC). Een jaar later trad China toe, naast Hong Kong en Taiwan. Ongeveer gelijktijdig werd China een gesprekspartner van ASEAN. Tevens betuigde China zijn steun aan een controversieel Maleisisch voorstel om een Oost-Aziatische handelsgroepering op te richten, zonder de VS.⁸⁹

Al bij al zou de VRC in de eerste jaren na het einde van de Koude Oorlog wel participeren in multilaterale diplomatie, “*but mainly in order to symbolize the PRC’s formal status as a country that must be included when deliberating matters of regional or global importance.*”⁹⁰ De Chinese leiders vreesden dat die regionale organisaties zich tegen hen konden keren. Ze drongen er daarom in veiligheidsorganisaties systematisch op aan om de territoriale disputen over de Spratly-eilanden van de agenda te schrappen, evenals de kwestie Taiwan (immers een ‘binnenlandse aangelegenheid’). Hoewel zijn buurlanden een constructieve Chinese leidersrol wel zagen zitten, stond Peking hier weigerachtig tegenover. De Chinese leiders vreesden dat elk initiatief dat ze zouden nemen, zou worden geïnterpreteerd als een bewijs van het feit dat China opnieuw zijn traditionele hegemonische positie in Azië zou willen innemen. Bovendien hadden zowel Mao’s ‘anti-hegemonie’-discours, als Dengs ‘*vivons cachez*’-motto (de zogenaamde ‘24-karakterstrategie’, cf. supra) het principe van leiderschap in Peking beladen met een pejoratieve bijklank.⁹¹

⁸⁶ MEN, *Converging to the international society?*, p. 118.

⁸⁷ SWAINE, Michael D., *China: domestic change and foreign policy*. Santa Monica, RAND, 1995, p. 87; WORTZEL, Larry M., *China pursues traditional great-power status*. In: *Orbis*, 38, 1994, 2, p. 165.

⁸⁸ WANG, *Multilateralism in Chinese foreign policy*, pp. 480-481.

⁸⁹ YAHUDA, *Deng Xiaoping: the statesman*, p. 565.

⁹⁰ GOLDSTEIN, *The diplomatic face of China’s grand strategy*, p. 842.

⁹¹ SHIRK, *Chinese views on Asia-Pacific regional security cooperation*, pp. 9-13.

3.3 CONCLUSIE

Het debat over de implicaties van de gebeurtenissen in de periode 1989-1991 voor de Chinese binnen- en buitenlandse politiek werd beslecht op het veertiende partijcongres. Met de hervormers als dominante factie werd alle aandacht opnieuw gewijd aan de modernisering van de binnenlandse economie. De internationalistische premissen van de ‘onafhankelijke’ buitenlandse koers die Deng Xiaoping in de jaren tachtig had uitgezet, werden navenant herbevestigd. Toch traden er enkele verschuivingen op die maakten dat het buitenlandse beleid van begin jaren negentig niet zomaar het verlengstuk was van het buitenlandse beleid van de jaren tachtig.

Voor de eerste maal werd in China’s veiligheidsbeleid een onderscheid gemaakt tussen de wereldorde en de regionale orde, met de VS als verbindingselement tussen beide niveau’s. De overweldigende Amerikaanse militaire macht maakte Peking misschien wel wat nerveus, maar een direct militair gevaar vanwege de VS was er niet. De strategische geopolitieke waarop de Sino-Amerikaanse relatie steeds was geënt, werd vervangen door een geo-economische as. China zocht geen confrontatie met de VS, maar bouwde intussen wel aan een langetermijnoplossing om geen eisen meer opgelegd te krijgen van de enige supermacht. Het probeerde op regionaal niveau zijn diplomatieke manoeuvreerruimte te maximaliseren door de banden met de buurlanden aan te halen en het voerde een militaire modernisering door.

Volgend op een perceptie van een wijziging in de Amerikaanse houding, zelf een gevolg van een binnenlands debat, kantelde het gelijkaardig debat in Peking in het voordeel van de fractie die een hardere koers wou varen. De externe bedreiging, bracht een interne disciplinerende mee en elk van de Chinese leiders die begaan was met zijn politieke lijfbehoud, stelde zich harder op. In het opgehitste nationalistische binnenlandspolitieke klimaat wou geen van de bewindvoerders in de ogen van de publieke opinie aanzien worden als iemand die toeliet dat de Chinese nationale trots werd beschimpt. Dat neemt niet weg dat die leiders misschien liever een minder confrontationele koers hadden gekozen, aangezien ze de gevaren beseften van zo’n rabiante opstelling voor de binnenlandse economie. Uiteindelijk plooid Clinton terug, ontkoppelde hij het handelsbeleid van het mensenrechtenbeleid en gaf hij zo een extra impuls aan het nieuwe Chinese zelfbewustzijn.

Afgezien van deze boude opstelling tegenover de Clinton-administratie stelde Peking zich verder op het mondiale niveau nog steeds heel *low-key* op. Dengs uitspraak van ‘vierentwintig karakters’ bleef dus gelden. Op het regionale niveau werd het normaliseringsbeleid dat al in de jaren tachtig was opgezet, maar in een stroomversnelling was geraakt door de gebeurtenissen van 1989-1991, doorgezet. Tussen juni 1989 en augustus 1992 herstelde, normaliseerde of vestigde China diplomatieke betrekkingen met Saudi-Arabië, Indië, Indonesië, Singapore, Vietnam, Israël,

Zuid-Korea en Rusland en alle GOS-leden. Het was ten dele een negatieve motivatie die Peking in deze richting dreef: de vrees dat Taiwan het diplomatieke vacüum zou invullen als China dat niet eerder deed. Maar verder paste dit regionale normaliseringsbeleid in de pogingen om een gunstige veiligheidsomgeving te creëren, zodat de hervormers al hun aandacht, energie en middelen konden spenderen aan de binnenlandse economie. Het buitenlands beleid werd als instrumenteel aanzien voor het stimuleren van de economische groei. Tezamen met een appèl aan het nationalisme hoopten de Chinese leiders aldus de legitimiteitscrisis op te lossen, waarin ze door de uitholling van het marxisme-leninisme-maoïsme als legitimerende ideologie verzeild waren geraakt.

HOOFDSTUK 4

REGIONALE CRISES EN NEGATIEVE REPUTATIE (1995-1996)

4.1 SPANNINGEN IN DE ZUID-CHINESE ZEE

4.1.1 Groeiende Chinese assertiviteit

Strategisch gezien is de Zuid-Chinese Zee wellicht één van de belangrijkste maritieme zones ter wereld. De olie- en gastankers die er doorheen varen, vormen niet alleen de energieader van enkele van 's werelds grootste economieën. Landen uit de regio hebben er bovendien aanzienlijke maritieme handelsbelangen en belangrijke havens. Daarbij komt nog dat er onderzeese olie- en gasvoorraden aanwezig zouden zijn en dat de regio enorme mogelijkheden inzake visvangst biedt.¹ Midden in dit gebied liggen de Spratly- en Paracelarchipels: een groep van 230 minuscule eilandjes met een totale oppervlakte van 5 km².² Geclaimd door zes staten (China, Vietnam, Taiwan, Maleisië, Brunei en de Filippijnen) is dit gebied verwikkeld in een kluwen van claims en tegenclaims. De regio kent overigens geen enkel geïnstitutionaliseerd vredesmechanisme, vergelijkbaar met bijvoorbeeld de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE).³

De centrale figuur achter de Chinese claims was Liu Huaqing, het hoofd van de Chinese zeemacht.⁴ Hij motiveerde de claims als het terugwinnen van 'verloren grondgebied', dat werd afgenomen door de koloniale machten in de negentiende eeuw, en opperde ook het idee van *Lebensraum*, waarbij China ruimte nodig zou hebben voor zijn bevolking, alsook energie, grondstoffen en voedsel. De ware drijfveer achter de claims was wellicht dat hij er een middel in zag om hogere budgetten en een nieuwe strategische missie voor de marine te verwerven. Onder impuls van Liu zou China zich almaar assertiever gaan posteren in de Zuid-Chinese Zee. De opmars begon al in de nadagen van de Culturele Revolutie en ging stapsgewijs. In 1974 veroverde China de Paracels op Vietnam en in de jaren 1980 verwierf het de zuidelijke Spratly-

¹ BUSZYNSKI, Leszek, ASEAN, the Declaration on Conduct, and the South China Sea. In: *Contemporary Southeast Asia*, 2003, 3, p. 346.

² De Chinese namen voor de Paracels en Spratly's zijn Xisha en Nansha. Verder in dit proefschrift zullen de Engelstalige woorden worden gebruikt, zonder een uitspraak te willen doen over de rechtmatigheid van de verschillende soevereiniteitsclaims.

³ COOLSAET, Rik, De terugkeer van de Chinese draak. In: *Vredeschahier*, 2002, 1, pp. 50-51.

⁴ KIM, Samuel S., China's quest for security in the post-Cold War world. Carlisle, Strategic Studies Institute, 1996, p. 13 (<http://carlisle-www.army.mil/usassi/>, geraadpleegd op 4 jan. 2005).

eilandengroep.⁵ In maart 1988 zouden Chinese patrouilles zelfs een zeeslag uitvechten met Vietnamese schepen. Op 25 februari 1992 nam het Chinese Volkscongres een controversiële wet aan, waarin werd gestipuleerd dat de hele Spratly-archipel tot de exclusieve Chinese soevereiniteit behoort en dat de Chinese marine het recht heeft om ‘indringers’ met geweld te verjagen.⁶

Terzelfder tijd, echter, zond China ook coöperatieve signalen uit. In augustus 1992 stelde China aan Maleisië voor om de olie- en gasvoorraden in het betwiste gebied gezamenlijk te exploiteren en in april 1993 werd een soortgelijk principeakkoord bereikt met de Filippijnen. Maar in de mate dat de Chinese voorstellen om de soevereiniteitskwestie te begraven, werden begeleid door een blijvende Chinese bezetting en assertieve houding op het terrein, klonk de verzoenende taal steeds holler in de oren van de landen in de regio. Tezamen met de modernisering van de Chinese vloot gaf dit aanleiding tot een regionale perceptie van China als een revisionistische en gevaarlijke hegemon-in-spe. Het netto-resultaat was dat de landen in de regio zelf ook overgingen tot een modernisering van hun zeemacht, poogden om het conflict te internationaliseren via ASEAN en gezamenlijk front vormden tegen China.⁷

Het Chinese ‘dubbelsporenbeleid’ – het terzelfder tijd uitzenden van verzoenende en expansionistische signalen – had volgens veel waarnemers te maken met een botsing in visies tussen twee bureaucratieën. De PLA en het militair establishment pleitten voor een harde koers om het ‘verloren grondgebied’ terug te winnen, terwijl het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de economische ministeries zich gematigder opstelden en de nadruk legden op de toegang tot de grondstoffen.⁸

4.1.2 De bezetting van het Mischief Reef

Op 8 februari 1995 ontdekte Manilla dat de Chinese vlag hing te wapperen op het Mischief Reef. Dit rif lag ruim binnen de Filippijnse exclusief economische zone (EEZ) van 200 mijl, zoals vastgelegd door de *United Nations Convention on the Law of the Sea* (UNCLOS), dat in 1994 in werking was getreden, maar nog niet door China was geratificeerd.⁹ De buurlanden waren geschokt. De context van China’s aanhoudende economische groeicijfers, militaire modernisering en groeiende assertiviteit versterkte wederom de perceptie van China als een gevaarlijke,

⁵ SEGAL, Gerald, East Asia and the “constraintment” of China. In: *International Security*, 20, 1996, 4, p. 117.

⁶ BUSZYNSKI, o.c., p. 346.

⁷ JIE, Chen, China’s Spratly policy: with special reference to the Philippines and Malaysia. In: *Asian Survey*, 34, 1994, 10, pp. 899-902.

⁸ GARVER, John W., China’s push through the South China Sea: the interaction of bureaucratic and national interests. In: *The China Quarterly*, 1992, 132, p. 1017; SWAINE, Michael D., China: domestic change and foreign policy. Santa Monica, RAND, 1995, pp. 92-93.

⁹ KIM, China’s quest for security in the post-Cold War world, pp. 11-12.

militaristische reus.¹⁰ De verrassing was des te groter omdat China voor het eerst rechtstreeks in conflict trad met een ASEAN-lid.¹¹ De algemene overtuiging was dat China Vietnam wel kon uitdagen, maar niet de ASEAN-lidstaten, wier investeringen en technologie vitaal waren voor de Chinese economie. Door het gebruik van geweld tegen deze pro-westerse staten, riskeerde Peking bovendien de relaties met de hele geïndustrialiseerde wereld op de helling te zetten. Hoewel het specifieke besluitvormingsproces moeilijk te reconstrueren is, zijn er toch indicaties dat er ook nu een tegenstelling tussen het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het leger was opgetreden.¹²

Washington reageerde aanvankelijk niet op Pekings avonturen in de Zuid-Chinese Zee, omdat zijn veiligheidsbelangen niet direct werden aangetast. Pas wanneer een eventuele beperking van het principe van de vrije scheepvaart in internationale wateren ter sprake kwam, veranderde de Amerikaanse positie. Die shift, maar ook de ernst waarmee ASEAN en het APEC-Forum de Chinese intenties in de Zuid-Chinese Zee aan de kaak stelden, deden Peking abrupt de pas inhouden. Tegen het einde van de zomer stemde China in met het starten van onderhandelingen over het betwiste territorium.¹³ Vooral het vooruitzicht op een regionale anti-China coalitie leek Peking te overhalen tot een matiging van zijn beleid.¹⁴

Op de ARF-top in Brunei in augustus 1995 liet de Chinese minister van Buitenlandse Zaken verstaan dat Peking bereid was om de Spratly-kwestie multilateraal te bespreken met ASEAN en om de UNCLOS-tekst als basis te nemen voor deze onderhandelingen.¹⁵ Het feit dat China bereid was om de regels van het internationaal recht na te leven, was een afzwakking van de vroegere ultra-rigide positie, waarbij alleen maar werd gesteld dat de eilanden onder Chinese soevereiniteit vielen. Dat de Chinese regering toeliet dat de soevereiniteitskwestie zou worden behandeld in een multilateraal forum vormde een tweede toegeving. Voordien had Peking systematisch betoogd dat het dispuut op bilaterale basis moest worden opgelost.¹⁶

Ondertussen had ook Indonesië laten weten dat het in 1994 had ontdekt dat het Natunagasveld, nochtans ruim binnen de Indonesische EEZ, volgens de Chinese cartografie plots onder de Chinese soevereiniteit viel. Jakarta poogde aanvankelijk zonder veel ruchtbaarheid met de

¹⁰ STARR, John Bryan, Mounting problems, waning capacity. (A survey of Asia in 1995: part I). In: *Asian Survey*, 36, 1996, 1, p. 22.

¹¹ De vroegere confrontatie spitste zich toe op Vietnam, dat op dat moment nog geen ASEAN-lid was.

¹² SEGAL, o.c., p. 120.

¹³ STARR, o.c., p. 22.

¹⁴ SEGAL, o.c., p. 132.

¹⁵ DA CUNHA, Derek, Southeast Asian perceptions of China's future security role in its "backyard". In: POLLACK, Jonathan D., YANG, Richard H., (eds.), *In China's shadow: regional perspectives on Chinese foreign policy and military development*. Santa Monica, RAND, 1998, p. 123.

¹⁶ CHENG, Joseph Y. S., Sino-ASEAN relations in the early twenty-first century. In: *Contemporary Southeast Asia*, 23, 2001, 3, p. 424.

Chinese regering te onderhandelen. Toen dit geen resultaten opleverde, besloot Jakarta op 10 april 1995 om de kwestie publiek te maken. De Indonesische regering voelde zich waarschijnlijk gesterkt door de resolute opstelling van ASEAN, die het einde inluidde van de Chinese ‘verdeel-en-heers’-strategie. Op de allereerste Sino-ASEAN ontmoeting in april 1995 gaf China te kennen dat het een vreedzame oplossing onderschreef en dat het zijn claim op de Natuna-eilanden zou intrekken. Simultaan bleef de Chinese marine echter in alle stilte militaire steunpunten uitbouwen op de Spratlys, gebruikmakend van het feit dat alle ogen vanaf dan waren gericht op de crisis in de Zeestraat van Taiwan.¹⁷

De verklaring voor China’s ‘*creeping expansionism*’ of ‘*talk and take*’-strategie ligt in de parallele verharding in de binnenlandpolitiek.¹⁸ “*China’s advance into the Spratlys and beyond is primarily an extension of domestic politics,*” aldus Samuel Kim.¹⁹ In tegenstelling tot de populaire visie dat China een expansionistische regionale hegemon was,²⁰ was China eigenlijk “*a weak state pretending and trying desperately to be a strong state.*”²¹ Zoals reeds aangehaald had de top van de CCP in het post-Tiananmen tijdperk te kampen met een legitimiteits- en identiteitscrisis. De legitimeringsbasis van het regime werd niet langer in charismatische of ideologische termen gedefinieerd, maar in utilitaire zin. Zolang de economische groei kon worden aangehouden, zou er maatschappelijke stabiliteit heersen. Daar bovenop werd het nationalisme gepromoot als een nieuw bindmiddel voor de Chinese staat, die op weg was opnieuw zijn ‘rechtmatige’ plaats in te nemen onder de grootmachten. Hypermilitarisme, hypernationalisme en een mercantilistische economische diplomatie waren aldus keerzijden van dezelfde medaille. Om de binnenlandse dreiging (fragmentatie) af te wenden, maakten de Chinese leiders gebruik van buitenlandse geoconomische en geopolitieke opportuniteiten (de economische mondialisering en het Aziatische machtsvacuüm in het post-Koude Oorlog tijdperk). Hoe meer de partijtop zich onzeker voelde door de binnenlandse fragmentatie en sociale onrust, hoe meer ze geneigd was zich harder op te stellen tegenover het buitenland.²²

¹⁷ KIM, China’s quest for security in the post-Cold War world, p. 11 en p. 14.

¹⁸ BOWRING, Philip, Talk and take. In: *International Herald Tribune*, 28 jan. 1999; CHENG, o.c., pp. 424-425.

¹⁹ KIM, China’s quest for security in the post-Cold War world, p. 12.

²⁰ HUNTINGTON, Samuel P., Botsende beschavingen. Antwerpen, Manteau, 2003, pp. 250-251.

²¹ KIM, China’s quest for security in the post-Cold War world, p. 24.

²² *Ibid.*, pp. 2-24.

4.2 DE ‘RAKETDIPLOMATIE’ VAN 1995-1996

4.2.1 Kruispunt van drie binnenlandspolitieke wegen

De escalatie van de spanningen in de Zeestraat van Taiwan in 1995-1996 had te maken met binnenlandspolitieke ontwikkelingen in China, de VS en Taiwan en met de wederzijdse perceptie daarvan. De betrekkingen tussen China en de VS bevonden zich al enkele jaren in een neerwaartse spiraal. Het anti-Chinese en sterk op mensenrechten afgestemde beleid van de Clinton-administratie stimuleerde de opmars van een ‘neo-conservatieve’ visie in Peking, waarbij de Amerikaanse houding werd uitgelegd als een nieuwe *containment*-politiek die erop gericht was te verhinderen dat China terug zou uitgroeien tot een grootmacht.²³ In 1995 heerste er naar verluidt algemene overeenstemming onder de Chinese leiders dat de VS probeerden om China ‘territoriaal op te delen, politiek te ontwrichten, strategisch in te dammen en economisch te dwarsbomen’.²⁴ Men kan zich natuurlijk de vraag stellen in hoeverre de Chinese partijleiders het zich konden veroorloven om *soft* over te komen als ze hun politieke positie wilden verzekeren in de explosieve context van een door de PLA opgehitst nationalisme en een op handen zijnde machtsoverdracht.²⁵ De unanimititeit onder de Chinese leiders om een harde koers te varen, was met andere woorden slechts oppervlakkig en mag niet worden overschat.²⁶ Bovendien werd het vermeende Amerikaanse *containment*-beleid eerder gezien in politieke en ideologische termen, dan in militair-strategische. Jiang Zemins verklaring uit 1992 dat de externe veiligheidsomgeving ‘nooit beter is geweest sinds de stichting van de Volksrepubliek’ bleef grotendeels gelden.²⁷

Een minderheid binnen de Chinese politieke elite greep de anti-Chinese politiek van Washington dus aan voor haar eigen politieke agenda. Door zich op te werpen als de ‘beste’ verdedigers van de ‘Chinese nationale belangen’ hoopte ze haar legitimiteit in de publieke opinie en daarmee ook haar eigen binnenlandse politieke positie te versterken. Dat was mogelijk omdat het patriottisme, de xenofobie, de overzeese gebieden en het gevoel van vernederingen uit het semi-koloniale verleden waar deze ‘neo-conservatieven’ op inspeelden, een gevoelige snaar bleken

²³ HARRIS, Stuart, The Taiwan crisis: some basic realities. In: *The China Journal*, 1996, 36, p. 129. Zie tevens het vorige hoofdstuk.

²⁴ HUNTINGTON, Samuel P., Botsende beschavingen. Antwerpen, Manteau, 2003, pp. 242.

²⁵ SHAMBAUGH, David, Containment or engagement of China? Calculating Beijing’s responses. In: *International Security*, 21, 1996, 2, pp. 189-191. GOLDSTEIN, Avery, China in 1996: achievement, assertiveness, anxiety. In: *Asian Survey*, 37, 1997, 1, p. 38; BI, Jianhai, The role of the military in the PRC Taiwan policymaking: a case study of the Taiwan Strait crisis of 1995-1996. In: *Journal of Contemporary China*, 32, 2002, 11, p. 561.

²⁶ WO-LAP LAM, Willy, The factional dynamics in China’s Taiwan policy. In: *The China Journal*, 1996, 36, p. 116.

²⁷ KIM, China’s quest for security in the post-Cold War world, p. 8.

te raken in de Chinese publieke opinie.²⁸ Precies dat maakte van de Taiwan-kwestie voor het Chinese regime een existentiële inzet. Elke Chinese leider die in de laatste eeuw compromissen had gesloten inzake de territoriale soevereiniteit, had dat achteraf *cash* betaald.²⁹ Zoveel wist ook Jiang Zemin.

De belangrijkste groep die de Chinese regering onder druk zette om een hardere lijn in te nemen ten opzichte van de VS en Taiwan was het leger. Als politieke actor en sociale groep had de PLA onderscheiden belangen, die het best gediend waren bij een agressieve buitenlandse politiek. Ondanks de verhoogde inspanningen in het begin van de jaren negentig was het Chinese leger nog steeds hoofdzakelijk uitgerust met materieel uit de jaren vijftig en het militaire establishment voelde zich dan ook achteruit geschoven in de Vier Modernisering. De PLA was erop gebrand een deel van zijn oude socio-politieke prestige van vóór Tiananmen te restaureren, hogere budgetten te verwerven, de militaire modernisering te versnellen en een nieuwe missie te verwerven nu de Sovjet-Unie, China's belangrijkste militaire bedreiging, van de kaart was verdwenen.³⁰ Daarnaast maakte het patriottisch-nationalistisch en neo-conservatieve denken een steile opgang binnen de militaire hiërarchie.³¹

Als in een spiegelbeeld vormden de relaties met China ook in de Amerikaanse politiek al enige tijd een slijtzwam, waarop bepaalde groepen zich profileerden ter promotie van hun eigen binnenlandspolitieke agenda. Naar aanleiding van het Tiananmenbloedbad was er een zeer brede anti-Chinese coalitie gevormd, bestaande uit liberale groepen bezorgd om de mensenrechtensituatie, fundamentalistische religieuze groepen die de abortuspolitiek en de geboorteregeling in China wilden bekampen, ondernemers voor wie de Chinese commerciële bedreiging in de plaats was gekomen van de Japanse en uiterst-conservatieven die in China een heruitgave zagen van het Rijk van het Kwaad.³² Toen Clinton in 1994, onder druk van China en het Amerikaanse bedrijfsleven, besloot om de hernieuwing van de MFN-status los te koppelen van de voorwaarden op het gebied van mensenrechten, kwam hij onder zware kritiek te staan van deze steeds machtiger politieke krachten die hij met zijn tactiek juist voor zich had willen winnen. Deze anti-China-coalitie zou een belangrijke spreekbuis vinden in de nieuwe republikeinse fractieleider, Newt Gingrich, na de sensationele overwinning van de republikeinen in de verkiezingen voor het Amerikaanse Congres van november 1994. Onder zijn impuls stapten de

²⁸ COOLSAET, o.c., pp. 52-53; SWAINE, China: domestic change and foreign policy, p. 50.

²⁹ GARVER, John W., Foreign relations of the People's Republic of China. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1993, p. 25.

³⁰ BI, o.c., pp. 548-558; CHRISTENSEN, Thomas J., Chinese Realpolitik. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 5, pp. 46-47.

³¹ SWAINE, China: domestic change and foreign policy, pp. 32-33.

³² COOLSAET, Rik, Het gele gevaar. Boekbespreking van BERNSTEIN, Richard, MUNRO, Ross H., The coming conflict with China. New York, Knopf, 1997, 248 pp. In: *Standaard der Letteren*, 14 aug. 1997.

republikeinen uit hun traditionele rol als apostel van het bedrijfsleven en namen ze het op voor de blanke, christelijke, exclusief uit mannen bestaande Amerikaanse middenklasse.³³ Door in China de volgende grote bedreiging te projecteren, hoopten ze een nieuwsoortig nationalisme aan te wakkeren en af te rekenen met het multiculturalisme van de *liberals* dat de cohesie van de Amerikaanse samenleving zou hebben aangetast. Een strategische bedreiging van buitenuit brengt immers een interne disciplinerende mee.³⁴

De derde dimensie in de aanloop naar de crisis was de binnenlandspolitieke dynamiek op Taiwan. Met het oog op de eerste democratische verkiezingen probeerde Lee Teng-hui zijn greep op de macht te consolideren. Om daarin te slagen diende hij zich van twee groepen te onderscheiden. De ene bestond uit zijn opposenten binnen de KMT, de discipelen en afstammelingen van de nationalist die met Tsjiang Kai-sjek naar Taiwan waren gevlucht. De andere was de kleine maar groeiende beweging van intellectuelen en vertegenwoordigers van de opkomende middenklasse, die voorstander was van een volkomen onafhankelijk Taiwan. Door een bezoek te brengen aan de VS, kon Lee de voorstanders van onafhankelijkheid de loef afsteken en zich terzelfder tijd profileren als leider en spreekbuis inzake de reünificatiekwesitie.³⁵

4.2.2 Het bezoek van Lee Teng-hui aan de VS

Toen de stroming die president Lee wilde verwelkomen steeds meer steun kreeg in het Congres, verzekerde de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Warren Christopher zijn Chinese ambtgenoot Qian Qichen dat Lee geen visum zou krijgen. Christopher had de situatie duidelijk verkeerd ingeschat. Toen eerst de Senaat (met 97 stemmen tegen 1) en vervolgens ook het Huis van Afgevaardigden (met 360 stemmen tegen 0) de visumuitreiking goedkeurde, besefte de regering dat ze onmogelijk voldoende steun kon winnen om dit besluit te blokkeren en dat er te veel andere strijdpunten met het Congres waren om het China-beleid tot een belangrijke kwestie te maken.³⁶ Op 22 mei 1995 stemde het Witte Huis in met de visumuitreiking, zodat de Taiwanese president een reünie zou kunnen bijwonen van zijn alma mater, Cornell University.³⁷

Het ‘persoonlijk’ bezoek van Lee aan de VS was in de ogen van Peking het nieuwste teken dat het Amerikaanse Taiwanbeleid een bocht aan het maken was. De VS hadden in 1992 reeds honderdvijftig F-16 gevechtsvliegtuigen verkocht aan Taiwan, steunden het Taiwanese

³³ BURSTEIN, Daniel, DE KEIJZER, Arne, China: economische en politieke kansen. De invloed van China op bedrijfsleven, economie en politiek. Antwerpen, Contact, 1999, pp. 66-67 en p. 74.

³⁴ COOLSAET, Het gele gevaar.

³⁵ BURSTEIN, o.c., pp. 73-74.

³⁶ BURSTEIN, o.c., pp. 74-75.

³⁷ ROSS, Robert S., The 1995-96 Taiwan Strait confrontation. In: *International Security*, 25, 2000, 2, p. 91.

lidmaatschap van de WTO en begonnen semi-officiële diplomatieke betrekkingen aan te knopen met Taipei.³⁸ Ook deze beslissingen hadden te maken met binnenlandspolitieke omstandigheden. De verkoop van de F-16's, bijvoorbeeld, was onderdeel van een campagne van president Bush om stemmen te winnen in Texas, waar de gevechtsvliegtuigen zouden worden geproduceerd.³⁹ Maar hoezeer de regering-Clinton de Chinezen ook trachtte duidelijk te maken dat de visumuitreiking en andere beslissingen er waren gekomen onder druk van de republikeinen, het leek de Chinese leiders onwaarschijnlijk dat een machtige en geavanceerde natie als de VS geen strategie had ten aanzien van China – of dat ze deze strategie door de oppositie zou laten doorkruisen. In China verstevigde de positie van de factie die overtuigd was dat alles wat Washington deed onderdeel was van een 'duivels' plan om China te beschadigen.⁴⁰

De Chinese leiders zagen daarenboven een direct causaal verband tussen de evolutie van het Amerikaanse beleid en Lee's 'provocatieve' gedrag. Als een directe uitdaging van het 'één land, twee systemen'-principe had de Taiwanese president zijn eigen principe naar voor geschoven: 'één China en één Taiwan'. Verder was Lee zeer bedrijvig in de contacten met de Zuidoost-Aziatische regio, op zoek naar *goodwill* en legitimiteit voor zichzelf en de Taiwanese onafhankelijkheid. In 1993 en 1994 bracht hij enkele onofficiële bezoeken aan de Filippijnen, Indonesië en Thailand als deel van zijn zogenaamde 'vakantiediplomatie'.⁴¹ Net vóór zijn vertrek naar Cornell, had hij nog militaire oefeningen geobserveerd waarbij een inval van de PLA werd gesimuleerd. Bovendien had Taipei aangekondigd dat het bereid was één miljard dollar te investeren in het verzekeren van VN-lidmaatschap.⁴²

Doordat de Clinton-administratie onder druk van het Congres terugkwam op haar belofte aan Qian Qichen om geen visum te verstrekken, zat de Chinese minister van Buitenlandse Zaken in zijn thuisland in een bijzonder lastige situatie, daar hij het Politburo eerder had verzekerd dat de VS geen visum zouden uitreiken. In een spervuur van beschuldigingen, vooral vanwege de PLA-top, dat ze veel te 'soft' waren in de Taiwan-kwestie, konden Qian en Jiang – zoals de Clinton-administratie – slechts dekking zoeken in een beperkt aantal opties.⁴³ Onder druk van de militaire kringen kon Jiang nu moeilijk anders dan afstappen van de verzoenende lijn van het achtpuntenvoorstel en steun verlenen aan de provocatieve koers van de *hardliners*.⁴⁴ Als Jiang

³⁸ NATHAN, Andrew J., China's goals in the Taiwan Strait. In: *The China Journal*, 36, 1996, p. 89.

³⁹ SWAINE, Michael D., Chinese decision-making regarding Taiwan, 1979-2000. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, p. 315.

⁴⁰ BURSTEIN, o.c., p. 75.

⁴¹ SWAINE, Chinese decision-making regarding Taiwan, p. 457 (noot 75).

⁴² ROSS, The 1995-96 Taiwan Strait confrontation, pp. 91-93.

⁴³ STARR, Mounting problems, waning capacity, p. 23.

⁴⁴ SHAMBAUGH, Containment or engagement of China?, pp. 190-191.

wilde dat ze hem bleven steunen als opvolger van Deng Xiaoping, moest hij zijn politieke aanhang in het algemeen, en de conservatieven onder de militaire leiders in het bijzonder, bewijzen dat hij de VS kon weerstaan.⁴⁵

4.2.3 Militaire manoeuvres in de Zeestraat van Taiwan

Geplande bezoeken aan Washington werden afgeblazen, bilateraal overleg over wapenproliferatie en mensenrechten werd opgeschort en de Chinese ambassadeur in Washington werd teruggedroepen voor ‘consultatie’. Tussen 21 en 28 juli 1995 werden vloot- en luchtmachtoefeningen gehouden in de zee nabij Taiwan en werden zes raketten afgevuurd tot op ongeveer 150 km voor de Taiwanese kustlijn. China’s agressieve demonstratie had twee doelwitten in het vizier. Enerzijds moest de Clinton-administratie duidelijk worden gemaakt dat het gewijzigde Amerikaanse Taiwanbeleid indruiste tegen een vitaal Chinees belang. Anderzijds moesten de Taiwanese politieke klasse en publieke opinie leren dat Lee’s onafhankelijkheidsstreven niet zonder gevaar was.⁴⁶ De aanhangers van de harde lijn waren er immers van overtuigd dat de vroegere toenaderingspogingen – waaronder Jiang Zemins achtpuntenvoorstel en de tolerantie van de ‘flexibele diplomatie’ van Lee – enkel hadden geleid tot een uitholling van de geloofwaardigheid van de Chinese ‘deterrence’.⁴⁷ De rakettesten en vlootoefeningen waren dus bedoeld als een signaal dat Peking vastberaden was elke verdere opmars van Taipei richting onafhankelijkheid af te blokken en dat een formele onafhankelijkheidsverklaring zou resulteren in oorlog.⁴⁸

De VS reageerden opvallend *low-key* op de Chinese militaire manoeuvres. Het Witte Huis besefte dat het de militaire oefeningen mee in de hand had gewerkt door zijn belofte inzake Taiwan te breken en wou de situatie niet verergeren door zich nu hard op te stellen. De Amerikaanse regering vond dat de ‘beledigde partij’ uiting moest kunnen geven aan haar woede. Voorts wilden de VS Taiwan doen inzien dat zijn daden consequenties hebben. De Amerikaanse houding wordt soms omschreven als ‘strategische ambiguïteit’. Aan Taipei werd het signaal gegeven ‘reken maar niet op ons om jullie te komen redden’, terwijl aan Peking duidelijk werd gemaakt ‘wees maar zeker dat we zullen tussenkomen in geval van conflict’. Washington hoopte aldus de status-quo te bestendigen: Taipei zou hierdoor afzien van provocerende daden, Peking van militaire avonturen.⁴⁹ Naar aanleiding van de Chinese militaire intimidatie van Taiwan herbevestigde Washington enkel dat het gekant was tegen Taiwanese onafhankelijkheid en tegen

⁴⁵ BURSTEIN, o.c., p. 75.

⁴⁶ SWAINE, Chinese decision-making regarding Taiwan, p. 320 en p. 324.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 327.

⁴⁸ ROSS, The 1995-96 Taiwan Strait confrontation, pp. 93-95.

⁴⁹ NATHAN, o.c., pp. 92-93.

het Taiwanese lidmaatschap van de VN. Dat was in de ogen van Peking te weinig. Enerzijds initieerde de PLA op 15 augustus een tweede reeks vlootoefeningen en raketproeven om de druk op Washington en Taipei op te voeren. Anderzijds meldde China in oktober, zonder enige voorafgaande Amerikaanse toezegging betreffende Taiwan, dat het zijn hulp aan het Iraanse nucleaire programma zou stopzetten. De Clinton-administratie weigerde echter een substantiële wijziging door te voeren aan het Amerikaanse Taiwanbeleid.⁵⁰

Een derde reeks militaire oefeningen volgde in november. Deze keer was de directe aanleiding de Taiwanese parlementsverkiezingen van december. China vreesde dat het louter organiseren van verkiezingen de internationale legitimiteit van de Taiwanese onafhankelijkheidsbeweging zou opkrikken. Gezien de recente successen van Lee Teng-hui vreesde de VRC bovendien dat het optimisme zou kunnen leiden tot een overwinning voor de DPP, de pro-onafhankelijkheidspartij. De Chinese land-, lucht- en zeemacht werd daarom betrokken in een grootschalige simulatie van een massale landing op Taiwan. Deze *'coercive diplomacy'* wierp vruchten af. Lee Teng-hui's Kwomintang, waarvan men had verwacht dat ze een makkelijke overwinning zou behalen, kon slechts met moeite haar meerderheid behouden. Ook zeer verrassend was het succes van de Nieuwe Partij. Deze partij, die nog maar twee jaar bestond, was samengesteld uit critici van Lee's provocerend beleid ten opzichte van de VRC. Al haar kandidaten raakten verkozen. Voor Peking bewees deze uitslag dat een harde opstelling tegenover Taiwan ook de juiste is. In de aanloop naar de eerste democratische presidentsverkiezingen van maart 1996 hanteerde het vasteland daarom dezelfde strategie. Van januari tot februari verzamelde de PLA meer dan 100.000 troepen in de provincie Fujian en op 7 maart vuurde de PLA drie M-9 raketten af voor de kusten van Taiwan. Hiermee trok Peking ook Washingtons aandacht, precies wat het wilde. Taiwan leek niet onder de indruk en hield op zijn beurt nieuwe militaire oefeningen.⁵¹

De Clinton-administratie geloofde niet dat Taiwan op korte termijn een Chinese aanval of blokkade te wachten stond. De raketproeven waren volgens het *State Department* eerder politiek geweld, bedoeld om de verkiezingen van 23 maart te beïnvloeden, dan de voorbode van militair geweld. China had de VS trouwens langs verschillende diplomatieke kanalen laten verstaan dat het Taiwan niet zou aanvallen. Toch leefde in de VS het gevoel dat men moest reageren, omdat de Amerikaanse geloofwaardigheid op het spel stond. China had met de rakettesten verschillende Amerikaanse waarschuwingen genegeerd en de regering-Clinton geloofde dat als ze niet krachtdadig reageerde, Peking zou beginnen twijfelen aan het Amerikaanse streven naar een

⁵⁰ ROSS, *The 1995-96 Taiwan Strait confrontation*, pp. 94-100 en p. 104.

⁵¹ *Ibid.*, pp. 102-108.

vreedzame oplossing voor het conflict (lees: aan de Amerikaanse steun voor Taiwan). Dat zou de VRC aanmoedigen om bij volgende militaire oefeningen de confrontatie met Taiwan te laten escaleren. Maar er was nog een tweede reden. Washington geloofde dat indien het niet zou reageren op de Chinese acties, zijn ambitie om een actieve speler te blijven in Oost-Azië hol zou overkomen. De regionale bondgenoten zouden beginnen twijfelen aan de Amerikaanse bereidheid om de bilaterale veiligheids-verbintenissen na te komen.⁵²

Minister van Defensie William Perry stelde voor om vliegdekschepen naar de Straat van Taiwan te sturen. Maar na verdere consultatie met de *National Security Council* en het *State Department*, die een minder provocatieve koers voorstonden, stemde Perry in met een voorzichter plan. Er werden twee vliegdekschepen gestuurd naar de zee ten oosten van Taiwan. Peking vreesde dat Lee hierdoor alleen maar zou worden aangemoedigd in zijn autonomiestreven en zette de militaire oefeningen voort. Washington bleef er echter van overtuigd dat China Taiwan niet zou aanvallen. Nu het twee vliegdekschepen had gestuurd, was zijn geloofwaardigheid verzekerd. Taiwan hield zijn eerste presidentsverkiezingen en er lag noch oorlog, noch een Taiwanese onafhankelijkheidsverklaring in het verschiet.⁵³ De kandidaat van de DDP behaalde slechts 21 procent van de stemmen, een verlies van ongeveer 12 procent ten opzichte van de vorige verkiezingen. Lee Teng-hui (KMT) wist blijkbaar heel wat traditionele DPP-aanhangers voor zich te winnen en werd de grote overwinnaar met 54 procent, terwijl de pro-reünificatiekandidaten niet verder kwamen dan respectievelijk 15 en 10 procent. Lee zou deze overwinning interpreteren als een duidelijk mandaat voor zijn onafhankelijkheidsstreven.⁵⁴

4.2.4 Lessen en gevolgen

De crisis van 1995-1996 was een aaneenschakeling van mispercepties en verkeerde inschattingen. De VS hadden de mogelijke gevolgen onderschat van de aanpassingen aan het Taiwanbeleid. De Chinese rakettesten hadden in die zin een verhelderend effect op Washington, vooral op het Congres. Peking zou wel eens écht kunnen overgaan tot oorlog om de *de jure* afscheiding van Taiwan te verhinderen, vrezend dat het regime anders ten prooi zou vallen aan een opgehitste nationalistische onvrede onder het volk. Maar ook de Chinese leiders waren verrast door de schaal, snelheid en beslistheid waarmee de VS in maart 1996 reageerden op de Chinese militaire oefeningen. Na de negatieve ervaringen in Haïti, Somalië en Bosnië, dacht Peking, zullen de VS niet meer bereid zijn te interveniëren in de Straat van Taiwan. Bovendien had de VRC zich vergist in de mate dat de Aziatische burens, vooral Japan, verontrust zouden

⁵² *Ibid.*, pp. 108-110.

⁵³ *Ibid.*, pp. 110-112.

⁵⁴ SWAINE, Chinese decision-making regarding Taiwan, p. 326.

raken door de raketdiplomatie.⁵⁵ De Amerikaanse interventie verhoogde de potentiële economische en strategische kosten zodanig dat Peking wat gas terugnam. De raketdiplomatie werd gestaakt en er werden verzoenende signalen uitgezonden naar Washington en Tokio. Dit meer gematigde beleid viel samen met de vervanging in 1996 van Li Peng door Jiang Zemin als hoofd van de *Foreign Affairs Small Leading Group*, het hoogste coördinerende orgaan inzake buitenlandse politiek.⁵⁶

Tegen maart 1996 hadden zowel Peking als Washington verscheidene lessen geleerd, in de eerste plaats wat ze aan elkaar hadden. Na het einde van de Koude Oorlog raakte de strategische basis van de Sino-Amerikaanse relatie uitgehold. Economische kwesties of mensenrechten werden door Washington niet langer uit veiligheidsoverwegingen met de mantel der liefde bedekt. China van zijn kant, voerde reeds vanaf 1982 een ‘onafhankelijk buitenlands beleid’ en voelde in de jaren negentig dat zijn economische groei een autonome stuwkracht had verworven. Samenwerking met de VS bleef wenselijk, maar moest niet ten allen prijze worden nagestreefd. Twee ontwikkelingen maakten echter duidelijk dat de inzet van hun bilaterale relatie dieper reikte dan enkel handel, technologie of mensenrechten. De eerste was de poging van Noord-Korea om nucleaire wapens aan te maken. Gezien hun gezamenlijk belang bij het blokkeren van Pyongyangs nucleaire ambities, werkten Peking en Washington nauw samen om het regime van Kim Il-sung op andere gedachten te brengen. Dat lukte toen Pyongyang in 1994 beloofde zijn nucleaire programma te bevriezen. De crisis in de Straat van Taiwan was de tweede gebeurtenis. De Korea-kwestie leerde dat beide landen, indien ze aan hetzelfde zeel trokken, het risico op conflict danig konden verminderen, terwijl de Taiwan-crisis toonde dat misrekening of vijandigheid tussen beide kon leiden tot oorlog. Oorlog of vrede was dus de essentiële inzet waarrond hun relatie draaide. Gekoppeld aan het besef dat Taipei door zijn ‘flexibele diplomatie’ een keten van gebeurtenissen in gang zou kunnen zetten, die door geen van beide grootmachten onder controle zou kunnen worden gehouden, raakten beide zijden zich bewust van de noodzaak van een strategische dialoog. Een geschikt raamwerk daartoe werd gevonden in het ‘één China, vreedzaam bereikt’-beleid, een koppeling van hun beider minimumeisen.⁵⁷

Een andere les die in beide hoofdsteden werd getrokken, was dat men meer gevoelig moest zijn voor de binnenlandse beperkingen waar elk van hen mee te kampen heeft. Inderdaad: “*Jiang had the military looking over his shoulder, and Bill Clinton had the Republican Congress looking over his.*

⁵⁵ LAMPTON, David M., China and Clinton’s America: have they learned anything? In: *Asian Survey*, 37, 1997, 12, pp. 1104-1105.

⁵⁶ DOWNS, Erica Strecker, SAUNDERS, Phillip C., Legitimacy and the limits of nationalism: China and the Diaoyu Islands. In: *International Security*, 23, 1998, 3, p. 141.

⁵⁷ LAMPTON, o.c., pp. 1103-1106.

*As a result, both were locked into policies that were considerably more hostile than each might have chosen to pursue.*⁵⁸ Peking stapte af van zijn traditionele visie, waarbij het Amerikaanse Congres werd gezien als een acclamatiemachine als de president wou handelen of als een handig excuus als hij dat niet wou. Jiang gaf aan dat hij zou trachten het Congres beter te begrijpen en hij ondernam pogingen om meer Congres-leden te doen reizen naar China. Washington van zijn kant zou trachten om de militaire contacten tussen beide landen te intensifiëren.⁵⁹

Er werden tevens militair-strategische lessen getrokken uit de intimidatiepolitiek. De crisis belichtte opnieuw de beperkingen van de PLA om effectief macht te projecteren, zelfs in de nabije omgeving. Net zoals na de Golfoorlog werd China geconfronteerd met de enorme achterstand die het had op de superieure Amerikaanse militaire macht. De meeste analisten waren overigens van oordeel dat Taiwan in staat zou zijn geweest om een Chinese aanval af te slaan zonder hulp van het Amerikaanse leger.⁶⁰ Volgens Robert S. Ross, een expert op het gebied van internationale veiligheid, was het meest zorgwekkende van de ‘raketproeven’ die China in 1996 uitvoerde, het feit dat de raketten zo verouderd waren. Ze waren zo primitief dat ze makkelijk uit koers hadden kunnen raken en Taiwan hadden kunnen treffen. China’s machtsvertoon voor de kust berustte geheel op vliegtuigen uit de jaren vijftig en zestig. De meest geavanceerde Russische wapensystemen die China in het begin van de jaren negentig in ruil voor handelsgoederen van Rusland had verkregen, zoals de SU-27 gevechtsvliegtuigen en de twee onderzeeërs van de Kilo-klasse, dateerden uit de jaren zeventig. De onderzeeërs lagen bovendien al enkele jaren in de haven vanwege problemen die ontstaan waren door slecht onderhoud.⁶¹

Het netto-resultaat van het Chinese optreden in de Zuid-Chinese Zee en de Straat van Taiwan was dat het beeld van een agressief China eens te meer werd bevestigd.⁶² Dit vormde de geschikte voedingsbodem voor een versnelling in de wapenwedloop in Zuidoost-Azië en voor de hernieuwing van een reeks defensieafspraken in de regio. In december 1995 sloten Indonesië en Australië een defensieakkoord; enkele maanden later volgden Groot-Brittannië en de Filippijnen hun voorbeeld; begin 1996 hielden Indië en de VS gezamenlijke militaire oefeningen; in april kwam Washington zowel met Canberra als met Tokio overeen om de bilaterale veiligheidsakkoorden te revitaliseren en in de lente van 1997 hielden de leden van het *Five-Power Defense Agreement* (FPDA), dat Groot-Brittannië linkt aan enkele *Commonwealth*-landen

⁵⁸ STARR, o.c., p. 23.

⁵⁹ LAMPTON, *China and Clinton’s America*, pp. 1106-1108.

⁶⁰ NYE, *China’s re-emergence and the future of the Asia-Pacific*, p. 69; GOLDSTEIN, Avery, *Great Expectations: interpreting China’s arrival*. In: *International Security*, 22, 1997-1998, 3, p. 61; O’HANLON, Michael, *Why China cannot conquer Taiwan*. In: *International Security*, 25, 2000, 2, p. 53; COOLSAET, *De terugkeer van de Chinese draak*, p. 54.

⁶¹ ROSS, Robert S., *Beijing as a conservative power*. In: *Foreign Affairs*, 76, 1997, 2, pp. 35-36 en p. 40.

⁶² WHITING, Allen S., *ASEAN eyes China: the security dimension*. In: *Asian Survey*, 37, 1997, 4, pp. 299-322.

(Australië, Maleisië, Singapore en Nieuw-Zeeland), in de Zuid-Chinese Zee hun grootste gezamenlijke militaire oefeningen ooit.⁶³ Vooral het communiqué van april 1996 tussen Japan en de VS werd – hoewel het ook uit andere motieven tot stand kwam – in Peking geïnterpreteerd als een exclusief anti-Chinees bondgenootschap. Omgekeerd dreef de Sino-Amerikaanse frictie de VRC in de armen van Moskou. Niet toevallig bezocht Boris Jeltsin in april 1996 China, begon men te spreken van een ‘strategisch partnerschap’ en steeg de Russische wapenverkoop aan China.⁶⁴

De regionale spanning tijdens en na de Taiwancrisis volgde een dynamiek die doet denken aan het veiligheidsdilemma. Pekings militaire modernisering en assertief geachte gedrag in de regio zorgde voor opschudding in Tokio, Taipei, de hoofdsteden van de ASEAN-landen en Washington. Zij zochten naar verdedigingsmiddelen tegen een mogelijke, toekomstige Chinese aanval. Peking beschouwde die angstgevoelens in het beste geval als ongegrond. In het slechtste geval vormden ze een façade waarachter de ware belangen van China’s rivalen schuil gingen, namelijk China zwak houden. Zelf keek China eerder naar zijn relatieve zwakheid, dan naar zijn groeiende macht, en beschouwde het zijn beleid en militaire oefeningen als legitieme pogingen om zijn vitale belangen te verdedigen. De cultivering van de ‘*China threat*’ kon in Peking dan ook enkel uitgelegd worden als een rookgordijn voor een heroplevend Japans militarisme of een nieuwe Amerikaanse *containment*-politiek, deze keer gericht tegen China. Kortom, op basis van een door wantrouwen gevoede wederzijdse perceptie namen alle landen middels een *worst-case* planning het zekere voor het onzekere en werkten aldus een negatieve, zelfversterkende spiraal in de hand.⁶⁵

⁶³ COOLSAET, De terugkeer van de Chinese draak, pp. 53-54; CHRISTENSEN, Thomas J., China, the U.S.-Japan alliance and the security dilemma in East-Asia. In: *International Security*, 23, 1999, 4, pp. 49-79; GODWIN, Paul H. B., Force and diplomacy: China prepares for the twenty-first century. In: KIM, Samuel S., China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 175-177.

⁶⁴ LAMPTON, China and Clinton’s America, p. 1105.

⁶⁵ GOLDSTEIN, Great Expectations, p. 65-66.

4.3 HET DISPUUT ROND DE DIAOYU-EILANDEN

Onder druk van de militaire *hard-liners* had de CCP vanaf 1995 verschillende campagnes opgezet ter verspreiding van de ‘patriottische educatie’ en ‘spirituele beschaving’. Door het nationalisme en de anti-Japanse sentimenten aan te wakkeren, hoopten deze conservatieve groepen brede publieke steun te verwerven voor hun parochiale belangen. Voor de top van de CCP als collectieve actor leverde dat het beeld op van een elite die zijn legitimiteit uit twee vaten tapte: nationalisme en economische vooruitgang. Naast een gevolg van de uitkomst van de factionele strijd, was dat tot op zekere hoogte ook een doelbewuste strategie om binnenlandse centripetale krachten te stimuleren.⁶⁶ Voor een regime wiens legitimiteit vrijwel volledig afhing van de mate waarin het slaagde in het bestendigen van de economische ontwikkeling, werd het nationalisme gezien als een soort verzekeringspolis tegen de onvermijdelijke economische *booms-and-busts* en tegen de ongelijke verdeling van de voordelen van de economische ontwikkeling.⁶⁷ Maar terwijl de regering in eigen land een nationalistische propagandacampagne voerde, zond het terzelfder tijd geruststellende coöperatieve signalen uit aan het buitenlandse publiek om de internationale economische betrekkingen en de economische opmars niet te beschadigen. Zodoende hoopte het regime de inherente contradicties aan beide legitimeringsbronnen te overstijgen, om terzelfder tijd uit beide te kunnen putten. Eens de bevolking gemobiliseerd door nationalistische campagnes, kon de elite de opzweepende retoriek echter als een boemerang terug in het gezicht krijgen. Hoewel het nationalistisch discours louter voor binnenlandse consumptie was bestemd, kon het in het buitenland toch worden gedecodeerd als een ernstige bedreiging, waarna er een veiligheidsdilemma kon ontstaan. Wanneer buitenlanders de Chinese nationalistische claims gingen uitdagen, stonden de Chinese leiders dus voor een moeilijke situatie. Ze moesten dan een keuze maken tussen het bevredigen van de populistische nationalistische eisen en het verzekeren van de economische groei. Dat is precies wat er is gebeurd naar aanleiding van de gebeurtenissen rond de Diaoyu/Senkaku-eilanden in september 1996.⁶⁸

De Diaoyu-archipel bestaat uit vijf onbewoonde eilandjes en drie kale rotsen in de Oost-Chinese Zee. Wie de Diaoyu-eilanden verwerft, controleert ook het nabije continentale plateau waar er een enorme hoeveelheid potentiële, maar niet bewezen petroleumvoorraad aanwezig zou

⁶⁶ YOU, Ji, Taiwan in the political calculations of the Chinese leadership. In: *The China Journal*, 36, 1996, p. 124.

⁶⁷ GOLDSTEIN, China in 1996, p. 34.

⁶⁸ DOWNS, o.c., pp. 114-132. De Japanse naam voor de Diaoyu's is Senkaku. Verder in dit proefschrift zal het Chinese ‘Diaoyu’ worden gebruikt, omdat de gebeurtenissen worden geanalyseerd vanuit Chinees perspectief. Wederom is dit allerminst bedoeld als een uitspraak over de rechtmatigheid van de verschillende soevereiniteitsclaims.

zijn. China, Taiwan en Japan hebben er botsende soevereiniteitsclaims. In juli 1996 plaatsten extreem-nationalistische, Japanse splintergroepen een baken op deze eilanden. Hierop volgden nationalistische anti-Japanse betogingen, voornamelijk in Hongkong, Macau en Taiwan.⁶⁹ De demonstraties in China waren immers zo sterk geworden dat de partijleiders ze lieten ontbinden uit vrees dat ze de betogers niet meer onder controle zouden kunnen houden.⁷⁰

Dat het Chinese regime van bij het begin van de crisis argwanend stond tegenover de spontane uitingen van volkswuede had nog te maken met een andere reden. De Chinese leiders vreesden niet alleen dat de demonstraties zich tegen hen konden keren, maar ook dat ze de economische betrekkingen met Japan schade konden berokkenen. Daarom zwegen de Chinese media over de anti-Japanse betogingen in Hongkong en Macau. Wanneer uitkwam dat Chinese studenten op internetforums anti-Japanse sentimenten ventileerden, liet de overheid de boodschappen prompt verwijderen en verscherpte het de controle op de computersystemen van de campussen. Door eerst anti-Japanse propagandacampagnes op te zetten en vervolgens anti-Japanse betogingen te verbieden, had het regime zijn nationalistische legitimiteit ernstige schade toegebracht. Tijdens het dispuut ontving de regering ongeveer 150.000 handtekeningen en 37.000 brieven waarin werd geëist dat de ‘onpatriottische’ overheid zich krachtadiger en agressiever moest opstellen tegenover Japan. Ook binnen de Chinese elite weergalmdde de roep voor een harder beleid. Een groep van 35 generaals ondertekende een gezamenlijke brief waarin ze minister van Buitenlandse Zaken Qian onder vuur namen voor zijn ‘zachte’ aanpak van het ‘Japanse militarisme’. Toen de PLA in september blokkades en landingen simuleerde op kleine eilandjes voor de provincie Liaoning, was dat niet alleen bedoeld als een waarschuwing aan Tokio, maar ook aan het adres van de regering. Ondanks de protesten van het leger en de bevolking, bleek de partijtop andermaal bereid “*to undermine its nationalist credentials in pursuit of economic development.*”⁷¹

In de koude-oorlogssfeer die in 1996 was ontstaan, lieten drie Chinese journalisten en een professor de kassa rinkelen met het notoire *The China that can say no*. Daarin werd beweerd dat de CIA een campagne zou zijn gestart om de Chinese maatschappij te destabiliseren. Japan, Taiwan en Vietnam zouden mee in het complot zitten. De relatief terughoudende Chinese leiders zouden zich harder moeten opstellen in hun buitenlands beleid en de Chinese jeugd zou zich nationalistischer moeten gedragen. Eén van de hoofdstukken droeg de provocerende titel ‘Ik stap nooit in een Boeing’ en reflecteerde de aloude Chinese vrees dat de Chinese cultuur fundamenteel bedreigd zou worden door de als gevolg van de economische contacten binnenkomende westerse

⁶⁹ *Ibid.*, pp. 133-136.

⁷⁰ GOLDSTEIN, China in 1996, pp. 34-35.

⁷¹ DOWNS, o.c., pp. 133-139.

producten en ideeën. Het succes van deze bestseller – waarvan er overigens heel wat *spin-offs* zouden verschijnen (*China still says no, China will always say no* en een plank vol met soortgelijke titels) – had echter minder te maken met het bestaan van een brede maatschappelijke xenofobe, ultra-nationalistische onderstroom, dan met sensatiebeluste consumenten.⁷² Als exponent van een extreme, marginale gedachtenstroming, kreeg dit polemisch geschrift onevenredig veel aandacht in het Westen. Een andere bestseller, *Studying in America* van Qian Ning, de zoon van de Chinese minister van Buitenlandse Zaken, schetste een veel genuanceerder en positiever beeld van de VS, maar werd vrijwel compleet verwaarloosd in de westerse pers.⁷³

Toch was er een zeker nationalisme en anti-amerikanisme aanwezig in de Chinese samenleving, vooral onder Chinese jongeren. Alleen was het niet zo radicaal als bij de auteurs van *The China that can say no*.⁷⁴ Het gevolg voor het Chinese regime was dat de nationalistische legitimatie, waarvan de Diaoyu-crisis de limieten had duidelijk gemaakt, toch niet helemaal achterwege zou kunnen worden gelaten, aangezien er steeds een groep zou lobbyen voor een meer nationalistische regering.

⁷² BURSTEIN, o.c., pp. 77-79.

⁷³ LAMPTON, David M., Beijing's security behavior in the Asian-Pacific: is China a dissatisfied power? In: CARLSON, Allen, KATZENSTEIN, Peter, SUH, J.J., (eds.), Rethinking security in East Asia: identity, power and efficiency. Stanford, Stanford University Press, 2004, p. ???
(www.people.fas.harvard.edu/~johnston/cornellpaper.pdf, geraadpleegd op 3 april 2005)

⁷⁴ BURSTEIN, o.c., p. 78.

4.4 CONCLUSIE

De verklaring voor de assertieve regionale opstelling in de periode 1995-1996 kan worden gevonden in de Chinese binnenlandse politiek. De formidabele economische groei volgend op Dengs *nanxun*, bleek ook een keerzijde te hebben, met name toenemende socio-economische problemen. Tezamen met een aantal algemenere trends waaraan alle landen werden blootgesteld, zoals de opflakking van het etnisch-nationalisme en de versnelling in de mondialisering, leidde dat tot een *bottom-up* en *top-down* erosie van de beheerscapaciteit van de Chinese staat. De verzwakking van het centrale gezag werd nog versterkt door de afwezigheid van een sterk leiderschap. Ergens in 1995 was Dengs politieke rol uitgespeeld, terwijl Jiangs autoriteit nog niet volledig was gevestigd.⁷⁵ In het bijzonder ontbrak het hem aan steun van het leger.⁷⁶

Deze context vormde een geschikte voedingsbodem voor de opkomst van een groep binnen de Chinese elite die in het nationalisme een hefboom zag om een sterkere, meer autoritaire, gecentraliseerde staat op te bouwen. Dit ‘neo-conservatieve’ of ‘neo-autoritaire’ denken liep dwars doorheen de traditionele ‘hervormers-versus-conservatieven’-dichotomie. Deze groep zag zichzelf als de verdediger van de eenheid, soevereiniteit en territoriale integriteit van het land en interpreteerde de binnenlandse fragmentatie en de ‘provocaties’ van Taiwan als een essentiële bedreiging voor deze Chinese ‘nationale belangen’. Zij pleitten daarom voor een verharding in de binnen- en buitenlandse politiek. De geclaimde overzeese gebieden moesten met harde hand worden verdedigd. Dat gold nog het meest voor Taiwan, waar het separatisme in de ogen van de haviken een eerste dominosteen kon zijn in het uiteenvallen van de Chinese staat. Door hun beschermende militaire hand boven het hoofd van Taiwan, waren de Amerikanen in de voetsporen getreden van de Japanners, die Taiwan een halve eeuw hebben bezet.⁷⁷ Door zich in het verlengde te plaatsen van de imperialistische mogendheden van de negentiende eeuw, beroerden de VS een cruciaal overgangspunt in de Chinese identiteit. Naarmate de Chinese economie groeide, wijzigde immers ook het zelfbeeld. China evolueerde in eigen ogen van een object- naar een subjectpositie, van een ‘economisch volgeling’ naar een belangrijke internationale medespeler.⁷⁸ Clintons Chinapolitiek werd misschien wel officieel ‘*engagement*’ genoemd, de ware aard van het beleid was in de ogen van de *hardliners* niets anders dan ‘*containment*’. Maar minstens een deel van deze groep had naast een ideologische, ook een

⁷⁵ BACHMAN, David, Succession politics and China’s future. In: *Journal of International Affairs*, 49, 1996, 2, p. 370.

⁷⁶ BI, o.c., p. 558.

⁷⁷ CHU, Shulong, National unity, sovereignty and territorial integration. In: *The China Journal*, 36, 1996, pp. 98-99.

⁷⁸ GOLDSTEIN, Great expectations, pp. 58-59; COOLSAET, De terugkeer van de Chinese draak, pp. 51-52; JIA, Qingguo, Reflections on the recent tension in the Taiwan Strait. In: *The China Journal*, 36, 1996, p. 97.

binnenlandspolitieke agenda. Zo waren de haviken binnen het leger, in de eerste plaats de zeemacht, uit op het behartigen van een aantal ‘corporatistische’ belangen.

Opvallend is de afwezigheid van veiligheidsoverwegingen in klassiek-realistische zin in de crisis van 1995-1996. Slechts enkele auteurs beweren dat het Chinese machtsvertoon was ingegeven door de vrees dat Taiwan zou kunnen dienen als een ‘onzinkbaar vliegdekschip’ op nog geen 150 kilometer van de Chinese kust. Als potentieel geopolitiek bruggenhoofd (voor bijvoorbeeld de VS) zou Taiwan in deze visie een bedreiging vormen voor China, zoals Cuba voor de VS in de jaren vijftig.⁷⁹ De meeste auteurs waren echter van oordeel dat een dergelijke realpolitiek afwezig was in hoofde van de Chinese besluitvormers.⁸⁰ Het was eerder de veiligheid van het regime dat werd bedreigd, niet die van het land, en de bedreiging kwam daarenboven van binnenuit.

De nationalistische opstelling bracht echter risico’s mee voor de economische modernisering. Misschien was een hyper-nationalistische minderheid bereid de economische ontwikkeling op de helling te zetten voor de nationalistische doelstellingen, vanuit de volgende redenering: “*For the Chinese, modernization is a priority. But they ask themselves, modernization for what? It is not just a question of having better food to eat and better clothes to wear, but also of no longer being bullied and humiliated by foreigners. If a modernized country cannot prevent its territory from being taken away, then what is the use of modernization?*”⁸¹ Of misschien geloofden ze dat ze het ‘*chicken game*’ rond Taiwan konden spelen zonder afbreuk te doen aan de vreedzame internationale omgeving die vereist was voor de economische modernisering.⁸² Hoe dan ook kon zowel in de Spratly-, Taiwan- als Diaoyu-crisis worden vastgesteld dat de Chinese leiders er telkens op het cruciale moment voor opteerden om hun nationalistische opstelling op te offeren aan het economisch pragmatisme, ook al bracht dit binnenlandse kosten met zich mee, zoals een verminderde nationalistische legitimiteit en een golf van kritiek van de *hardliners* uit de PLA.⁸³

Dit kan erop wijzen dat de economische hervormingen deel zijn gaan uitmaken van de elitaire consensus in de partijtop. Vroeger werden ze nog aangevochten door de conservatieven, maar deze binnenlandspolitieke breuklijn verdween met het veertiende nationale partijcongres in oktober 1992. Sindsdien spitste het binnenlandspolitieke debat zich toe op de vraag hoe de

⁷⁹ ROSS, Beijing as a conservative power, p. 39; NATHAN, o.c., pp. 92-93.

⁸⁰ CHU, o.c., p. 99; SHIH, Chih-yu, National security is a western concern. In: *The China Journal*, 1996, 36, p. 107.

⁸¹ CHU, o.c., p. 99.

⁸² GOLDSTEIN, China in 1996, p. 36.

⁸³ DOWNS, o.c., pp. 114-146.

gevolgen van de economische opmars onder controle konden worden gehouden.⁸⁴ De algemene consensus binnen de politieke elite over de wenselijkheid van de hervormingen vertaalde zich in een even grote unanimiteit over de koers van de buitenlandse politiek.⁸⁵ De enige institutie die de fundamentele van dit buitenlands beleid aanvocht was het leger. Ergo, “*foreign policy has generally not been an object of factional competition among civilian elites during the Deng succession, although it has been between civilians and the military.*”⁸⁶ Zolang Deng zijn politieke invloed kon uitoefenen, slaagde hij erin om de radicale ideeën van een aantal generaals binnen het geijkte besluitvormingsproces te neutraliseren.⁸⁷ De combinatie van Dengs tanende en Jiangs onvoldoende uitgebouwde gezag, leverde een machtsvacuüm op, waardoor de PLA kans zag om zijn belangen te behartigen.

Het yin-en-yang karakter van het Chinese buitenlandse beleid in het post-Koude Oorlog tijdperk – de gelijktijdige assertieve houding en pogingen tot normalisering – wordt soms verklaard als een doelbewuste ‘*carrot-and-stick*’-diplomatie, een tactisch spel om de buitenwereld te misleiden.⁸⁸ Uit bovenstaande analyse blijkt echter dat er aan de voortdurende zigzagbeweging in de buitenlandse politiek – tussen assertiviteit en een nauwelijks verhuld gevoel van kwetsbaarheid – een andere rode draad ten grondslag ligt: de binnenlandse fragmentatie en de daaruit voortvloeiende fundamentele onzekerheid over de in te slagen weg.⁸⁹ De economische hervormingen, die een noodzakelijke premisse waren voor het bestendigen van de economische opmars, waarvan dan weer de legitimiteit van het ‘hemelse mandaat’ van het regime in ruime mate afhing, resulteerden in een binnenlandse fragmentatie. Om de interne cohesie te herstellen, nam het regime zijn toevlucht tot het nationalisme. De harde buitenlandse politiek moest dus de aandacht afleiden van de eigen zwakheden, eerder dan dat het een indicatie was van de ‘hegemonische’ ambities van Peking.

⁸⁴ FEWSMITH, Joseph, Neoconservatism and the end of the Dengist era. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 7, p. 635; GOLDSTEIN, Avery, Political implications of a slowdown. In: *Orbis*, 43, 1999, 2, pp. 203-205.

⁸⁵ SWAINE, China: domestic change and foreign policy, pp. 7-8.

⁸⁶ SHAMBAUGH, Containment or engagement of China?, p. 190.

⁸⁷ BI, o.c., p. 548.

⁸⁸ YOU, o.c., pp. 119-120; SWAINE, o.c., p. 319.

⁸⁹ COOLSAET, De terugkeer van de Chinese draak, p. 55.

HOOFDSTUK 5

HET 'NIEUWE VEILIGHEIDSCONCEPT' (1996-2001)

Tegen het midden van de jaren negentig werd China geconfronteerd met een hele reeks wantrouwige staten in zijn periferie. De belangrijkste taak voor het Chinese buitenlandse beleid was dan ook het vermijden van een nieuwe periode van diplomatieke isolatie of – erger nog – van strategische omsingeling. Het absolute doembeeld voor de Chinese leiders was dat het land zou worden omringd door een vijandige coalitie van bijna alle landen in de regio, onder leiding van de VS. De Chinese diplomatieke strategie stelde op twee onderling verbonden pijlers.

Ten eerste zou China zich op zo'n manier gedragen dat het de basis voor het wantrouwen bij de buurlanden zou eroderen. De Chinese regering had voordien al menig maal beklemtoond dat de 'China threat'-theorie ongegrond was, dat de Chinese militaire modernisering louter defensief van aard was en dat de opvatting dat China moest worden 'ingedamd' compleet onzinnig was. Peking voelde echter aan dat het de daad bij het woord moest voegen om effectief de angst weg te nemen. Voortaan zou de regering een groot deel van zijn energie steken in het geruststellen van de buurlanden door het cultiveren van een reputatie als een 'coöperatieve' en 'verantwoordelijke' actor. De voornaamste manifestaties hiervan waren een meer actieve steun voor het multilateralisme en de reactie op de internationale financiële crisis die ontstond in Oost-Azië in 1997. Ten tweede streefde China naar 'partnerschappen' met 's werelds belangrijkste landen. De partners moesten op die manier een duidelijker beeld krijgen van de voordelen van samenwerking met China of, omgekeerd, van de opportuniteitskosten van tegenwerking. Aldus moest worden verhinderd dat er een anti-Chinese coalitie zou ontstaan en moest de ruimte worden gecreëerd waarbinnen China kon opklimmen tot de status van grootmacht. De aloude mantra dat China een onafhankelijk buitenlands beleid voert, nooit hegemonie zal nastreven en voor niemand een bedreiging vormt, bleek immers niet (meer) toereikend om deze doelstellingen te bereiken. Avery Goldstein merkt terecht op dat "*this adjustment in PRC diplomacy does not mark a sharp break with Beijing's foreign policy of the early 1990s.*" Toch is er een verschil: "*it is distinguished by the level of international activism, especially in its great power diplomacy, and by Beijing's recognition that it had to do more to mollify its neighbours' concerns.*"¹

¹ GOLDSTEIN, Avery, The diplomatic face of China's grand strategy: a rising power's emerging choice. In: *The China Quarterly*, 12, 2001, 168, p. 842.

5.1 EEN NIEUWE GENERATIE, EEN NIEUW DISCOURS

De consolidering van de positie van de zogenaamde ‘derde generatie’ – de groep van Chinese politieke leiders rond secretaris-generaal Jiang Zemin – op het vijftiende partijcongres in 1997, was het product van twee gelijktijdige transitieën. Enerzijds vormde het de cumulatieve uitkomst van het door Deng georganiseerde opvolgingsproces. Anderzijds weerspiegelde het een langetermijnevolutie in de sociologische samenstelling van de elite. De nieuwe leiders waren jonger en beter opgeleid, spraken buitenlandse talen, hadden pas ná de stichting van de Volksrepubliek carrière gemaakt, hadden nauwelijks militaire ervaring en waren sterk verbonden met de hervormingsgezinde kustprovincies. De keuze van de mensen waarmee hij zich omringde en van zijn opvolgers, stond bij Deng uiteraard volledig in functie van het verwezenlijken van zijn hervormingsagenda, wat voor een deel het verbindingssteken vormde tussen beide transitiebewegingen.²

De trend naar een technocratisch leiderskorps was slechts één van de vele graduele veranderingen die in de laatste kwarteeuw in het Chinese politieke besluitvormingsproces waren geslopen. Andere evoluties waren de toenemende institutionalisering, bureaucrativering, professionalisering, pluralisering en decentralisering van het besluitvormingsproces; het feit dat officiële ministeries steeds meer een beroep gingen doen op externe expertise; het groeiende aantal actoren (individueel, NGO's, groepen, etc.) dat betrokken was in het besluitvormingsproces en het toegenomen belang van overleg, consultatie, consensus en de publieke opinie. Het contrast met het autoritaire, gepersonaliseerde en geïdeologiseerde besluitvormingsproces van het Mao-tijdperk was enorm groot. De oorzaken van deze evolutie zijn veelvoudig en complex, maar draaien in hoofdzaak rond de consequenties van de hervormings- en opendeurpolitiek. Uit de toegenomen internationale interactie ontstond de nood aan expertise en het oprichten van nieuwe bureaucratieën. De nieuwe specialisten in de Chinese bureaucratie kwamen vervolgens in contact met transnationale netwerken van experts – zogenaamde ‘*epistemic communities*’ – waardoor er nieuwe perspectieven, ideeën en internationale *peer standards* in het Chinese systeem werden geïntroduceerd. Het toegenomen bureaucratisch pluralisme voedde dan weer de behoefte aan inter-institutionele overlegorganen en gaf aanleiding tot een “*bureaucratic arms race [...] in which the increasing specialization of one bureaucratic combatant requires others to increase their own expertise.*”

³ De binnenlandse economische hervormingen op zich vereisten al een hogere expertise en

² MILLER, H. Lyman, LIU, Xiaohong, The foreign policy outlook of China's “Third Generation” elite. In: LAMPTON, David M., (ed.), The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 123-128.

³ LAMPTON, David M., China's foreign and national security policy-making process: is it changing, and does it matter? In: LAMPTON, David M., (ed.), The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 7-8.

creëerden een grotere groep actoren die een direct belang had bij de richting van de buitenlandse politiek. Dat de legitimiteit van het regime, vooral vanaf de jaren negentig, steeds meer afhing van het succesvol 'beheren' van de economie, werkte de opkomst van een technocratische elite verder in de hand.⁴

Met de dood van Deng Xiaoping in februari 1997, verdween niet zomaar een staatsman. Jiang Zemin was natuurlijk al enkele jaren de belangrijkste politieke leider, maar hij miste duidelijk het charisma van een Mao of een Deng. Dankzij enkele successen – het vlekkeloze verloop van de overdracht van Hong Kong in juli 1997, van de Sino-Amerikaanse top in oktober en van het vijftiende partijcongres in december – slaagde Jiang er toch vrij snel in het vertrouwen te winnen dat nodig was om enkele belangrijke, hangende, binnenlandspolitieke beslissingen te nemen. Bovenaan op de lijst prijkte een ambitieus meerjarenplan om de tienduizenden verlieslatende overheidsbedrijven om te vormen tot private bedrijven.⁵

Ook voor de 'derde generatie' bleef de binnenlandse economische situatie en politieke stabiliteit dus van primordiaal belang. Het buitenlands beleid werd nog steeds in een ondergeschikte, instrumentele rol geduwd.⁶ De onderliggende langetermijndoelstelling, zo werd door Jiang op het vijftiende partijcongres verkondigd, was "*to make China a mid-level developed country which will be strong, democratic, and civilized by 2050.*"⁷ Toch zou Jiang – zonder ooit af te wijken van Dengs basispremisen en doelstellingen – vanaf 1997 zijn eigen klemtonen beginnen leggen in de Chinese buitenlandse politiek. Jiang probeerde hiermee zijn persoonlijke nalatenschap te creëren en zijn plaats in de geschiedenis te verwerven.⁸ Het reactieve post-Koude Oorlog beleid, vervat in Dengs 'strategie in 24 karakters' van 1989, werd gedeeltelijk verlaten en China begon een meer actieve houding in te nemen op de internationale scène.⁹

De nieuwe strategie werd retorisch verpakt in het 'Nieuwe Veiligheidsconcept' (*New Security Concept*, NSC). Het NSC werd voor het eerst formeel gebruikt op een ARF-bijeenkomst in 1997, een geschikte plaats, omdat Zuidoost-Azië wellicht het belangrijkste doelpubliek vormde voor het concept. In latere verklaringen en speeches werd het NSC telkens opnieuw aangehaald, tot het uiteindelijk in juli 1998 werd geformaliseerd in een witboek van de Chinese regering over de

⁴ *Ibid.*, pp. 1-30.

⁵ SUTTER, Robert, China's recent approach to Asia: seeking long-term gains. In: *NBR Analysis*, 13, 2002, 1, pp. 18-19; ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, Introduction: China joins the world. In: ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, (eds.), *China joins the world: progress and prospects*. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, p. 7.

⁶ *Ibid.*, pp. 18-20.

⁷ Jiang Zemin aangehaald in XIA, Liping, China: a responsible great power. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 26, p. 18.

⁸ MILLER, o.c., p. 143.

⁹ SUTTER, o.c., pp. 18-34.

nationale defensie. Het NSC was geen gedetailleerd en uitgewerkt beleidsprogramma, maar een reeks principes die een nieuwe benadering van veiligheid propageerden als basis voor een nieuwe internationale orde.¹⁰ In latere officiële verklaringen en documenten zou het concept nog worden verfijnd.¹¹

Volgens het NSC moest er worden afgestapt van het ouderwetse ‘Koude-Oorlog’-denken over internationale veiligheid. Bipolariteit, conflicten tussen grootmachten, het domineren van de internationale agenda door de grotere landen en een concentratie op traditionele veiligheidsbedreigingen waren volgens Peking kenmerken van het oude systeem die moesten veranderen. Veiligheid moest breder opgevat worden dan enkel militaire veiligheid; de stem van alle landen – groot of klein – zou evenveel gewicht moeten hebben en niet-traditionele bedreigingen zouden minstens even belangrijk moeten zijn als traditionele. Ten tweede benadrukte het NSC opnieuw de Vijf Principes van Vreedzame Coëxistentie. Deze principes werden voor het eerst geformuleerd door Zhou Enlai op de Conferentie over Indochina in Genève (1954-1955) en op de Conferentie van Afro-Aziatische landen in Bandung in april 1955. Ze omvatten:

1. Wederzijds respect voor territoriale integriteit en soevereiniteit;
2. Wederzijdse non-agressie;
3. Geen inmenging in de interne aangelegenheden van een ander land;
4. Gelijkheid en wederzijdse voordelen;
5. Vreedzame coëxistentie.

Ten derde verdedigde het NSC een filosofie die nauw verwant is aan wat heden ten dage in de leer van de internationale betrekkingen bekend staat als ‘*cooperative security*’. Het witboek stelde dat veiligheid ondeelbaar is en moet worden nagestreefd via samenwerking, onderhandelingen, economische interactie en het bevorderen van vertrouwen, eerder dan via confrontatie. Multilaterale veiligheidsorganisaties moesten worden opgericht om de dialoog te bevorderen, CBM’s te stimuleren, wapencontroles uit te voeren en de proliferatie van massavernietigingswapens te voorkomen. Samenwerking tussen staten op het gebied van veiligheid zou nooit gericht mogen zijn *tégen* een bepaald land.¹²

¹⁰ Aangezien de Taiwan-kwestie in de ogen van Peking een binnenlandse aangelegenheid is, slaat het NSC niet op de relaties met Taiwan.

¹¹ Witboeken uit 2000 en 2002 bevatten een sectie over het NSC en naar aanleiding van een ASEAN-top in Brunei in augustus 2002 werd er een speciale ‘Position paper on the New Security Concept’ uitgegeven. ROY, Denny, China’s pitch for a multipolar world: the New Security Concept. In: *Asia-Pacific Security Studies*, 2, 2003, 1, pp. 2-4 (www.apcss.org, geraadpleegd op 4 april 2005).

¹² *Ibid.*, pp. 2-3.

Wat waren de doelstellingen achter het NSC ? In de eerste plaats vormde het een poging om de buurlanden gerust te stellen over de manier waarop Peking zijn groeiende economische macht zou aanwenden. De Chinese leiders hoopten hiermee nog steeds de regionale omgeving op twee manieren te kneden naar hun belangen. Het afzwakken van geopolitieke spanningen en het promoten van economische interactie stond wederom ten dienste van de binnenlandse economische ontwikkeling en politieke stabiliteit. Tevens kon Peking dankzij de *goodwill*-signalen zijn invloed in de regio uitbreiden zonder ongerustheid op te wekken.¹³

Daarnaast was het NSC ook een antwoord op het Amerikaanse beleid dat in de ogen van Peking als bedreigend werd ervaren. Het sturen van twee Amerikaanse vliegdekschepen tijdens de Taiwan-crisis, het voornemen van de Clinton-administratie om 100.000 troepen in Oost-Azië te houden en de hernieuwing van de defensieakkoorden met Japan en Australië gaf aan de Chinese perceptie van een Amerikaanse *neo-containment*-politiek, naast een politieke en economische, nu ook een militair-strategische dimensie.¹⁴ Peking was erg bezorgd om het *Partnership for Peace* uit 1994 waarmee de NAVO zijn invloed in West-Europa oostwaarts wou uitbreiden tot Centraal- en Oost-Europa, Rusland en de voormalige sovjetrepublieken in de Kaukasus en Centraal-Azië.¹⁵ Door gezamenlijke militaire oefeningen te houden met Kazachstan en Rusland kregen de VS nu immers ook een voet tussen de deur aan de Chinese westelijke flank.¹⁶ In het NSC werd evenwel niet alleen een instrument gezien om bressen te slaan in de Amerikaanse *containment*-politiek, maar ook om de multipolarisering van de wereldpolitiek te versnellen.¹⁷

¹³ SUTTER, o.c., pp. 20-21.

¹⁴ GOLDSTEIN, Avery, Political implications of a slowdown. In: *Orbis*, 43, 1999, 2, p. 212.

¹⁵ DE CORDIER, Bruno, Blinde regen: Centraal-Azië in de frontlijn. Gent, Academia Press, 2005, p. 85.

¹⁶ PILLSBURY, Michael, China debates the future security environment. Washington D.C., National Defense University Press, 2000, p. xxxiii.

¹⁷ FINKELSTEIN, David M., China's "New Concept of Security". In: FLANAGAN, Stephen J., MARTI, Michael E., (eds.), *The People's Liberation Army and China in transition*. Washington D.C., National Defense University Press, 2003, pp. 199-201.

5.2 DE ONTDEKKING VAN HET MULTILATERALISME

5.2.1 Een regionaal charme-offensief

A. Het Shanghai-forum

Meteen na de implosie van de Sovjet-Unie begonnen onderhandelingen tussen China, Rusland, Kazachstan, Kirgizië en Tadzjikistan over de onopgeloste grenskwesties. In april 1996 zouden deze gesprekken uitmonden in het ondertekenen van een vijflandenakkoord in Shanghai.¹⁸ Hierbij werd op initiatief van China een multilateraal kader in het leven geroepen, de ‘Vijf van Shanghai’, om de grenzen van China met de vier voormalige sovjetlanden te demilitariseren en vertrouwenwekkende maatregelen overeen te komen.¹⁹ Tegen het jaar 2000 waren alle grensproblemen met Kazachstan, Tadzjikistan en Kirgizië van de baan. Nu de demilitarisering van de grenzen was bereikt, verbreedde de agenda van de groep tot politieke en economische samenwerking.²⁰ Zo kwam men in 1999, tijdens een top in Bisjkek, een aantal praktische maatregelen overeen om het islamitisch terrorisme in de regio te bestrijden.²¹

Het akkoord van april 1996 zou het beste voorbeeld worden van hoe het NSC in de praktijk kon worden gebracht.²² Peking zou overigens geen moment onbenut laten om zijn ‘verantwoordelijke’ rol in de verf te zetten bij de totstandkoming van dit multilaterale forum, in het kader van zijn regionale *image-building* campagne.²³ Onder dit ‘idealpolitieke’ vijgenblad gingen echter diverse ‘realpolitieke’ belangen schuil. In de eerste plaats wou China rust en stabiliteit aan de noordwestelijke grenzen en dit om twee redenen. Enerzijds zouden de Chinese leiders zich in een vreedzaam internationaal klimaat volledig kunnen bezighouden met de enorme binnenlandse socio-economische problemen.²⁴ Anderzijds was Peking bezorgd om het behoud van de territoriale integriteit. Sinds eind jaren tachtig was het etnisch-religieus separatisme in de Oeigoerse autonome regio Xinjiang opnieuw opgelaaid. Om de stabiliteit in Xinjiang te behouden,

¹⁸ GARVER, John W., Sino-Russian relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 122-123.

¹⁹ GARVER, o.c., p. 123.

²⁰ JIA, Qingguo, The success of the Shanghai Five: interests, norms and pragmatism. Onuitgegeven paper. (www.ndu.edu/inss/symposia/pacific2001/jiafinal.htm, geraadpleegd op 22 apr. 2005).

²¹ D’HOOGHE, Ingrid, Gevolgen van ‘11 september’ voor China’s Centraal-Aziëbeleid. In: *Internationale Spectator*, LVI, 2002, 10, p. 488.

²² FINKELSTEIN, o.c., pp. 205-206; ORESMAN, Matthew, Catching the Shanghai spirit. In: *Foreign Policy*, 2004, 142, p. 79.

²³ WHITING, Allen S., Chinese foreign policy: retrospect and prospect. In: KIM, Samuel S., (ed.), China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium. Oxford, Westview Press, 1998, p. 301.

²⁴ GILL, Bates, Chinese security interests and activities with Central Asian states. Paper presented at the National Defense University Conference on *Meeting U.S. Security Objectives in a Changing Asia*. April 22-23, 2004. (http://www.ndu.edu/inss/symposia/pacific2004/gill.htm#_ftn2, geraadpleegd op 13 mei 2005)

koos Peking voor een combinatie van een harde aanpak van islamitische bewegingen – de zogenaamde ‘Harde Hand’-campagne – en economische ontwikkeling van dit in welvaart achtergebleven gebied. Het Chinese Centraal-Aziëbeleid werd een onderdeel van deze binnenlandse politiek en was officieel gericht op ‘het behoud van de politieke stabiliteit via economische samenwerking en ontwikkeling’.²⁵ De uitbouw van een trans-Eurazisch spoorwegnet in 1990 en van de Ürümqi-Almaty spoorverbinding in 1992 kaderde in dit beleid en betekende meteen ook een spoorslag voor de regionale economische ontwikkeling. De Centraal-Aziatische republieken kregen aldus toegang tot de Chinese markt en de rijke gebieden aan China’s oostkust.²⁶ In mei 1992 werden tevens akkoorden ondertekend tussen China, Iran, Turkije en de Centraal-Aziatische republieken om de oude zijderoute – de middeleeuwse commerciële karavaanroutes tussen Azië, Europa en het Midden-Oosten – te doen herleven.²⁷

Dit brengt ons, ten tweede, bij de economische belangen die China in de regio had en meer in het bijzonder de interesse die het toonde voor de energievoorraden in Centraal-Azië en de Kaukasus. Als gevolg van de economische hervormingen namen de industriële activiteiten en ook de behoefte aan energie in razend tempo toe. Daar de Chinese energievoorraden vanaf 1993 ontoereikend werden en de verhoopte olievondsten in Xinjiangs Tarimbekken nog steeds op zich lieten wachten, had het land steeds meer nood aan alternatieve energieleveranciers. Het vond die in de Kaspische subregio: Kazachstan, Turkmenistan en Oezbekistan leverden gas en olie; Kirgizië en Tadzjikistan hydro-electriciteit en uranium.²⁸ Op economisch vlak had China echter meer te bieden aan de vijf Centraal-Aziatische republieken dan vice versa. Het nabijgelegen China bood niet alleen een dynamische en snel groeiende afzetmarkt, maar ook een alternatief voor Rusland als doorvoerland. China investeerde er massaal in olievelden, de overige energie-industrie en infrastructuurwerken. Bovendien verstrekke Peking zachte leningen aan de Centraal-Aziatische republieken en schold het regelmatig schulden kwijt. Was China voor de nabije Centraal-Aziatische republieken een belangrijke handelspartner, omgekeerd was dat niet het geval. Kazachstan was met 1,5 miljard dollar aan bilaterale handel in 2000 China’s grootste Centraal-Aziatische handelspartner. Maar op een totale Chinese buitenlandse handel van om en bij de 475 miljard dollar in 2000, verzonken de bilaterale handelsrelaties met de Centraal-Aziatische

²⁵ PASHKUN, Dmitry, China’s image of Central Asia and its policy in the Central-Asian region, p. 5. Onuitgegeven paper. (<http://depts.washington.edu/reecas/events/conf2001/papers01/pashkun.pdf>, geraadpleegd op 27 mei 2005).

²⁶ D’HOOGHE, o.c., pp. 486-487.

²⁷ WALSH, Richard J., China and the New Geopolitics of Central Asia. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, p. 279.

²⁸ DEPAUW, Karel, BELIEN, Borchert, Achtergronden bij het Oeigoerse conflict in Xinjiang, Volksrepubliek China. In: DOOM, Ruddy, (red.), *De structuur van de waanzin: conflicten in de periferie*. Gent, Academia Press, 2001, pp. 153-158.

republieken in het niets. Dat wekt het vermoeden op dat de Chinese economische samenwerking met de regio ook een middel was om strategische invloed te verwerven.²⁹

Ten derde zou Peking inderdaad, uit bredere strategische overwegingen, pogen een invloedssfeer in Centraal-Azië creëren. Zo voorzagen de akkoorden die China met Kazachstan had afgesloten om de Chinese exploitatie van de olie- en gasreserves uit het westen van de republiek te regelen, in de constructie van een 3.000 km lange oliepijpleiding dwars door Kazachstan en Xinjiang. Alleen al de aanwezigheid van die pijplijn noopte China tot een intense controle over de regio.³⁰ Maar er was meer. Na de val van de Sovjet-Unie en Ruslands terugtrekking uit Centraal-Azië ontstond er een machtsvacuüm in de regio dat China graag voor een deel wou invullen. Door een regionale machtsbasis uit te bouwen, zou Peking naderhand weer een mondiale rol kunnen gaan spelen in een multipolaire wereld. Maar ook andere landen, zoals de VS, Pakistan, Indië, Iran, Saudi-Arabië en Turkije, waren geneigd hun invloed in de regio te vergroten.³¹ Volledig in lijn met de traditionele basis van het Chinese Centraal-Aziëbeleid van het ‘opzetten van de barbaren tegen de barbaren’, zou Peking de Russische invloed in de regio zowel proberen terugdringen als stimuleren, afhankelijk van de Amerikaanse en andere acties in de regio.³²

Van de drie grote Chinese belangen in Centraal-Azië – binnenlandse stabiliteit, toegang tot grondstoffen en het verwerven van strategische invloed – was het eerste duidelijk het belangrijkste. Volgens Evan A. Feigenbaum kunnen hier drie conclusies uit worden getrokken die vaak over het hoofd worden gezien: “[China’s] *foreign policy in many cases is driven by domestic weakness; China increasingly is nervous about internal stability; finally, it is becoming sophisticated in its use of international cooperation, not simply military and police coercion, to tamp down domestic pressures on the regime.*” Kortom, “*some important elements of Chinese diplomacy are in fact strategic solutions to domestic weakness.*”³³

B. De ‘ASEAN way’

Hoewel de ASEAN-lidstaten wel degelijk geschrokken waren van het assertieve optreden van China in de jaren 1995-1996, deelden ze geen uniforme perceptie van China. Thailand, dat geen territoriale disputen met China had, en Maleisië waren het minst ongerust over de intenties van Peking; Vietnam, de Filippijnen en Indonesië het meest. Geen enkel ASEAN-lid zag echter op

²⁹ D’HOOGHE, o.c., p. 487.

³⁰ D’HOOGHE, o.c., pp. 486-488; DEPAUW, o.c., p. 155.

³¹ WALSH, o.c., p. 282.

³² KELLNER, Thierry, *La Chine et la Nouvelle Asie Centrale: de l’Indépendance des Républiques Centrasiatiques à l’après-11 Septembre*. Brussel, Rapport du GRIP, 2002, p. 6.

³³ FEIGENBAUM, Evan A., *China’s strategy of weakness*. In: *Far Eastern Economic Review*, 1 mrt. 2001.

korte termijn vanuit China een directe militaire bedreiging ontstaan.³⁴ De ‘*China threat*’-theorie kwam in Zuidoost-Azië eerder voor in zijn economische, dan in zijn politico-militaire gedaante. China kaapte voor de neus van de ASEAN-landen immers heel wat buitenlandse investeringen en belangrijke exportmarkten weg.³⁵

Volgens de neorealistische theorie kunnen staten op twee manieren reageren op de opkomst van een nieuwe macht. Ze kunnen alleen (door het verbeteren van hun militaire capaciteiten) of in coalitie met andere staten (door het aangaan van een alliantie) proberen hun veiligheid zeker te stellen door een tegengewicht te bieden (*‘balancing’*). Daarnaast kunnen staten de kant van de sterkste kiezen (*‘bandwagoning’*) en zich neerleggen bij een dominante rol voor de opkomende macht in de hoop dat deze macht hun vitale belangen zal beschermen. Het is ook mogelijk dat staten besluiten tot een mengvorm van beide strategieën.³⁶ Aangezien de ASEAN-landen – ondanks verhoogde inspanningen – militair te zwak waren, konden ze enkel een tegengewicht vormen tegen China door het aangaan van een alliantie met een andere grootmacht. Hoewel een land als Singapore ervoor pleitte om zich aan de zijde van de VS te scharen als tegengewicht voor de Chinese invloed,³⁷ wilden de meeste ASEAN-landen echter niet in een situatie terecht komen waarbij ze zouden moeten kiezen tussen de VS en China. Een te hoge militaire afhankelijkheid van eender welk land zou immers binnenlandspolitieke kosten met zich meebrengen. Om dezelfde reden, het vrijwaren van de internationale bewegingsvrijheid, weigerde ASEAN zich als collectief in te schakelen in een regionale orde onder Chinese hegemonie.³⁸

ASEAN slaagde erin dit dilemma en de interne verdeeldheid te overstijgen door een *‘double-binding engagement’*-campagne op te zetten. Door zowel China als de VS vast te strikken in een regionaal netwerk van interdependentie en instituties zou de Chinese houding kunnen worden gematigd. Door China te *betrekken* in een aantal internationale regimes, in plaats van in te dammen, hoopte ASEAN het land te ‘socialiseren’, zodat het zich zou gedragen als een ‘verantwoordelijke’ regionale macht.³⁹ Terzelfder tijd zou zo’n strategie de VS doen afzien van een *containment*-beleid, dat in de ogen van ASEAN ondoeltreffend en gevaarlijk was. Daarmee sloot

³⁴ GODWIN, Paul H. B., Force and diplomacy: China prepares for the twenty-first century. In: Kim, Samuel S., China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium. Oxford, Westview Press, 1998, p. 177; ACHARYA, Amitav, Seeking security in the dragon’s shadow: China and Southeast Asia in the emerging Asian order. IDSS Working Paper, No. 44. Singapore, Institute of Defense and Strategic Studies, 2003, p. 2. (<http://www.ntu.edu.sg/idss/WorkingPapers/WP44.pdf>, geraadpleegd op 30 mei 2005).

³⁵ Anderen betoogden dan weer dat de Chinese ontwikkeling ook economische voordelen meebracht voor de Zuidoost-Aziatische regio. ROY, Denny, China and Southeast Asia: ASEAN makes the best of the inevitable. In: *Asia-Pacific Security Studies*, 1, 2002, 4, p. 2 (www.apcss.org).

³⁶ HUNTINGTON, Samuel P., Botsende beschavingen. Antwerpen, Manteau, 2003, p. 252.

³⁷ ROY, o.c., p. 2.

³⁸ ACHARYA, Amitav, Will Asia’s past be its future? In: *International Security*, 28, 2003-2004, 3, pp. 152-153.

³⁹ FOOT, Rosemary, China in the ASEAN Regional Forum: Organizational processes and domestic modes of thought. In: *Asian Survey*, 38, 1998, 5, p. 426.

ASEAN aan bij zijn traditionele machtsevenwichtpolitiek, gericht op het verhinderen dat een buitenstaande macht teveel invloed zou verwerven over een land in de regio of over de regio in zijn geheel.⁴⁰

Vanuit deze filosofie lag ASEAN aan de basis van de oprichting van het ARF in 1994 en van het ‘ASEAN+3’ forum (met enerzijds ASEAN en anderzijds China, Japan en Zuid-Korea) in december 1997.⁴¹ De oprichting van ASEAN+3 was anderzijds ook ingegeven door de noodzaak aan overleg in het kader van het in 1996 gestarte ASEM-proces (*Asia-Europe Meeting*), maar gaandeweg evolueerde ASEAN+3 tot een geïnstitutionaliseerd kader voor consultatie en samenwerking inzake een hele waaier aan (vooral economische) regionale kwesties.⁴²

Zowel het ARF als ASEAN+3 werden gemodelleerd naar het ASEAN-voorbeeld. Het meest distinctieve kenmerk daarvan was de besluitvormingswijze, de zogenaamde ‘*ASEAN way*’, waaraan vele waarnemers het succes van ASEAN toeschrijven. De besluitvorming binnen ASEAN berust op consultatie en consensus. Als er geen consensus kan worden bereikt, dan neemt de organisatie geen standpunt in over het onderwerp in kwestie. De lidstaten bereiken dan een akkoord over het feit dat ze niet akkoord zijn, gaan hun eigen weg en behouden minstens de illusie van eenheid binnen ASEAN. Het praktische resultaat is dat ASEAN enkel beslissingen kan nemen op basis van de grootste gemene deler waarmee de lidstaten akkoord kunnen gaan. Dankzij deze besluitvormingswijze is ASEAN verenigd gebleven. Het is de meest pragmatische manier om multilaterale betrekkingen te construeren in een gebied met zo’n historische, politieke en etnische diversiteit. De ‘*ASEAN way*’ weerspiegelt de gehechtheid van de lidstaten aan hun moeizaam veroverde soevereiniteit.⁴³ Deze besluitvormingswijze congrueerde met de normen die in Chinese ogen de relaties tussen staten moeten regelen, wat voor een stuk de Sino-ASEAN toenadering verklaarde.⁴⁴

Het *engagement*-beleid van ASEAN haakte in op het Chinese ‘charme-offensief’ dat was opgezet om het ontstaan van een mogelijke regionale anti-Chinese coalitie te verijdelen, en beide sporen versterkten elkaar. In het groeiend regionaal multilateralisme evolueerde China van een sceptische buitenstaander naar een waarnemer, werd het later een gesprekspartner (van ASEAN) en groeide het ten slotte uit tot een volwaardig stichtend lid (van het ARF). Sommige waarnemers

⁴⁰ ACHARYA, o.c., p. 153; BA, Alice D., China and ASEAN: re-navigating relations for a 21st-century Asia. In: *Asian Survey*, 43, 2003, 4, p. 627;

⁴¹ VAN NESS, Peter, China and the third world: patterns of engagement and indifference. In: KIM, Samuel S., *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, p. 163.

⁴² CAI, Kevin G., The ASEAN-China Free Trade Agreement and East Asian regional grouping. In: *Contemporary Southeast Asia*, 25, 2003, 3, p. 392.

⁴³ NARINE, Shaun, ASEAN and the management of regional security. In: *Pacific Affairs*, 71, 1998, 2, p. 202.

⁴⁴ SHAMBAUGH, David, China’s new diplomacy in Asia. In: *Foreign Service Journal*, mei 2005, p. 31.

stelden dat deze shift niet gepaard ging met een wijziging in het Chinese beleid.⁴⁵ Zo liet China tot op zekere hoogte toe dat de soevereiniteitsdisputen over de Zuid-Chinese Zee werden besproken in multilaterale fora, maar niet dat er beslissingen over werden genomen.⁴⁶ Of, in meer theoretische termen, de toename van het *nominaal* multilateralisme werd niet vergezeld door een *kwalitatief* multilateralisme.⁴⁷ Het kan echter beargumenteerd worden dat deze shift op zich al een kentering vormde.⁴⁸

In de tweede helft van de jaren negentig werd China ook lid van een aantal niet-gouvernementele multilaterale fora over regionale veiligheid, zoals de *Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia* (CICA), de *Council on Security Cooperation in the Asia-Pacific* (CSCAP) en de *Northeast Asia Cooperation Dialogue* (NEACD).⁴⁹

C. China's reactie op de Aziatische financiële crisis

Ofschoon China relatief gespaard is gebleven van de ergste effecten van de Aziatische financiële crisis (AFC), vormde het niettemin de meest ernstige economische schok van de eerste twee decennia van het hervormingstijdperk. Gezien de beperkte Chinese participatie in de wereldeconomie onder Mao Zedong was de AFC zelfs de meest ernstige internationale economische uitdaging voor China in een halve eeuw. Op het eerste gezicht leek een devaluatie de logische beleids optie. De Chinese producten zouden competitiever worden op de wereldmarkt en de expansie van de export zou worden voortgezet. Aangezien de toename van de export instond voor ongeveer 25 tot 30 procent van de groei van het BBP, zou de devaluatie ook een stimulans kunnen geven aan de economische groei. Alleen op die manier zou de werkloosheid onder controle kunnen worden gehouden, die voortvloeide uit het implementeren van de hervormingsagenda, waarin de nadruk lag op het herstructureren van de staatsbedrijven en het inkrimpen van de overheid.⁵⁰

Dat Peking tijdens de AFC aan de druk weerstond om zijn munt te devalueren, wordt vaak opgevoerd als bewijs dat China heeft 'begrepen' dat bij de status van grootmacht ook zekere

⁴⁵ WHITING, Chinese foreign policy, p. 298.

⁴⁶ GOLDSTEIN, The diplomatic face of China's grand strategy, p. 844.

⁴⁷ WANG, Hongyu, Multilateralism in Chinese foreign policy: the limits of socialization. In: *Asian Survey*, 40, 2000, 3, p. 483.

⁴⁸ CAI, o.c., p. 397.

⁴⁹ WANG, o.c., p. 483.

⁵⁰ MOORE, Thomas G., YANG, Dixia, Empowered and restrained: Chinese foreign policy in the age of economic interdependence. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform*. Stanford, Stanford University Press, 2001, p. 215.

verantwoordelijkheden horen.⁵¹ De Chinese leiders zelf wezen in publieke verklaringen meermaals op hun ‘verantwoordelijkheidszin’. Zodoende hoopten ze een dubbele slag te slaan. Enerzijds zou China door de niet-devaluatie zijn economische kracht aan de wereld kunnen demonstreren. Anderzijds kon China een dosis *goodwill* opbouwen bij zijn buurlanden. De VRC weigerde immers niet enkel om voordeel te halen uit andermans tegenspoed, het bood tevens economische hulp en lage-interestleningen aan. Op die manier onderstreepte Peking het belang dat het heeft bij een stabiel mondiaal economisch systeem.⁵²

Los van het grootsprakerige discours over de ‘verantwoordelijkheid’ van grootmachten, was het niet in China’s eigenbelang om de renminbi te devalueren.⁵³ Het Chinese financiële systeem was, in vergelijking met dat van vele andere Oost-Aziatische landen, relatief gezond. Het recordsurplus op de handelsbalans dat de VRC in 1998 realiseerde, illustreerde dit. Voorts waren het schuldbeheer en de algemene macro-economische situatie gunstig en was speculatie tegen de renminbi vrijwel onmogelijk wegens de niet-convertibiliteit van de Chinese munt voor kapitaaltransacties.⁵⁴

Een devaluatie was echter niet alleen financieel overbodig, het kon ook economische schadelijk zijn. Het zou een spiraal op gang kunnen brengen van competitieve devaluaties in China’s buurlanden, waardoor niet alleen de voordelen van de devaluatie zouden verdwijnen, maar bovendien het risico zou ontstaan dat de regio in een veel diepere recessie of zelfs depressie zou worden meegesleurd. Maar zelfs al kwam zo’n kettingreactie er niet, dan nog zou de positieve impact van een depreciatie op de export twijfelachtig zijn. De Chinese exporten daalden uitsluitend in de Zuidoost-Aziatische regio, waar de vraag werd gedeprimeerd door de AFC. Het was met andere woorden een kwestie van koopkrachtverlies elders, eerder dan een gebrek aan competitiviteit aan Chinese zijde. Goedkopere prijzen zouden in die context gewoon niet volstaan om de Zuidoost-Aziatische afname van Chinese producten aan te zwengelen. Peking was wel erg verontrust door de depreciërende yen. Niet omdat de Chinese export naar Japan werd bedreigd – voor veel Chinese exportproducten bestond er in Japan immers geen binnenlandse productie – maar wel omdat de rol van Japan als economische motor van de regio in het gedrang kwam. Een

⁵¹ CHAN, Gerald, Power and responsibility in China’s international relations. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), Power and responsibility in Chinese foreign policy. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, p. 55; ROSS, The 1995-96 Taiwan Strait Confrontation, p. 117; GOLDSTEIN, The diplomatic face of China’s grand strategy, p. 845; WOMACK, Brantly, How size matters: the United States, China and asymmetry. In: LIU, Guoli, (ed.), Chinese foreign policy in transition. New York, Aldine de Gruyter, 2004, p. 89.

⁵² KIM, Samuel S., China’s path to great power status in the globalization era. In: LIU, Guoli, (ed.), Chinese foreign policy in transition. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 371-372.

⁵³ Tenzij waar anders aangegeven, zijn de argumenten die hier naar voor worden gebracht, gebaseerd op MOORE, o.c., pp. 215-222.

⁵⁴ BRESLIN, Shaun, The politics of Chinese trade and the Asian financial crises: questioning the wisdom of export-led growth. In: *Third World Quarterly*, 20, 1999, 6, p. 1193.

waardevermindering van de renminbi zou echter ook in dit opzicht weinig zoden aan de dijk brengen.

Een andere schaduwzijde aan devaluatie was dat de importen duurder zouden worden. Hierdoor zou de stijging in de Chinese levensstandaard worden afgeremd, wat niet wenselijk was gezien de moeilijke economische hervormingen die op til waren. Daarenboven zou een depreciatie hoogstwaarschijnlijk de inflatie in de hand werken, wegens de hogere kosten van cruciale importen zoals olie. Daarbij komt nog dat duurdere geïmporteerde inputs de productiekosten zelfs in die mate zouden kunnen verhogen, dat de competitiviteit van bepaalde Chinese exportproducten zou verslechteren in plaats van verbeteren. Het omgekeerde gold natuurlijk evenzeer, nog een argument tegen devaluatie. Meer in het algemeen waren experts het erover eens dat China's langetermijncompetitiviteit het beste zou varen bij wisselkoersstabiliteit, omdat de Chinese bedrijven gedwongen zouden worden om hun efficiëntie te maximaliseren. Dezelfde logica kan naast geïmporteerde goederen, eveneens worden toegepast op geïmporteerd kapitaal. Neem bijvoorbeeld de yen. Omdat Japan de grootste bron was van Chinese, overzeese leningen, zou de combinatie van een stabiele renminbi en een depreciërende yen de kosten van de terug te betalen interesten substantieel verminderen.

Verder was er nog de reden die Zhu Rongji zelf naar voor schoof: de mogelijke deuk in het binnenlandse vertrouwen in de economie die een wisselkoersaanpassing zou teweegbrengen. Ten slotte geloofden de Chinese leiders dat een devaluatie onhoudbare druk zou zetten op de link tussen de Hong Kongse dollar en de Amerikaanse dollar, waardoor de status van Hong Kong als internationaal financieel centrum op de helling zou kunnen komen te staan. Dat zou niet alleen schade kunnen toebrengen aan de Chinese economie zelf, maar tevens aan Dengs postulaat van 'één land, twee systemen', dat als verzoeningsmechanisme werd voorgesteld aan Taiwan.

Hieruit blijkt dat er naast economische argumenten, ook politieke argumenten tegen devaluatie een rol speelden. China droeg meer dan 4 miljard dollar bij aan de IMF-reddingsoperatie van Thailand, Indonesië en Zuid-Korea. Het was de allereerste keer dat China participeerde in een dergelijke multilaterale inspanning. Toch speelde hier geen blind altruïsme, eerder 'verlicht eigenbelang'. Naast de hogervermelde economische voordelen rekende Peking ook op een aantal politieke dividenden. China greep de gelegenheid aan om opnieuw zijn blazoen op te poetsen tegenover de ASEAN-landen. Daarnaast hoopten de Chinese leiders aan Washington te demonstreren dat het land klaar was voor de WTO en aldus de harde Amerikaanse positie inzake de toetredingsvoorwaarden af te zwakken. Ten slotte zou het overdreven zijn te beweren dat China de mantel van het regionaal economisch leiderschap van Tokio wou overnemen, maar het zag alleszins een mogelijkheid om minstens een deel van het leiderschapsvacuüm dat Japan

achterliet, op te vullen. Maar de belangrijkste politieke aandrijfriem van het Chinese beleid was de vrees voor binnenlandse politieke instabiliteit.⁵⁵ Ten allen prijze moest daarom worden vermeden dat de AFC overwaaide naar China. Dat dit beleid gunstige reputatie-effecten genereerde, moet daarom misschien eerder worden gezien als *collateral benefit*. Dat neemt niet weg dat de Chinese leiders op zeer handige wijze de situatie hebben aangewend om hun internationale imago wat bij te vijlen.

Naast het rigide wisselkoersbeleid was de belangrijkste reden waarom China gevrijwaard is gebleven van de AFC de relatief beperkte openheid en de onvoltooide liberalisering van de economie. Omwille van de onderontwikkelde Chinese aandelen- en kapitaalmarkten, kwam nagenoeg het volledige bedrag aan FDI's terecht in langetermijnprojecten: "*foreign currency had built many more factories, than it had purchased share certificates.*"⁵⁶ Dat precies de onvolgroeide aard van het Chinese kapitalisme redding had gebracht van de ondergang van dat systeem, gaf aanleiding tot nieuwe debatten in de Chinese top over de na te streven mate van liberalisering en hervorming.⁵⁷

De AFC opende de ogen van de Chinese bewindvoerders op nog een tweede manier. De val van het Soeharto-regime acht maanden na het begin van de crisis toonde aan wat er kan gebeuren als de op een volgehouden economische groei gebaseerde legitimiteit van een regime plots wegvalt. Gedurende drie decennia had Indonesië onder het bewind van Soeharto zijn grootste economische groei gekend sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog. De armoede was substantieel gedaald en de levensstandaard was navenant gestegen. Het regime was weliswaar al langer corrupt, maar werd pas existentieel bedreigd door maatschappelijk protest nadat de economische groei was stilgevallen. De Chinese leiders werden geconfronteerd met wat de gevolgen zouden zijn indien er zich in hun eigen land een economische crisis zou voordoen.⁵⁸

5.2.2 Verhoogde participatie in mondiale regimes

Naast een toegenomen engagement ten aanzien van Aziatische regionale instituties, raakte China ook steeds dieper betrokken in mondiale regimes. Maar waar de omhelzing van het regionale multilateralisme een eerder recente Chinese reactie was op de groeiende ongerustheid en angst in de regio, was de verhoogde steun voor mondiale regimes het resultaat van een veel langer en gradueel proces dat startte in de jaren zeventig. Niettemin trad er vooral vanaf de tweede helft van de jaren negentig eveneens een versnelling op in de Chinese participatie in

⁵⁵ GONG, Gerrit, China into the Abyss? In: *Washington Quarterly*, 22, 1999, 2, p. 28.

⁵⁶ BRESLIN, o.c., p. 1193.

⁵⁷ *Ibid.*, pp. 1193-1194.

⁵⁸ MINXIN, Pei, Asia's political lesson's. In: *China Business Review*, sept-okt. 1999.

mondiale regimes.⁵⁹ Hieronder wordt getracht om aan de hand van enkele casi dit toenemend engagement te schetsen en te verklaren.⁶⁰

A. Wapenbeheersing en ontwapening

De Chinese houding tegenover het internationale wapenbeheersingsregime heeft enkele substantiële wijzigingen ondergaan sinds het einde van de jaren zeventig. Onder Mao werd wapenbeheersing in rabiante termen afgekeurd. De verschillende multilaterale regimes discrimineerden volgens Peking de *'have-nots'* en waren enkel gericht op het institutionaliseren van de hegemonie van de supermachten.⁶¹ Nadat China zelf was toegetreden tot het selecte 'clubje' van kernmachten en na het lanceren van de economische hervormingen door Deng, zou er langzaam een koerswijziging optreden in het Chinese beleid. Niettemin beschouwde China tot een heel eind in de jaren tachtig wapenbeheersing en non-proliferatie als de verantwoordelijkheid van de VS en de Sovjet-Unie, en als verholen pogingen om de Chinese invloed in te dijken.⁶²

Sindsdien, maar vooral sinds de jaren negentig, bracht een dramatische shift het Chinese beleid ten aanzien van het internationale wapenbeheersingsregime meer in lijn met de internationale normen en standaarden. China werd lid van een groot aantal multilaterale regimes en verdragen, ging bilateraal verbintenissen aan met de VS en paste zijn interne wetgeving zo aan dat de wapenexporten strenger gecontroleerd zou worden.⁶³ China trad toe tot het NPT-verdrag in 1992; ondertekende en ratificeerde de *Biological Weapons Convention* (BWC) in hetzelfde jaar; trad toe tot de *Chemical Weapons Convention* (CWC) in 1993 (geratificeerd in 1997); werd lid van het *Zangger Comité* in 1997; ondertekende het *Comprehensive Test Ban Treaty* (CTBT) in 1996; stemde er in 1992 mee in om de basisprincipes van het MTCR na te leven; trad toe tot het *U.N. Conventional Arms Register* (waardoor Peking op vrijwillige basis meer transparantie in zijn wapentransfers dient te verschaffen) en lanceerde zelf voorstellen voor wapenbeheersing in de VN, zoals het voorstel voor een conventie over de volledige vernietiging van de

⁵⁹ KIM, China's path to great power status in the globalization era, p. 373.

⁶⁰ Het is niet mogelijk om binnen het bestek van dit hoofdstuk alle noemenswaardige regimes te behandelen. Aan de hand van drie casi zal worden getracht het patroon te schetsen van toenemende conformiteit en activisme dat zich duidelijk manifesteert in een heel spectrum aan domeinen, zoals bijvoorbeeld ook milieubescherming en de Chinese houding ten aanzien van humanitaire interventies en de hervorming van de VN.

⁶¹ SWAINE, Michael D., JOHNSTON, Alastair Iain, China and arms control institutions. In: ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, (eds.), *China joins the world: progress and prospects*. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, p. 100.

⁶² MEDEIROS, Evan S., FRAVEL, M. Taylor, China's new diplomacy. In: *Foreign Affairs*, 82, 2003, 6, p. 27.

⁶³ JING-DONG, Yuan, The evolution of China's nonproliferation policy since the 1990s: progress, problems and prospects. In: *Journal of Contemporary China*, 31, 2002, 11, p. 209.

kernwapenarsenalen of over het ‘*no-first-use*’-principe inzake nucleaire wapens. Daarnaast daalde het volume van de Chinese export van wapens en militaire technologie.⁶⁴

Ondanks aanhoudende westerse bezorgdheden aangaande de Chinese export van gevoelig militair materieel en de mate van naleving van de aangegane internationale verbintenissen door Peking, is de algemene trend gunstig te noemen. Wat verklaart deze radicale koerswijziging? Laten we de ondertekening van het CTBT als voorbeeld nemen.⁶⁵ De beslissing om het CTBT-verdrag te ondertekenen werd slechts genomen na aanslepende interne discussies. Aan de ene zijde opperden de PLA en de defensie-industrie dat China een te grote technologische achterstand had op de andere kernmachten. Het CTBT zou deze achterstand consolideren, waardoor China niet meer zou beschikken over een probate en geloofwaardige nucleaire retaliatiecapaciteit. Aan de andere zijde betoogde het Ministerie van Buitenlandse Zaken dat China’s internationale imago als een verantwoordelijke grootmacht op het spel stond, en hiermee ook bepaalde Chinese belangen in het buitenland. China stond voor een overweldigende internationale druk om zijn nucleaire testen te staken. Rusland, Frankrijk, de VS en het Verenigd Koninkrijk hadden al een informele overeenkomst bereikt over een moratorium op het testen van kernwapens en na de laatste Franse test in januari 1996 bleef China over als het enige land dat nog testen uitvoerde. Tokio schortte, in een reactie op de Chinese nucleaire testen van 1994-1996, leningen en economische hulp aan Peking op en in Kazachstan, Kirgizistan en Oezbekistan – landen niet ver van de Chinese nucleaire site van Lop-Nor – werden massale betogingen gehouden voor de Chinese ambassades uit bezorgdheid over de mogelijke milieu-effecten van de nucleaire testen. Uiteindelijk werden de Chinese leiders overtuigd door de argumenten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en ondertekenden ze het CTBT. Dat de Chinese nucleaire testen zolang bleven voortduren, ondanks de enorme internationale kritiek, bevestigde nochtans de grote invloed van de visie van de militaire kringen. Dat deze visie het uiteindelijk niet haalde, had te maken met de enorme normatieve druk van de internationale publieke opinie en de bezorgdheid van de Chinese leiders om het imago van hun land. Dat impliceerde echter dat “*the decision rested primarily on a difficult calculation of constrained Chinese national interests rather than a powerful commitment to the international non-proliferation and disarmament norms embodied in the treaty.*”⁶⁶ Met andere woorden, de meer coöperatieve Chinese positie was niet het gevolg van een nieuwsoortig,

⁶⁴ SWAINE, o.c., pp. 101-105; GILL, Bates, Two steps forward, one step back: the dynamics of Chinese nonproliferation and arms control policy-making in an era of reform. In: LAMPTON, David M., (ed.), The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 265-266.

⁶⁵ Dat is een relevante casus omdat Peking met het CTBT (de CWC uitgezonderd) voor de allereerste keer instemde met een multilateraal akkoord dat effectief *beperkingen* zou opleggen aan de Chinese militaire slagkracht. Zo’n beslissing is opmerkelijk gezien het belang dat China traditioneel hechtte aan zijn nucleaire arsenaal als symbool van zijn status als grootmacht en als de ultieme garant van de Chinese soevereiniteit.

⁶⁶ GILL, o.c., p. 263.

‘internationalistisch’ wereldbeeld, maar van de beperkingen die voortvloeiden uit het proces van integratie in het wereldsysteem dat de Chinese leiders trachtten voort te zetten.⁶⁷

Achteraf gezien kan de hervormings- en opendeurpolitiek die Deng in 1978 lanceerde, worden beschouwd als de grote katalysator van verschillende graduele trends in het beleid en politieke besluitvormingsproces, die zelfs vandaag hun eindpunt nog niet hebben bereikt. De logica van de economische hervormingen zou op een incrementele manier tal van consequenties en ramificaties uitlokken die door Deng zelf niet waren voorzien. Ten eerste werd China almaar meer een *stakeholder* in het internationale economische en veiligheidssysteem. Derhalve, “*the more Chinese leaders make calculations intended to promote Chinese aims in that system, the more they become enmeshed with it.*”⁶⁸ Telkens de Chinese leiders met een sterke internationale consensus werden geconfronteerd, was hun mogelijkheid om unilateraal op te treden zeer beperkt. Zelfs wanneer deelname aan het internationaal wapenbeheersingsregime kosten met zich meebracht of in eigen land werd aangevochten, waren de kosten van niet-deelname steevast nóg groter. De inzet achter het vestigen van een positief internationaal imago, het verbeteren van de internationale betrekkingen en het verzekeren van toegang tot het internationale financiële en handelssysteem, was het op peil houden van de economische groei. Het is duidelijk dat politieke en economische, eerder dan technologische en militaire overwegingen determinerend waren voor de toenemende participatie in het internationale wapenbeheersingsregime.⁶⁹

Ten tweede werd, zoals reeds vermeld, het besluitvormingsproces sinds de dood van Mao gekenmerkt door een groeiende mate van pluralisering. De ‘proliferatie’ van bureaucratieën, onderzoeksinstituten en wetenschappelijke instellingen, ging hand in hand met een verbreiding van expertise, en een meer gesofisticeerd en pragmatisch beleid. De participatie in een zeer dynamisch en almaar complexer wapenbeheersingsregime, verdiepte niet alleen de nood aan expertise, maar bracht Chinese specialisten ook in contact met hun internationale collega’s. Het eindresultaat was een buitenlands beleid dat convergeerde naar de internationale normen, op een heel spectrum aan domeinen, meer dan enkel inzake wapenbeheersing. Maar aangezien pluralisering ook meer interne debatten betekende, verliep dit ‘convergentieproces’ niet altijd even vlot. Afhankelijk van welke positie het in de interne discussies haalde, kende deze evolutie schokken, onderbrekingen en zelfs terugvallen. Niettegenstaande dit ‘processie-van-Echternach’-

⁶⁷ *Ibid.*, pp. 262-265; SWAINE, o.c., pp. 107-108.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 281.

⁶⁹ *Ibid.*, pp. 281-282.

patroon is het eindresultaat niettemin een ‘Grote Sprong Voorwaarts’ inzake integratie in de ‘internationale samenleving’ en conformiteit aan de internationale geplogenheden.⁷⁰

Toen Indië en Pakistan in mei 1998 geslaagde nucleaire tests hielden, zag Peking hierin geen nieuwe strategische bedreiging, maar enkel een opportuniteit om zijn internationale status te verbeteren. Ofschoon New Delhi had verklaard dat de nucleaire testen in de eerste plaats gericht waren tegen China, was de Chinese reactie op de detonaties opvallend mild. Eerst poogde Peking samen met Washington de Pakistani’s te doen afzien van retaliatietesten, zij het tevergeefs. Vervolgens vond op initiatief van de Chinese delegatie in de VN-Veiligheidsraad een bijeenkomst in Genève plaats, waar werd besproken hoe een nucleaire wapenwedloop op het Zuid-Aziatische subcontinent kon worden verhinderd. De Chinese leiders wisten munt te slaan uit de situatie door hun verantwoordelijkheid ten aanzien van het internationale wapenbeheersings- en nonproliferatieregime te onderstrepen en de samenwerking met de VS te verbeteren aan de vooravond van een belangrijk bezoek van president Clinton in juni. De Chinese regionale diplomatie werd wederom gekenmerkt door een hoge pragmatische inslag en aangedreven door ‘*image concern*’. Dat neemt niet weg dat het Chinese buitenlands beleid ook echt ‘verantwoordelijk’ en multilateraal wás.⁷¹

B. Mensenrechten

Het debat tussen de westerse geïndustrialiseerde democratieën, die de nadruk leggen op burgerlijke en politieke rechten, en de socialistische en enkele derdewereldlanden, die eerder op het belang wijzen van economische, sociale en culturele rechten, is reeds meer dan een halve eeuw aan de gang.⁷² Het is echter pas na de historische omwentelingen van 1989 – Tiananmen en het einde van de Koude Oorlog – dat het mensenrechtenthema prominent op de voorgrond zou treden in de relatie tussen China en het Westen. Ofschoon de zwaarste post-Tiananmensancties reeds in 1990 werden opgeheven, zou de westerse kritiek op de mensenrechtensituatie in China blijven aanhouden. De hernieuwing van de Chinese MFN-status in het Amerikaanse Congres, de jaarlijkse pogingen om China te laten veroordelen door de Mensenrechtencommissie van de VN,

⁷⁰ *Ibid.*, pp. 280-281 en pp. 284-285.

⁷¹ MOORE, o.c., p. 221; SHIRK, Susan, Chinese perceptions of India: brief comments. In: PUMPHREY, Carolyn W., (ed.), *The rise of China in Asia: security implications*. Carlisle, Strategic Studies Institute, 2002, pp. 108-109.

⁷² FEINERMAN, James V., Chinese participation in the international legal order: rogue elephant or team player? (Special issue: China’s legal reforms) In: *The China Quarterly*, 141, mrt. 1998, pp. 198-199; SEYMOUR, James D., Human rights in Chinese foreign relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, p. 217.

de mislukte poging van de Chinese leiders om de Olympische Spelen van 2000 binnen te halen, het waren allemaal indicaties van het toegenomen belang van de mensenrechtenkwestie.⁷³

De initiële Chinese reactie omvatte een combinatie van weerstand en selectieve toegevingen gericht op het verzekeren van drie doelstellingen: “to rally Third World support [...], to appeal to advocates of realpolitik in the West, and to construct policy dilemmas for human rights advocates”.⁷⁴ Zo pareerde Peking de westerse kritiek steevast met het principe van non-interferentie, de theorie van het cultureel-relativisme en door zelf kritiek te uiten op de mensenrechtensituatie in het Westen.⁷⁵ Naast het retorisch verweer maakte China ook tactische toegevingen, zoals het periodiek vrijlaten van politieke dissidenten.⁷⁶

Naarmate de Chinese elite haar zelfvertrouwen herwon, veranderde de Chinese houding van passief verzet naar een meer actieve samenwerking met de internationale gemeenschap. De Chinese regering publiceerde een reeks witboeken waarin ze een eigen visie op mensenrechten formaliseerde, die kon dienen als basis van een gesofisticeerde mensenrechtendiplomatie. Tevens werden verscheidene VN-rapporteurs uitgenodigd in China, als bewijs dat het land wel degelijk internationale supervisie aanvaardde, en was Peking gastheer voor de VN-Conferentie over vrouwen in 1995. Het voorlopige hoogtepunt van deze campagne kwam er in 1997-1998. In 1997 ondertekende de Volksrepubliek het *Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten* (geratificeerd in maart 2001) en in 1998 het *Internationale Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten*.⁷⁷ Daarenboven stemde Peking in met controles op de naleving ervan. Ondanks het ontbreken van ‘harde’ instrumenten om het internationale mensenrechtenregime te doen naleven, was China’s procedurele en zelfs substantiële steun voor het regime gestaag gestegen. Gezien het feit dat het mensenrechtenregime in zekere zin een bedreiging vormde voor de heerschappij van de CCP kan dat zeer opmerkelijk worden genoemd.⁷⁸

Opnieuw stellen we ons de vraag wat het toegenomen Chinese engagement, of het nu eerder symbolisch, dan wel substantieel van aard was, kan verklaren. De internationale kritiek heeft

⁷³ NATHAN, Andrew J., China and the international human rights regime. In: ECONOMY, Elizabeth, OKSEBERG, Michel, (eds.), *China joins the world: progress and prospects*. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, pp. 146-147

⁷⁴ *Ibid.*, p. 148.

⁷⁵ MEN, Jing, *Converging to the international society? An analysis of Chinese foreign policy from 1949 to 2002*. Vrije Universiteit Brussel, doctoraal proefschrift, 2004, p. 170.

⁷⁶ NATHAN, o.c., pp. 149-150.

⁷⁷ DEKLERCK, Stijn, Human rights in China: tradition, politics and change. In: *Studia Diplomatica*, LVI, 2003, 6, pp. 77-78; MEN, Jing, GEERAERTS, Gustaaf, China’s rise and Northeast Asian security. In: *Ibid.*, p. 47; NATHAN, o.c., p. 136.

⁷⁸ FOOT, Rosemary, Chinese power and the idea of a responsible state. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), *Power and responsibility in Chinese foreign policy*. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, p. 37.

ongetwijfeld ook in dit proces een rol gespeeld. Om de economische ontwikkeling op peil te houden, moet China geavanceerde technologie en kapitaal uit het buitenland aantrekken. Daarom is het belangrijk dat China wordt gezien als een actieve en verantwoordelijke participant, en niet als een geïsoleerde, obstructionistische speler in internationale instituties. De bezorgdheid om zijn internationale imago en reputatie, de afgeleide van een in essentie binnenlandse doelstelling, zorgde ervoor dat China zijn participatie in het internationale mensenrechtenregime verhoogde.⁷⁹

De internationale druk zou echter nooit zo effectief zijn geweest als het niet werd ondersteund door autonome binnenlandse krachten die in dezelfde richting werkten en vice versa. China evolueerde al enkele jaren in de richting van een rechtsstaat (*rule of law*). Deze beweging was hoofdzakelijk ingegeven door de nood aan een moderne, voorspelbare administratie. Maar het was eveneens een zogenaamd “*second image reversed*”-gevolg van de normatieve druk van de internationale gemeenschap.⁸⁰ De strafwet werd aangepast, de rechtbanken werden versterkt, de activiteit en het gezag van het Nationale Volkscongres werd verhoogd, etc. Hoewel er in de praktijk vaak een kloof bleef bestaan met wat er op papier stond, waren deze ontwikkelingen toch potentieel belangrijke stappen in de verbetering van de mensenrechten.⁸¹

C. De weg naar het WTO-lidmaatschap

Reeds in 1986 had China toetreding gezocht tot de GATT (*General Agreement on Trade and Tariffs*), maar de onderhandelingen werden stopgezet na Tiananmen. Er was een korte periode van hernieuwde belangstelling in 1994, net vóór de formele oprichting van de WTO, maar tegen dan was de drempel om toe te treden aanzienlijk verhoogd. Dat had te maken met het nieuwe beeld in de VS van China als een potentiële economische reus die de VS zou kunnen overvleugelen met goedkope exporten. Daarom verzetten de VS zich tegen de Chinese wens om toe te treden als ‘ontwikkelingsland’. Bovendien was er ook aanzienlijke binnenlandse tegenstand in China, vooral vanwege de staatsbedrijven en de bureaucratieën die hen vertegenwoordigden. Li Peng, de adoptiefzoon van Zhou Enlai en premier sinds 1988, nam de belangenbehartiging van deze groep op zich en werd een fervent tegenstander van de toetreding. Tijdens de crisis in de Straat van Taiwan in 1995-1996 werden de toetredingsonderhandelingen verder opgeschort en pas na de

⁷⁹ MEN, *Converging to the international society?*, p. 173.

⁸⁰ KIM, *China’s path to great power status in the globalization era*, p. 375.

⁸¹ NATHAN, o.c., p. 151.

verbetering in de Sino-Amerikaanse relaties in de nasleep van die crisis konden ze worden voortgezet.⁸²

Net als het vorige partijcongres, zou het vijftiende partijcongres in september 1997 een belangrijke *boost* geven aan de economische hervormingen. In zijn speech voor het congres benadrukte Jiang dat er niet langer kon worden ontsnapt aan de krachten van de globalisering. Indien China zijn ‘mondiaal burgerschap’ niet wou verspelen, was volgens hem de enige optie om de economische hervormingen verder te zetten en de staatsbedrijven te herstructureren.⁸³ Op hetzelfde congres werd met de zogenaamde ‘*three represents theory*’, een belangrijke aanzet gegeven tot eliteaccommodatie. Die theorie stelde dat de partij de vertegenwoordiger was van ‘de geavanceerde productieve krachten, de geavanceerde cultuur en de meerderheid van de bevolking’. Met die eerste categorie werd het CCP-lidmaatschap opengesteld voor de kapitalistische ondernemersklasse. Deze beweging naar toenemende inclusiviteit, of absorptie van nieuwe maatschappelijke groepen, fungeerde als een *quid pro quo* voor de exclusiviteitsclaim op de publieke sfeer, die door de draconische en paniekerige reactie op de Falun Gong in 1999 nog maar eens werd onderstreept.⁸⁴

Onder impuls van de nieuwe hervormingsgezinde premier Zhu Rongji en partijsecretaris-generaal Jiang Zemin werd op een bijeenkomst van het Politburo eind februari 1999 goedkeuring gegeven aan een breed pakket toegevingen, nodig om het WTO-lidmaatschap te verzilveren. De hervormers, die op dat moment de dominante factie waren, rekenden erop dat het WTO-lidmaatschap extra druk zou zetten op de staatsbedrijven om monopolies af te bouwen en competitiever te worden of anders de deuren te sluiten. Het probleem van de logge Chinese industrie was acuter geworden omwille van de vertraging in de economische groei in de nasleep van de AFC.⁸⁵

Spoedig zouden een aantal gebeurtenissen de dominante positie van de hervormers beginnen ondergraven. Op 24 maart 1999 begon de NAVO luchtbombardementen uit te voeren op Joegoslavië om president Milosevic het Rambouillet-akkoord te doen aanvaarden, waarin de provincie Kosovo bijna volledige autonomie verkreeg. De rol van de VS voedde de vrees bij de Chinese conservatieven dat Washington niet bereid was zich te onderwerpen aan de spelregels

⁸² FEWSMITH, Joseph, *China since Tiananmen: the politics of transition*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001, pp. 203-204; FEWSMITH, Joseph, *The politics of China's accession to the WTO*. In: *Current History*, sept. 2000, p. 268.

⁸³ KIM, Samuel S., *Chinese foreign policy in theory and practice*. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, p. 6.

⁸⁴ DOOM, Ruddy, *Treurlied op de Gele Rivier: conflict en ontwikkeling in China*. Onuitgegeven cursus. Gent, Vakgroep Studie van de Derde Wereld, 2004-2005, p. 130.

⁸⁵ FEWSMITH, *The politics of China's accession to the WTO*, p. 269.

van multilaterale instituties (zoals bijvoorbeeld de VN). Enkelen opperden zelfs dat het voor 6 april geplande bezoek van Zhu aan de VS moest worden afgeblazen, maar onder toedoen van Jiang Zemin ging het bezoek door zoals voorzien.⁸⁶

Het weekend vóór het bezoek belegde president Clinton een vergadering met zijn adviseurs. Zijn team voor de buitenlandse politiek was voorstander van het ondertekenen van een akkoord dat waarschijnlijk beter zou uitvallen dan het Amerikaanse bedrijfsleven enkele maanden daarvoor had durven hopen. Maar Clintons binnenlandse adviseurs stelden dat het Congres elke deal zou verwerpen waarbij er geen bescherming werd voorzien voor sectoren die directe en scherpe Chinese concurrentie mochten verwachten (bijvoorbeeld textiel). Bovendien zou zo'n niet-ratificatie slechter zijn voor de Chinees-Amerikaanse betrekkingen dan het niet bereiken van een akkoord. De president volgde het advies van zijn binnenlandse adviseurs. Gevolg: Zhu keerde met lege handen uit Washington terug en viel ten prooi aan hevige kritiek van zijn tegenstanders. Maar ook president Clinton deelde in de klappen, in zijn geval vanwege het bedrijfsleven, en zou alras zijn foute beslissing inzien. Reeds op 13 april telefoneerde hij naar Zhu en zei dat hij een akkoord wou sluiten over de Chinese toetreding vóór het einde van het jaar.⁸⁷

In de ochtend van 8 mei, twee weken na het begin van de NAVO-luchtaanvallen op Joegoslavië, sloegen vijf Amerikaanse bommen in op de Chinese ambassade in Belgrado. Meteen kwam de Chinese bevolking de straat op en begon te demonstreren voor de Amerikaanse ambassades (één Amerikaans consulaat werd zelfs platgebrand). Li Peng, oud-premier en voorzitter van het parlement, en de nationalistische vleugel van de PLA maakten van het moment gebruik om kritiek te leveren op de 'verrader' Zhu Rongji, in de hoop aldus ook Jiang Zemin te treffen. Jiang pareerde de kritiek door in het Volksdagblad (*Renmin Ribao*) en in interne topbijeenkomsten hard te fulmineren tegen het Amerikaanse 'imperialisme'. Zhu wist pas op het einde van de zomer zijn positie opnieuw te verstevigen door zijn belangrijk aandeel in het ontdekken van de corruptie in de havenstad Xiamen.⁸⁸

Gezien de moeilijke situatie in Peking konden de onderhandelingen pas worden hervat in november. De gesprekken leken in een impasse te zijn beland tot er op 15 november, tot ieders verbazing, toch nog een akkoord werd bereikt. China maakte daarbij heel wat belangrijke toegevingen aan de VS. Zo werd voorzien dat China niet alleen zijn tarifaire en niet-tarifaire handelsbarrières zou slopen, maar eveneens dat het traditioneel gesloten sectoren als telecommunicatie, de banksector en het verzekeringswezen zou openen. Het valt niet te

⁸⁶ *Ibid.*, pp. 269-270.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 270.

⁸⁸ *Ibid.*, pp. 271-272.

ontkennen dat “Beijing’s determination to gain WTO entry at almost any price represents a big gamble in the checkered history of China’s engagement with the global community.”⁸⁹ Dit roept de vraag op waarom China zo graag een akkoord wilde sluiten, ook al moest daarvoor worden ingebonden op wat traditioneel het meest gevoelige thema was voor Peking: soevereiniteit. Joseph Fewsmith vat het als volgt samen: “What convinced the Chinese leadership to proceed with the deal was the commitment of Jiang Zemin and Zhu Rongji to globalization and a fundamental restructuring of Chinese industry. Politically, failure to reach an agreement would have left Jiang in a passive position with his domestic adversaries, including Li Peng. Jiang would have had a large and inefficient government-owned enterprise sector with no way to address its problems.”⁹⁰ Jiang en Zhu zagen in het WTO-lidmaatschap dus een hefboom om hun binnenlandse tegenstanders buitenspel te zetten en zo hun binnenlandse hervormingsprogramma te stimuleren. Zij geloofden dat hiermee de economische groei kon worden voortgezet, wat zou resulteren in een verhoging van de levensstandaard en een hogere legitimiteit voor het politieke establishment.⁹¹

Het Amerikaans-Chinese akkoord baande de weg voor het bilaterale akkoord tussen China en de EU en daarmee waren alle grote obstakels voor de Chinese toetreding tot de WTO uit de weg geruimd. In september 2000 keurde de Amerikaanse Senaat de permanente MFN-status van China goed, waardoor het jaarlijks debat dat geregeld voor spanningen had gezorgd, werd afgeschaft.⁹² Op 11 december 2001 werd de Volksrepubliek China het 143ste lid van de WTO.⁹³

⁸⁹ KIM, China’s path to great power status in the globalization era, p. 373.

⁹⁰ FEWSMITH, The politics of China’s accession to the WTO, p. 273.

⁹¹ LAI, Hongyi Harry, Behind China’s World Trade Organization agreement with the USA. In: *Third World Quarterly*, 22, 2001, 2, pp. 247-251; LESAGE, Dries, KERREMANS, Bart, ORBIE, Jan, China and WTO: Chinese, American and European perspectives. In: *Studia Diplomatica*, LVI, 2003, 6, pp. 122-123.

⁹² SANGER, David E., New realism wins the day as Senate passes Trade Bill. In: *New York Times*, 19 sept. 2000.

⁹³ DOOM, Treurlied op de Gele Rivier, p. 107.

5.3 DE GROOTMACHTENDIPLOMATIE

Naast de meer positieve houding tegenover multilateralisme was de tweede innovatie in de Chinese buitenlandse politiek na 1996 het afsluiten van verschillende soorten ‘partnerschappen’ met alle grootmachten en belangrijkste regionale organisaties (zie Tabel 1).

Tabel 1. Partnerschappen tussen China en de belangrijkste landen/regionale organisaties

<i>Datum</i>	<i>Partner</i>	<i>Soort partnerschap</i>
April 1996	Rusland	<i>“strategic, co-operative partnership of equality and mutual trust facing the twenty-first century”</i>
Mei 1997	Frankrijk	<i>“comprehensive partnership”</i>
Oktober 1997	VS	<i>“constructive strategic partnership”</i>
November 1997	Canada	<i>“comprehensive partnership straddling over the present and next centuries”</i>
December 1997	Mexico	<i>“comprehensive partnership straddling over the present and next centuries”</i>
December 1997	ASEAN	<i>“partnership facing the twenty-first century based on good-neighbourliness and mutual trust”</i>
December 1997	Indië	<i>“partnership of constructive co-operation facing the twenty-first century”</i>
Februari 1998	Pakistan	<i>“partnership of comprehensive co-operation facing the twenty-first century”</i>
April 1998	EU	<i>“constructive partnership of long-term stability facing the twenty-first century”</i>
Oktober 1998	Verenigd Koninkrijk	<i>“comprehensive partnership”</i>
November 1998	Japan	<i>“partnership of friendship and co-operation facing the twenty-first century working for peace and development”</i>
Februari 1999	Zuid-Afrika	<i>“constructive partnership facing the twenty-first century”</i>
April 1999	Egypte	<i>“relationship of strategic co-operation facing the twenty-first century”</i>
Oktober 1999	Saoudi-Arabië	<i>“relationship of strategic co-operation facing the twenty-first century”</i>

Bron: CHENG, Joseph Y. S., WANKUN, Zhang, Patterns and dynamics of China’s international strategic behaviour. In: *Journal of Contemporary China*, 31, 2002, 11, p. 237.

De verschillende partnerschappen deelden een aantal kenmerken die aanknoopten bij het NSC. De partners dienden met elkaar om te gaan op basis van gelijkheid, wederzijdse voordelen en met respect voor elkaars verschillen. Ze zouden op vriendschappelijke voet moeten

samenwerken, confrontatie moeten vermijden, en geen alliantie mogen sluiten, noch tegen de belangen van een derde staat mogen ingaan. De Chinese leiders wilden dit model van partnerschap uitdragen als de basis voor een nieuw type van interstatelijke relaties in de eenentwintigste eeuw.⁹⁴

Met deze *Grootmachtendiplomatie* bouwde Peking in zekere zin voort op de bilaterale relaties die het in de eerste helft van de jaren negentig had ge(her)normaliseerd.⁹⁵ Anderzijds was het een breuk met de voorgaande jaren, omdat Dengs stelregel dat China een *low-profile* houding moest aannemen op de internationale scène (de ‘vierentwintig-karakters’-strategie) niet meer werd gevolgd. Van de doctrine van het ‘onafhankelijk’ buitenlands beleid, zoals die in 1982 in de grondwet werd verankerd, werd echter nooit afgeweken. De ‘nieuwe’ strategie was dus eerder een stijlbreuk dan het gevolg van een substantiële wijziging in het Chinese wereldbeeld. Achter dit nieuwe discours van wilsoniaans-idealistische principes gingen nog steeds dezelfde – vooral economische – belangen schuil:

- (a) het bestendigen van de vreedzame internationale omgeving, zodat alle aandacht aan de economische ontwikkeling kan worden besteed;
- (b) het openbreken van nieuwe markten en het aantrekken van investeringen, geavanceerde technologie en management-expertise;
- (c) het verbeteren van China’s imago;
- (d) het verzekeren van de erkenning van China’s status als grootmacht en het verhogen van China’s internationale invloed; en
- (e) het nastreven van een multipolarisering van de wereldpolitiek en het verhinderen dat de VS de internationale aangelegenheden domineren.⁹⁶

Het gedifferentieerde diplomatiek taalgebruik waarin de verschillende partnerschappen werden gehuld, weerspiegelde de hiërarchie van het partnerschapsnetwerk. Bovenaan stonden de ‘strategische partnerschappen’ met Rusland en de VS. Eronder volgden de ‘veelomvattende partnerschappen’ met Frankrijk, Canada, Mexico, Pakistan en het Verenigd Koninkrijk, gevolgd door de partnerschappen met de EU en ASEAN. Nog lager volgden de bilaterale relaties met Indië en Japan en helemaal onderaan deze met Zuid-Afrika, Egypte en Saoedi-Arabië.⁹⁷ Hieronder wordt gespeurd naar de drijfveren achter de belangrijkste twee partnerschappen.

⁹⁴ CHENG, Joseph Y. S., WANKUN, Zhang, Patterns and dynamics of China’s international strategic behaviour. In: *Journal of Contemporary China*, 31, 2002, 11, pp. 238-239.

⁹⁵ MEDEIROS, Evan S., FRAVEL, M. Taylor, China’s new diplomacy. In: *Foreign Affairs*, 82, 2003, 6, pp. 24-25.

⁹⁶ CHENG, o.c., pp. 238-244.

⁹⁷ CHENG, o.c., p. 245

6.3.1 De strategische convergentie met Rusland

De Chinees-Russische betrekkingen hebben een grondige transformatie ondergaan in de jaren negentig. Na de normalisering in 1989 evolueerde de bilaterale relatie achtereenvolgens van ‘vriendschappelijke betrekkingen’ in 1992, over een ‘constructief partnerschap’ in 1994, naar een ‘strategisch partnerschap’ in 1996, om uiteindelijk te culmineren in het ‘Akkoord van Goednabuurship en Vriendelijke Samenwerking’ in 2001.⁹⁸ Het partnerschap met Rusland was zonder twijfel het meest verregaande in zijn soort. Wat waren de drijvende factoren achter deze toenadering?

De belangrijkste verklaring lag in de slechte relatie die beide landen hadden met het Westen, in het bijzonder met de VS.⁹⁹ Net zoals het Kremlin de oostwaartse NAVO-uitbreiding beschouwde als een middel om Rusland in te dammen, zo keken de Chinese leiders aan tegen de rol van de VS in de Taiwan-crisis van 1996 als een poging om de groeiende Chinese invloed in te dijken. De Amerikaans-Britse luchtaanvallen op Irak in december 1998, de NAVO-interventie in Kosovo en de plannen voor een raketterschild boven de VS zelf (*National Missile Defense*, NMD) en misschien ook Japan, Zuid-Korea en Taiwan (*Theater Missile Defense*, TMD) werden in Moskou en Peking gepercipieerd als aanwijzingen van het Amerikaanse streven naar wereldheerschappij. Rusland en China hoopten door hun gemeenschappelijke oppositie tegen Washingtons hegemonische ambitie, vorm te kunnen geven aan een meer inclusief, multipolair internationaal systeem, waarin ook de VN en multilateralisme in het algemeen een grotere rol zouden spelen.¹⁰⁰

De verstandhouding tussen beide landen werd verder geschraagd door de gezamenlijke nadruk op het non-interferentieprincipe. Hiermee kon niet alleen de westerse kritiek op de mensenrechtensituatie in beide landen worden gepareerd. Tevens kon steun worden bekomen voor gevoelige binnenlandse materies: de Chinese leiders steunden de militaire aanpak van Tsjetsjeense separatisme en Rusland zat volledig op de lijn van Peking wat Taiwan betrof.¹⁰¹

In tegenstelling tot zoveel andere domeinen in het Chinese buitenlandse beleid was het commerciële belang hier eerder marginaal. Steeg, na jaren van stagnatie, de bilaterale handel in 2000 met 39 procent, toch stond Rusland slechts in voor 1,7 procent van het totale Chinese handelsvolume. Ook omgekeerd was het Chinese aandeel in het totale Russische handelsvolume

⁹⁸ WILSON, Jeanne L., Strategic partners: Russian-Chinese relations and the July 2001 Friendship Treaty. In: *Problems of Post-Communism*, 49, 2002, 3, pp. 3-4.

⁹⁹ YU, Bin, Historical ironies, dividing ideologies and accidental “alliance”. In: PUMPHREY, Carolyn W., (ed.), *The rise of China in Asia: security implications*. Carlisle, Strategic Studies Institute, 2002, p. 127.

¹⁰⁰ WISHNICK, Elizabeth, Russia and China: brothers again? In: *Asian Survey*, 41, 2001, 5, pp. 799-800.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 801; GARVER, John W., Sino-Russian relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, p. 117.

zeer laag, namelijk 2,2 procent. In economisch opzicht waren zowel China als Rusland in ruime mate aangewezen op hun relaties met de leidende industriële naties. Dit vormde de hoofdreden waarom de bilaterale relatie niet terugkeerde naar de anti-Amerikaanse alliantie van de jaren vijftig.¹⁰²

6.3.2 Het 'modus vivendi' met de Verenigde Staten

Voor het eerst sinds het hoogtepunt van de Vietnam-oorlog, was in 1996 de mogelijkheid ontstaan dat China en de VS betrokken zouden raken in een direct militair conflict. Beide politieke elites wisten gelukkig een escalatie te vermijden. Beladen met een nieuw bewustzijn van het belang van een goede en stabiele bilaterale relatie streefden ze naar een normalisering van de betrekkingen. Maar daar lagen ook binnenlandse factoren aan ten grondslag. Tijdens de presidentsverkiezing van 1996 werd Clintons Chinabeleid in de perscommentaren bekritiseerd als een mislukking op alle fronten. Na het lezen van deze artikelen hebben de adviseurs van Clinton misschien gedacht dat ze weinig te verliezen hadden en een nieuwe aanpak moesten proberen. Misschien begon president Clinton zich bij de start van zijn tweede en dus laatste ambtstermijn zorgen te maken over zijn historische nalatenschap en wilde hij niet verantwoordelijk worden gesteld voor het stuklopen van de betrekkingen met China. Of misschien wisten topmensen uit het Amerikaanse bedrijfsleven hem ervan te overtuigen dat hun belangen en die van de VS als geheel schade leden door de negatieve verstandhouding tussen Washington en Peking.¹⁰³

Het is ook mogelijk dat de China-adviseurs van Clinton zagen dat zich een verschuiving had voorgedaan in de houding van de Chinese leiders. Jiang Zemin had tijdens de Taiwan-crisis een agressieve, oorlogszuchtige houding ingenomen tegenover de VS. Daarmee bewees hij aan het militaire establishment dat hij zich hard kon opstellen. Maar nu dat hij dat eenmaal had bewezen, had hij er verder weinig belang bij om de confrontatiepolitiek voort te zetten. Nu Deng Xiaopings laatste dagen waren geteld, had Jiang behoefte aan zoveel mogelijk steun en zo weinig mogelijk crises.¹⁰⁴

Vanaf 1996 zou Clinton een *engagement*-beleid opzetten ten aanzien van China. Jiang Zemin bezocht de VS in 1997 en een jaar later reisde Clinton af naar Peking. Tijdens die Amerikaans-Chinese top van 1998 bombardeerde president Clinton China tot 'strategische partner'.¹⁰⁵ Toch

¹⁰² WEITZ, Richard, Why Russia and China have not formed an anti-American alliance. In: *Naval War College Review*, 56, 2003, 4, pp. 39-61.

¹⁰³ BURSTEIN, Daniel, DE KEIJZER, Arne, China: economische en politieke kansen. De invloed van China op bedrijfsleven, economie en politiek. Antwerpen, Contact, 1999, p. 89.

¹⁰⁴ *Ibid.*, pp. 89-90.

¹⁰⁵ HARDING, Harry, The uncertain future of U.S.-China relations. In: In: GUOLI, Liu, (ed.), Chinese foreign policy in transition. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 179-196.

had dit veel meer weg van een poging om vooral de uiterlijke relatie te verbeteren ter camouflage van de beschadigde verhouding, dan van een substantiële vooruitgang in de betrekkingen.¹⁰⁶ Wanneer de relaties in een neerwaartse spiraal terechtkwamen in de periode 1998-2001 zou blijken hoe oppervlakkig dit herstel was geweest.

¹⁰⁶ DE WIJK, Rob, Meer dan een incident. In: *Internationale Spectator*, LIV, apr. 2001, 4, p. 230.

5.4 CONCLUSIE

Rond 1996 zou het reactieve post-Koude Oorlogbeleid gedeeltelijk worden verlaten voor een meer actieve internationale opstelling. Een eerste katalysator voor deze subtiele wijziging was de beslissing van de Clinton-administratie in maart 1996 om twee vliegdekschepen te zenden richting Taiwan. China en de VS leerden dat hun bilaterale relatie, die na het einde van de Koude Oorlog louter op een geo-economische as was geënt, te belangrijk was om ze niet aan geopolitieke motieven ondergeschikt te maken en de Chinees-Amerikaanse betrekkingen werden opnieuw op een meer 'realistische' leest geschoeid.

Een tweede belangrijke drijfveer voor de wijziging in de Chinese houding was de groeiende ongerustheid in Azië over het assertieve, militaristische optreden van de Volksrepubliek. Om het gevaar op een nieuwe periode van diplomatieke isolatie of strategische omsingeling af te wenden, zou Peking enerzijds de militaire modernisering wel voortzetten, maar anderzijds een aantal diplomatieke initiatieven ondernemen om de regionale angsten te doen verdwijnen. Een belangrijk element daarin was de toenemende participatie in multilaterale instituties en regimes. Gezien de traditionele rigide en onbuigzame Chinese houding als het op soevereiniteit aankwam, was dit nieuwe multilaterale engagement opmerkelijk. Het was niet het gevolg van een bewuste radicale koerswijziging om het multilateralisme als institutie te omarmen, maar wel van verschillende autonome afwegingen, waarbij geval per geval werd beslist om over te gaan tot een dieper engagement in het specifieke multilaterale forum. Dit werd door Samuel Kim gepast omschreven als 'incrementeel multilateralisme'.¹⁰⁷ Ten gronde was het groeiend multilateralisme een (onbedoelde) uitloper van Dengs 'hervormings- en opendeurpolitiek' die steeds verder in al zijn consequenties werd doorgedreven.

China lag bijvoorbeeld mee aan de basis van de oprichting van de 'Vijf van Shanghai', ondertekende het CTBT-verdrag, speelde een faciliterende rol in het organiseren van gesprekken om de spanningen op het Koreaanse schiereiland te verminderen, betuigde zijn steun aan het nucleaire non-proliferatieregime en haalde de banden aan met ASEAN. Dit toegenomen multilateraal engagement weerspiegelde echter naast het willen geruststellen van de buurlanden in elk van de specifieke gevallen ook andere substantiële belangen, zoals dit hoofdstuk heeft aangetoond. Dat kan nog het duidelijkst worden geïllustreerd aan de hand van de 'Vijf van Shanghai', waarin Peking een hefboom zag om de binnenlandse onrust in te dijken, de toegang tot de Centraal-Aziatische energievoorraden te verzekeren en strategische invloed te verwerven. De

¹⁰⁷ KIM, China's path to great power status in the globalization era, pp. 374-375.

nieuwe multilaterale inslag was weliswaar reëel en belangrijk, maar anderzijds slechts partieel en voorwaardelijk, zoals de Chinese houding inzake de bespreking van de soevereiniteitsdisputen met ASEAN illustreerde. Het weerspiegelde een symbolische stijlverandering, eerder dan een substantiële verandering in het Chinese buitenlandse beleid.¹⁰⁸

Grosso modo streefde Peking in deze periode nog steeds dezelfde belangen na, maar voelde het een grotere behoefte om zijn acties verbaal te rechtvaardigen. In publieke verklaringen hamerde Peking er stevast op dat het nieuwe Chinese engagement in regionale multilaterale organisaties en de beslissing om de renminbi niet te devalueren tijdens de AFC, illustreerden dat China geen bedreiging vormde, maar integendeel een constructieve rol speelde in het behoud van de vrede, stabiliteit en economische welvaart in de regio. De grotere gevoeligheid van China voor zijn reputatie had te maken met een wijziging in zijn identiteit of zelfbeeld: *“Over the 1980s and 1990s China’s self-identification has undergone a change, a blurring. The traditional sovereign-centric, autonomous major power identity [...] has been uneasily linked to a newer identity as a responsible major power, one whose status is measured in part by participation in institutions that regulate interstate behavior.”*¹⁰⁹

Door de toetreding tot de WTO en het opgeven van een deel van zijn economische soevereiniteit, raakte China dieper dan ooit betrokken in het internationale financieel-economische systeem. Maar meer dan een medespeler in dat systeem, is Peking er ook een dragende pijler van geworden. Dat het vanuit economische oogpunt niet was aangewezen om de Chinese munt te devalueren tijdens de AFC, en dat hierdoor een positieve bijdrage is geleverd tot het indijken van de crisis, toonde aan dat de Chinese belangen steeds meer verweven raakten met de belangen van de internationale gemeenschap. In die zin is China een status-quo macht, die de internationale en regionale orde helpt instandhouden, niet uit een of ander idealistisch wereldbeeld, maar uit een rationele afweging van zijn belangen.

De tweede grote innovatie in de Chinese buitenlandse politiek na de Taiwancrisis van 1995-1996, de *Grootmachtdiplomatie*, was net als het toegenomen multilateralisme eerder een stijl- dan een inhoudsbreuk. Het bracht weliswaar voor het eerst weer een mondiale dimensie in de Chinese buitenlandse politiek die meer omvatte dan enkel de relaties met de VS, maar tussen de grootse retorische omschrijvingen van de bilaterale relaties en de eerder schrale werkelijke inhoud ervan, gaapte vaak een kloof. Met dit discours verhoogde China zijn profiel op de internationale scène om een hogere status te verwerven in de hoop de ‘multipolarisering’ van de wereldpolitiek te

¹⁰⁸ GOLDSTEIN, The diplomatic face of China’s grand strategy, p. 844.

¹⁰⁹ JOHNSTON, Alastair Iain, International structures and Chinese foreign policy. In: KIM, Samuel S., (ed.), China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium. Oxford, Westview Press, 1998, p. 77.

versnellen. Maar het ontbrak de verschillende partnerschappen, zelfs het partnerschap met Rusland, vaak aan een echt strategische inhoud, die verder reikte dan retoriek. Dat had te maken met een tweede, veel belangrijkere reden voor de *Grootmachtendiplomatie*: economische en commerciële belangenbehartiging door gunstige betrekkingen met 's werelds leidende industriële machten. De protagonisten van de hervormingspolitiek hadden de nationalistische fractie die een meer confrontationele koers tegenover Japan en de VS wou varen dus het zwijgen kunnen opleggen, evenals de conservatieven. Wat daarbij merkwaardig was, was dat Jiang en Zhu in hun strijd tegen de conservatieven steun hadden gezocht bij een internationale organisatie, de WTO. Waar multilateralisme vroeger van de hand werd gewezen omwille van de beperkingen die het voor China met zich meebracht, werden die beperkingen nu als instrumenteel beschouwd voor het eigen binnenlandspolitieke programma. Het promoten van het TINA-denken (*there is no alternative*) rond globalisering als hefboom om binnenlandse herstructureringen af te dwingen en te legitimeren, is dus zeker geen exclusief Belgisch of Europees fenomeen.¹¹⁰

¹¹⁰ Zie: DEVOS, Carl, The myth of globalisation and its strategic consequences. In: *Demokritos*, 1999, 1, 38 pp.

HOOFDSTUK 6

CHINA'S 'VREEDZAME ONTWIKKELING' (2001-HEDEN)

6.1 INSCHAKELING IN DE WERELDORDE VAN DE PAX AMERICANA

Ofschoon rond 1996 voor het eerst sedert het einde van de Koude Oorlog weer een centraal concept richting gaf aan het Chinese buitenlandse beleid was het wereldbeeld dat er aan ten grondslag lag nog steeds niet geconsolideerd in een min of meer stabiele vorm. “*Chinese perceptions of global trends appear to be in flux and a matter of considerable internal debate,*” is in feite een conclusie die kan gelden voor de hele post-Koude Oorlog periode.¹ De Chinese leiders en academici geloofden – althans, afgaande op het declatoir beleid – tot midden jaren negentig dat de wereld multipolair aan het worden was. Vervolgens luidde het dat de mondiale machtsstructuur tenderde naar een situatie van ‘*yichao duoqiang*’, met de VS wel als enige supermacht, maar één die almaar minder in staat bleek om zijn wil door te drukken wegens toenemend verzet van andere landen en regio’s.² Deze perceptie van de VS als *primus inter pares* zou radicaal omkeren door de Kosovo-crisis en enkele andere gebeurtenissen, zoals de uitstekende economische prestaties van de VS in contrast met die van de andere grootmachten, de nieuwe Amerikaanse attitude tegenover rakettschilden en de oorlog tegen het terrorisme. Het was dus pas in 1999 dat voor het eerst een aanzienlijk aantal Chinese artikelen zouden erkennen dat de transitie naar een multipolaire wereld was uitgesteld als gevolg van de almacht van de VS.³ Langzaamaan drong het besef door bij de Chinese elite dat de wereld nog een tijd unipolair zou blijven en dat Washington langer zijn invloed zou kunnen doen gelden dan de termijn waar Peking oorspronkelijk op had gerekend.⁴ De meer verzoenende houding die China vervolgens ten aanzien van de VS zou innemen, was volgens Robert Sutter “[the] *most important adjustment in Chinese foreign policy toward the United States and US interests in world affairs since the end of the Cold War.*”⁵

¹ SUTTER, Robert, China’s recent approach to Asia: seeking long term gains. In: *NBR Analysis*, 13, 2002, 1, p. 16.

² SHAMBAUGH, David, China’s military views the world. In: *International Security*, 24, 1999-2000, 3, p. 63; JIN, Canrong, The US global strategy in the post-Cold War era and its implications for China–United States relations: a Chinese perspective. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 27, p. 311.

³ PILLSBURY, Michael, China debates the future security environment. Washington, NDU Press, 2000, p. 58.

⁴ SHAMBAUGH, China’s military views the world, p. 16.

⁵ SUTTER, Robert, Bush administration policy toward Beijing and Taipei. In: *Journal of Contemporary China*, 36, 2003, 12, p. 478.

6.1.1 De oorlog in Kosovo

De Kosovo-crisis belichtte in een eerste fase het duale karakter van het Chinese zelfbeeld. Enerzijds wilde China worden beschouwd als een grootmacht en was zijn stem in de VN-Veiligheidsraad onontbeerlijk om een eventuele interventie te laten autoriseren. Anderzijds was de Balkan voor China een gebied van marginaal belang en in dit opzicht kon Peking als een louter regionale macht worden beschouwd.⁶ De werkelijke belangen die voor China in Kosovo op het spel stonden draaiden rond een juridische kwestie: de legitimiteit van interventies. China's hardnekkige verdediging van de soevereiniteitsnorm had alles te maken met Taiwan, Tibet en Xinjiang. Indien één van deze gebieden zich ooit onafhankelijk zou verklaren, dan zou Peking een Amerikaanse interventie kunnen afweren met het non-interferentieprincipe.⁷ Zodra duidelijk was dat de VS in de VN-Veiligheidsraad op het veto van Rusland en China zouden stoten, omzeilden ze de VN en lieten ze hun interventie in Joegoslavië uitvoeren onder NAVO-mandaat. Peking veroordeelde de NAVO-interventie in scherpe bewoordingen omdat ze niet was gelegitimeerd door de VN en een gevaarlijk juridisch precedent schiep, namelijk dat een land of groep landen ongestraft met geweld mag tussenkomen in de interne aangelegenheden van een soevereine staat. Maar de Chinese leiders beperkten zich tot louter verbaal protest.⁸ Spoedig zou een gebeurtenis echter de inzet van Peking in de Kosovo-crisis dramatisch verhogen.

Op 8 mei 1999 wierp een Amerikaanse B-2 bommenwerper vijf bommen op de Chinese ambassade in Belgrado. Er vielen drie doden en meer dan twintig gewonden. De woede bij de Chinese bevolking was zo groot dat de autoriteiten geen andere keuze hadden dan het volk de straten te laten innemen, ook al bestond het gevaar dat de demonstraties uit de hand zouden lopen. Nationalisme stelde de Chinese elite voor een *catch-22*-situatie. Als de regering niet zou hebben toegelaten dat de volkswoede werd geventileerd, dan zou deze zich vast en zeker tegen de regering zelf hebben gekeerd. Maar zelfs al werden de spontane, iconoclastische demonstraties gedoogd, dan nog bestond de kans dat deze zouden omslaan in anti-regeringsbetogingen.⁹

De verontschuldigungen van president Clinton voor de 'tragische vergissing' werden in China op scepticisme onthaald. Aangedreven door een wijdverspreid anti-amerikanisme overspoelde een nieuwe golf van nationalisme het land. Net zoals bij de vorige opstoot van

⁶ WU, Xinbo, Four contradictions constraining China's foreign policy behavior. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 27, p. 294.

⁷ YATES, Stephen J., The impact of China's emerging global role on U.S. policy. In: *The Brown Journal of World Affairs*, 6, 1999, 2, pp. 37-38.

⁸ WU, o.c., p. 295.

⁹ FEWSMITH, Joseph, ROSEN, Stanley, The domestic context of Chinese foreign policy: does "public opinion" matter? In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 180-184.

nationalisme in 1995-1996, verschenen ook nu een hele reeks boeken die niet alleen het Amerikaanse 'hegemonisme', maar ook de 'laffe' houding van de Chinese elite hekelden. De belangrijkste hiervan was *China's road under the shadow of globalization* van Wang Xiaodong.¹⁰

De wig die de mislukte onderhandelingen van april over de toetreding van China tot de WTO in de Chinese elite had gedreven (cf. supra), werd vergroot door het bombardement van Belgrado. Er ontspon zich een intens binnenlands debat over de validiteit van Dengs basispremissie van 'vrede en ontwikkeling'.¹¹ Na maanden van intensieve discussies werd er een consensus bereikt binnen de Chinese elite die inhield dat, ondanks enkele 'mondiale tegenstellingen' (een codewoord voor conflicten) en het feit dat de almacht van de VS niet leek af te nemen, Dengs algemene beoordeling van de internationale situatie nog steeds accuraat was. 'Vrede en ontwikkeling' bleef met andere woorden een geschikt richtsnoer voor de buitenlandse politiek. Aan deze conclusie werden nog twee belangrijke punten toegevoegd. Ten eerste moest China, om de vreedzame internationale omgeving te bereiken die onontbeerlijk was voor de binnenlandse modernisering, minder passief en meer proactief zijn in zijn nabije omgeving. Ten tweede was het voor China van het opperste belang om de relatie met de VS te stabiliseren en te verbeteren. Dit debat kwam ten einde juist na de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2000 (op het moment dat de uitslag nog niet vaststond omdat de stembiljetten in Florida nog niet waren geteld), maar de Chinese regering had zich voorgenomen om op vriendschappelijke voet te staan met de nieuwe administratie, wie ook president zou worden.¹²

De politieke meerderheid ging er voortaan van uit dat de Chinese vitale belangen het best werden gediend door een inschakeling in de bestaande wereldorde, niet door een globale en permanente confrontatie met de VS. Gezien de extreme afhankelijkheid van buitenlandse investeringen en van de oriëntatie op de export was een gunstige internationale omgeving immers onontbeerlijk om de economische groei op peil te houden. China kampte bovendien met enorme socio-economische problemen die enkel konden worden opgelost als de relaties met de belangrijkste economische grootmachten, en met de VS in het bijzonder, niet verstoord zouden raken.¹³ Een confrontatiebeleid zou met andere woorden nefast zijn voor de economische modernisering, en bijgevolg het risico in zich dragen dat de positie van de CCP zou worden

¹⁰ *Ibid.*, pp. 182-183.

¹¹ Voor de inhoud van deze basispremissie, zie hoofdstuk 4. Voor een analyse van het debat, zie: FINKELSTEIN, David M., *China reconsiders its national security: the great peace and development debate of 1999*. Alexandria, CNA Corporation, 2000.

¹² SHAMBAUGH, David, *China engages Asia: reshaping the regional order*. In: *International Security*, 29, 2004-2005, 3, p. 71.

¹³ GILL, Bates, O'HANLON, Michael, *China's hollow military*. In: *The National Interest*, zomer 1999, p. 55.

gecontesteerd.¹⁴ Daarenboven bracht de Amerikaanse aanwezigheid in Oost-Azië gratis stabiliteit. Maar Peking stond slechts tot op zekere hoogte positief tegenover de militaire aanwezigheid van Washington in zijn nabije omgeving: “to the extent that US forces reduce pressure on Japan to remilitarize, they are welcome; to the extent they offset China’s pressure on Taiwan, they are not.”¹⁵

De meer inschikkelijke houding die China vanaf eind 2000 tegenover de Bush-administratie innam, wilde echter geenszins zeggen dat de Chinese militaire én civiele elite als groep de Amerikaanse politieke hegemonie in de wereld aanvaardde. Achter de schermen spande Peking zich verder in om de Amerikaanse almacht in te perken, en dit langs de twee mogelijke wegen die reeds vroeger waren ingeslagen: een combinatie van een uitgesproken multilateraal engagement (als dam tegen het Amerikaanse unilateralisme) en de uitbouw van militaire bondgenootschappen (om een geopolitiek tegengewicht te vormen voor de unipolaire machtsconcentratie).¹⁶

Operatie-*Allied Force* – de oorlog om Kosovo – bevestigde de lessen die Chinese strategen al na de Golfoorlog hadden getrokken inzake de steeds effectiever aangewende Amerikaanse militaire overmacht. Het Chinese militaire en politieke establishment werd opnieuw geconfronteerd met de enorme militaire achterstand die ze hadden ten opzichte van de VS.¹⁷ Eén van de beste illustraties van deze Chinese zorg was het boek *Unrestricted Warfare* van de hand van twee kolonels, Qiao Liang en Wang Xiangsui, dat begin 1999 verscheen. Volgens hen was de Golfoorlog een keerpunt in de moderne krijgsgeschiedenis, omdat het de eerste toepassing vormde van de op RMA gebaseerde oorlogvoering. Hun onbetwiste militaire superioriteit gaf de VS het vermogen om onder alle omstandigheden, op beslissende wijze en tegen aanvaardbare risico's en kosten, militaire macht elders in de wereld in te zetten. Voor wie hier nog aan twijfelde, bracht de Kosovo-oorlog bevestiging.¹⁸

6.1.2 De plannen voor de uitbouw van een antiraketsysteem

Het is in dit licht niet verwonderlijk dat het Amerikaanse plan voor de uitbouw van een tactisch en strategisch antiraketsysteem (NMD), dat reeds door Clinton weer op de politieke agenda werd gezet, in Chinese ogen de offensieve bedoelingen van de VS bevestigde. Als de

¹⁴ SUTTER, Robert, Why does China matter ? In: *The Washington Quarterly*, 27, 2003, 1, p. 77; COOLSAET, Rik, De terugkeer van de Chinese draak. In: *Vredescahier*, 2002, 1, pp. 43-64.

¹⁵ NYE, Joseph S., China's re-emergence and the future of the Asia-Pacific. In: *Survival*, 39, 1997-1998, 4, p. 74 en p. 77.

¹⁶ COOLSAET, o.c., pp. 43-64.

¹⁷ SHAMBAUGH, China's military views the world, p. 57.

¹⁸ DE WIJK, Rob, Meer dan een incident. In: *Internationale Spectator*, LIV, apr. 2001, 4, pp. 229-230.

Amerikanen immers immuun zouden zijn voor vijandelijke raketten, dan zouden zij hun conventionele militaire macht met minder risico's voor het eigen grondgebied, dus minder terughoudend, inzetten. Bovendien neutraliseerde het Amerikaanse rakettenschild de kleine en verouderde Chinese strategische kernmacht.¹⁹ Dat Washington volhield dat dit systeem gericht was tegen 'rogue states' (ook wel 'states of concern', 'the axis of evil' en 'outposts of tyranny' genoemd) als Noord-Korea en Irak was in Chinese ogen een vijgenblad. Volgens Peking was het rakettenschild tegen China gericht. Vooral in Chinese militaire kringen werd het NMD-project beschouwd als een nieuwe stap in de Amerikaanse *containment*-politiek en als onlosmakelijk verbonden met de kwestie-Taiwan. Mocht er een conflict ontstaan rond Taiwan dan zouden de VS door te dreigen met het inzetten van nucleaire wapens een Chinese invasie kunnen verhinderen. China zou deze dreiging immers niet meer kunnen neutraliseren door zelf te dreigen met een nucleaire tegenaanval, aangezien het rakettenschild deze optie zou uitsluiten.²⁰ Toen de VS op 12 december 2001 aankondigden dat ze zich zouden terugtrekken uit het *Anti-Ballistic Missile* (ABM) verdrag, werd alvast één hinderpaal genomen die de ontwikkeling van een rakettenschild in de weg stond.²¹

Daarbij kwam nog dat Japan en de VS in augustus 1999 een akkoord hadden gesloten om gezamenlijk te sleutelen aan de ontwikkeling van een regionaal rakettenschild (TMD), waarin mogelijk ook Taiwan zou worden opgenomen. Dit project zou een soortgelijk militair effect sorteren, waardoor China's buurlanden, veilig afgeschermd van een mogelijke Chinese tegenaanval, tegen de belangen van Peking zouden kunnen ingaan.²²

6.1.3 Het Hainan-incident

De botsing tussen een Amerikaans EP-3 spionagevliegtuig en een Chinees gevechtsvliegtuig in het voorjaar van 2001 was slechts gedeeltelijk toeval. Beide vliegtuigen kwamen natuurlijk niet opzettelijk met elkaar in aanraking, maar in een klimaat van opgelopen spanning tussen de twee landen was het risico op dit soort incidenten fel vergroot. Het voorval was dus symptomatisch voor de verziekte bilaterale relatie, eerder dan dat het er de oorzaak van was. Vlak na zijn aantreden had de nieuwe president George W. Bush China immers de titel ontnomen van 'strategische partner' en het land bestempeld als een 'strategische concurrent'.²³

¹⁹ *Ibid.*, pp. 229-230.

²⁰ GODWIN, Paul H., MEDEIROS, Evan S., China, America and missile defense: conflicting national interests. In: *Current History*, sept. 2000, pp. 285-288.

²¹ N.N., US to withdraw from ABM treaty. In: *BBC News World Edition*, 12 dec. 2001. (<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/1706116.stm>, geraadpleegd op 14 mei 2005)

²² URAYAMA, Kori J., Chinese perspectives on Theater Missile Defense: implications for Japan. In: *Asian Survey*, 40, 2000, 4, pp. 599-601.

²³ XIANG, Lanxin, Washington's misguided China policy. In: *Survival*, 43, 2001, 3, p. 7.

Daarmee bevestigde hij de reeds onder Clinton ontstane visie, die toen om politiek-strategische redenen niet werd geventileerd.²⁴

De Chinese piloot kwam om bij de botsing, de vierentwintig Amerikaanse bemanningsleden maakten een geslaagde noodlanding op het eiland Hainan, waarna ze door de Chinese autoriteiten werden gevangen genomen. Dat zorgde voor een hevige diplomatieke rel tussen beide landen, die slechts door behendig diplomatiek stuurmanschap van minister van buitenlandse zaken Colin Powell op een relatief rustige manier kon worden beëindigd. Washington was 'very sorry' en de zaak kon zonder al te veel gezichtsverlies aan een enkele zijde worden afgesloten. Elf dagen na de botsing konden de Amerikaanse bemanningsleden terugkeren naar de VS, nog eens anderhalve maand later keerde het spionagevliegtuig terug, zij het volledig ontmanteld, want het Chinese leger wou het hoogtechnologische toestel eerst grondig bestuderen.²⁵

Zowel in China als in de VS versterkte het incident tijdelijk de positie van de *hardliners* en de virulente nationalistes. In Chinese *chatrooms* op het internet werden hevige anti-amerikaanse sentimenten geuit en het Amerikaanse Congres keurde een aantal resoluties goed waarin gepleit werd voor een harde anti-Chinese reactie, zoals het zich verzetten tegen de Chinese gooi naar de Olympische Spelen van 2008 of zelfs tegen de vernieuwing van de Chinese MFN-status.²⁶ In de VS kregen de losse verzameling van leden van het Congres, academici en journalisten, die stelden dat het 'Chinese gevaar' ernstig werd onderschat de roepnaam 'Blue Team'.²⁷ Aan beide zijden werden de voorstanders van een harde reactie echter schaakmat gezet. In de VS zouden neoconservatieven als William Kristol en Robert Kagan hun minister van buitenlandse zaken dan ook herhaaldelijk en scherp veroordelen.²⁸

Het tijdelijk vasthouden van de EP-3 bemanning bleek voor Peking een probaat middel om de Amerikanen ten minste tot nederigheid te dwingen. De Amerikaanse president mocht immers hevige binnenlandse reacties en politieke problemen verwachten indien landgenoten een haar werd gekrenkt. Voor één keer waren de rollen dus omgekeerd. Niet langer waren de Chinese leiders de vragende partij die in hun ogen door de Amerikanen werden geschoffeerd.²⁹ Dat was niet alleen goed voor het Chinese zelfbewustzijn, maar deed Washington ook het geo-strategische belang inzien van een goede bilaterale relatie. Hoewel veel leden van de Bush-administratie China

²⁴ DE WIJK, o.c., pp. 229-230.

²⁵ N.N., Beyond Hainan. In: *The Economist*, 359, apr. 2001, 8217, p. 25.

²⁶ GLASER, Bonnie S., U.S.-China relations: mid-air collision cripples U.S.-China relations. In: *Comparative Connections*, 3, 2001, 2, p. 24.

²⁷ BACHMAN, David, The United States and China: rhetoric and reality. In: *Current History*, sept. 2001, p. 259.

²⁸ COOLSAET, o.c., pp. 43-64.

²⁹ DE WIJK, o.c., p. 230.

bleven beschouwen als een potentiële tegenstander trachtte een coalitie van sleutelfiguren (waaronder president Bush, minister van buitenlandse zaken Powell en nationaal veiligheidsadviseur Rice) een meer stabiele, coöperatieve en duurzame relatie met China op te bouwen. Hiermee werd aangeknoopt met het *engagement*-beleid van de zes vorige administraties, grotendeels om dezelfde reden: een China dat zich op een positieve manier engageert in de wereld en zich niet terugtrekt in een nationalistische schelp, draagt bij tot de veiligheid en stabiliteit van Azië en de Stille Zuidzee en dus ook tot de realisatie van de Amerikaanse nationale veiligheidsbelangen. Meteen na het incident veranderde de toon en het beleid van de Amerikaanse regering ten aanzien van China. De term 'strategische concurrent' werd opgeborgen en de president liet weten op zoek te zijn naar een 'constructieve en productieve relatie' met Peking. De Chinese leiders grepen deze opportuniteit om de betrekkingen te verbeteren onmiddellijk met beide handen aan.³⁰

6.1.4 Elf september en het Chinees-Amerikaanse verstandshuwelijk

De gebeurtenis die het nieuwe 'realistische' Chinees-Amerikaanse verstandshuwelijk helemaal zou bezegelen was elf september. Nadat de Chinese president Jiang Zemin op CNN *live* had gezien hoe de gekaapte vliegtuigen zich een weg boorden in de torens van het World Trade Center, het Pentagon en een veld in Pennsylvania, gebruikte hij de *hotline* met het Witte Huis om zijn medeleven te betuigen aan het Amerikaanse volk en de Bush-administratie alle hulp aan te bieden bij het opsporen van de daders.³¹ In het licht van de internationale morele druk en China's economische en technologische afhankelijkheid van de VS kon Jiang niet anders dan zich scharen aan Amerikaanse zijde. Maar terzelfder tijd hoopte hij het nodige te winnen bij samenwerking in de strijd tegen het terrorisme.³² Jiang streefde al langer naar constructieve relaties met de VS, tegen een meer uitgesproken nationalistische fractie in. Indien hij in de nasleep van elf september precies door deze houding voldoende Amerikaanse tegengestes zou verwerven, zou hij de critici in eigen rangen het zwijgen kunnen opleggen.³³ Meer nog, door zich op te werpen als de architect van een nieuwe buitenlandspolitieke oriëntatie hoopte hij zichzelf onmisbaar te maken. Zo zou hij na zijn formele aftreden toch nog een centrale positie in de politiek kunnen behouden.³⁴

³⁰ SHAMBAUGH, David, Sino-American relations since September 11: can the new stability last? In: *Current History*, sept. 2002, p. 244.

³¹ *Ibid.*, p. 243.

³² D'HOOGHE, Ingrid, Gevolgen van '11 september' voor China's Centraal-Aziëbeleid. In: *Internationale Spectator*, LVI, 2002, 10, p. 485; ROY, Denny, China and the war on terrorism. In: *Orbis*, 46, 2002, 3, pp. 516-518.

³³ COOLSAET, Rik, De wereld na 11 september. Gent, Academia Press, 2002, p. 27.

³⁴ ROSENTHAL, Elisabeth, China changes approach in espionage incident. In: *New York Times*, 27 jan. 2002.

In de daaropvolgende maanden zou een opvallend actieve Chinese diplomatie deze hulpvaardigheid in concrete daden gieten: de aanvallen van de Internationale Coalitie op het Taliban-regime in Afghanistan werden principieel gesteund (Peking stemde vóór Resolutie 1368; het was de eerste keer dat China het internationaal gebruik van geweld goedkeurde, want doorgaans stemde het tegen of onthield het zich); er werd contact opgenomen met het bevriende Pakistan om de regering van generaal Pervez Musharraf te overtuigen om steun te verlenen aan de oorlog tegen de Taliban; met de Amerikaanse inlichtingendiensten werd informatie over Al-Qaeda en de Taliban uitgewisseld; de Chinees-Afghaanse grens werd hermetisch afgesloten; bankrekeningen in Hong Kong en China werden geïnspecteerd op links met terroristische groepen en er werd economische hulp aangeboden voor de Afghaanse vluchtelingenkampen in Pakistan en voor de Afghaanse wederopbouw.³⁵

Anderzijds was, met uitzondering van Iran, China het enige buurland van Afghanistan dat zijn luchtruim niet openstelde voor Amerikaanse vliegtuigen en ook geen basissen toeliet op zijn grondgebied. Dit had te maken met de oude Chinese gevoeligheid voor zijn soevereiniteit. Verder leverde China geen troepen voor de oorlog in Afghanistan, noch voor de post-conflict heropbouw van het land.³⁶ Al bij al was de Chinese steun voor de VS dus enkel van diplomatieke en symbolische waarde.³⁷

Peking zelf sloeg een dubbele slag. In de eerste plaats droeg de Chinese steun voor de Amerikaanse oorlog tegen het terrorisme zeker bij tot de nieuwe stabiliteit in de bilaterale betrekkingen. De focus op het 'Chinese gevaar' bij de Amerikaanse beleidsmakers werd vervangen door een Chinese-Amerikaanse samenwerking tegen een gemeenschappelijke vijand, het internationale terrorisme.³⁸ Maar de verbetering in de relatie was al merkbaar vóór elf september (met name vanaf de afhandeling van het EP-3 incident) en was het gevolg van meer dan louter contra-terroristische samenwerking.³⁹ Aan beide zijden van de Stille Zuidzee haalde, na interne discussies in de nasleep van internationale crises, de groep de bovenhand die oordeelde dat constructieve samenwerking de meeste voordelen bood. In Peking gebeurde dit iets vroeger (eind 2000) dan in Washington (medio 2001). Gezien de gigantische wederzijdse economische belangen en het feit dat beide landen elkaar hard nodig hadden om een aantal conflicten in Azië te voorkomen of op te lossen, besloten ze autonoom, maar beiden primair om pragmatische redenen dat ze veel te verliezen hadden bij een slechte relatie en, belangrijker, veel te winnen hadden bij

³⁵ SHAMBAUGH, Sino-American relations since September 11, pp. 243-244.

³⁶ *Ibid.*, p. 244.

³⁷ ROY, o.c., p. 515.

³⁸ MALIK, J. Mohan, Dragon on terrorism: assessing China's tactical gains and strategic losses after 11 September. In: *Contemporary Southeast Asia*, 24, 2002, 2, p. 263.

³⁹ SHAMBAUGH, Sino-American relations since September 11, p. 244.

goede betrekkingen. De toenadering camoufleerde echter voor een stuk het latente wederzijds wantrouwen, de vaak botsende belangen en de fundamentele strategische tegenstellingen.⁴⁰

In de tweede plaats slaagde China erin de strijd tegen radicale islamitische bewegingen in Xinjiang te verkopen als onderdeel van de door de VS geleide oorlog tegen het terrorisme. Na de aanslagen haastte de CCP zich om de separatistische bewegingen te brandmerken als 'terroristische groeperingen' en ofschoon president Bush eerder had verklaard dat 'de strijd tegen het terrorisme nooit als voorwendsel zou kunnen dienen voor de onderdrukking van etnische minderheden', werd de Oeigoerse *East Turkestan Islamic Movement* (ETIM) eind augustus 2002 toch bedacht met een plaatsje op de zwarte lijst van internationale terroristische organisaties. In de weken na elf september kon Peking, niet gehinderd door buitenlandse kritiek, zijn eigen strijd tegen het binnenlandse 'terrorisme' intensiveren en stuurde het in grote getale troepen naar Xinjiang.⁴¹

⁴⁰ D'HOOGHE, Ingrid, China en de Verenigde Staten: partners of concurrenten. In: *Internationale Spectator*, LVIII, 2004, 2, p. 63.

⁴¹ D'HOOGHE, Gevolgen van '11 september' voor China's Centraal-Aziëbeleid, p. 485.

6.2 HU JINTAO EN DE 'VIERDE GENERATIE'

In maart 2005 droeg het Chinese parlement formeel de laatste officiële post van Jiang Zemin over aan Hu Jintao. Hiermee was de meest ordelijke leiderstransitie sinds het bestaan van de Volksrepubliek volbracht. In november 2002 was Hu verkozen tot secretaris-generaal van de CCP, de hoogste positie in de partij, en enkele maanden later werd hij president, de hoogste positie in de staat. Jiang hield zijn laatste post, die van hoofd van de Centrale Militaire Commissie (CMC) of de hoogste positie in het leger, langer vast dan sommige commentatoren hadden verwacht. Maar uiteindelijk, in maart 2005, gaf hij ook hier de fakkel door aan Hu.⁴²

Deze opvolging weerspiegelde in alle opzichten de trend naar een technocratisch leiderschap en naar een pluralisering, decentralisering en institutionalisering van de besluitvorming die reeds bij de vorige 'generatiewissel' duidelijk was geworden. Zo is het Chinese *corps diplomatique* almaar professioneler en gesofisticeerder geworden, het resultaat van een agressief trainingsprogramma dat meer dan twintig jaar geleden werd opgezet bij de start van de hervormingen. Het overgrote deel van de huidige hoge ambtenaren op het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft substantiële tijd doorgebracht op buitenlandse posten, spreekt vloeiend minstens één buitenlandse taal en bezit diploma's van Europese en Amerikaanse universiteiten.⁴³

Nog een sleutelverandering is de toegenomen rol van wat in China bekend staat als 'kleine, leidende groepen': organen die met betrekking tot de belangrijkste beleidsaangelegenheden coördinerend optreden tussen de verschillende instanties. Eind 2000 richtte Peking bijvoorbeeld een *Leidende Groep voor de Nationale Veiligheid* op, en zulke instellingen doordringen nu het hele systeem, waardoor de macht van individuen en facties is verminderd. De officiële ministeries doen ook in steeds hogere mate een beroep op externe expertise voor technische kwesties zoals nonproliferatie en raketafweer. Zo participeren Chinese wetenschappers en beleidsanalisten nu in interne studiegroepen en ontwerpen ze ook beleidsinstructies. Deze personen reizen tevens geregeld naar het buitenland, waar ze interageren met internationale experts in hun domein, en helpen aldus de Chinese leiders gevoelig te maken voor internationale trends. Die leiders reizen trouwens zelf almaar meer naar het buitenland. Een grote trendbreuk als je bedenkt dat Mao slechts tweemaal in het buitenland is geweest (tweemaal in de Sovjet-Unie) en Deng slechts een handvol keer.⁴⁴

⁴² MILLER, Lyman, National People's Congress completes Jiang-Hu succession. In: *China Leadership Monitor*, 2005, 14, p. 1.

⁴³ MEDEIROS, Evan S., FRAVEL, M. Taylor, China's new diplomacy. In: *Foreign Affairs*, 82, 2003, 6, pp. 29-30.

⁴⁴ *Ibid.*, pp. 30-31.

Een andere factor die de opening van het Chinese besluitvormingsproces symboliseert, is de toegenomen publieke discussie van internationale aangelegenheden. Open debatten over gevoelige zaken zoals nonproliferatie en raketafweer waren tien jaar geleden ondenkbaar. Vandaag komen al deze zaken aan bod in opiniestukken, *talk shows* en boeken die trachten het buitenlandse beleid te beïnvloeden en mee vorm te geven. Chinese mediakanalen, inclusief de spreekbuis van de Communistische Partij het Volksdagblad (*Renmin Ribao*), zijn begonnen met het regelmatig publiceren van discussies tussen analisten. Enkele kranten publiceren zelfs bijdragen die alternatieven voorstellen voor de officiële beleidslijn van de partij, zoals ten aanzien van Noord-Korea. Parallel aan deze verhoogde mobilisering van de publieke opinie publiceert de regering – begaan als ze is met haar internationale imago – nu regelmatig witboeken waarin ze haar standpunten en beleid uitlegt en verdedigt. Sedert het verschijnen van het eerste witboek in november 1991 over mensenrechten, zijn er reeds meer dan dertig andere gevolgd. Gevoelige thema's worden daarbij allerminst uit de weg gegaan. Zo zijn er witboeken verschenen over Taiwan, Tibet en de nationale defensie. In het algemeen heeft China een meer gesofisticeerde houding aangenomen tegenover de internationale pers. Er worden regelmatig persconferenties georganiseerd en de vragen van de journalisten worden er ook echt beantwoord. Bovendien geven hoge ambtenaren *off-the-record* achtergrondbriefings aan journalisten vooraleer een belangrijk document wordt gepubliceerd of na grote topontmoetingen.⁴⁵

De toegenomen publieke discussie van het buitenlandse beleid zou vanaf eind 2003 erg duidelijk worden geïllustreerd. Sommige waarnemers zagen in Hu Jintao een politieke hervormer. Als Hu inderdaad de 'Chinese Gorbatsjov' was, dan was de SARS-crisis het 'Chinese Tsjernobyl' en kon het 'Nieuwe Denken' niet lang op zich laten wachten.⁴⁶ Het '*peaceful rise*'-concept (*heping jueqi*) werd geïntroduceerd in november 2003 op het Boao Forum, een door China opgerichte economische conferentie van zakenlui en regeringsleiders die jaarlijks bijeenkomt op het eiland Hainan, en trok verrassend veel aandacht van Chinese en westerse waarnemers.⁴⁷ President Hu Jintao en premier Wen Jiabao hanteerden de term in speeches in december en wekten aldus de indruk dat het idee een formele component van het Chinese buitenlandse beleid zou worden. Maar in april 2004 beslisten de Chinese leiders de term niet meer publiekelijk te hanteren, onder meer wegens verzet van Jiang Zemin en andere leden van het Politburo.⁴⁸

Achter de term schuilt de erkenning dat China economisch en militair snel aan het groeien is en dat dit voor ongerustheid zorgt in Azië en de VS. Het concept is onderdeel van een veel

⁴⁵ *Ibid.*, pp. 29-31.

⁴⁶ N.N., China's Chernobyl? In: *The Economist*, 367, 24 apr. 2003, 8321, pp. 9-10.

⁴⁷ N.N., Peaceful rise? In: *The Economist*, 371, 26 jun. 2004, 8381, pp. 44-45.

⁴⁸ SUETTINGER, Robert L., The rise and descent of "peaceful rise". In: *China Leadership Monitor*, 2004, 12, p. 1.

breder Chinese campagne om de internationale perceptie van zijn groeiende macht en invloed vorm te geven en weerspiegelt het toegenomen Chinese bewustzijn van het belang van 'soft power'. In zekere zin is de doctrine van de 'vreedzame opkomst' een uitgesteld antwoord op de theorie van het 'Chinese gevaar'. In het verleden heeft de opkomst van een nieuwe grootmacht vaak geresulteerd in oorlog. China wil dit scenario vermijden door niet het pad te kiezen van territoriale expansie en een neo-mercantilistische economische politiek, maar wel van een voortzetting van de hervormings- en opendeurpolitiek, waarvoor het nood heeft aan een vreedzame omgeving. Aldus zal China een belangrijke belang hebben bij en actieve rol spelen in de ontwikkeling, welvaart en stabiliteit van alle Aziatische landen, en in het bijzonder zijn buurlanden. China's economische en militaire ontwikkeling wordt dus voorgesteld als een 'non zero-sum game'.⁴⁹

Er kwam echter snel tegenkanting tegen het concept, op zich een positieve evolutie want het weerspiegelde de "increasing openness in foreign policy thinking and in official policy formulation."⁵⁰ Sommigen vonden het gebruik van de term 'opkomst' voorbarig en te optimistisch, gezien de reusachtige socio-economische problemen waarvoor China stond. Voor anderen deed het begrip 'opkomst' teveel denken aan een verschuiving van de macht in het voordeel van China en zou deze terminologie dus niet veel bijdragen aan het wegwerken van de regionale ongerustheid. Nog anderen vreesden dat de term 'vreedzaam' de Chinese vastberadenheid om de Taiwanese onafhankelijkheid te verhinderen zou ondermijnen, een argument dat des te krachtiger klonk toen Chen Shui-bian werd herverkozen als Taiwanese president.⁵¹ Maar uiteindelijk zou de term 'vreedzame opkomst' worden opgeborgen als gevolg van de tussenkomst van Jiang, op dat moment nog voorzitter van de CMC. Hij nam het niet dat Hu 'zijn' domein betrad door een nieuw raamwerk te formuleren voor de buitenlandse politiek.⁵² In elk geval had Hu Jintao het in een speech in mei 2004 niet meer over de 'vreedzame opkomst' van China, maar over een variant: China's 'vreedzame ontwikkeling' (*heping fazhan*).⁵³

⁴⁹ MEDEIROS, Evan S., China debates its "peaceful rise" strategy. In: *YaleGlobal*, 22 jun. 2004. (<http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=4118>, geraadpleegd op 15 mei 2005)

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ SUETTINGER, o.c., p. 6.

⁵² KAHN, Joseph, Former leader is still a power in Chinese life. In: *New York Times*, 16 jul. 2004.

⁵³ MEDEIROS, China debates its "peaceful rise" strategy.

6.3 DE CHINESE 'MONROE DOCTRINE' ?

Vanaf begin jaren negentig had de Chinese regering van de *Politiek van Goednabuurship* een prioriteit gemaakt in het buitenlandse beleid. De primaire reden was steeds dat China nood had aan een stabiele en vreedzame internationale omgeving, die gunstig was voor de economische ontwikkeling. Ergens rond de eeuwwisseling werd deze reden aangevuld met een tweede motief: de wens om een grotere invloed te verwerven in de regio. Reeds in 2001 merkte de *Washington Post* op dat, "From Pacific islands to the Himalayas to the Mongolian steppe, China is seeking greater influence on a wider range of economic, military and political issues than at any time in recent decades."⁵⁴ Volgens John J. Mearsheimer waren de Chinese leiders de eerste stenen aan het leggen van hun eigen 'Monroe Doctrine': "Just as the United States has made it clear to distant great powers that they are not allowed to meddle in the western hemisphere, China will make it clear that American interference in Asia is unacceptable."⁵⁵ In die zin haalde de verhoogde Amerikaanse aanwezigheid in Azië (op het terrein of via strategische relaties) na elf september een dikke streep door de Chinese plannen met de regio.⁵⁶ Desalniettemin zou Peking de volgende jaren zijn invloed in Azië fel zien toenemen. Dit was ten dele een neveneffect van de aanhoudende economische groei, maar was ook het resultaat van een doelbewuste diplomatieke langetermijnstrategie, waarbij een nieuwe generatie Chinese leiders onder de mantel van het NSC en het 'peaceful rise'-discours aanzienlijke inspanningen verrichte om enerzijds stabiele en productieve betrekkingen te ontwikkelen met alle buurlanden en anderzijds *goodwill* en invloed te winnen in de verschillende Aziatische sub-regio's.⁵⁷

6.3.1 De toegenomen economische en culturele aantrekkingskracht

China's groeiend engagement met Azië wordt wellicht het best geïllustreerd in de economische sfeer. De handel tussen China en Azië kent de laatste jaren een ware *boom*. In 2003 bereikte deze handel een recordvolume van 495 miljard dollar, of 36,5 procent meer dan in 2002. Gedurende de eerste acht maanden van 2004 zette deze trend zich alvast door: de Chinese exporten naar zijn dertien buurlanden groeiden gemiddeld met 42 procent, zijn importen uit die landen zelfs met 66 procent.⁵⁸ Als je naar de bilaterale handelscijfers kijkt, wordt dit plaatje nog indrukwekkender. In de eerste helft van 2004 steeg de handel met Indië met 85 procent, met

⁵⁴ POMFRET, John, In its own neighborhood, China emerges as a leader. In: *Washington Post*, 18 okt. 2001.

⁵⁵ MEARSHEIMER, John J., The future of the American pacifier. In: *Foreign Affairs*, 80, 2001, 5, p. 57.

⁵⁶ D'HOOGHE, Gevolgen van '11 september' voor China's Centraal-Aziëbeleid, p. 486.

⁵⁷ GODWIN, Paul H.B., China as regional hegemon ? In: ROLFE, Jim, (ed.), *The Asia-Pacific: a region in transition*. Honolulu, Asia-Pacific Centre for Security Studies, 2004, pp. 95-96; GILL, Bates, Chinese security interests and activities with Central Asian states. Paper presented at the National Defense University Conference on *Meeting U.S. Security Objectives in a Changing Asia*. April 22-23, 2004.

(http://www.ndu.edu/inss/symposia/pacific2004/gill.htm#_ftn2, geraadpleegd op 13 mei 2005)

⁵⁸ Cijfers voor het hele jaar 2004 zijn op dit ogenblik nog niet beschikbaar.

Vietnam 58 procent, met de Filippijnen 47 procent, met Zuid-Korea 46 procent, met Thailand 38 procent, met Maleisië 35 procent, met Rusland 32 procent en met Japan 27 procent. Het zijn vooral de exploderende Chinese importen die een stimulans zijn geweest voor de recente toename van de intraregionale handel. In 2003 steeg de Chinese invoer uit Indië met 87 procent, uit ASEAN met 51,7 procent, uit Zuid-Korea met 51 procent en uit Japan met 38,7 procent. Vandaag bestaat ongeveer de helft van de Chinese handel uit intraregionale handel, die bovendien – in tegenstelling tot China's handel met de VS en Europa – relatief in balans is.⁵⁹ China heeft de VS voorbijgestoken als de belangrijkste handelspartner van Hong Kong, Taiwan, Zuid-Korea en Japan.⁶⁰ Het is in snel tempo de VS aan het vervangen als de 'economische motor' van de regio.⁶¹

Niet alleen de commerciële banden tussen China en Azië floreren, ook de wederzijdse investeringen groeien de laatste jaren enorm. Ongeveer 70 procent van alle inkomende FDI's in China is afkomstig uit Azië. Bovendien begint China zelf meer en meer te investeren in de regio. In 2003 waren meer dan de helft van de Chinese investeringen bestemd voor Azië. Naast FDI's, vloeit er ook meer en meer Chinees kapitaal naar de buurlanden in de vorm van ontwikkelingshulp. In 2002 verstrekte China hulp in de vorm van leningen aan Vietnam (150 miljoen dollar), Indonesië (400 miljoen dollar), Afghanistan (200 miljoen dollar) en Birma (200 miljoen dollar).⁶² Dat China deze hulp gebruikt om strategische invloed te verwerven in zijn periferie werd in 2003 wel erg duidelijk in Mongolië. In juni bood Hu Jintao het land een hulppakket van 300 miljoen dollar aan, een bedrag dat substantieel hoger was dan de hele voorraad aan buitenlandse deviezen van de Mongoolse centrale bank. Zes maanden later betaalde Mongolië zijn oude schulden af aan Moskou. Deze schulden, ten belope van 250 miljoen dollar, waren nog een restant van kredieten uit het Sovjet-tijdperk en herinnerden aan de periode dat Mongolië een *de facto* Sovjet-kolonie was. Beide gebeurtenissen stonden ogenschijnlijk los van elkaar en Mongolië moet nog beslissen of het op het Chinese aanbod zal ingaan. Wat telt is echter de symbolische waarde van de twee acties.⁶³ Na de tsunami van eind 2004, voorzag Peking 63 miljoen dollar hulp, de grootste schenking die de Volksrepubliek ooit deed.⁶⁴

⁵⁹ SHAMBAUGH, David, China engages Asia: reshaping the regional order. In: *International Security*, 29, 2004-2005, 3, p. 83.

⁶⁰ SUTTER, Robert, Why does China matter? In: *The Washington Quarterly*, 27, 2003, 1, p.78.

⁶¹ PERLEZ, Jane, China races to replace U.S. as economic power in Asia. In: *New York Times*, 28 jun. 2002.

⁶² SHAMBAUGH, China engages Asia, p. 84.

⁶³ MURPHY, David, China's foreign relations: softening at the edges. In: *Far Eastern Economic Review*, 4 nov. 2004, pp. 32-36.

⁶⁴ ANSFIELD, Jonathan, Giver or Taker? China: an internal debate over aid underscores Beijing's struggle to cope with its new global role. In: *Newsweek International*, 17 jan. 2005.

Het resultaat van dit groeiend economisch engagement is een toename van de Chinese 'soft power'.⁶⁵ De aantrekkingskracht van het economische succes van de Volksrepubliek zorgt ervoor dat Chinese taal, televisie, muziek, voeding en populaire cultuur als nooit tevoren in Azië verspreid raken. Sinds kort overspoelen ook Chinese toeristen de regio, en vullen daarbij niet zelden het vacuüm op dat is ontstaan door het wegblijven van Amerikaanse toeristen na gebeurtenissen als elf september, de bomexplosie in Bali en de tsunami. De Chinese regering blijkt zich in toenemende mate bewust te zijn van de kracht van normen en 'soft power' als een instrument van het buitenlands beleid en heeft een campagne opgezet om buitenlandse studenten aan te trekken. In 2004 waren er 78.000 buitenlandse studenten in China, waarvan 80 procent afkomstig uit Azië. Het belang hiervan kan niet exact worden gemeten, maar mag volgens David Shambaugh niet onderschat worden: "*this academic training on future generations of Asian elites [...] will certainly sensitize them to Chinese viewpoints and national interests. Those who enter officialdom may be more accommodating of Chinese interests and demands.*"⁶⁶

De verhoogde inspanningen om de Chinese cultuur uit te dragen, zijn echter nog steeds zeer bescheiden in vergelijking met die van de VS en de Amerikaanse populaire cultuur, gaande van Hollywood-films tot MTV, is nog steeds meer verspreid en toegankelijk. Net zoals inzake 'harde' militaire macht neigt de machtsbalans sterk in het voordeel van Washington. Maar de trend die zich aftekent is onmiskenbaar: de Amerikanen verliezen invloed in de regio aan de Chinezen.⁶⁷

6.3.2 Een dieper multilateraal engagement

A. De Shanghai Cooperation Organization

In juni 2001 werd, net als bij de oprichting vijf jaar eerder met China als drijvende kracht, het losse samenwerkingsplatform van de 'Vijf van Shanghai' verder geïnstitutionaliseerd middels de oprichting van de *Shanghai Cooperation Organization* (SCO). Oezbekistan trad toe tot de nieuwe multilaterale regionale organisatie, aangetrokken door de voorgenomen strijd van de SCO tegen de Islamitische Beweging van Oezbekistan (IMU), die de hele regio onveilig maakte in zijn streven naar een onafhankelijke islamitische staat.⁶⁸ Op de oprichtingsbijeenkomst werd eveneens een verklaring ondertekend, de 'Shanghai Conventie tegen Terrorisme, Separatisme en Extremisme', waarbij de strijd tegen deze zogenaamde 'three evils' tot officiële beleidsprioriteit werd

⁶⁵ MURPHY, o.c., pp. 32-36.

⁶⁶ SHAMBAUGH, China engages Asia, pp. 77-78.

⁶⁷ PERLEZ, Jane, Chinese move to eclipse U.S. appeal in South Asia. In: *New York Times*, 18 nov. 2004.

⁶⁸ D'HOOGHE, Gevolgen van '11 september' voor China's Centraal-Aziëbeleid, p. 488.

uitgeroepen.⁶⁹ Deze Shanghai Conventie, die drie maanden vóór elf september werd aangenomen, vormde het bewijs dat de link tussen 'separatisme' en 'terrorisme' die Peking na *nine-eleven* trachtte te leggen meer was dan een opportunistische reactie op een waargenomen shift in de Amerikaanse prioriteiten. De Chinese leiders poogden deze link in feite al veel langer tot stand te brengen en te internationaliseren.⁷⁰ In 2002 werd in St. Petersburg gepraat over het opzetten van een Anti-Terroristisch Coördinatiecentrum, dat uiteindelijk in 2004 plechtig zou worden geopend in Tashkent, Oezbekistan.⁷¹ Belangrijker, echter, is dat op dezelfde top met de ondertekening van een handvest werd voorzien in een juridische basis voor de organisatie.⁷² Dat het permanent secretariaat in Peking werd gevestigd (en net als het Anti-Terroristisch Coördinatiecentrum grotendeels door China zou worden gefinancierd), weerspiegelde de cruciale rol en invloed van China in de SCO.⁷³

Het mandaat van de SCO werd veel ruimer opgevat dan enkel veiligheid. Zo voorzag de oprichtingsverklaring onder meer in samenwerking “ [...] *in political, economic and trade, scientific and technological, cultural, educational, energy, communications, environment and other fields* [...]”.⁷⁴ Niettemin bleef de SCO in de praktijk een militair of eerder anti-terroristisch samenwerkingsverband dat ook rond regionale verkeerstechnische vraagstukken werkt. Onder SCO-vlag hielden China en Kirgizië anti-terroristische oefeningen (de eerste gezamenlijke militaire oefeningen die China ooit in vreedstijd hield) en kreeg Kirgizië voor 6,5 miljoen dollar militaire bijstand. In 2003 werden zelfs gezamenlijke multilaterale militaire oefeningen gehouden door China, Rusland, Kazachstan, Kirgizië en Tadzjikistan.⁷⁵ Maar bovenal slaagde China er met de SCO in om Oeigoerse diasporagroepen in Kirgizië en Kazachstan onder de knoet te laten houden door dat als voorwaarde te stellen voor zijn militaire steun en technische samenwerking.⁷⁶ Meer in het algemeen steunen de regeringen van de verschillende SCO-lidstaten elkaar in het behoud van hun binnenlandspolitieke posities.⁷⁷ Ofschoon deze binnenlandse motivatie nog steeds (zie 5.2.1, A) de belangrijkste is, speelt een andere overweging een almaar grotere rol in de Chinese participatie in de SCO. Peking beschouwt de SCO als een middel om via handel en investeringen zijn invloed in de regio uit te breiden. Door de Centraal-Aziatische republieken te

⁶⁹ SECRETARIAT OF THE SCO, History of the development of the Shanghai Cooperation Organization. (<http://www.sectSCO.org/fazhanlizheng2.html>, geraadpleegd op 28 jul. 2005)

⁷⁰ ROY, o.c., p. 514.

⁷¹ BLAGOV, Sergei, Shanghai group aims to keep US in check. In: *Asia Times*, 19 jun. 2004.

⁷² D'HOOGHE, Gevolgen van '11 september' voor China's Centraal-Aziëbeleid, p. 489.

⁷³ SHAMBAUGH, China engages Asia, p. 74.

⁷⁴ SECRETARIAT OF THE SCO, Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization. (http://www.sectSCO.org/news_detail.asp?id=88&LanguageID=2, geraadpleegd op 28 jul. 2005)

⁷⁵ GILL, Chinese security interests and activities with Central Asian states.

⁷⁶ DE CORDIER, Bruno, Blinde regen: Centraal-Azië in de frontlijn. Gent, Academia Press, 2005, pp. 77-78.

⁷⁷ Zie bvb.: N.N., Uzbek leader seeks China support. In: *BBC News World Edition*, 25 mei 2005.

(<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/asia-pacific/4577501.stm>, geraadpleegd op 26 mei 2005)

verenigen in een multilateraal kader hoopte China een tegengewicht te vormen tegen de toenemende economische en politieke invloed van de Verenigde Staten in de regio.⁷⁸

Was het plan om aan zijn westelijke grenzen een invloedssfeer te creëren al ambitieus, elf september zou de realisatie van die strategie voor China nog een stuk lastiger maken. In het kader van de internationale operatie tegen Afghanistan ging Washington op zoek naar militaire steunpunten en basissen in de regio. In het geval van Oezbekistan, al sinds 1995 'strategische partner' van de VS, lag actieve samenwerking met Washington voor de hand. Maar dat ook de andere Centraal-Aziatische republieken snel zouden volgen, was zeker geen uitgemaakte zaak. Uiteindelijk zwichtten alle landen voor de grote financiële steun (onder andere in de vorm van kredieten van het IMF) en militaire technologie die de VS hen aanboden in ruil voor het beschikbaar stellen van militaire faciliteiten. Kirgizië en Tadzjikistan gaven elk hun fiat voor de vestiging van een Amerikaanse militaire basis op hun grondgebied; Kazachstan en zelfs het neutrale Turkmenistan stemden toe in het gebruik van het luchtruim en doorvoerwegen.⁷⁹

Voor Rusland en China was het even slikken nu er plots Amerikaanse basissen waren ingeplant in Ruslands achtertuin en zo dicht bij de grens met Xinjiang. Ze bleven wel hun steun toezeggen aan de wereldwijde oorlog tegen het terrorisme. In ruil voor deze inschikkelijkheid kwamen er vanuit de VS minder officiële aanklachten over de mensenrechtensituatie en het extreem brutale optreden van de Russische troepen in Tsjetsjenië. Toch werd, alle verklaringen ten spijt, snel duidelijk dat de rivaliteit tussen de drie grootmachten toenam: *“Er ontstond een paradoxale situatie waarbij wel veel verklaringen werden afgelegd over gemeenschappelijke belangen en samenwerking tegen het internationale terrorisme. Maar waar de zogenaamde terreurdreiging snel hét voorwendsel werd om, in steeds wisselende allianties, de zogenaamde bondgenoot de loef af te steken.”*⁸⁰

De SCO werd door de gebeurtenissen in de nasleep van elf september op een zijspoor geduwd, maar heeft zich intussen hersteld en de interactie tussen de lidstaten is enorm toegenomen. Ondanks de start van een nieuwe 'Great Game' om Centraal-Azië blijft de Chinees-Russische samenwerking incrementeel groeien. Sinds elf september en de meer inschikkelijke houding die vooral president Poetin ten aanzien van het Witte Huis innam, vormt het anti-Amerikanisme wel geen expliciete drijfveer meer voor hun samenwerking.⁸¹

⁷⁸ D'HOOGHE, Gevolgen van '11 september' voor China's Centraal-Aziëbeleid, pp. 485-488.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 489.

⁸⁰ DE CORDIER, o.c., pp. 90-91.

⁸¹ SUTTER, Why does China matter?, pp. 84-85.

B. Het strategisch partnerschap met ASEAN

Het Chinese monetaire beleid tijdens de AFC zou in de ASEAN-landen enorm gunstig worden onthaald. Toch vreesde ASEAN nog steeds om economisch door China te worden overvleugeld, zeker na diens toetreding tot de WTO, aangezien ze grotendeels dezelfde producten naar dezelfde markten (VS, EU en Japan) exporteerden. China kaapte voor de neus van de Zuidoost-Aziatische landen dus heel wat handel, investeringen en jobs weg. Het antwoord van China op deze bezorgdheid van zijn zuidoostelijke burens was een uitgebreide set voorstellen voor samenwerking en partnerschap. Het meest illustratief voor deze pogingen van China om ASEAN gerust te stellen was het voorstel voor de oprichting van een vrijhandelszone (*ASEAN-China Free Trade Area*, ACFTA). Door de ASEAN-landen toegang te geven tot de Chinese markt aan lagere tarieven dan die die door de WTO aan haar leden worden opgelegd, toonde Peking dat het zich op lange termijn wou engageren in een hechter verband met ASEAN.⁸² Uiteindelijk zou dit voorstel formeel worden aanvaard in 2002 met de ondertekening van het *'Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation'* dat voorzag in de oprichting van een ACFTA tegen het jaar 2010. De nieuwste en armere ASEAN-lidstaten – Cambodja, Laos, Birma en Vietnam – krijgen tot 2015 de tijd om zich voor te bereiden op toetreding tot de nieuwe vrijhandelszone.⁸³

In 2003, tijdens een speech op de ASEAN-top in Bali, zou premier Wen Jiabao voortdurend herhalen dat China een 'goede buur' en een 'goede partner' is. Dat de ACFTA, met twee miljard consumenten en een gezamenlijk BBP van bijna drie biljoen dollar, een 'win-win-situatie' is, die 'ontwikkelingskansen en tastbare voordelen' zal creëren voor de Aziatische landen.⁸⁴ Met zo'n discours slaagde China er de laatste jaren in veel krediet te winnen in Zuidoost-Azië als een verantwoordelijke, constructieve en coöperatieve partner.⁸⁵ Hierbij kunnen twee opmerkingen worden gemaakt. Enerzijds zou je haast vergeten dat er voor China ook substantieve voordelen aan het ACFTA-project zijn verbonden. De creatie een vrijhandelszone draagt bij tot de bestendinging van de economische groei en zodoende ook tot de binnenlandse stabiliteit; het helpt een stabiele en vreedzame regionale omgeving te creëren, zodat de leiders alle aandacht kunnen wijden aan de binnenlandse economie; het zal China meer gewicht geven vis-à-vis andere regionale groeperingen in mondiale fora zoals de WTO; het helpt de Amerikaanse invloed terug te

⁸² BA, Alice D., China and ASEAN: renavigating relations for a 21st-century Asia. In: *Asian Survey*, 43, 2003, 4, pp. 637-638.

⁸³ ASEAN SECRETARIAT, ASEAN-China Dialogue relations. (<http://www.aseansec.org/5874.htm>, geraadpleegd op 31 jul. 2005).

⁸⁴ MCBETH, John, ASEAN Summit: taking the helm. In: *Far Eastern Economic Review*, 16 okt. 2003.

⁸⁵ Zie: LIMAYE, Satu P., (ed.), *Asia's China debate*. Honolulu, Asia-Pacific Centre for Security Studies, 2003, 163 pp.

dringen in Azië en het is een opportuniteit voor China om zijn imago te verbeteren en zijn regionaal leiderschap te vergroten.⁸⁶

Anderzijds was de poging van China om de banden met ASEAN aan te halen meer dan louter een onderdeel van een veel groter 'charme-offensief'.⁸⁷ Het weerspiegelde "*fundamental compromises that China has chosen to make in limiting its own sovereign interests for the sake of engagement in multilateral frameworks and pursuit of greater regional interdependence.*"⁸⁸ Ook al werd de Chinese multilaterale oriëntatie integraal ingegeven door eigenbelang, de *shift* is toch betekenisvol omdat werd ingebonden op wat traditioneel doorging als hét vitale Chinese belang: soevereiniteit.

Het plan om een ACFTA op te richten was niet de enige opmerkelijke stap in de recente relatie tussen China en ASEAN. Zo werd in 2002 tevens een '*Declaration on Conduct in the South China Sea*' ondertekend, waarbij China voor het eerst toestemde met een multilaterale benadering van de territoriale disputen in de Zuid-Chinese Zee.⁸⁹ In 2003 trad China zelfs als eerste niet-ASEAN-lid toe tot het '*Treaty of Amity and Cooperation*', waardoor Peking juridisch gebonden is door de kernelementen van het oprichtingscharter van ASEAN uit 1967 (zoals de principes van non-agressie en non-interferentie). Op hetzelfde tijdstip ondertekenden China en ASEAN de '*Joint Declaration on Strategic Partnership for Peace and Prosperity*', waarbij samenwerking op een heel spectrum aan domeinen in het vooruitzicht werd gesteld. Bovendien lanceerde premier Wen in 2004 reeds twee nieuwe Chinese initiatieven. Ten eerste wil China een 'Oost-Aziatische Gemeenschap' oprichten, samengesteld uit China, ASEAN, Japan en Zuid-Korea, om politieke kwesties te bespreken. Ten tweede wil China de ACFTA die momenteel in opbouw is op termijn uitbreiden tot heel Oost-Azië.⁹⁰

C. De Chinese 'Ostpolitik' ten aanzien van Noord-Korea

Wanneer Pyongyang in januari 2003 aankondigde dat het zich zou terugtrekken uit het NPT-verdrag erkende het impliciet dat de Amerikaanse beschuldiging van het bestaan een geheim nucleair bewapeningsprogramma gegrond was. Daarmee schond Noord-Korea het raamakkoord ('*Agreed Framework*') uit 1994, waarbij het zijn nucleaire ambities beloofde op te bergen in ruil voor de bouw van twee lichtwaterreactoren door een internationaal consortium. Tevens zou de VS

⁸⁶ BA, o.c., p. 641.

⁸⁷ ACHARYA, Amitav, China's charm offensive in Southeast Asia. In: *International Herald Tribune*, 8 nov. 2003

⁸⁸ SHAMBAUGH, China engages Asia, p. 76.

⁸⁹ BUSZYNSKI, Leszek, ASEAN, the Declaration on Conduct, and the South China Sea. In: *Contemporary Southeast Asia*, 2003, 3, p. 357.

⁹⁰ SHAMBAUGH, China engages Asia, pp. 75-76; PERLEZ, Jane, China shoring up image as Asian superpower. In: *International Herald Tribune*, 2 dec. 2004, p. 2.

jaarlijks een half miljoen ton stookolie leveren om te compenseren voor het verlies aan capaciteit dat Noord-Korea leed door aan haar nucleair programma te verzaken.⁹¹

In deze tweede Noord-Koreaanse nucleaire crisis waren de meeste ogen gericht op de tegenstanders in Washington en Pyongyang. Minder opgemerkt, maar zeker niet minder belangrijk, was de rol van een derde speler: Peking. Door cruciale olieleveringen aan Noord-Korea op te schorten, hoge diplomatieke vertegenwoordigers naar Pyongyang te sturen en troepen te verplaatsen aan de Sino-Koreaanse grens, doorbrak China zijn lange traditie van een terughoudend, *low-profile* buitenlands beleid. China was gastheer voor de tripartite gesprekken in april 2003, alsook voor het zeslandenoverleg (met naast Noord-Korea, de VS en China ook nog Rusland, Japan en Zuid-Korea) waarvan er ondertussen vier rondes werden georganiseerd. Volgens Evan S. Medeiros en M. Taylor Fravel weerspiegelden deze initiatieven “*a stark departure from more than a decade of Chinese passivity and buck-passing on the Korean nuclear question.*”⁹²

Toch blijven veel Amerikaanse diplomaten klagen dat China zijn invloed niet ten volle wil aanwenden om Pyongyang onder druk te zetten.⁹³ Niet alleen hebben deze critici weinig oog voor wat China wél allemaal onderneemt, ze zien ook niet in dat China net zomin als zij graag een ‘nucleair Noord-Korea’ ziet ontstaan.⁹⁴ Peking weet immers dat de ontwikkeling van een kernmacht door Pyongyang het doembeeld van een remilitariserend, ‘nucleair Japan’ dichterbij zal brengen en mogelijk ook Zuid-Korea en Taiwan zal aanzetten dit voorbeeld te volgen.⁹⁵ Maar meer nog dan door de angst voor het ontstaan van Noord-Koreaanse kernwapens, wordt de Chinese houding gestuurd door de angst voor een totale implosie van de Noord-Koreaanse staat en de uiterst nefaste ramificaties die zo’n ineenstorting voor China zou kunnen opleveren. Zo zou de al bestaande flux van Noord-Koreaanse vluchtelingen kunnen veranderen in een ware exodus en aldus Wen Jiabao’s ‘economische verjongingsplan’ voor China’s noord-oostelijke regio danig kunnen ontwrichten.⁹⁶ De provincies van die regio – Heilongjiang, Jilin en Liaoning – dragen één tiende bij tot het Chinese BBP en trekken jaarlijks miljarden buitenlandse investeringen aan. Een militair conflict of humanitaire crisis in de regio zou dus voor een ernstige vertraging kunnen zorgen in de Chinese economische groei.⁹⁷ Een Noord-Koreaanse ineenstorting zou bovendien

⁹¹ N.N., Timeline: N Korea nuclear standoff. In: *BBC News World Edition*, 25 jul. 2005.

(<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/2604437.stm>, geraadpleegd op 30 jul. 2005)

⁹² MEDEIROS, China’s new diplomacy, p. 22.

⁹³ N.N., The not-so-great power. In: *The Economist*, 15 feb. 2003, pp. 37-39

⁹⁴ SHAMBAUGH, David, China and the Korean peninsula: playing for the long term. In: *The Washington Quarterly*, 26, 2003, 2, p. 53.

⁹⁵ KISSINGER, Henry A., The six-power route to resolution. In: *Washington Post*, 18 aug. 2003.

⁹⁶ POMFRET, John, China cracks down on North Korean refugees. In: *Washington Post*, 22 jan. 2003.

⁹⁷ LAMPTON, David M., EWING, Richard Daniel, The U.S.-China relationship facing international security crises. Three case studies in post-9/11 bilateral relations. Washington, The Nixon Centre, 2003, pp. 60-61.

kunnen leiden tot een verhoogde Amerikaanse militaire aanwezigheid aan zijn oostelijke grens. Dat China bereid is veel in de schaal te werpen om zo'n scenario te vermijden, bewees het al vijfenveertig jaar geleden toen het zich in de Korea-oorlog engageerde voor het behoud van de Noord-Koreaanse 'bufferstaat' ondanks de hoge kosten die daartegenover stonden.⁹⁸

Uit angst voor deze potentiële gevolgen van een implosie wil China het regime in Pyongyang overeind houden, en dus niet omdat Peking veel sympathie heeft voor zijn noordoostelijke buur. Integendeel, de huidige Chinese leiders laken de sycofantische persoonlijkheidscultus rond de Kim-dynastie, de stalinistische veiligheidsstaat, de autarkische commando-economie, de armoede, de abnormale achterdochtigheid tegenover de buitenwereld en wat dies meer zij. Volgens hen vertoont het huidige Koreaanse regime veel gelijkenissen met het Maoïstische China ten tijde van de Culturele Revolutie. De enige uitweg om 'nationale zelfmoord' te vermijden is het Chinese reformistische voorbeeld volgen. Het is in het licht van deze '*regime survival*'-strategie dat de voortzetting van de Chinese hulp en handel aan Noord-Korea moet worden beoordeeld. Voor een land met een negatieve economische groei, een onbeduidend *per capita* inkomen, een stagnerende industriële productie, een onderontwikkelde landbouw en een bevolking op de rand van een hongersnood, is het enige wat de economie heeft behoed voor de totale ineenstorting met alle menselijke rampspoed van dien, de Chinese handel en hulp.⁹⁹

Het is met andere woorden niet omdat Peking niet meestapt in de confrontationele koers van Washington dat het niet 'verantwoordelijk' optreedt. De Chinese leiders pleiten voor een meer omvattende strategie die Noord-Korea op het pad moet brengen van echte hervormingen. Wat belangrijk is, de Chinese positie wordt gedeeld door de andere grootmachten en betrokken partijen (Zuid-Korea, Rusland, Japan en de EU). David Shambaugh wijst er terecht op dat het niet China, maar wel de VS is "*that has struggled to find its footing on policy toward North Korea.*"¹⁰⁰ Gezien de economische en strategische noodzaak voor China om goede relaties met de VS te onderhouden kan het zich anderzijds niet permitteren om Washington teveel tegen de haren in te strijken.¹⁰¹ Het gevolg is een houding die door sommigen wordt geïnterpreteerd als een weifelend, halfslachtig beleid,¹⁰² maar die in feite berust op een weloverwogen inschatting van de Chinese belangen.

⁹⁸ YOU, Ji, Understanding China's North Korea policy. In: *China Brief*, 4, 2004, 5, pp. 1-2.

⁹⁹ SHAMBAUGH, China and the Korean peninsula, pp. 45-46.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 54.

¹⁰¹ LAMPTON, The U.S.-China relationship facing international security crises, p. 44.

¹⁰² WU, Anne, What China whispers to North-Korea. In: *The Washington Quarterly*, 28, 2005, 2, p. 35.

Zelfs nadat Pyongyang in februari 2005 aankondigde dat het nucleaire wapens had aangemaakt, bleef China zijn *engagement*-strategie trouw.¹⁰³ Dit beleid, dat op dezelfde filosofie is gestoeld als de *Ostpolitik* van de Duitse bondskanselier Willy Brandt in de jaren zeventig, botst net zoals tijdens de eerste Noord-Koreaanse nucleaire crisis met de door de Amerikanen nagestreefde sanctiepolitiek. Maar terwijl Peking tien jaar eerder nog benadrukte dat “*the issue was a direct matter between the DPRK [Noord-Korea] and the three sides – the International Atomic Energy Agency (IAEA), the United States, and the Republic of Korea,*” werkt de Chinese diplomatie nu actief mee aan een oplossing. Zonder Chinees initiatief zou het zeslandenoverleg waarschijnlijk nooit hebben plaatsgevonden.¹⁰⁴ De organisatie van deze multilaterale onderhandelingen kan terecht “*China's highest-profile role to date*” worden genoemd.¹⁰⁵ De ongezien assertieve, pro-actieve opstelling van Peking weerspiegelt een nieuw soort engagement van de Chinese leiders, de wens om een grotere rol te spelen in de wereld. Waar Peking in het begin van de jaren negentig nog een conservatieve houding aannam tegenover de regionale orde en stabiliteit (wat op zich al een breuk betekende met het Mao-tijdperk), probeert het nu op een actieve en constructieve manier vorm te geven aan die orde in functie van de eigen belangen. Multilateralisme is het kanaal waarlangs China zijn invloed buiten de landsgrenzen kan verhogen zonder het regionale *status-quo* al te ernstig te verstoren.¹⁰⁶

6.3.3 Verbetering van de bilaterale betrekkingen

A. Casus: het strategisch partnerschap met Indië

Eén van de belangrijkste internationale gebeurtenissen in 2003 was misschien wel het staatsbezoek van de Indiase premier Vajpayee aan China. Het bezoek vormde het hoogtepunt van de toenadering tussen beide Aziatische reuzen die al een decennium aan de gang was, met slechts een korte onderbreking in de nasleep van de Indiase nucleaire testen van 1998. Er werd een overeenkomst gesloten over het vijfendertig jaar oude grensdispuut, het ‘*Agreement on the Actual Line of Control*’. Als deel van het akkoord herhaalde Indië dat het Tibet erkende als een integraal deel van China en dat het nooit de separatistische activiteiten zou steunen van Tibettaanse vluchtelingen op zijn grondgebied, een verwijzing naar de Tibettaanse regering in ballingschap in Dharmasala onder leiding van de Dalai Lama.¹⁰⁷ Bij een bezoek van premier Wen Jiabao aan Indië

¹⁰³ KAHN, Joseph, Chinese rule out sanctions on North Korea. In: *New York Times*, 11 mei 2005.

¹⁰⁴ LIM, Louisa, China's role as mediator. In: *BBC News World Edition*, 27 aug. 2003. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/3183841.stm>, geraadpleegd op 30 jul. 2005)

¹⁰⁵ KAHN, Joseph, China at Korea talks: taking diplomatic upstage. In: *New York Times*, 30 aug. 2003.

¹⁰⁶ CHENG, Joseph Y.S., China and the Korean situation: the challenge of Pyongyang's brinkmanship. In: *East Asia*, winter 2003, pp. 72-74.

¹⁰⁷ SHAMBAUGH, China engages Asia, p. 82.

in april 2005 kondigden beide landen het begin van hun 'strategisch partnerschap' aan en werden verschillende functionele samenwerkingsakkoorden ondertekend. Wen stelde bovendien een aantal opvallende *goodwill*-gebaren aan zijn Indiase gastheer. Voor het eerst zag China formeel af van zijn territoriale claim op de kleine Himalaya-staat Sikkim en China beloofde – eveneens voor het eerst – expliciet de Indiase kandidatuur voor een permanente zetel van de VN-Veiligheidsraad te steunen.¹⁰⁸

Een reden waarom China zoveel belang hecht aan goede politieke relaties met Indië, is dat het de weg kan vrijmaken voor toenemende economische en commerciële banden. Dat zou de Chinese leiders helpen in de ontwikkeling van de arme westelijke provincies van hun land, die na de kustregio momenteel het focale aandachtspunt vormen inzake de binnenlandse economie. De Chinees-Indiase economische betrekkingen blijken inderdaad in ijltempo te groeien, ten dele dankzij hun complementariteit in verschillende sectoren, zoals computersoftware (Indië) en -hardware (China). Zo steeg het volume van de bilaterale handel van nauwelijks 1 miljard dollar tien jaar geleden, naar 7,6 miljard dollar in 2003 tot zelfs 13,6 miljard dollar in 2004. Aan dit groeitempo kan China de VS snel bijbenen als de belangrijkste handelspartner van de VS.¹⁰⁹

De verbetering van de relaties tussen China en Indië staat symbool voor de betere banden die China de laatste jaren heeft gesmeed met tal van vroegere tegenstanders (zoals met Zuid-Korea, Vietnam, Rusland en Indië zelf) en voor de verhoogde bilaterale samenwerking tussen China en vrijwel alle landen aan zijn grenzen.¹¹⁰

B. De façade van vijandschap met Japan

“*China and Japan are balanced on a razor's edge between closer cooperation and dangerous rivalry,*” vormt een goede samenvatting van de staat van de Chinees-Japanse betrekkingen.¹¹¹ Fricatie over tal van strategische, territoriale, historische en economische kwesties heeft aanleiding gegeven tot wederzijds wantrouwen. Een aantal Japanse *opinion-makers* vrezen dat China met zijn formidabele economische groeicijfers het al jaren stagnerende Japan naar de kroon zal willen steken als leidende regionale macht. Het is in dit licht dat de nerveuze reactie van de regering-Koizumi moet worden geplaatst op het voorstel van China van eind 2001 voor een

¹⁰⁸ LANCASTER, John, India, China hoping to 'reshape world order' together. In: *Washington Post*, 12 apr. 2005, p. A16.

¹⁰⁹ ANBARASAN, Ethirajan, Trade powers India-China ties. In: *BBC News World Edition*, 8 apr. 2005. (http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/south_asia/4425831.stm, geraadpleegd op 31 jul. 2005)

¹¹⁰ SHAMBAUGH, China engages Asia, pp. 82-83. Wegens het korte bestek kunnen al die bilaterale relaties niet in extenso worden behandeld.

¹¹¹ SELF, Benjamin, China and Japan: A façade of friendship. In: *Washington Quarterly*, 26, 2002-2003, 1, p. 77.

vrijhandelszone met ASEAN. Begin 2002 trachtte Koizumi weer het politieke initiatief in handen te krijgen door zelf een voorstel te lanceren voor een vrijhandelszone met ASEAN. Beide landen zijn concurrenten voor elkaar in het verzekeren van toegang tot de schaarse wereldwijde energiebronnen. Zo dingen ze beide naar de olie en het gas uit Siberië, Iran en de Oost-Chinese Zee, waarover ze een botsende soevereiniteitsclaim hebben.¹¹² Verder kennen beide landen sinds de jaren negentig een opstoot van nationalisme, dat voor een groot stuk tegen elkaar is gericht. In China bestaat een viscerale anti-Japanse onderstroom, die een erfenis is van het wrede optreden van de Japanse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog. Telkens de Chinese leiders een bezoek plegen aan het Yasukuni-schrijn (ter ere van alle Japanse soldaten uit de Tweede Wereldoorlog, dus ook de oorlogsmisdadigers) of een nieuw geschiedenisboek goedkeuren waarin die wrede daden worden gemaskeerd, lokken ze een diplomatieke rel uit. De vrees van Peking voor een Japanse hermiliterisering wortelt eveneens in die tragische ervaring en groeit parallel met elke incrementele stap die Japan onderneemt om zijn militair aanzien in de regio op te krikken. Opvallend was in dit verband het sturen van Japanse oorlogsschepen naar de Indische Oceaan in het kader van de oorlog in Afghanistan. Ook de recente plannen voor een Japans-Amerikaans-Australische strategische dialoog zorgen voor onrust in China. Een ander twistpunt is de langzame verschuiving van de Japanse ontwikkelingshulp aan China, een restant uit vroegere tijden, ten voordele van andere landen aan China's zuidelijke en westelijke flank. Hoewel het geld voor China niet meer zo belangrijk is, beschouwt het die hulp als een soort terugbetaling voor de Japanse wreedheden in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw.¹¹³ Ten slotte vrezen sommige Japanners dat de Japanse industrie wordt 'uitgehoud' door delokalisatie naar China.¹¹⁴

Wie echter dieper kijkt dan de huidige spanningen aan de oppervlakte, zal merken dat *“despite these signs of conflict, binding forces still exist. A comprehensive assessment of Sino-Japanese relations fairly quickly gets beyond expressions of angst and signs of friction to focus on strong and often growing areas of mutual interest.”*¹¹⁵ De belangrijkste factor die samenwerking tussen beide landen in de hand werkt, is het feit dat beide regeringen zich in de eerste plaats concentreren op de binnenlandse economische ontwikkeling van hun land. Daarvoor hebben ze beiden nood aan een langdurig vreedzame en coöperatieve relatie met ál hun Aziatische burens, niet in het minst met elkaar. China is namelijk sterk afhankelijk van de toegang tot de Japanse markt en kan niet zonder Japanse technologie en investeringen. Japan heeft China almaar meer nodig als een afzetmarkt, een bron van importen en een land om industriële productie in te vestigen. Een

¹¹² BUCKLEY, Chris, China and Japan keep tension high. In: *International Herald Tribune*, 15 apr. 2005; LUARD, Tim, Oil fuels Asian giants' tensions. In: *BBC News World Edition*, 16 nov. 2004. (<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/asia-pacific/4016059.stm>, geraadpleegd op 17 nov. 2004)

¹¹³ ANSFIELD, o.c.

¹¹⁴ SUTTER, Robert, China-Japan: trouble ahead? In: *The Washington Quarterly*, 25, 2002, 4, pp. 37-39.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 39.

tweede belangrijke factor is het feit dat geen enkel land, ook niet de VS, belang heeft bij een escalatie van de Chinees-Japanse spanningen.¹¹⁶

Vanwaar dan de recente spanningen met Japan? Zowel de CCP als de regering-Koizumi appelleren aan de nationalistische gevoelens van hun bevolking om hun eigen legitimiteit te verhogen. Via het Chinese onderwijs en de officiële propaganda wordt elke Chinese bewust gemaakt van de wreedheden die Japan er heeft aangericht. Anti-Japanse gevoelens zijn aldus wijdverspreid, vooral onder de Chinese jeugd. Door zich hard op te stellen tegenover Japan (bijvoorbeeld door het niet verhinderen van anti-Japanse protesten, zoals in de lente van 2005) rekt de CCP op een verhoogde binnenlandse legitimiteit en kan het Japan onder druk zetten om toegevingen te doen in andere dossiers. Het Chinese verzet tegen de Japanse kandidatuur voor lidmaatschap van de VN-Veiligheidsraad is zo'n dossier, mogelijke toenadering tussen Japan en Taiwan eveneens. Maar nationalisme is nooit de drijvende kracht geweest achter het Chinese buitenlandse beleid. Onder druk van de neoconservatieven, neigen ook de meer liberaal-georiënteerde Chinese leiders naar een nationalistische opstelling.¹¹⁷ Maar deze laatsten hoeden er zich wel voor dat de kapitaal- en technologiestroom uit Japan niet wordt beïnvloed en dat de anti-Japanse protesten zich niet tegen henzelf keren, zoals in het verleden al meermaals is gebeurd. Vandaar dat de regering bijtijds de demonstraties intoomt.¹¹⁸ Het patroon dat zich de komende jaren zal doorzetten kan als volgt worden samengevat: *“Although Sino-Japanese differences may flare from time to time over issues grounded in the two countries' changing power and influence in Asian and world affairs, the differences are bounded within confines that help to avoid serious disruption and to preserve regional stability and prosperity.”*¹¹⁹

C. Taiwan als dogmatische ontsporing

De Chinese economie raakt almaar meer vervlochten met de rest van Azië, en Taiwan vormt daar geen uitzondering op. Het totale bilaterale handelsvolume bereikte een historische piek in 2003 van 46 miljard dollar. Sinds november 2001 is niet meer de VS, maar wel China de belangrijkste exportmarkt voor Taiwan. Ongeveer de helft van de Taiwanese FDI's zijn bestemd voor het vasteland. Even belangrijk dan deze economische fluxen is de uitwisseling van personen. Ongeveer vijf procent van de Taiwanese bevolking zou wonen in de Volksrepubliek, vooral in het

¹¹⁶ *Ibid.*, pp. 39-40.

¹¹⁷ MINXIN, Pei, Beijing's closed politics hinders "new diplomacy". In: *The Financial Times*, 12 sept. 2004.

¹¹⁸ KAHN, Joseph, Beijing finds anti-Japan propaganda a 2-edged sword. In: *New York Times*, 3 mei 2005; YARDLEY, Jim, China moves to crack down on protests against Japan. In: *New York Times*, 23 apr. 2005.

¹¹⁹ SUTTER, China-Japan: trouble ahead?, p. 40.

economische knooppunt Shanghai. Jaarlijks plegen drie miljoen Taiwanese een bezoek aan China. In omgekeerde richting is dat aantal aanzienlijk lager.¹²⁰

Niettegenstaande deze toenemende interactie is het vertrouwen tussen beide politieke elites volkomen zoek. De politieke dialoog die in het begin van de jaren negentig was opgezet, is intussen volledig afgeblazen. Na de terugval van de Taiwan-crisis leek er nochtans opnieuw een consensus te groeien voor een hervatting van de gesprekken.¹²¹ Maar toenmalig president Lee Teng-hui blies in 1999 deze mogelijkheid volledig op door in een radio-interview te spreken over de 'speciale interstatelijke relaties'. Beide partijen zitten nu ingegraven in wederzijds incompatibele stellingen. Vooraleer het terug rond de tafel wil gaan zitten, eist Peking dat Taipei het 'één China'-principe erkent. Taiwan van zijn kant wil wel onderhandelen, maar dan zonder aan die Chinese voorwaarde te voldoen én als gelijke van China (lees: op interstatelijke basis).¹²²

Sinds de verkiezing van Chen Shui-bian tot president van Taiwan in 2000 zijn de relaties nog verslechterd. Chen sprak zich openlijk uit voor de formele Taiwanese onafhankelijkheid en plande om een grondwet op te stellen voor Taiwan. Na zijn herverkiezing in 2004 vreesde Peking dat hij de daad bij het woord zou voegen en vaardigde enkele maanden later de zogenaamde *Anti-Secessiewet* uit, waardoor China juridisch verplicht wordt 'niet-vreedzame middelen' (lees: militair geweld) in te zetten indien Taiwan ooit zijn onafhankelijkheid zou uitroepen.¹²³

De reden voor de politieke patstelling is het feit dat het beleid van beide regeringen brede steun geniet bij hun respectieve bevolking. Daarom was de hoop dat het aan de macht komen van Hu Jintao een *window-of-opportunity* bood, ijdel. Hoewel de conservatieven momenteel niet de dominante fractie zijn, kunnen ze toch disproportioneel veel wegen op het beleid, door te appelleren aan het populistisch nationalisme. Hierdoor gooien ze de nationalistische legitimeringsbron van de CCP in de weegschaal en dwingen ze de hervormers tot een meer rigide opstelling dan deze misschien persoonlijk zouden prefereren.¹²⁴ Dit houdt het risico in dat die nationalistische ideologie soms kan ontsporen tot "*een dogma dat ertoe leidt dat het beleid niet langer is aangepast aan de noden en vitale belangen van het moment.*"¹²⁵ Dat was ten overvloede gebleken tijdens de escalatie in 1995-1996 toen China door eigen toedoen zijn gunstige veiligheidsomgeving helemaal had kwijtgespeeld. Voor een aantal jaren milderde Peking dan zijn toon, maar door de

¹²⁰ GLOSSERMAN, Brad, Cross-strait confidence-building measures. In: *Issues & Insights*, 5, 2005, 2, pp. 1-2. (http://www.csis.org/pacfor/issues/v05n02_pdf.pdf, geraadpleegd op 30 jul. 2005)

¹²¹ YU, Taifa, Relations between China and Taiwan after the Missile Crisis: toward reconciliation? In: *Pacific Affairs*, 72, 1999, 1, pp. 39-55.

¹²² GLOSSERMAN, o.c., pp. 2-4.

¹²³ CODY, Edward, China sends warning to Taiwan with Anti-Secession Law. In: *Washington Post*, 8 mrt. 2005.

¹²⁴ MINXIN, Beijing's closed politics hinders "new diplomacy".

¹²⁵ COOLSAET, Rik, België en zijn buitenlandse politiek: 1830-2000. Leuven, Van Halewijck, 2003, p. 570.

inherente dynamieken van het autocratisch regime, kent het Chinese buitenlandse beleid een dialectische stijl, waardoor het risico op dogmatische ontsporing steeds aanwezig is. Dat Chen voor een tweede ambtstermijn is verkozen, bewijst dat ook aan de overzijde van de Zeestraat de steun van de publieke opinie voor het officieel beleid enorm groot is. Zelfs de KMT die in de oppositie zit, steunt vandaag de optie van *de facto* onafhankelijkheid.¹²⁶

Ondanks de impasse waarin de Taiwan-kwestie verzeild is geraakt, en het feit dat er geen perspectief is op een snelle hervatting van de bilaterale dialoog, weerspiegelt ook de recente Chinese houding ten aanzien van Taiwan “*a growing sophistication and confidence*,” zoals merkbaar op andere domeinen van de Chinese buitenlandse politiek. Dankzij de aanhoudende economische groei zijn de Chinese leiders “*confident that time is on their side and that their leverage over Taiwan is growing*.”¹²⁷ China poogt nu president Chen onder druk te zetten via het onderhouden van goede relaties met de oppositie, zoals bleek uit het bezoek van twee Taiwanese oppositieleiders aan het vasteland in april 2005.¹²⁸ Tijdens die bezoeken deed Hu Jintao een opmerkelijke toegeving. China eist niet langer dat Taiwan het ‘één China’-principe onderschrijft als voorwaarde voor de start van nieuwe onderhandelingen, maar wel het nieuwe principe van ‘twee kusten, één China’. Dat was een toegeving omdat de Chinese regering erkende dat beide partijen het ‘één China’-principe anders interpreteerden, iets wat het vroeger ontkende. Voorts tracht China de publieke opinie op het eiland te beroeren door handelsvoordelen aan het eiland aan te bieden en geregeld panda's te schenken als gebaar van goede wil.¹²⁹ China hanteert dus zijn economische macht, en niet meer zijn militaire macht, als een magneet om Taiwan binnen zijn greep te houden.¹³⁰

6.3.4 Vertrouwenwekkende maatregelen in de militaire sfeer

Er bestaat nog steeds groot wantrouwen in de Aziatische regio jegens China omwille van het Chinese militaire moderniseringsprogramma en de weigering van Peking om het gebruik van geweld in de Taiwan-kwestie af te zweren. Toch heeft China de laatste jaren een grotere gevoeligheid voor deze regionale ongerustheid aan de dag gelegd. China heeft met succes een reeks militaire CBM's geïnitieerd van vier types:

- bilaterale veiligheidsdialogen met verscheidene buurlanden (tot op heden met Australië, Indië, Japan, Mongolië en Zuid-Korea);

¹²⁶ GLOSSERMAN, o.c., pp. 4-5; CHEN, Yali, HAGT, Eric, Anti-Secession Law: provocation or compromise? In: *China Brief*, 5, 2005, 1, p. 8.

¹²⁷ MEDEIROS, Evan S., FRAVEL, M. Taylor, China's new diplomacy. In: *Foreign Affairs*, 82, 2003, 6, p. 22.

¹²⁸ KAHN, Joseph, China tries to isolate Taiwan's president. In: *New York Times*, 26 apr. 2005.

¹²⁹ PAN, Philip P., China alters language on Taiwan: Beijing amends 'one China' edict. In: *Washington Post*, 13 mei 2005, p. A01.

¹³⁰ POMFRET, John, In its own neighborhood, China emerges as a leader. In: *Washington Post*, 18 okt. 2001.

- militaire uitwisselingen en gezamenlijke militaire oefeningen;
- verhoogde participatie in het ARF (zo verbaasde China de andere deelnemers met een voorstel voor een regionale veiligheidsgemeenschap); en
- verhoogde militaire transparantie (de PLA heeft de laatste jaren een aantal witboeken gepubliceerd inzake defensie en heeft verschillende uitnodigingen verstuurd om Chinese militaire oefeningen bij te wonen).¹³¹

¹³¹ SHAMBAUGH, *China engages Asia*, pp. 85-89.

6.4 RECENTE TENDENZEN

6.4.1 De opkomst van de energiediplomatie

Aangedreven door de industriële expansie, het groeiend aantal auto's op de Chinese wegen en de exploderende binnenlandse vraag wordt China almaar afhankelijker van de import van buitenlandse natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen. In 1993 werd China een netto-importeur van olie en tien jaar later stak het Japan voorbij als de tweede grootste olieverbruiker ter wereld na de VS. Sinds begin 2004 kent China ook een merkbare toename in de vraag naar aardgas. Analisten voorspellen dat deze trend naar een grotere afhankelijkheid van de invoer van energie zich hoogstwaarschijnlijk zal doorzetten. Dekte import – waarvan meer dan de helft uit Saudi-Arabië en de Golf – in 2001 zo'n 35 procent van de petroleumbehoefte, dan wordt dat voor 2010 geschat op 80 procent. Het aardgasverbruik, dat nu slechts drie procent van de energiebehoefte dekt, zal tegen 2010 verdubbelen.¹³² Dat heeft aanleiding gegeven tot een gevoel van kwetsbaarheid bij de Chinese leiders en een campagne om de bevoorrading te diversifiëren.¹³³

Vanaf 1997, wanneer premier Li Peng de staatsbedrijven aanmoedigde om op zoek te gaan naar investeringsmogelijkheden buiten de grenzen, begon China op een georchestreerde manier te investeren in buitenlandse olie-projecten, gaande van het opsporen van olie, over het aanleggen van pijpleidingen tot het bouwen van raffinaderijen.¹³⁴ Die strategie kwam in een stroomversnelling terecht na de Irak-oorlog van 2003 en heeft sindsdien een aantal opmerkelijke langetermijncontracten opgeleverd buiten het Midden-Oosten, met name in Afrika, Zuidoost-Azië en Latijns-Amerika. Waar China vijftien jaar geleden slechts drie olieleveranciers had – Iran, Iman en Indonesië, heeft het er nu meer dan een dozijn.¹³⁵

Tot voor kort focuste de Chinese energie-strategie op het Midden-Oosten, dat ongeveer twee derde van de wereldreserves aan olie bezit. Speciale aandacht en diplomatieke 'energie' werd gewijd aan Irak, na Saudi-Arabië de tweede grootste olieproducent. Door in de VN te pleiten voor de opheffing van de sancties tegen het Saddam-regime hoopte China een groter aandeel te kunnen verwerven in de Irakese oliereserves. Toen de VS Irak in 2003 binnenvielen, werden met het Saddam-regime meteen ook de Chinese belangen weggeveegd. Irak vormde een keerpunt in de Chinese energie-strategie. De visie haalde de bovenhand die stelde dat de VS ernaar streefden om het hele Midden-Oosten en daarmee ook de grootste olievoorraden ter wereld te domineren.

¹³² DE CORDIER, o.c., p. 25 en p. 75.

¹³³ THOMPSON, Drew, China's global strategy for energy, security and diplomacy. In: *China Brief*, 5, 2005, 7.

¹³⁴ FORNEY, Matthew, China's quest for oil. In: *Time Asia Magazine*, 25 okt. 2004.

¹³⁵ POMFRET, John, In its own neighborhood, China emerges as a leader. In: *Washington Post*, 18 okt. 2001.

Voortaan zou Peking meer bewust en actief streven naar een diversificatie van zijn energiebevoorrading.¹³⁶

De Chinese staatsoliemaatschappij CNPC (*China's National Petroleum Corporation*) nam hierin het voortouw. Sinds 2003 heeft de maatschappij twintig contracten afgesloten waarbij productiefaciliteiten werden overgekocht of opgezet in twaalf landen. Aldus slaagde ze erin om in het jaar 2004 haar buitenlandse productie van aardgas te verdubbelen en die van petroleum met twintig procent te verhogen. Door de harde competitie met onder andere Japan, Indië en de VS sluit China geregeld deals met wat in de ogen van Washington 'schurkenstaten' zijn. Westerse bedrijven laten deze paria-landen vaak links liggen omwille van sancties, het risico van negatieve publiciteit of veiligheidsoverwegingen.¹³⁷ CNPC is bijvoorbeeld de grootste aandeelhouder in een consortium dat het leeuwendeel van de Soedanese olie beheerst, een land dat door de VS wordt beschuldigd van genocide in zijn westelijke regio Darfour. Voorts ondertekende China in 2004 een contract met Iran voor de aankoop van olie en gas ter waarde van 70 miljard dollar en ondermijnde zo de Amerikaanse embargo's om Teheran te isoleren en te dwingen zijn nucleair programma op te geven.¹³⁸ Eind 2004 liet een ander Chinees staatsbedrijf CNOOC (*China National Offshore Oil Corporation*) weten dat het een overnamebod plande op de negende Amerikaanse oliemaatschappij Unocal.¹³⁹ Als CNOOC Unocal in handen krijgt, dan verwerft het gasvelden en een pijpleiding in Birma, een land dat zwaar wordt bekritiseerd door Amerikaanse mensenrechtenorganisaties.¹⁴⁰ Zelfs bij de contracten die China sloot met het Venezuela van Hugo Chavez werd het anti-Amerikanisme expliciet aangehaald als een factor die beide landen naar elkaar toedreef.¹⁴¹

De nieuwe geïntensiverde zoektocht naar energie viel samen met het aantreden van Hu Jintao als nieuwe president in 2003. Door meteen de hele wereld rond te reizen in functie van de almaar groeiende energiedorst van zijn land, maakte Hu Jintao van de *Energiediplomatie* zijn handelsmerk. Hij deed dat net zoals Jiang Zemin, die in de tweede helft van de jaren negentig de *Grootmachtendiplomatie* initieerde, om zijn persoonlijke stempel op het beleid te drukken en zich zo te onderscheiden van zijn voorgangers.¹⁴² Zoals oliebelangen de Amerikaanse buitenlandse politiek sturen, zo is energieveiligheid een doorslaggevende factor geworden in het uitzetten van

¹³⁶ GOODMAN, Peter S., Big shift in China's oil policy: with Iraq deal dissolved by war, Beijing looks elsewhere. In: *Washington Post*, 13 jul. 2005, p. D01.

¹³⁷ *Ibid.*, p. D01.

¹³⁸ WRIGHT, Robin, Iran's new alliance with China could cost U.S. leverage. In: *Washington Post*, 17 nov. 2004.

¹³⁹ HENNOCK, Mary, China's global hunt for oil. In: BBC News World Edition, 9 mrt. 2005.

(<http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/4191683.stm>, geraadpleegd op 31 jul. 2005)

¹⁴⁰ GOODMAN, o.c., p. D01.

¹⁴¹ GOH, Sui Noh, China's oil diplomacy. In: *Straits Times*, 1 jul. 2005.

¹⁴² LIN, Paul, China's move toward oil diplomacy. In: *Taipei Times*, 20 jan. 2005, p. 8.

het Chinese buitenlands beleid. Zelfs de verbetering van de relatie met ASEAN waar Peking de laatste jaren zo hard op aanstuurde, was ten dele ingegeven door de wens om de olie-import veilig te stellen. Aangezien nog steeds meer dan de helft van zijn petroleum uit het Midden-Oosten kwam, en dus doorheen de Straat van Malakka werd verscheept, trachtte China goede betrekkingen te onderhouden met Maleisië en Singapore, die door hun geografische positie die Straat beheersen.¹⁴³

6.4.2 De as Brussel-Peking?

Een tweede recente tendens is de toenadering tussen China en de EU. Deze evolutie is merkbaar op een aantal domeinen. Vandaag is China voor de EU de tweede grootste handelspartner na de VS en sinds 2004 is de EU de grootste handelspartner van China. De laatste jaren is er ook een scherpe stijging merkbaar van Europese investeringen in China.¹⁴⁴ De EU en China werken samen aan een aantal technologieprojecten, waaronder het Europese *Galileo*-programma voor satellietnavigatie en het grootste coöperatief onderzoeksproject ter wereld, het *EU-China Framework Program*. Op het politieke vlak worden er regelmatig bezoeken gepleegd op het hoogste niveau en is er sinds 1997 een jaarlijkse, roterende EU-China top. In het militaire en strategische domein is er een 'strategisch partnerschap' afgesloten. Vanaf 1995 is de EU begonnen met het publiceren van een aantal witboeken over de betrekkingen met China. In oktober 2003 beantwoordde China dit initiatief met een eigen witboek over de relatie met de EU.¹⁴⁵

Er zijn verschillende mogelijke verklaringen voor deze toenadering, maar twee ervan waren doorslaggevend. In de eerste plaats zijn de Chinese en de Europese economische belangen in grote mate complementair. Europeanen blijken meer bereid zogenaamde 'gevoelige' technologie te transfereren dan de Amerikanen en China biedt de EU een geschikte lokatie voor investeringen en productie, een schijnbaar onmetelijke markt en een bron van technologische innovatie. De tweede verklaring kan worden omschreven als 'strategische convergentie'. In tegenstelling tot de Chinees-Amerikaanse betrekkingen wordt de relatie tussen Peking en Brussel niet verstoord door de Taiwan-kwestie of door een Europese militair-strategische aanwezigheid in Oost-Azië. Beide partners streven daarentegen naar een inperking van de Amerikaanse almacht door het bevorderen van multipolariteit en multilaterale instituties.¹⁴⁶

¹⁴³ GOH, o.c.

¹⁴⁴ http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/china/index_en.htm, geraadpleegd op 31 jul. 2005

¹⁴⁵ SHAMBAUGH, David, China and Europe: the emerging axis. In: *Current History*, sept. 2004, pp. 243-247.

¹⁴⁶ *Ibid.*, pp. 245-247. Zie ook: SHAMBAUGH, David, The new strategic triangle: U.S. and European reactions to China's rise. In: *The Washington Quarterly*, 28, 2005, 3, pp. 7-25.

6.5 CONCLUSIE

Net als na de Taiwan-crisis, werd in de nasleep van de Kosovo-crisis na een intern debat besloten om een tegemoetkomende houding aan te nemen ten opzichte van Washington. Peking moet daarbij, net als het Kremlin overigens, wellicht zijn uitgegaan van het adagium *'if you cannot beat them, join them'*.¹⁴⁷ De overtuiging haalde de bovenhand dat de Chinese belangen het best waren gediend bij een inschakeling in het bestaande internationale systeem, ook al werd dat gedomineerd door de VS. Hoewel er onder de oppervlakte van vriendschappelijke betrekkingen nog fundamentele botsende belangen bleven bestaan, betekende de schijnbare berusting in de Amerikaanse overmacht toch een belangrijke breuk met de vroegere openlijke kritiek van het 'Amerikaanse hegemonisme'. Nadat Peking eerder zijn vernietigende publieke afkeuring van het internationale kapitalistische financieel-economische systeem had ingeruild voor een graduele inschakeling in dat systeem (met als hoogtepunt de toetreding tot de WTO), staakte het nu alvast zijn kritiek op de mondiale politico-militaire orde, zoals bleek uit de relatieve diplomatieke stilte van China tijdens de Irak-crisis van 2003. Dat China eind 2002 voor het eerst de NAVO benaderde,¹⁴⁸ kondigt misschien ook een inschakeling in deze sfeer aan.

Voorals in zijn nabije omgeving lijkt het huidige China Dengs advies om een *low-key* houding aan te nemen (de zgn. 'strategie in vierentwintig karakters'), helemaal te hebben afgeworpen. Op een steeds actievere, zelfs pro-actieve wijze laat Peking zijn diplomatieke gewicht in Azië gelden. Op die manier heeft China misschien de meest gunstige internationale veiligheidsomgeving gecreëerd, die de het land ooit heeft gekend. De bilaterale relatie met een aantal vroegere aartsvijanden is bijvoorbeeld de laatste jaren erg verbeterd. Zelfs daar waar er nog spanningen zijn (ten aanzien van Taiwan en Japan), is de harde retoriek voor alle partijen in hoofdzaak bestemd voor binnenlandse consumptie en is er bij de Chinese leiders een bewustzijn van de noodzaak van het behoud van stabiliteit of het status-quo. De vreedzame regionale omgeving is onrechtstreeks ten goede gekomen aan de bestendiging van de binnenlandse economische ontwikkeling. Maar daarnaast heeft China door zijn diplomatiek engagement ook fel aan invloed gewonnen in zijn periferie, waardoor zijn economische en strategische belangen gemakkelijker kunnen worden verzekerd. De Chinese leiders lijken het belang van *'soft power'* naar waarde te schatten en vakkundig uit te spelen. Maar de toegenomen Chinese invloed komt niet noodzakelijk ten koste van de Amerikaanse, zoals blijkt uit het gedoogbeleid van Peking ten aanzien van de aanwezigheid van Amerikaanse militaire basissen in Centraal-Azië. Van een Chinese 'Monroe

¹⁴⁷ COOLSAET, De wereld na 11 september, p. 26.

¹⁴⁸ MEDEIROS, o.c., p. 25.

doctrine' is dus voorlopig nog geen sprake.¹⁴⁹ Van een terugkeer naar een situatie zoals ten tijde van het 'Middenrijk', toen alle buurlanden tribuut brachten aan de Chinese keizer, evenmin.

Het toegenomen Chinese engagement in multilaterale instituties en regimes is op zich al een enorme grote verandering vergeleken met een decennium geleden. Het Chinese 'incrementele multilateralisme wordt volgens Samuel S. Kim echter nog indrukwekkender "*when viewed against the backdrop of America's creeping unilateralism during the Clinton administration, turning into runaway unilateralism in the Bush administration.*"¹⁵⁰ Er is nog een ander verschil. Terwijl de VS de wereld afschuimen om terrorisme uit te roeien en democratie te verspreiden, lijkt de Chinese buitenlandse politiek in het geheel niet ingegeven door ideologie. Economische en commerciële belangenbehartiging komt vóór alles. Het is Dengs uitspraak over de kleur van de kat, maar dan tot in de uiterste consequenties doorgedreven. Dit heeft twee grote consequenties. Enerzijds is de derde wereld met de *Energiediplomatie* weer in het centrum van de Chinese buitenlandse politiek belandt. Deze agressieve zoektocht naar grondstoffen draait geheel rond de overlevingskansen van een staat in een gemonialiseerde economie. Maar het zorgt wel af en toe voor verhoogde rivaliteit, bijvoorbeeld met Japan of met Rusland, de EU en de VS in Centraal-Azië. Anderzijds zijn de relaties met de EU wel sterk verbeterd, en vormen ze een tweede mondiale as in het Chinese buitenlandse beleid, naast de zoektocht naar energie en grondstoffen. Synergie van economische belangen en gezamenlijke afkeer van de Amerikaanse unilaterale machtspolitiek zijn de twee belangrijkste verklaringen voor deze toenadering. Met andere woorden, waar Washington vroeger door een engagement-beleid China wou betrekken in de wereld en wou vaststrikken in een web van multilaterale verbintenissen, lijken de rollen nu omgekeerd. Dat is voor een stuk een overdrijving, maar het kan niet worden ontkend dat het contrast met vroeger enorm is.

¹⁴⁹ ACHARYA, Amitav, China's charm offensive in Southeast Asia. In: *International Herald Tribune*, 8 nov. 2003.

¹⁵⁰ KIM, Samuel S., China's path to great power status in the globalization era. In: GUOLI, Liu, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 374-375.

DEEL III: ALGEMENE CONCLUSIE

Dit proefschrift heeft gepoogd een overzicht te geven van de evolutie van de Chinese buitenlandse politiek sinds het informele einde van de Koude Oorlog. In dit besluit worden de belangrijkste bevindingen schematisch gesynthetiseerd. Eerst zullen de constanten in de Chinese buitenlandse politiek – of het Chinese ‘nationale belang’ – worden beschreven. Vervolgens zullen de discontinuïteiten worden behandeld, dat wil zeggen dat de verschillende componenten van het recente ‘positieve engagement’ van China zullen worden beschreven, evenals de context waarin deze zijn ontstaan. Daarna komen de determinanten aan bod, of de belangrijkste ‘aandrijfriemen’ van het buitenlands beleid, die de verklaring vormen voor de evolutie van dat beleid. Ten slotte zullen deze bevindingen worden geëvalueerd in het licht van de centrale onderzoeksvraag: kunnen we spreken van het ‘Nieuwe Denken’ in het Chinese buitenlandse beleid ?

1. HET CHINESE ‘NATIONALE BELANG’

De drie componenten waarin het Chinese ‘nationale belang’ aan het einde van het eerste hoofdstuk werd opgedeeld, kunnen worden geherformuleerd tot twee algemene categorieën: het verzekeren van de binnenlandse economische voorspoed en het handhaven van de soevereiniteit. Een nadere blik op de precieze inhoud van die twee constanten lijkt de conclusie te wettigen dat ook in China ‘buitenlandse politiek de voortzetting is van binnenlandse politiek met andere middelen’.¹ Indien je in het onderstaande citaat van Mikhail Gorbatsjov het woord ‘Sovjet-Unie’ zou vervangen door ‘China’ en ‘perestrojka’ door ‘economische hervormingen’, dan krijg je een bijzonder goede synthese van deze conclusie:

“Op cruciale momenten wordt de natuurlijke band die er bestaat tussen de binnenlandse en buitenlandse politiek van iedere staat bijzonder nauw en van praktische betekenis. Veranderingen in de binnenlandse politiek leiden onvermijdelijk tot een andere houding ten opzichte van internationale aangelegenheden. Daarom zijn nu, onder de perestrojka, de uniformiteit van onze binnenlandse activiteiten en die in de internationale arena opvallender en concreter dan ooit tevoren. De nieuwe opzet van de buitenlandse politiek van de Sovjet-

¹ Deze herformulering van de beroemde uitspraak van Carl von Clausewitz is afkomstig van: *Ibid.*, , 725 pp.

Unie, de richtsnoeren en de praktische uitwerking daarvan zijn alle een rechtstreekse projectie van de filosofie, het programma en de praktijk van de herstructurering.”²

1.1 Economische modernisering

Door de hele onderzochte periode heen was het verzekeren van de economische voorspoed van het land het meest prominente onderdeel van de Chinese diplomatieke inspanningen. In die zin was de Chinese buitenlandse politiek in de post-Koude Oorlogperiode het verlengstuk van de diplomatieke oriëntatie zoals die in de jaren tachtig door Deng was uitgestippeld.

Om deze prioriteit in het buitenlands beleid te verklaren, is het nodig te kijken naar de maatschappelijke structuur van de Chinese staat. De elite die na de maoïstische experimenten een land erfde dat op de rand van de afgrond balanceerde, begreep dat haar lot afhing van de mate waarin ze erin zou slagen om in de ogen van de bevolking een nieuwe legitimeringsbasis voor haar heerschappij te verwerven. Door de hervormings- en opendeurpolitiek te lanceren, hoopte deze elite het machtsmonopolie van de CCP te consolideren door bij te dragen tot de daarvoor noodzakelijke binnenlandse stabiliteit. Uit de lange geschiedenis van hun land die vele burgeroorlogen, feodale conflicten en anarchie omvat, lijken de Chinese bewindvoerders de les te hebben getrokken nieuwe chaos – ‘luan’ – te vermijden. Gebeurtenissen als de terechtstelling van Ceaucescu en de ontbinding van de Sovjet-Unie herinneren de Chinese leiders aan het belang van een volgehouden economische groei. De ineenstorting van het Soeharto-regime in Indonesië illustreerde dan weer dat corruptie ook in dit tijdvak het ‘hemelse mandaat’ van de Chinese bestuurders kan ondergraven.

Van bij het begin was het buitenlands beleid een onderdeel van het streven naar maatschappelijke stabiliteit. De diplomatie moest rust en stabiliteit creëren aan de grenzen, zodat de hervormers alle aandacht konden wijden aan de binnenlandse socio-economische problemen. Met de leidende industriële naties (in de eerste plaats de VS) moesten vriendschappelijke (economische) betrekkingen worden aangeknoopt om buitenlandse technologie, investeringen en exportmarkten te verwerven. Het aloude ‘*ti-yong*’-dilemma werd met andere woorden omgekeerd. Waar vroeger de vrees bestond dat de import van buitenlandse technologie een bedreiging kon vormen voor de gevestigde orde (de conservatieve visie), werd deze import nu gestimuleerd en voorgesteld als een indirect tegengif tegen sociale onrust (de visie van de hervormers).

² GORBATSJOV, Michail, Perestrojka: een nieuwe visie voor mijn land en de wereld. Wijnegem, Het Spectrum, 1987, p. 154.

Maatschappelijke stabiliteit via economische voorspoed was dus de inzet waar rond alles draaide. Dat roept de vraag op over wiens economische voorspoed het hier ging. De ontwikkelingsstrategie die Deng Xiaoping had gelanceerd, was, door de hele periode heen, gericht op de ontwikkeling van de kustgebieden. Het waren bijgevolg initieel hoofdzakelijk hun belangen die gediend waren bij de economische inslag van het buitenlands beleid. Daaruit besluiten dat de richting van het buitenlands beleid was gedicteerd door een succesvolle lobbycampagne van deze kustregio's zou echter gedeeltelijk een vertekening zijn. Deng zocht natuurlijk steun voor zijn beleid en vond die ook bij de hoofden van de kustprovincies, maar hij had wel éérst zijn economische strategie ontwikkeld en besloten de nadruk te leggen op de ontwikkeling van de kust. Naast de prioriteit voor de ontwikkeling van het oosten van het land, werd de economische voorspoed van het land tot 1998 ook geïdentificeerd met de belangen van het leger dat er vanaf de jaren tachtig in was geslaagd om een uitgestrekt commercieel imperium uit te bouwen. Geconfronteerd met wat het 'crony capitalism' in Oost-Azië had veroorzaakt, besloot de CCP echter een einde te stellen aan de commerciële activiteiten van de PLA.³ De economische groei in de kustprovincies heeft ondertussen *spill-over* effecten gegenereerd naar het binnenland.⁴ Dit wordt ondersteund door actieve officiële campagnes, zoals de in januari 2000 gelanceerde *Great Western Development Strategy*.⁵ Het gevolg daarvan is dat waar de economische voorspoed van het land vroeger synoniem was met de voorspoed van de oostelijke kustprovincies, dat ondertussen is verruimd tot een groter segment van de Chinese samenleving, resulterend in een veel grotere steun voor de huidige oriëntatie van het buitenlands beleid.

Dat wil echter geenszins zeggen dat de koers van het buitenlands beleid nooit werd gecontesteerd. Integendeel, er was steeds verzet van de meer centraal-gelegen provincies, de staatsbedrijven en de bureaucratieën die hen vertegenwoordigden. Bovendien was er ook een uitgesproken nationalistische fractie, die voorstander was van een meer assertief buitenlands beleid. Op minstens drie momenten sinds 1989 hebben deze groepen tegen de achtergrond van binnenlandse of internationale crises de grondvesten waarop het buitenlandse beleid door Deng was gebouwd, ter discussie gesteld: in 1989-1991 (naar aanleiding van Tiananmen, de ineenstorting van het communistisch blok en de implosie van de Sovjet-Unie), in 1995-1996 (in de context van de crisis in de Zeestraat van Taiwan en de onzekerheid over het Amerikaanse beleid) en in 1999 (in de nasleep van de Kosovo-oorlog, het bombardement van Belgrado en de WTO-onderhandelingen die dreigden te mislukken). In elk van deze gevallen eindigde het debat met

³ BICKFORD, Thomas J., The business operations of the Chinese People's Liberation Army. In: *Problems of Post-Communism*, 40, 1999, 3, p. 28.

⁴ N.N., China's growth spreads inland. In: *The Economist*, 373, 20 nov. 2004, 8402, p. 13.

⁵ SIMS, Thomas L., SCHIFF, Jonathan James, The Great Western Development Strategy. In: *China Business Review*, nov-dec. 2000.

een hernieuwd, overtuigend engagement om het dengistische principe te blijven aanhangen dat absolute voorrang moest worden verleend aan de binnenlandse economische ontwikkeling. Hieraan werd wel steeds een voornemen gekoppeld om de Chinese defensie versneld te moderniseren.⁶

1.2 Het handhaven van de soevereiniteit

De huidige Chinese bewindvoerders hebben van hun voorgangers geleerd dat zij door de bevolking vooral zullen worden beoordeeld op het bijeenhouden van het ‘Middenrijk’. Wanneer de besluitvormers met een dossier in aanraking komen dat in één of ander opzicht betrekking heeft op de nationale eenheid gaan zij zich instinctief waakzaam opstellen. Niemand van de Chinese leiders durft uit te proberen om in zo’n geval geen verhoogde waakzaamheid aan de dag te leggen, omdat de verdediging van de territoriale integriteit voor de Chinese bevolking een belangrijke en emotionele kwestie is. Dat is het gevolg van een nationalistische houding in de Chinese maatschappij, die zowel spontaan ontstaat (onder andere als afgeleide van de economische groei) als op creatieve wijze wordt gestimuleerd door de bewindvoerders, die naar methoden zoeken om de maatschappelijke cohesie te bevorderen.

Met andere woorden, ook het nastreven van dit ‘nationaal belang’ is innig verbonden met wens van de politieke elite om zijn hoge positie in de maatschappij te consolideren. Omdat veel Chinezen de hereniging met Taiwan als een onvervreemdbaar recht beschouwen, mag iedere generatie Chinese leiders die Taiwan ‘verliest’, vrezen voor hevige maatschappelijke protesten. In verwante dossiers als Tibet, Xinjiang en enkele betwiste eilanden in de Zuid-Chinese en Oost-Chinese Zee speelt een identieke dynamiek. Dat de Chinese houding inzake soevereiniteit zo absoluut en inflexibel, heeft te maken met de vrees voor een domino-effect. Indien er een steen wordt losgewrikt uit de ‘Grote Muur van soevereiniteit’ rond China, is er kans dat de hele muur het begeeft. China is een land dat vanuit bestuurskundig oogpunt misschien te groot en te verscheiden is om optimaal te kunnen besturen, maar met een absolute interpretatie van het soevereiniteitsconcept hoopt Peking toch zowel interne als externe bedreigingen voor de eenheid van het land af te weren.

Het handhaven van de soevereiniteit wordt ook weerspiegeld in het streven van Peking naar politieke onafhankelijkheid. Het laveren van China tussen de Sovjet-Unie en de VS tijdens de Koude Oorlog (de zgn. ‘strategische driehoeksverhouding’) was grotendeels ingegeven door de

⁶ MILLER, H. Lyman, LIU, Xiaohong, The foreign policy outlook of China’s “Third Generation” elite. In: LAMPTON, David M., (ed.), The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000. Stanford, Stanford University Press, 2001, p. 141.

Chinese bekommernis om zijn autonomie. Met het einde van de Koude Oorlog en de implosie van de Sovjet-Unie stond China voor het dilemma hoe het constructieve relaties kon onderhouden met de VS in het belang van zijn eigen ontwikkeling én tegelijkertijd een tegengewicht kon vormen voor de unipolaire machtsconcentratie. Nadat in de eerste jaren na Tiananmen nog een *low-key* houding werd aangenomen jegens de VS, ging Peking naderhand meer actief en openlijk streven naar een multipolarisering van de wereldpolitiek. Het hoogtepunt hiervan was de *Grote Mogendheidstrategie*, waarbij vooral de Chinees-Russische betrekkingen in Washington met argusogen werden gevolgd. Maar deze strategie eindigde als een opeenvolgende reeks gebeurtenissen die Chinese leiders een besef zou opleveren van de unipolaire realiteit.

2. DISCONTINUÏTEITEN IN HET BUITENLANDSE BELEID

Dé grote discontinuïteit is ongetwijfeld de evolutie van een “*inward-looking, reactive and system-challenging*” buitenlands beleid, naar een “*increasingly outward-looking, pro-active and system-identifying*” beleid.⁷ Op het eerste gezicht mag het vreemd overkomen dat uit een overzicht van het buitenlands beleid sinds het einde van de Koude Oorlog, een conclusie wordt getrokken die in feite slaat op de periode sinds het einde van de jaren zeventig. Door het vaak dialectische verloop van het Chinese buitenlandse beleid zijn vele kenmerken van deze transitie echter pas zeer laat aan de oppervlakte gekomen. Het proces waarbij China verschuift in de richting van de ‘internationale samenleving’ verloopt niet rechtlijnig, maar schokgewijs en kent geregeld terugvallen. Dat verklaart voor een groot deel de pendule- of jobbeweging tussen coöperatie en conflict die zoveel aspecten van het Chinese buitenlandse beleid kenschetst. In perspectief is de rode draad die onder de oppervlakte van dit zig-zagpatroon verscholen zit duidelijker. Om Thomas Robinson te parafraseren: China wordt in de ogen van de andere landen steeds minder beschouwd als een ‘probleem’, maar wel als een ‘verantwoordelijke medespeler’ in de internationale politiek.⁸

Hieronder wordt stilgestaan bij die componenten of kenmerken van deze transitiebeweging, die aan de oppervlakte kwamen in de tijdsperiode 1989-2004. Met andere woorden, de precieze inhoud van de hypothese van het ‘positieve engagement’ waarvan deze studie vertrok, zal hier nader worden toegelicht.

2.1 Concentratie op de onmiddellijke geografische omgeving

Door de hele beschouwde periode heen, vormden de directe buurlanden het voornaamste actieterrein voor de Chinese diplomatieke inspanningen. Het moet wel gezegd dat Deng Xiaoping reeds in de jaren tachtig streefde naar een normalisering van de betrekkingen met de buurlanden. Hij hoopte door het afzwakken van de externe dreiging ook het binnenlands klimaat te ontspannen, zodat de economische hervormingspolitiek het focale aandachtspunt in de besluitvorming kon worden. Maar vanaf 1989 kwam deze ‘*zhoubian*’- of periferie-diplomatie in een stroomversnelling. De *Politiek van Goednabuuerschap* werd tot de kern van het buitenlands beleid gemaakt en ging sindsdien door drie fasen, waarbij het primaire doel steeds hetzelfde was als bij Deng, namelijk het ontwikkelen van goede en duurzame relaties met de buurlanden om de

⁷ JIA, Qingguo, From self-imposed isolation to global cooperation: the evolution of Chinese foreign policy since the 1980s. In: *Politik und Gesellschaft*, 1999, 2, pp. 168-178.

⁸ Zie p. 18 van dit proefschrift.

stabiliteit aan de grenzen en daarmee de economische ontwikkeling te bevorderen. In elke fase speelde er bovendien een onderscheiden secundair motief mee. In de eerste fase moest dit regionaal beleid tevens de internationale post-Tiananmenisolatie van China helpen doorbreken. Bovendien was Peking door het einde van de Koude Oorlog gedwongen om voor het eerst een beleid te ontwikkelen ten aanzien van de Aziatische regio, dat niet ondergeschikt zou zijn aan de relatie van China met de supermachten. In de tweede fase trachtte Peking het wantrouwen dat bij sommige buurlanden na de Taiwan-crisis van 1995-1996 was ontstaan, weg te werken. In de derde en voorlopig laatste fase, waarvan het begin ongeveer rond de eeuwwisseling kan worden gesitueerd, stond het Chinese periferie-beleid nog steeds in de eerste plaats ten dienste van de economische modernisering, maar speelde ook de wens mee om een grotere invloed te verwerven in Azië.

2.2 Multilateralisme

Een meer positieve benadering van multilateralisme is een tweede belangrijke innovatie in het Chinese buitenlandse beleid sinds het einde van de Koude Oorlog. In het begin van de jaren negentig stonden de Chinese leiders wantrouwig tegenover regionale multilaterale organisaties, omdat ze vreesden dat deze zich tegen hen konden keren (bijvoorbeeld inzake Taiwan). Verscholen achter een absolute en onvoorwaardelijke interpretatie van het soevereiniteitsconcept, hoopte Peking zijn internationale bewegingsvrijheid – traditioneel een vitaal ‘nationaal belang’ – te maximaliseren. Langzaam maakte de Chinese houding een bocht. In de hoop de regionale angst voor het zogenaamde ‘Chinese gevaar’ te ontcrachten, omhelsde Peking een ‘nominaal multilateralisme’, dat gaandeweg uitgroeide tot steun voor ‘kwalitatief multilateralisme’, zoals bleek uit het voorstel in 2001 om een regionale vrijhandelszone op te richten met ASEAN. In het algemeen groeide de Chinese steun voor multilaterale samenwerking het snelst in de economische sfeer: *“where economic interests are involved, China is willing to make more concessions or place less emphasis on sovereignty.”*⁹ Dat is ook op het mondiale niveau het geval, getuige de toetreding tot de WTO. Maar zelfs in domeinen die traditioneel tot de politico-militaire sfeer behoren, is de Chinese conformiteit met de internationale normen enorm gestegen. Een belangrijke aandrijfriem daarvan was de internationale normatieve druk, waaraan China – in het belang van zijn eigen economische ontwikkeling – niet kan weerstaan. De toenemende multilaterale oriëntatie is bijgevolg niet het resultaat van een nieuwsoortig coöperatief wereldbeeld, maar wel van een

⁹ HE, Baogang, Power, responsibility and sovereignty : China’s policy towards Taiwan’s bid for a UN seat. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), Power and responsibility in Chinese foreign policy. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, p. 208.

moeilijke kosten-batenanalyse, met de consequenties voor de economische ontwikkeling als meetinstrument.

2.3 Verhoogd diplomatiek profiel

In de context van de internationale en binnenlandse omwentelingen in de periode 1989-1991 besloot Deng dat China zich in de internationale betrekkingen *low-profile* moest opstellen. Dat heeft het grotendeels ook gedaan, op enkele uitzonderingen na. De eerste was de ‘raketdiplomatie’ ten aanzien van Taiwan, maar dit was eerder het gevolg van een wankelmoedig, *reactief* beleid, volgend op het bezoek van president Lee aan de VS, dan van een bewust diplomatiek initiatief. Zo’n weloverwogen actie kwam er voor het eerst met de oprichting van het Shanghai-forum, het eerste multilaterale kader dat op Chinees initiatief was ontstaan. Ook in de omvorming van de ‘Vijf van Shanghai’ tot de SCO had Peking een groot aandeel. Het steeds diepere engagement in regionale multilaterale organisaties, de Chinese houding tijdens de AFC, de verhoogde economische banden met de buurlanden en het officiële discours waarin telkens opnieuw werd benadrukt hoe ‘verantwoordelijk’ China is, hebben bijgedragen tot het verhogen van China’s diplomatieke profiel in de regio. Parallel hiermee merken waarnemers de laatste jaren een verhoging in de Chinese ‘*soft power*’.

Ook op het mondiale niveau verhoogt China geleidelijk aan zijn *présence*, zij het in veel mindere mate dan in zijn nabije omgeving. De allereerste bewuste stap daartoe was de *Grootmachtendiplomatie* in de tweede helft van de jaren negentig. Recent zijn daar nog twee sporen bijgekomen die in de toekomst waarschijnlijk nog belangrijker zullen worden: de relaties met de EU en – vooral – de wereldwijde zoektocht naar energie en grondstoffen.

3. DETERMINANTEN VAN HET BUITENLANDS BELEID

Zelfs in een autocratisch regime zoals China is de politieke elite geen monoliet. Verschillende strekkingen zijn er in een voortdurende strijd om de macht gewikkeld, die wordt weerspiegeld in het dialectische verloop van de buitenlandse politiek. Welke fractie het haalt wordt in niet geringe mate bepaald door de perceptie van de houding van andere landen. Eveneens cruciaal, hoewel minder dan vroeger, is de rol van de belangrijkste leider. Hij heeft het gezag om het binnenlandspolitieke debat in het voordeel van een bepaalde strekking te beslechten. Deng deed dat met zijn ‘*nanxun*’, Jiang met de WTO-onderhandelingen.

Maar net zoals elke individuele Chinese politicus begaan is met zijn politieke lijfbehoud, streeft de Chinese politieke elite als actor naar het behoud van zijn geprivileerde maatschappelijke positie, *in concreto* het behoud van het politieke monopolie van de CCP. Wil de partijtop het lot van de KPSU vermijden, dan dient ze de maatschappelijke rust te bewaren en haar legitimiteit te verhogen. De strategie van het regime voor het bereiken van deze doelstellingen bestaat uit het verzekeren van een aangehouden economische groei. De Chinese elite heeft dan ook een existentieel belang bij een verdere integratie in de wereldeconomie en dus een coöperatieve relatie met de rest van de wereld. Anderzijds poogt het regime ook via een appèl aan het nationalisme zijn legitimiteit te verhogen, een strategie die niet zonder gevaar is, zoals meermaals in dit proefschrift is aangetoond. Het is echter niet zo dat China een nationalistisch buitenlands beleid voert. In het algemeen is de factor ideologie – zeker in vergelijking met vroegere tijden – volledig ondergesneeuwd geraakt ten voordele van pragmatische (lees: economische) belangenbehartiging.

Ook de Chinese participatie in de SCO is in grote mate ingegeven door de nood aan maatschappelijke stabiliteit. In ruil voor het onderdrukken van de Oeigoerse diaspora, stelt China Kazachstan en Kirgizië militaire steun en technologie in het vooruitzicht. De Chinese inschikkelijkheid ten opzichte van de Amerikaanse oorlog tegen het terrorisme sproot eveneens voort uit deze binnenlandse motivatie. Wederzijdse steun voor elkaars hardhandige repressie van binnenlandse onrust was een belangrijke reden voor het afsluiten van het strategische partnerschap met Rusland.

Precies wegens het belang van een aanhoudende economische groei voor het overleven van het regime speelt economische en commerciële belangenbehartiging zo’n belangrijke rol in het Chinese buitenlandse beleid. Het buitenlands beleid moet een vreedzame internationale omgeving kneden, zodat de hervormers de politieke ademruimte krijgen om de economische

hervormingspolitiek verder te zetten. China moet technologie, investeringen en exportmarkten uit het buitenland verzekeren. Bijgevolg moet China coöperatieve relaties met de leidende industriële naties onderhouden, moet het een nieuwe periode van isolatie vermijden en dus streven naar een diepere integratie in het wereldsysteem. Om de inkomende investeringsstroom niet te stoppen heeft China er alle belang bij een positief imago te cultiveren. Verder drijft ook de nood aan energie en grondstoffen het Chinese buitenlandse beleid in steeds hogere mate aan.

Om de veiligheid van het land te verzekeren, zoekt Peking zijn toevlucht tot een combinatie van een militaire moderniseringsbeweging en een actieve diplomatieke campagne om de angst bij de buurlanden weg te werken. Deze campagne omvat onder andere een grotere participatie in regionale multilaterale fora, pogingen om zijn reputatie te verbeteren en proactieve inspanningen om de stabiliteit in Azië te handhaven (zoals bijvoorbeeld ten aanzien van Noord-Korea). China hoopt zodoende ook zijn regionale invloed uit te breiden en een machtsbasis te verwerven, waardoor het een dragende pijler kan worden van een nieuwe multipolaire wereldorde, waarin China een grotere mate van politieke autonomie zal genieten. Toch is veiligheid niet de meest sturende determinant van het Chinese buitenlandse beleid. De belangrijkste militaire beslissing, de raketdiplomatie van 1995-1996, werd genomen in de meest gunstige veiligheidsomgeving die de VRC ooit had gekend. Het Amerikaanse beleid werd wel gepercipieerd als een nieuwe *containment*-politiek, maar enkel in economische en politieke termen, niet in militair-strategische (dat gebeurde pas later, na en mede als gevolg van de Taiwan-crisis). De hoofdreden voor de assertieve opstelling was een binnenlandspolitieke dynamiek.

Taiwan blijft hoe dan ook een gevoelig punt in de Chinese publieke opinie. Het Chinese buitenlandse beleid wordt in hoge mate aangedreven door de wens om de Taiwanese onafhankelijkheid te verhinderen. Deze motivatie is innig verbonden met de nationalistische legitimering van het regime, en aldus ook de maatschappelijke stabiliteit. Ook de *'image-building'*-inspanningen zijn ten dele een poging om Taiwan verder te isoleren in Azië.

Van al deze determinanten kan een hiërarchie worden opgesteld. De vijf belangrijkste determinanten zijn dan:

1. het verzekeren van de maatschappelijke stabiliteit;
2. economische en commerciële belangenbehartiging;
3. de binnenlandspolitieke machtsverhoudingen;
4. de veiligheid van het land verzekeren;
5. reünificatie met Taiwan.

4. HET 'NIEUWE DENKEN' ?

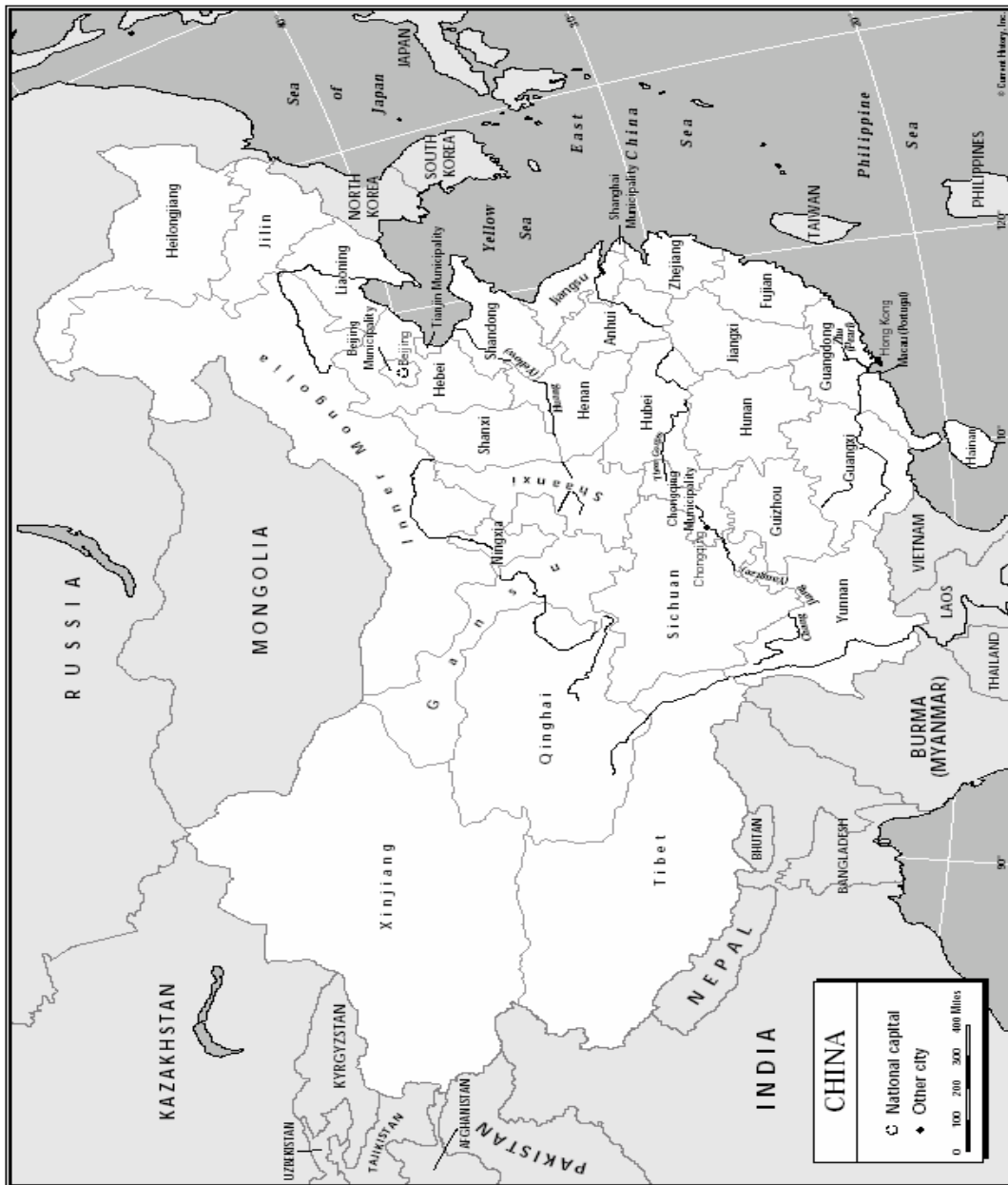
Deze studie heeft ten overvloede aanwijzingen geschetst voor de evolutie naar een minder confrontationele en meer constructieve Chinese houding. In tegenstelling tot een decennium geleden ageert 's werelds dichtstbevolkte land nu grotendeels *binnen* het internationale systeem en heeft het veel van de huidige constellatie van internationale instituties, regels en normen omarmd. Zoals reeds gesteld, in perspectief beschouwd, lijkt de graduele Chinese integratie in de 'internationale samenleving' een logische en planmatige aanpak te bezitten. Het is ten zeerste de vraag of dit in werkelijkheid zo was. Het adagium '*crossing the river by feeling the stones*' omschrijft misschien beter dit proces. Elke individuele stap die werd gezet naar een grotere betrokkenheid in de internationale politiek was het gevolg van een specifieke, ad-hocafweging van belangen. De zig-zagkoers die je soms in het Chinese buitenlandse beleid kon ontwaren, was daar in zekere zin het gevolg van. Alleen al die reden maakt het moeilijk te spreken van het 'Nieuwe Denken'. Ook de evolutie van het Chinese wereldbeeld zal immers een gelijkaardig onregelmatig patroon volgen als de verandering van de Chinese houding.

De eerste voorwaarde die in de inleiding werd opgesteld om te kunnen spreken van het 'Nieuwe Denken' was dat de nieuwe houding zich zou moeten manifesteren op een domein dat voor China traditioneel van vitaal belang is. Van alle discontinuïteiten die in de post-Koude Oorlogperiode in het Chinese buitenlandse beleid voorkwamen, voldoet er slechts één aan die voorwaarde, namelijk het toegenomen kwalitatief multilateralisme of de erkenning van de relativiteit van staatssoevereiniteit. Enkel op dit vlak kunnen we dus – althans volgens de definitie die in de inleiding is opgesteld – spreken van het 'Nieuwe Denken' in de Chinese buitenlandse politiek. Er is namelijk een wijziging opgetreden in de belangdefinitie: waar de soevereiniteitsnorm vroeger het allerhoogste belang uitmaakte, is deze nu vatbaar voor herinterpretatie in het geval er andere belangen op het spel staan. Die andere belangen zijn veelsoortig van aard en verschillen van geval tot geval. De nieuwe positie inzake soevereiniteit is er hoe dan ook gekomen onder impuls van een convergentie van alle hogervermelde beleidsdeterminanten.

BIJLAGEN

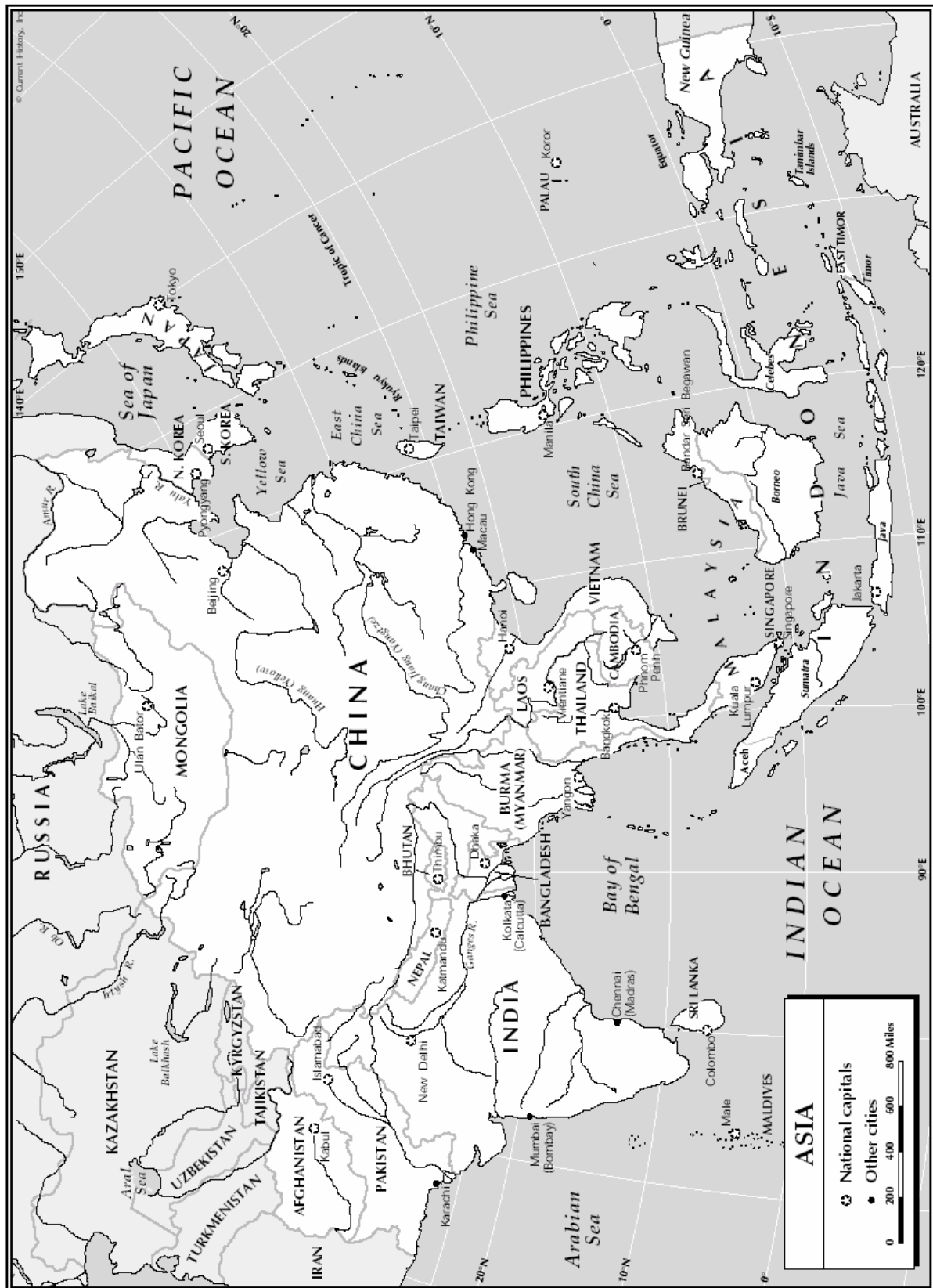
BIJLAGE 1. GEOGRAFISCHE SITUERING

1.1 China, zijn provincies en zijn buurlanden

Bron: Current History, sept. 2003

1.2 De positie van China in Azië

Bron: Current History, sept. 2003

BIJLAGE 2. CHRONOLOGIE VAN DE DYNASTIEKE GESCHIEDENIS

Shang dynastie	16 ^{de} tot 11 ^{de} eeuw v.C.
Zhou dynastie	11 ^{de} tot 3 ^{de} eeuw v.C.
Westelijke Zhou dynastie	11de eeuw tot 771 v.C.
Oostelijke Zhou dynastie	770 tot 256 v.C.
Lente en Herfstperiode	770 tot 476 v.C.
Periode van strijdende staten	475 tot 221 v.C.
Qin dynastie	221 tot 207 v.C.
Han dynastie	3de eeuw v.C. tot 3 ^{de} eeuw n.C.
Eerste (of Westelijke) Han dynastie	206 v.C. tot 24 n.C.
Tweede (of Oostelijke) Han dynastie	25 tot 220
Drie Koninkrijken (Sanguo)	220 tot 280
Wei dynastie	220 tot 265
Shu Han dynastie	221 tot 263
Wu dynastie	222 tot 280
Westelijke Jin dynastie	265 tot 316
Oostelijke Jin dynastie	317 tot 420
Zuidelijke en Noordelijke Dynastieën	420 tot 589
Sui dynastie	581 tot 618
Tang dynastie	618 tot 907
Vijf Dynastieën en Tien Koninkrijken	907 tot 960
Song dynastie	960 tot 1279
Noordelijke Song dynastie	960 tot 1127
Zuidelijke Song dynasty	1127 tot 1279
Liao dynastie	916 tot 1125
Jin dynastie	1115 tot 1234
Yuan dynastie (Mongolen)	1271 tot 1368
Ming dynastie	1368 tot 1644
Qing dynastie (Mantsjoes)	1644 tot 1911
Republiek China	1912 tot 1949
Volksrepubliek China	1949 tot heden

Bron: gebaseerd op SWAINE, Michael D., TELLIS, Ashley J., *Interpreting China's grand strategy: past, present and future*. Santa Monica, RAND, 2000, pp. xix-xx.

BIBLIOGRAFIE

1. Monografieën

- BROWN, Harold, PRUEHER, Joseph W., SEGAL, Adam, Chinese military power. New York, Council on Foreign Relations Press, 2003, 104 pp.
- BURSTEIN, Daniel, DE KEIJZER, Arne, China: economische en politieke kansen. De invloed van China op bedrijfsleven, economie en politiek. Antwerpen, Contact, 1999, 416 pp.
- COOLSAET, Rik, België en zijn buitenlandse politiek: 1830-1990. Leuven, Van Halewijck, 1998, 670 pp.
- COOLSAET, Rik, De wereld na 11 september. Gent, Academia Press, 2002, 79 pp.
- COOLSAET, Rik, België en zijn buitenlandse politiek: 1830-2000. Leuven, Van Halewijck, 2003, 725 pp.
- COOPER, Robert, Oorlog en vrede in de eenentwintigste eeuw. Europa en de nieuwe wereldorde. Amsterdam, Meulenhoff, 2004, 223 pp.
- DE CORDIER, Bruno, Blinde regen: Centraal-Azië in de frontlijn. Gent, Academia Press, 2005, 183 pp.
- FAUST, John R., KORNBERG, Judith F., China in world politics. Londen, Lynne Rienner Publishers, 1995, 280 pp.
- FEWSMITH, Joseph, China since Tiananmen: the politics of transition. Cambridge, Cambridge University Press, 2001, 313 pp.
- GARVER, John W., Foreign relations of the People's Republic of China. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1993, 346 pp.
- GORBATSJOV, Michail, Perestrojka: een nieuwe visie voor mijn land en de wereld. Wijnegem, Het Spectrum, 1987, 299 pp.
- HARDING, Harry, A fragile relationship: the United States and China since 1972. Washington, The Brookings Institution, 1992, 458 pp.
- HEYWOOD, Andrew, Politics. Basingstoke, Palgrave, 2002, 453 pp.
- HUNTINGTON, Samuel P., Botsende beschavingen. Antwerpen, Manteau, 2003, 412 pp.
- JOYAUX, François, La politique extérieure de la Chine Populaire. Paris, Presses Universitaires de France, 1993, 127 pp.
- KEGLEY, Charles W. Jr., WITTKOPF, Eugene R., World politics: trend and transformation. New York, St. Martin's Press, 661 pp.
- KENNEDY, Paul M., The rise and fall of the great powers. New York, Random House, 1987, 677 pp.

- KHALILZAD, Zalmay, CHULSKY, Abram, et. al., *The United States and a rising China*. Santa Monica, RAND, 1999, 134 pp.
- KIM, Samuel S., *China's quest for security in the post-Cold War world*. Carlisle, Strategic Studies Institute, 1996, 32 pp.
- LAMPTON, David M., EWING, Richard Daniel, *The U.S.-China relationship facing international security crises: three case studies in post-9/11 bilateral relations*. Washington DC, The Nixon Centre, 2003, 92 pp.
- MCWILLIAMS, Wayne C., PIOTROWSKI, Harry, *The world since 1945. A history of international relations*. Londen, Lynne Rienner Publishers, 2000, 619 pp.
- MEARSHEIMER, John J., *Tragedy of great power politics*. New York, Norton, 2001, 555 pp.
- MENZIES, Gavin, *1421: het jaar waarin China de nieuwe wereld ontdekte*. Amsterdam, Ambo, 2003, 416 pp.
- NATHAN, Andrew J., LINK, Perry, (eds.), *Het Tiananmen-dossier: Het complete en authentieke verhaal van de beslissingen van de Chinese regering om de opstand van studenten en arbeiders met geweld neer te slaan*. Antwerpen, Contact, 2001, 552 pp.
- ONG, Russell, *China's security interests in the post-Cold War era*. London, Curzon, 2002, 227 pp.
- PILLSBURY, Michael, *China debates the future security environment*. Washington D.C., National Defense University Press, 2000, 328 pp.
- PEYREFITTE, Alain, *L'Empire immobile ou le choc des mondes. Récit historique*. Paris, Fayard, 1989, 795 pp.
- RAMO, Joshua Cooper, *The Beijing Consensus: notes on the new physics of Chinese power*. London, The Foreign Policy Centre, 2004, 74 pp.
- SWAINE, Michael, *China: domestic change and foreign policy*. Santa Monica, RAND, 1995, 144 pp.
- SWAINE, Michael D., TELLIS, Ashley J., *Interpreting China's grand strategy: past, present, and future*. Santa Monica, RAND, 2000, 272 pp.
- VAN DE MEERSSCHE, Paul, *Internationale politiek 1945-2001: feiten en interpretaties*. Leuven, Acco, 364 pp.
- WOLF, Charles Jr., et al., *Long-term economic and military trends 1994–2015: the United States and Asia*. Santa Monica, RAND, 1995, 57 pp.
- WOLF, Charles, YEH, K.C., EBERSTADT, Nicolas, et. al, *Fault lines in China's economic terrain*. Santa Monica, RAND, 2003, 207 pp.
- ZHENG, Yongnian, *Discovering Chinese nationalism in China: modernization, identity and international relations*. Cambridge, Cambridge University Press, 1999, 189 pp.

2. Verzamelwerken

- BACHMAN, David, *Domestic sources of Chinese foreign policy*. In: KIM, Samuel S., *China and the world: Chinese foreign relations in the post-Cold War era*. Oxford, Westview Press, 1994, pp. 42-59

- CHAN, Gerald, Power and responsibility in China's international relations. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), *Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy*. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, pp. 48-68
- CHAMBERS, Michael R., Rising China: a threat to its neighbours? In: PUMPHREY, Carolyn W., (ed.), *The rise of China in Asia: security implications*. Carlisle, Strategic Studies Institute, 2002, pp. 65-92
- DA CUNHA, Derek, Southeast Asian perceptions of China's future security role in its "backyard". In: POLLACK, Jonathan D., YANG, Richard H., (eds.), *In China's shadow: regional perspectives on Chinese foreign policy and military development*. Santa Monica, RAND, 1998, pp. 115-126
- DEPAUW, Karel, BORCHERT, Belien, Achtergronden bij het Oeigoerse conflict in Xinjiang, Volksrepubliek China. In: DOOM, Ruddy, (red.), *De structuur van de waanzin: conflicten in de periferie*. Gent, Academia Press, 2001, pp. 140-164
- DHONDT, Jan, L'histoire récurrente. In: VAN EENOO, Romain, BLOCKMANS, Wim, GAUS, Helmut, et. al., *Machten en mensen: de belangrijkste studies van Jan Dhondt over de geschiedenis van de 19e en 20e eeuw*. Gent, Jan Dhondt Stichting, 1976, pp. 172-206
- ECONOMY, Elisabeth C., China's environmental diplomacy. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 264-283
- ECONOMY, Elizabeth C., OKSENBERG, Michel, Introduction: China joins the world. In: ECONOMY, Elizabeth C., OKSENBERG, Michel, (eds.), *China joins the world: progress and prospects*. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, pp. 1-41
- FEWSMITH, Joseph, ROSEN, Stanley, The domestic context of Chinese foreign policy: does "public opinion" matter? In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 151-187
- FINKELSTEIN, David M., China's "New Concept of Security". In: FLANAGAN, Stephen J., MARTI, Michael E., (eds.), *The People's Liberation Army and China in transition*. Washington D.C., National Defense University Press, 2003, pp. 197-210
- FOOT, Rosemary, China and the idea of a responsible state. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), *Power and Responsibility in Chinese Foreign Policy*. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, pp. 21-47
- GARVER, John W., Sino-Russian relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 114-132
- GILL, Bates, Two steps forward, one step back: the dynamics of Chinese nonproliferation and arms control policy-making in an era of reform. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 257-288
- GODWIN, Paul H. B., Force and diplomacy: China prepares for the twenty-first century. In: KIM, Samuel S., *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 171-192

- GODWIN, Paul H.B., China as regional hegemon? In: ROLFE, Jim, (ed.), *The Asia-Pacific: a region in transition*. Honolulu, Asia-Pacific Centre for Security Studies, 2004, pp. 81-101
- GOLDSTEIN, Steven M., Nationalism and internationalism: Sino-Soviet relations. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy. Theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 224-265
- HARDING, Harry, China's co-operative behaviour. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 375-400
- HARDING, Harry, The uncertain future of U.S.-China relations. In: GUOLI, Liu, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 179-196.
- HE, Baogang, Power, responsibility and sovereignty : China's policy towards Taiwan's bid for a UN seat. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), *Power and responsibility in Chinese foreign policy*. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, pp. 196-218
- HUNT, Michael, Chinese foreign relations in historical perspective. In: HARDING, Harry, (ed.), *China's foreign relations in the 1980s*. London, Yale University Press, 1984, pp. 1-42
- JOHNSTON, Alastair Iain, International structures and Chinese foreign policy. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, p. 55-87
- JOHNSTON, Alastair Iain, Beijing's security behavior in the Asian-Pacific: is China a dissatisfied power? In: CARLSON, Allen, KATZENSTEIN, Peter, SUH, J.J., (eds.), *Rethinking security in East Asia: identity, power and efficiency*. Stanford, Stanford University Press, 2004, pp. 34-96
- KIM, Samuel S., Peking's foreign policy in the shadows of Tienanmen: the challenge of legitimation. In: LIN, Bih-jaw, (ed.), *The aftermath of the 1989 Tiananmen crisis in mainland China*. Oxford, Westview Press, 1992, pp. 383-406
- KIM, Samuel S., China's international organization behaviour. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 401-434
- KIM, Samuel S., China and the world in theory and practice. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world. Chinese foreign relations in the post-Cold War era*. Oxford, Westview Press, 1994, pp. 3-41
- KIM, Samuel S., Chinese foreign policy in theory and practice. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 3-33
- KIM, Samuel S., The making of China's Korea policy in the era of reform. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 371-408
- KIM, Samuel S., China's path to great power status in the globalization era. In: GUOLI, Liu, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 353-386

- KLEIN, Donald W., Japan and Europe in Chinese foreign relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 133-150
- LAMPTON, David M., China's foreign and national security policy-making process: is it changing, and does it matter? In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 1-36
- LEVINE, Steven I., Sino-American relations: practicing damage-control. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 91-113
- MILLER, Lyman H., LIU, Xiaohong, The foreign policy outlook of china's "Third Generation" elite. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform; 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 123-150
- MOORE, Thomas G., YANG, Dixia, Empowered and restrained: Chinese foreign policy in the age of economic interdependence. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 191-229
- NATHAN, Andrew J., China and the international human rights regime. In: ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, (eds.), *China joins the world: progress and prospects*. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, pp. 136-160.
- NG-QUINN, Michael, National identity in premodern China: formation and role enactment. In: DITTMER, Lowell, KIM, Samuel S., (eds.), *China's quest for national identity*. London, Cornell University Press, pp. 32-61
- PEARSON, Margaret M., The case of China's accession to GATT/WTO. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 337-370
- ROBINSON, Thomas W., Chinese foreign policy from the 1940s to the 1990s. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 555-602
- ROBINSON, Thomas W., Interdependence in China's foreign relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign relations in the post-Cold War era*. Boulder, Westview Press, 1994, pp. 187-201
- ROSENAU, James N., China in a bifurcated world: competing theoretical perspectives. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 524-515
- ROSENBERG, David, The rise of China: implications for security flashpoints and resource politics in the South China Sea. In: PUMPHREY, Carolyn W., (ed.), *The rise of China in Asia: security implications*. Carlisle, Strategic Studies Institute, 2002, pp. 229-262

- SEYMOUR, James D., Human rights in Chinese foreign relations. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 217-238
- SHAMBAUGH, David, Patterns of interaction in Sino-American relations. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 197-223
- SHIRK, Susan, Chinese perceptions of India: brief comments. In: PUMPHREY, Carolyn W., (ed.), *The rise of China in Asia: security implications*. Carlisle, Strategic Studies Institute, 2002, pp. 105-110
- SOETENDORP, R.B., Analyse van buitenlands beleid. In: KOCH, K, e.a., *Internationale betrekkingen: theorieën en benaderingen*. Utrecht, Spectrum, 1994, pp. 41-66
- SWAINE, Michael D., JOHNSTON, Alastair Iain, China and arms control institutions. In: ECONOMY, Elizabeth, OKSENBERG, Michel, (eds.), *China joins the world: progress and prospects*. New York, Council on Foreign Relations Press, 1999, pp. 90-135
- SWAINE, Michael D., Chinese decision-making regarding Taiwan, 1979-2000. In: LAMPTON, David M., (ed.), *The making of Chinese foreign and security policy in the era of reform, 1978-2000*. Stanford, Stanford University Press, 2001, pp. 289-336
- UHALLEY, Stephen Jr., Structural political reform in mainland China: before and after Tiananmen. In: LIN, Bih-jaw, (ed.), *The aftermath of the 1989 Tiananmen crisis in mainland China*. Oxford, Westview Press, 1992, pp. 127-143
- VAN NESS, Peter, China as a third world state: foreign policy and official national identity. In: DITTMER, Lowell, KIM, Samuel S., (eds.), *China's quest for national identity*. London, Cornell University Press, 1993, pp. 194-214
- VAN NESS, Peter, China and the third world: patterns of engagement and indifference. In: KIM, Samuel S., *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 151-168
- WATSON, James L., Rites or beliefs? The construction of a unified culture in late imperial China. In: DITTMER, Lowell, KIM, Samuel S., (eds.), *China's quest for national identity*. London, Cornell University Press, 1993, pp. 80-103
- WHITING, Allen S., Chinese foreign policy: retrospect and prospect. In: KIM, Samuel S., (ed.), *China and the world: Chinese foreign policy faces the new millennium*. Oxford, Westview Press, 1998, pp. 287-308
- WOMACK, Brantly, How size matters: the United States, China and asymmetry. In: LIU, Guoli, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 73-100
- YAHUDA, Michael B., China and Europe: the significance of a secondary relationship. In: ROBINSON, Thomas W., SHAMBAUGH, David, (eds.), *Chinese foreign policy: theory and practice*. Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 280-281.

- YAHUDA, Michael, How much has China learned about interdependence? In: SEGAL, Gerald, GOODMAN, David S.G., (eds.), *China rising: nationalism and interdependence*. London, Routledge, 1997, pp. 6-26
- YEH, K. C., China's economic growth: recent trends and prospects. In: SHUXUN, Chen, WOLF, Charles Jr., (eds.), *China, the United States and the global economy*. Santa Monica, RAND, 2001, pp. 69-97
- YU, Bin, Historical ironies, dividing ideologies and accidental "alliance". In: PUMPHREY, Carolyn W., (ed.), *The rise of China in Asia: security implications*. Carlisle, Strategic Studies Institute, 2002, pp. 111-159
- ZHAO, Quansheng, Chinese foreign policy in the post-Cold War era. In: LIU, Guoli, (ed.), *Chinese foreign policy in transition*. New York, Aldine de Gruyter, 2004, pp. 295-321
- ZHAO, Suisheng, Beijing's perception of the international system and foreign policy adjustment after the Tiananmen incident. In: ZHAO, Suisheng, (ed.), *Chinese foreign policy: pragmatism and strategic behavior*. London, M.E. Sharpe, 2004, pp. 140-150
- ZHAO, Suisheng, The making of China's periphery policy. In: ZHAO, Suisheng, (ed.), *Chinese foreign policy: pragmatism and strategic behavior*. London, M.E. Sharpe, 2004, pp. 256-275
- ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, China and the responsibility of power. In: ZHANG, Yongjin, AUSTIN, Greg, (eds.), *Power and responsibility in Chinese foreign policy*. Canberra, Asia Pacific Press, 2001, pp. 1-20

3. Wetenschappelijke tijdschriften

- ACHARYA, Amitav, Will Asia's past be its future? In: *International Security*, 28, 2003-2004, 3, pp. 149-164
- BA, Alice D., China and ASEAN: re-navigating relations for a 21st-century Asia. In: *Asian Survey*, 43, 2003, 4, pp. 622-647
- BACHMAN, David, Succession politics and China's future. In: *Journal of International Affairs*, 49, 1996, 2, pp. 370-389
- BACHMAN, David, The United States and China: rhetoric and reality. In: *Current History*, sept. 2001, pp. 257-262
- BAUM, Richard, Political Stability in Post-Deng China: Problems and Prospects. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 6, pp. 491-505
- BI, Jianhai, The role of the military in the PRC Taiwan policymaking: a case study of the Taiwan Strait crisis of 1995-1996. In: *Journal of Contemporary China*, 32, 2002, 11, pp. 539-572
- BICKFORD, Thomas J., The business operations of the Chinese People's Liberation Army. In: *Problems of Post-Communism*, 40, 1999, 3, pp. 28-36
- BERNSTEIN, Richard, MUNRO, Ross, The coming conflict with America. In: *Foreign Affairs*, 76, 1997, 2, pp. 18-32

- BETTS, Richard K., CHRISTENSEN, Thomas J., China: getting the questions right. In: *The National Interest*, winter 2000-2001, pp. 17-29
- BLUSSÉ, Leonard, China komt eraan! In: *Leidschrift. Historisch Tijdschrift*, 18, 2004, 3, pp. 7-16
- BRESLIN, Shaun, The politics of Chinese trade and the Asian financial crises: questioning the wisdom of export-led growth. In: *Third World Quarterly*, 20, 1999, 6, pp. 1179-1199
- BROOMFIELD, Emma V., Perceptions of danger: the China threat theory. In: *Journal Of Contemporary China*, 12, 2003, 35, pp. 265-284
- BRZEZINSKI, Zbigniew, Avoiding a new Cold War with China. In: *New Perspectives Quarterly*, zomer 2001, pp. 13-15
- BUSZYNSKI, Leszek, ASEAN, the Declaration on Conduct, and the South China Sea. In: *Contemporary Southeast Asia*, 2003, 3, pp. 343-362
- CABLE, Vincent, FERDINAND, Peter, China as an economic giant: threat or opportunity? In: *International Affairs*, 70, 1994, 2, pp. 243-261
- CAI, Kevin G., The ASEAN-China Free Trade Agreement and East Asian regional grouping. In: *Contemporary Southeast Asia*, 25, 2003, 3, pp. 387-404
- CALABRESE, John, Peaceful or dangerous collaborators? China's relations with the Gulf states. In: *Pacific Affairs*, 65, 1992-1993, 4, pp. 471-185
- CALDER, Kent E., Asia's empty tank. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 2, pp. 55-69
- CHEN, Yali, HAGT, Eric, Anti-Secession Law: provocation or compromise? In: *China Brief*, 5, 2005, 1, pp. 7-9
- CHENG, Joseph Y.S., China's ASEAN policy in the 1990s: pushing for regional multipolarity. In: *Contemporary Southeast Asia*, 21, 1999, 2, pp. 176-204
- CHENG, Joseph Y.S., Sino-ASEAN relations in the early twenty-first century. In: *Contemporary Southeast Asia*, 23, 2001, 3, pp. 420-451
- CHENG, Joseph Y.S., WANKUN, Zhang, Patterns and dynamics of China's international strategic behavior. In: *Journal Of Contemporary China*, 11, 2002, 31, pp. 235-260
- CHENG, Joseph Y.S., China and the Korean situation: the challenge of Pyongyang's brinkmanship. In: *East Asia: An International Quarterly*, winter 2003, pp. 52-76
- CHRISTENSEN, Thomas J., Chinese Realpolitik. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 5, pp. 37-52
- CHRISTENSEN, Thomas J., China, the U.S.-Japan alliance, and the security dilemma in East Asia. In: *International Security*, 23, 1999, 4, pp. 49-78
- CHRISTENSEN, Thomas J., Posing problems without catching up: China's rise and challenges for U.S. security policy. In: *International Security*, 25, 2001, pp. 5-44
- CHRISTENSEN, Thomas J., PRC security relations with the United States: why things are going so well. In: *China Leadership Monitor*, herfst 2003, 8, pp. 1-10
- CHRISTENSEN, Thomas, Old problems trump New Thinking: China's security relations with Taiwan, North Korea and Japan. In: *China Leadership Monitor*, lente 2005, 14, pp. 1-10.

- CHU, Shulong, The PRC girds for limited, high-tech war. In: *Orbis*, 38, 1994, 2, pp. 177-192
- CHU, Shulong, National unity, sovereignty and territorial integration. In: *The China Journal*, 36, 1996, pp. 98-102
- CONABLE, Barber B., LAMPTON, David M, China: the coming power. In: *Foreign Affairs*, 71, 1992/1993, 5, pp. 133-149
- COOLSAET, Rik, De terugkeer van de Chinese draak. In: *Vredescapier*, 2002, 1, pp. 43-64
- CRONE, Donald, The politics of emerging Pacific cooperation. In: *Pacific Affairs*, 65, 1992, 1, pp. 68-83
- DEKLERCK, Stijn, Human rights in China: tradition, politics and change. In: *Studia Diplomatica*, LVI, 2003, 6, pp. 53-108
- DENG, Yong, The Chinese conception of national interests in international relations. In: *The China Quarterly*, 1998, 154, pp. 308-329
- DENG, Yong, GRAY, Sherry, Growing pains – China debates its international future. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 26, pp. 5-16
- DEPAUW, Karel, China na Tian'anmen: hervormingen en nationalisme. Elitepolitiek in het post-Koude-Oorlogstijdperk. In: *Vredescapier*, 2002, 1, pp. 21-42
- DEVOS, Carl, The myth of globalisation and its strategic consequences. In: *Demokritos*, 1999, 1, 38 pp.
- DE WIJK, Rob, Meer dan een incident. In: *Internationale Spectator*, LIV, apr. 2001, 4, pp. 229-230
- D'HOOGHE, Ingrid, Gevolgen van '11 september' voor China's Centraal-Aziëbeleid. In: *Internationale Spectator*, LVI, 2002, 10, pp. 485-490
- D'HOOGHE, Ingrid, China en de Verenigde Staten: partners of concurrenten. In: *Internationale Spectator*, LVIII, 2004, 2, pp. 63-66
- DIBB, Paul, The revolution in military affairs and Asian security. In: *Survival*, 39, 1997-1998, 4, pp. 93-116
- DOWNS, Erica Strecker, SAUNDERS, Phillip C., Legitimacy and the limits of nationalism: China and the Diaoyu Islands. In: *International Security*, 23, 1998, 3, pp. 114-146
- FEIGENBAUM, Evan A., China's challenge to Pax Americana. In: *The Washington Quarterly*, 43, 2001, 3, pp. 31-43
- FEINERMAN, James V., Chinese participation in the international legal order: rogue elephant or team player? (Special issue: China's legal reforms) In: *The China Quarterly*, 141, mrt. 1998, pp. 186-210
- FEWSMITH, Joseph, Neoconservatism and the end of the Dengist era. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 7, pp. 635-651
- FEWSMITH, Joseph, The politics of China's accession to the WTO. In: *Current History*, sept. 2000, pp. 268-273
- FOOT, Rosemary, China in the ASEAN Regional Forum: Organizational processes and domestic modes of thought. In: *Asian Survey*, 38, 1998, 5, pp. 425-440
- FRIEDBERG, Aaron L., Ripe for Rivalry: prospects for peace in multipolar Asia. In: *International Security*, 18, 1993/1994, 3, pp. 5-33

- FRIEDBERG, Aaron L., 11 September and the Future of Sino-American Relations. In: *Survival*, 44, 2002, 1, pp. 33-50
- GADDIS, John Lewis, International relations theory and the end of the Cold War. In: *International Security*, 17, 1992-1993, pp. 5-58
- GARRETT, Banning, GLASER, Bonnie S., Looking across the Yalu: Chinese assessments of North Korea. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 6, pp. 528-545
- GARVER, John W., China's push through the South China Sea: the interaction of bureaucratic and national interests. In: *The China Quarterly*, 1992, 132, pp. 999-1028
- GARVER, John W., The Chinese Communist Party and the collapse of Soviet communism. In: *The China Quarterly*, 1993, 133, pp. 1-26
- GARVER, John W., Sino-Indian reapprochement and the Sino-Pakistan entente. In: *Political Science Quarterly*, 111, 1996, 2, pp. 323-347
- GILL, Bates, O'HANLON, Michael, China's hollow military. In: *The National Interest*, zomer 1999, pp. 55-62
- GILL, Bates, Discussion of 'China: a responsible great power'. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 26, pp. 27-32
- GLASER, Bonnie S., China's security perceptions: interests and ambitions. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, pp. 252-271
- GLASER, Bonnie S., U.S.-China relations: mid-air collision cripples U.S.-China relations. In: *Comparative Connections*, 3, 2001, 2, pp. 23-35
- GLASER, Bonny S., Discussion of 'four contradictions constraining China's foreign policy behavior'. In: *Journal Of Contemporary China*, 10, 2001, 27, pp. 303-308
- GOLDSTEIN, Avery, Great expectations: interpreting China's arrival. In: *International Security*, 22, 1997, 3, pp. 36-73
- GOLDSTEIN, Avery, China in 1996: achievement, assertiveness, anxiety. (A survey of Asia in 1996: part 1) In: *Asian Survey*, 37, 1997, 1, pp. 29-42
- GOLDSTEIN, Avery, Political implications of a slowdown. In: *Orbis*, 43, 1999, 2, pp. 203-222
- GOLDSTEIN, Avery, The diplomatic face of China's grand strategy: a rising power's emerging choice. In: *The China Quarterly*, 12, 2001, 168, pp. 835-864
- GOLDSTONE, Jack A., OHMAN, Jack, The Coming Chinese Collapse. In: *Foreign Policy*, 1995, 99, pp. 35-53
- GONG, Gerrit, et. al., China into the Abyss? In: *The Washington Quarterly*, 22, 1999, 2, pp. 27-35
- GOUREVITCH, Peter, The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics. In: *International Organization*, Vol. 32, 1978, pp. 881-911
- HARDING, Harry, The impact of Tiananmen on China's foreign policy. In: *NBR Analysis*, 1, dec. 1990, 3, pp. 5-17
- HARRIS, Stuart, The Taiwan crisis: some basic realities. In: *The China Journal*, 1996, 36, pp. 129-134
- HOGUE, James F., A global power shift in the making. In: *Foreign Affairs*, 83, 2004, 4, pp. 2-7

- HSIUNG, James C., China's omni-directional diplomacy. Realignment to cope with monopolar U.S. power. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 6, pp. 573-586
- HUANG, Yasheng, Why China will not collapse. In: *Foreign Policy*, 1995, 99, pp. 54-69
- HWEI-LING, Huo, Patterns of Behavior in China's Foreign Policy: The Gulf Crisis and Beyond. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 3, pp. 263-276
- JIA, Qingguo, Changing relations across the Taiwan Strait: Beijing's perceptions. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 3, pp. 277-289
- JIA, Qingguo, Reflections on the recent tension in the Taiwan Strait. In: *The China Journal*, 36, 1996, pp. 93-97
- JIA, Qingguo, From self-imposed isolation to global cooperation: the evolution of Chinese foreign policy since the 1980s. In: *Politik und Gesellschaft*, 1999, 2, pp. 168-178
- JIE, Chen, China's Spratly policy: with special reference to the Philippines and Malaysia. In: *Asian Survey*, 34, 1994, 10, pp. 893-903
- JIN, Canrong, The US global strategy in the post-Cold War era and its implications for China–United States relations: a Chinese perspective. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 27, pp. 309-315
- JING-DONG, Yuan, The evolution of China's nonproliferation policy since the 1990s: progress, problems and prospects. In: *Journal of Contemporary China*, 31, 2002, 11, pp. 209-233
- JOHNSTON, Alastair Iain, Is China a status quo power? In: *International Security*, 27, 2003, 4, pp. 5-56
- KANE, Thomas, China's foundations: guiding principles of Chinese foreign policy. In: *Comparative Strategy*, 2001, 20, pp. 45-55
- KENT, Ann, China's international socialization: the role of international organizations. In: *Global Governance*, 8, 2002, 3, pp. 343-364
- KIM, Samuel S., Thinking globally in post-Mao China. In: *Journal of Peace Research*, 27, 1990, 2, pp. 191-209
- KIM, Samuel S., China as a great power. In: *Current History*, 96, 1997, 611, pp. 23-34
- KINNE, Brandon J., Decision-making in autocratic regimes: a poliheuristic perspective. In: *International Studies Perspectives*, 2005, 6, pp. 114-128
- KIRBY, William C., The internationalization of China: foreign relations at home and abroad in the Republican Era. (Special issue: reappraising republic China). In: *The China Quarterly*, jun. 1997, 150, pp. 433-458
- KLARE, Michael T., The next great arms race. In: *Foreign Affairs*, 72, 1993, 3, pp. 136-152
- KRISTOF, Nicholas D., The rise of China. In: *Foreign Affairs*, 72, 1993, 5, pp. 59-74
- KURLANTZICK, Joshua, China: Economic power, political enigma. In: *The Washington Quarterly*, 25, 2002, 3, pp. 59-67
- KRAUTHAMMER, Charles, The unipolar moment. In: *Foreign Affairs*, 70, 1990/1991, 1, pp. 23-33
- KRUGMAN, Paul, The myth of Asia's miracle. In: *Foreign Affairs*, 73, 1994, 6, pp. 62-78

- LAI, Hongyi Harry, Behind China's World Trade Organization agreement with the USA. In: *Third World Quarterly*, 22, 2001, 2, pp. 237-255
- LAMPTON, David M., America's China policy in the age of the finance minister: Clinton ends linkage. In: *The China Quarterly*, 1994, 139, pp. 597-621
- LAMPTON, David M., China and Clinton's America: have they learned anything? In: *Asian Survey*, 37, 1997, 12, pp. 1099-1118
- LAYNE, Christopher, The unipolar illusion: why new great powers will rise. In: *International Security*, 17, 1993, 4, pp. 5-51
- LEMCO, Jonathan, MACDONALD, Scott B., Sino-Japanese relations: competition and cooperation. In: *Current History*, sept. 2002, pp. 290-293
- LESAGE, Dries, KERREMANS, Bart, ORBIE, Jan, China and WTO: Chinese, American and European perspectives. In: *Studia Diplomatica*, LVI, 2003, 6, pp. 121-148
- LI, Rex, The China challenge: theoretical perspectives and policy implications. In: *Journal of Contemporary China*, 8, 1999, 22, pp. 443-476
- LIEBERTHAL, Kenneth, A new China strategy. In: *Foreign Affairs*, 74, 1995, 6, pp. 35-49
- MALIK, J. Mohan, Dragon on terrorism: assessing China's tactical gains and strategic losses after 11 September. In: *Contemporary Southeast Asia*, 24, 2002, 2, pp. 252-293
- MANSINGH, Surjit, India-China relations in the post-Cold War era. In: *Asian Survey*, 34, 1994, 3, pp. 285-300
- MEARSHEIMER, John J., The future of the American pacifier. In: *Foreign Affairs*, 80, 2001, 5, pp. 46-61
- MEDEIROS, Evan S., FRAVEL, M. Taylor, China's new diplomacy. In: *Foreign Affairs*, 82, 2003, 6, pp. 22-35
- MEN, Jing, GEERAERTS, Gustaaf, China's rise and Northeast Asian security. In: *Studia Diplomatica*, LVI, 2003, 6, pp. 33-51
- MILLER, Lyman, National People's Congress completes Jiang-Hu succession. In: *China Leadership Monitor*, 2005, 14, pp. 1-6.
- MING, Wan, Tensions in recent Sino-Japanese relations: The May 2002 Shenyang incident. In: *Asian Survey*, 43, 2003, 5, pp. 826-844
- MOLENKAMP, Iben, KOOPMAN, Annemarie, 'Het Chinese begrip van soevereiniteit verklaart veel.' Interview met Ingrid d'Hooghe, Chinaspecialist van Clingendael. In: *Leidschrift. Historisch Tijdschrift*, 18, 2004, 3, pp. 133-142
- NARINE, Shaun, ASEAN and the management of regional security. In: *Pacific Affairs*, 71, 1998, 2, pp. 195-215
- NATHAN, Andrew J., Human rights in Chinese foreign policy. In: *The China Quarterly*, 1994, 139, pp. 622-643
- NATHAN, Andrew J., China's goals in the Taiwan Strait. In: *The China Journal*, 36, 1996, pp. 87-93
- NATHAN, Andrew J., The Tiananmen papers. In: *Foreign Affairs*, 80, 2001, 1, pp. 2-48

- NG-QUINN, Michael, The Analytic Study of Chinese Foreign Policy. In: *International Studies Quarterly*, 27, 1983, pp. 203-24
- NYE, Joseph Jr., OWENS, William A., America's information edge. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 2, pp. 20-36
- NYE, Joseph S. Jr., China's Re-emergence and the Future of the Asia-Pacific. In: *Survival*, 39, 1997-1998, 4, pp. 65-79
- O'HANLON, Michael, Why China cannot conquer Taiwan. In: *International Security*, 25, 2000, 2, pp. 51-86
- OKSENBURG, Michel, The China problem. In: *Foreign Affairs*, 70, 1991, 3, pp. 1-16
- ORESMAN, Matthew, Catching the Shanghai spirit. In: *Foreign Policy*, 2004, 142, pp. 78-79
- OVERHOLT, William D., China after Deng. In: *Foreign Affairs*, 75, 1996, 3, pp. 63-78
- POCHA, Jehangir, The rising "soft power" of India and China. In: *New Perspectives Quarterly*, 20, 2003, 1, pp. 4-13
- PUTNAM, Robert, Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games. In: *International Organization*, 42, 1988, 3, pp. 427-460
- QIMAO, Chen, New approaches in China's foreign policy: the post-Cold War era. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, pp. 237-251
- ROSS, Robert S., Enter the dragon. In: *Foreign Policy*, 1996, 104, pp. 18-25
- ROSS, Robert S., Beijing as a conservative power. In: *Foreign Affairs*, 76, 1997, 2, pp. 33-44
- ROSS, Robert S., The geography of peace: East-Asia in the twenty-first century. In: *International Security*, 23, 1999, 4, pp. 81-118
- ROSS, Robert S., The 1995-96 Taiwan Strait confrontation. In: *International Security*, 25, 2000, 2, pp. 87-123
- ROSS, Robert S., The diplomacy of Tiananmen: two-level bargaining and great power cooperation. In: *Security Studies*, 10, 2001, 2, pp. 139-178
- ROY, Denny, Hegemon on the horizon? China's threat to East Asian security. In: *International Security*, 19, 1994, 1, pp. 149-168
- ROY, Denny, Assessing the Asia-Pacific "power vacuum". In: *Survival*, 37, 1995, 3, pp. 45-60
- ROY, Denny, The 'China threat' Issue. In: *Asian Survey*, 36, 1996, 8, pp. 758-771
- ROY, Denny, China and Southeast Asia: ASEAN makes the best of the inevitable. In: *Asia-Pacific Security Studies*, 1, 2002, 4, pp. 1-4
- ROY, Denny, China and the war on terrorism. In: *Orbis*, 46, 2002, 3, pp. 511-521
- ROY, Denny, China's pitch for a multipolar world: the New Security Concept. In: *Asia-Pacific Security Studies*, 2, 2003, 1, pp. 1-4
- RUGGIE, John Gerard, Multilateralism: the anatomy of an institution. In: *International Organization*, 46, 1992, 3, p. 561-598
- SCALAPINO, Robert, The United States and Asia: future prospects. In: *Foreign Affairs*, 70, 1991-1992, 5, pp. 19-40

- SEGAL, Gerald, China and the disintegration of the Soviet Union. In: *Asian Survey*, 32, 1992, 9, pp. 848-868
- SEGAL, Gerald, China's changing shape: the muddle kingdom? In: *Foreign Affairs*, 73, 1994, 3, pp. 43-58
- SEGAL, Gerald, East Asia and the "Constrainment" of China. In: *International Security*, 20, 1996, 4, pp. 107-135
- SEGAL, Gerald, Does China Matter? In: *Foreign Affairs*, 78, 1999, 5, pp. 25-36
- SELF, Benjamin, China and Japan: A façade of friendship. In: *The Washington Quarterly*, 26, 2002-2003, 1, pp. 77-88.
- SHAMBAUGH, David, China in 1990: the year of damage-control. (A Survey of Asia in 1990: part I). In: *Asian Survey*, 33, 1991, 1, pp. 36-49
- SHAMBAUGH, David, Containment or engagement of China? Calculating Beijing's responses. In: *International Security*, 21, 1996, 2, pp. 180-209
- SHAMBAUGH, David, China's military: real or paper tiger? In: *The Washington Quarterly*, 19, 1996, 1, pp. 19-36
- SHAMBAUGH, David, China's military views the world. In: *International Security*, 24, 1999-2000, 3, pp. 52-79
- SHAMBAUGH, David, China or America: which is the revisionist power? In: *Survival*, 43, 2001, 3, pp. 25-30
- SHAMBAUGH, David, Sino-American relations since September 11: can the new stability last? In: *Current History*, sept. 2002, pp. 243-249
- SHAMBAUGH, David, China and the Korean peninsula: playing for the long term. In: *The Washington Quarterly*, 26, 2003, 2, pp. 43-56
- SHAMBAUGH, David, China and Europe: the emerging axis. In: *Current History*, sept. 2004, pp. 243-248
- SHAMBAUGH, David, China engages Asia: reshaping the regional order. In: *International Security*, 29, 2004-2005, 3, pp. 64-99
- SHAMBAUGH, David, China's new diplomacy in Asia. In: *Foreign Service Journal*, mei 2005, pp. 30-38
- SHAMBAUGH, David, The new strategic triangle: U.S. and European reactions to China's rise. In: *The Washington Quarterly*, 28, 2005, 3, pp. 7-25.
- SHIH, Chih-yu, National security is a western concern. In: *The China Journal*, 1996, 36, pp. 106-110
- SHIRK, Susan, The domestic roots of China's post-Tiananmen foreign policy. In: *Harvard International Review*, 13, 1991, 2, pp. 32-34
- SHIRK, Susan L., Chinese views on Asia-Pacific regional security cooperation. In: *NBR Analysis*, 5, 1994, 5, pp. 5-13
- STARR, John Bryan, Mounting problems, waning capacity. (A survey of Asia in 1995: part I). In: *Asian Survey*, 36, 1996, 1, pp. 13-24
- SUETTINGER, Robert L., China's foreign policy leadership: testing time. In: *China Leadership Monitor*, 2003, 9, pp. 1-9

- SUETTINGER, Robert L., The rise and descent of “peaceful rise”. In: *China Leadership Monitor*, 2004, 12, pp. 1-10
- SUTTER, Robert, China’s recent approach to Asia: seeking long-term gains. In: *NBR Analysis*, 13, 2002, 1, pp. 13-37
- SUTTER, Robert, China and Japan: Trouble Ahead? In: *The Washington Quarterly*, 25, 2002, 4, pp. 37-49
- SUTTER, Robert, Why does China Matter? In: *The Washington Quarterly*, 27, 2003, 1, pp. 75-89
- SUTTER, Robert, Bush administration policy toward Beijing and Taipei. In: *Journal of Contemporary China*, 36, 2003, 12, pp. 477-492
- SUTTER, Robert, Asia in the balance: America and China’s “peaceful rise”. In: *Current History*, sept. 2004, pp. 284-289
- URAYAMA, Kori J., Chinese perspectives on Theater Missile Defense: implications for Japan. In: *Asian Survey*, 40, 2000, 4, pp. 599-621
- VANDAELE, Kurt, De Terugkeer van de Vakbeweging ? Het Belgisch Vakbondslidmaatschap in Historisch Perspectief. In: *Brood & Rozen, Tijdschrift voor de Geschiedenis van Sociale Bewegingen*, 9, 2004, 2, pp. 49-56
- VATIKIOTIS, Michael, Catching the Dragon’s Tail: China and South East Asia in the 21st Century. In: *Contemporary South East Asia*, 25, 2003, 1, pp. 65-78
- WALLANDER, Celeste A., Lost and found: Gorbachev’s ‘New Thinking’. In: *The Washington Quarterly*, 25, 2002, 1, pp. 117-129
- WALDRON, Arthur, After Deng the deluge. In: *Foreign Affairs*, 74., 1995, 5, pp. 148-153
- WALDRON, Arthur, Deterring China. In: *Commentary*, 100, 1995, 4, pp. 17-21.
- WALSH, Richard J., China and the New Geopolitics of Central Asia. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, pp. 272-284
- WALT, Stephen M., International relations: one world, many theories. In: *Foreign Policy*, lente 1998, 110, pp. 29-30.
- WALTZ, Kenneth, The emerging structure of international politics. In: *International Security*, 18, 1993, 2, pp. 44-79
- WANG, Hongyu, Sino-Indian relations: present and future. In: *Asian Survey*, 35, 1995, 6, pp. 546-554
- WANG, Hongyu, Multilateralism in Chinese foreign policy: the limits of socialization. In: *Asian Survey*, 40, 2000, 3, pp. 475-491
- WARD, Michael D., Cooperation and conflict in foreign policy behaviour: reaction and memory. In: *International Studies Quarterly*, 26, 1982, 1, p. 89.
- WEITZ, Richard, Why Russia and China have not formed an anti-American alliance. In: *Naval War College Review*, 56, 2003, 4, pp. 39-61
- WENDT, Alexander, Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. In: *International Organization*, 46, 2, 1992, pp. 391-425

- WENDT, Alexander, Constructing international politics. In: *International Security*, 20, 1995, 1, pp. 71-81
- WHITING, Allen S., Chinese nationalism and foreign policy after Deng. In: *The China Quarterly*, 1995, 142, pp. 295-316
- WHITING, Allen S., ASEAN eyes China: the security dimension. In: *Asian Survey*, 37, 1997, 4, pp. 299-322.
- WILSON, Jeanne L., Strategic partners: Russian-Chinese relations and the July 2001 Friendship Treaty. In: *Problems of Post-Communism*, 49, 2002, 3, pp. 3-13
- WISHNICK, Elizabeth, Russia and China: brothers again? In: *Asian Survey*, 41, 2001, 5, pp. 797-821
- WO-LAP LAM, Willy, The factional dynamics in China's Taiwan policy. In: *The China Journal*, 1996, 36, pp. 116-118
- WORTZEL, Larry M., China pursues traditional great-power status. In: *Orbis*, 38, 1994, 2, pp. 157-176
- WU, Anne, What China whispers to North-Korea. In: *The Washington Quarterly*, 28, 2005, 2, pp. 35-48
- WU, Xinbo, The rise of China in Chinese eyes. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 26, pp. 33-39
- WU, Xinbo, Four contradictions constraining China's foreign policy behavior. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 27, pp. 293-301
- XIA, Liping, China: a responsible great power. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 26, pp. 17-25
- XIANG, Lanxin, Washington's misguided China policy. In: *Survival*, 43, 2001, 3, pp. 7-23
- YAHUDA, Michael, Deng Xiaoping: the statesman. (Special issue: Deng Xiaoping: an assessment.) In: *The China Quarterly*, 1993, 135, pp. 551-572
- YAHUDA, Michael, China's search for a global role. In: *Current History*, 98, 1999, 629, pp. 266-270
- YATES, Stephen J., The impact of China's emerging global role on U.S. policy. In: *The Brown Journal of World Affairs*, 6, 1999, 2, pp. 35-41
- YI, Xiaoxiong, China's U.S. policy conundrum in the 1990s: balancing autonomy and interdependence. In: *Asian Survey*, 34, 1994, 8, pp. 675-691
- YOU, Ji, Taiwan in the political calculations of the Chinese leadership. In: *The China Journal*, 36, 1996, pp. 119-125
- YOU, Ji, The revolution in military affairs and the evolution of Chinese strategic thinking. In: *Contemporary Southeast Asia*, 21, 1999, 3, pp. 344-365
- YOU, Ji, Understanding China's North Korea policy. In: *China Brief*, 4, 2004, 5, pp. 1-3
- YU, Bin, Sino-Russian military relations: implications for Asian-Pacific security. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 3, pp. 302-316
- YU, Bin, The study of Chinese foreign policy. In: *World Politics*, 46, 1994, 2, pp. 235-261
- YU, Taifa, Relations between China and Taiwan after the Missile Crisis: toward reconciliation? In: *Pacific Affairs*, 72, 1999, 1, pp. 39-55
- ZHAO, Quansheng, Patterns and choices of Chinese foreign policy. In: *Asian Affairs*, 20, 1993, 1, pp. 3-16
- ZHAO, Quansheng, Chinese foreign policy in the post-Cold War era. In: *World Affairs*, 139, 1997, 3, pp. 114-

- ZHAO, Quansheng, China and major power relations in East Asia. In: *Journal of Contemporary China*, 10, 2001, 29, pp. 663-681
- ZHAO, Suisheng, Deng Xiaoping's southern tour: elite politics in post-Tiananmen China. In: *Asian Survey*, 33, 1993, 8, pp. 739-756
- ZURNDORFER, Harriet T., Tribute, trade and the demise of the 'Chinese world order' in Ming (1368-1644) and Qing (1644-1911) China. In: *Leidschrift. Historisch Tijdschrift*, 18, 2004, 3, pp. 17-31

4. Rapporten, encyclopedieën, cursussen en ongepubliceerde proefschriften

- BARNES, Joe, Slaying the China dragon: the new China threat school. Paper prepared in conjunction with an energy study sponsored by the Center for International Political Economy and the James A. Baker III Institute for Public Policy. Rice University, april 1999, 30 pp.
- COOLSAET, Rik, KLEIJSEN, Jeroen, Theorie van de Internationale Betrekkingen. Onuitgegeven cursus. Gent, Vakgroep Politieke Wetenschappen, 2003-2004, 249 pp.
- COOLSAET, Rik, Actuele vraagstukken van de internationale politiek. Onuitgegeven cursus. Gent, Vakgroep Politieke Wetenschappen, 2004-2005, 117 pp.
- DE ZUTTER, Elisabeth, De Engelse school in de internationale betrekkingen: een inleiding. Onuitgegeven paper. Gent, Vakgroep Politieke Wetenschappen, 2003, 8 pp.
- DOOM, Ruddy, Treurlied op de Gele Rivier: conflict en ontwikkeling in China. Onuitgegeven cursus. Gent, Vakgroep Studie van de Derde Wereld, 2004-2005, 277 pp.
- GOMPERT, David C., GODEMENT, François, MEDEIROS, Evan S., MULVENON, James C., China on the move : a Franco-American analysis of emerging Chinese strategic policies and their consequences for transatlantic relations. Conference Proceedings. Santa Monica, RAND, 2005, 55 pp.
- HARRIS, Stuart, The PRC's quest for great power status: a long and winding road. Working Paper 1998/4. Canberra, Department of International Relations of the Australian National University, 1998, 21 pp.
- HUFBAUER, Gary C., WONG, Yee, China bashing 2004. Policy Brief Nr. PBO4-5. Washington, Institute for International Economics, sept. 2004, 53 pp.
- KELLNER, Thierry, La Chine et la nouvelle Asie Centrale: de l'indépendance des républiques centrasiatiques à l'après-11 Septembre. Brussel, Rapport du GRIP, 2002, 39 pp.
- MEN, Jing, Converging to the international society? An analysis of Chinese foreign policy from 1949 to 2002. Doctoraal proefschrift. Vrije Universiteit Brussel, Vakgroep Politieke Wetenschappen, 2004, 2dl., 387 pp.
- PRASAD, Eswar, RUMBAUGH, Thomas, Overview. IN: PRASAD, Eswar, (ed.), China's growth and integration into the world economy. Prospects and challenges. Occasional Paper nr. 232. Washington, IMF, 2004, 66 pp.

ZHANG, Tiejun, *Reconstructing the Great Wall: Chinese security strategy in the early 21st century*. Doctoraal proefschrift. Göteborg, Göteborg University, Department of Peace and Development Research, 2003, 224 pp.

WORLD BANK, *World Development Report 1996: from plan to market*. New York, Oxford University Press, 1996, 256 pp.

5. Dag- en weekbladen

- *Asia Times*
- *China Brief*
- *China Business Review*
- *The Economist*
- *Far Eastern Economic Review*
- *The Financial Times*
- *Guardian*
- *International Herald Tribune*
- *Knack*
- *Le Monde Diplomatique*
- *Newsweek*
- *New York Times*
- *People's Daily (Renmin Ribao)*
- *South China Morning Post*
- *De Standaard*
- *Straits Times*
- *Taipei Times*
- *De Tijd*
- *Time*
- *Washington Post*

6. Internet

- ASEAN Secretariat (www.aseansec.org). Dit is de officiële homepage van ASEAN.
- Asia-Pacific Centre for Security Studies (www.apcss.org). APCSS is een regionaal studie-, conferentie- en onderzoekscentrum verbonden aan het Amerikaanse Ministerie van Defensie en gevestigd in Honolulu (Hawaiï). Het centrum werd opgericht om voort te bouwen op de bilaterale

banden tussen de *U.S. Pacific Command* (PACOM) en de strijdkrachten van de landen in de regio van de Stille Zuidzee, door te focussen op een bredere multilaterale benadering van de regionale veiligheidsomgeving.

- BBC News (<http://news.bbc.co.uk>)
- The Carnegie Endowment for International Peace (<http://www.ceip.org/>). CEIP is een private, non-profit organisatie dat onderzoek uitvoert naar een hele waaier aan thema's inzake internationale betrekkingen. Hun belangrijkste publicatie is het tijdschrift *Foreign Policy*.
- China Leadership Monitor (www.chinaleadershipmonitor.org). Op de CLM-website worden vier keer per jaar analyses gepubliceerd van toonaangevende auteurs over actuele trends in de Chinese elite, binnenlandse aangelegenheden en buitenlandse politiek. De website wordt gesponsord door de *Hoover Institution on War, Revolution and Peace* van Stanford University. De hoofdeditor is Prof. Dr. H. Lyman Miller.
- Jamestown Foundation (www.jamestown.org). De Jamestown Foundation voert onderzoek naar 'de gebeurtenissen en trends in samenlevingen die tactisch of strategisch van belang zijn voor de Verenigde Staten'. Op de website van deze organisatie verschijnt een tweewekelijkse online-publicatie genaamd *China Brief*, waarin onder de supervisie van Prof. Dr. Arthur Waldron (University of Pennsylvania) algemene politieke ontwikkelingen in China onder de loep worden genomen.
- Harvard University (<http://www.fas.harvard.edu>).
- Institute of Defense and Strategic Studies (<http://www.ntu.edu.sg/idss/>). Het IDSS is een autonoom onderzoekscentrum binnen de *Nanyang Technological University* uit Singapore en voert onderzoek uit naar internationale strategische en veiligheidskwesties.
- IMF, World economic outlook database, sept. 2004 (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/01/data/index.htm>). Op de officiële site van het *International Monetary Fund* wordt regelmatig de WEO-database geactualiseerd.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken van de Volksrepubliek China (<http://www.fmprc.gov.cn>)
- National Bureau of Asian Research (www.nbr.org). NBR is een onpartijdige onderzoeksinstituting zonder winstoogmerk. Het onderzoek spitst zich toe op de Amerikaanse belangen inzake veiligheidskwesties en mondialisering in de *Asia-Pacific*. Deze onderwerpen primeren ook in de publicatie *NBR Analysis*, dat vijf keer per jaar op de website verschijnt.
- National Defense University (www.ndu.edu).
- RAND Corporation (www.rand.org). RAND Corporation is een onafhankelijke organisatie zonder winstoogmerk die onderzoek uitvoert in opdracht van publieke en private instanties, maar ook op eigen initiatief. Haar onderzoeksveld bestrijkt een heel spectrum van domeinen, gaande van (Amerikaanse) defensie en internationale betrekkingen, over regionale studies, tot onderwijs en gezondheidszorg.

- Rice University (<http://www.rice.edu/>)
- Secretariat of the SCO (<http://www.sectSCO.org>)
- Het Volksdagblad (<http://english.peopledaily.com.cn/>). Het Volksdagblad (*Renmin Ribao*) is de officiële spreekbuis van de CCP.
- Taiwan Security Research (www.taiwansecurity.org). TSR is een niet-gouvernementele website die actuele informatie verzamelt en verspreid betreffende de veiligheid van Taiwan en de hele regio van Zuidoost-Azië. De site werd ontworpen door Prof. Dr. Philip Yang (National Taiwan University).